תלמוד בבלי · אחרונים · בן יהוידע

בן יהוידע על פסחים

רבי יוסף חיים מבגדאד

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

בן יהוידע על פסחים

רבי יוסף חיים מבגדאד

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/בן-יהוידע-על-פסחים/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611151759 של הספרייה.

תוכן העניינים

דף ב. 5
דף ג. 7
דף ג: 9
דף ד. 15
דף ה. 15
דף ז: 18
דף ח. 18
דף ח: 20
דף כב: 22
דף כה. 22
דף כה: 24
דף כו. 24
דף כח. 25
דף לג. 26
דף לו: 27
דף לט. 27
דף מט. 31
דף מט: 33
דף נ. 38
דף נ: 45
דף נא: 48
דף נג. 49
דף נג: 51
דף נד. 55
דף נד: 58
דף נו. 60
דף נז. 69
דף סב: 71
דף סד. 73
דף סד: 74
דף סו. 74
דף סו: 76
דף סח. 80
דף סח: 82
דף עב: 86
דף פו: 87
דף פז. 93
דף פז: 97
דף פח. 105
דף פח: 108
דף צד. 109
דף צד: 110
דף קד. 111
דף קז: 113
דף קט. 114
דף קט: 117
דף קי. 118
דף קיא. 120
דף קיב. 120
דף קיב: 126
דף קיג. 130
דף קיג: 141
דף קיד. 146
דף קטז. 148

דף קיז. 148
דף קיז: 153
דף קיח. 154
דף קיח: 163
דף קיט. 171
דף קיט: 178
דף קכ: 182
דף קכא: 182

דף ב.

אוֹר לְאַרְבָּעָה עָשָׂר בּוֹדְקִין אֶת הֶחָמֵץ לְאוֹר הַנֵּר. נראה לי בס"ד כי דוד המלך ע"ה אמר וְלַיְלָה אוֹר בַּעֲדֵנִי (תהלים קלט, יא) ואמרו בגמרא (ב:) הכי קאמר דוד 'עולם הזה שהוא דומה לְלַיְלָה אוֹר בַּעֲדֵנִי', נמצא דוד המלך ע"ה מצפה היה לאור להתחבר עמו. ופרשתי בס"ד לכך אמר דוד המלך ע"ה דִּשַּׁנְתָּ בַשֶּׁמֶן רֹאשִׁי כּוֹסִי רְוָיָה (תהלים כג, ה) ואמר אביי שמע מינה כסא דברכתא דדויד לעתיד מחזיק רכ"א לוגין 'רְוָיָה' [221] בגימטריא הכי הוי (יומא עו.). ויש סוד עמוק ברכ"א לוגין הנזכרים שהוא מספר אר"ך אורות והיינו **דָּוִד** מספרו י"ד ועם מספר **אוֹר** עולה רכ"א [14+207 =221] לכך אמר 'אוֹר בַּעֲדֵנִי' שהוא מצפה לאור.

והנה אם תסדוק ותחתוך כל אות מאותיות 'חָמֵץ' בפני עצמו לשתים יהיה מזה אותיות ד"ד כ"כ מ"ה מ"ה, והיינו כי לעתיד הבטיח הקב"ה את כנסת ישראל וְשַׂמְתִּי כַּדְכֹּד שִׁמְשֹׁתַיִךְ (ישעיה נד, יב). וכתבתי בס"ד שנזכה להבטחה זו של 'כַּדְכֹּד' על ידי הענוה שתהיה אצלינו מבית ומחוץ שיהיה האדם דך מבפנים ודך מבחוץ ועל ידי כך נזכה להבטחת 'כַּדְכֹּד' בזכות דך ודך שהיא ענוה שלימה.

וכל זאת הענוה היא בדברים הגשמיים שיהיה האדם דך מבחוץ ודך מבפנים אך צריך עוד ענוה שלימה מבית ומחוץ בדברים הנפשיים גם כן ועל זה ירמוז אות צד"י שמספרו תשעים שהוא מספר מ"ה ומ"ה שיהיה האדם מה מבפנים ומה מבחוץ, ובזה תבא הגאולה מאות צד"י דמנצפ"ך שהוא כתשע מאות שהם עשרה מ"ה מבפנים ועשרה מ"ה מבחוץ כנגד עֲשָׂרָה שַׁלִּיטִים שבגוף הנזכרים בדברי רבותינו ז"ל (נדרים לב:).

וזהו שאמרו **אוֹר לְאַרְבָּעָה עָשָׂר** כשיתחבר אוֹר לְאַרְבָּעָה עָשָׂר הוא 'דָּוִד', **בּוֹדְקִין אֶת הֶחָמֵץ** 'בּוֹדְקִין' לשון בדק שסודקין אותיות 'חָמֵץ' לשני חלוקות שבזה יהיה תיבות 'כַּדְכֹּד' ותיבות 'מ"ה מ"ה' שהם ענוה שלימה בדברים הגופנים מבית ומחוץ שהם 'דך ודך' וענוה שלימה בדברים הנפשיים מבית ומחוץ שהם 'מ"ה ומ"ה'. ובדיקה זו תהיה **לְאוֹר הַנֵּר** שהוא מספר שלשה יחודים שהם הוי"ה אהי"ה הוי"ה אדנ"י הוי"ה אלקי"ם שעולים מספר 'נֵר' [250=26+21+26+65+26+86].

לְעוֹלָם יִכָּנֵס אָדָם בְּכִי טוֹב וְיֵצֵא בְּכִי טוֹב. מקשים מנהג העולם שהאדם יצא מביתו ואחר כך יכנס והוה ליה להקדים יציאה לכניסה?

ונראה לי בס"ד הקדים הכניסה לאשמעינן שצריך להזדרז בכניסה יותר מן היציאה דהיציאה דרכה להיות בסוף הלילה בזמן שכלתה שליטת המזיקין והגנבים שהזמן מתקרב ליום שבו שולט החסד והוא עת רצון אבל הכניסה על הרוב היא בערב, ואם יתאחר ליכנס בהתחלת הלילה זו קשה דאותו זמן התחלת שליטת המזיקין והגנבים והוא זמן שליטת הדין ועלול יותר לרוע ולכן הקדים הכניסה.

ועוד נראה לי בס"ד דאינו מדבר כאן על יציאה ראשונה שיוצא מביתו דבזו ליכא קפידה דודאי כשיצא מביתו על הרוב מלווים אותו אוהביו וקרוביו וכיון שיש עמו הרבה אנשים יש לו שמירה טבעית מצידם ולכן נקיט כניסה שתהיה אחר יציאה הראשונה שיצא מביתו ואחר כך יציאה שתהיה אחר הכניסה באמצע הדרך ממלון למלון.

והא דאמר **בְּכִי טוֹב** ולא אמר יכנס בחמה ויצא בחמה או יכנס באור ויצא באור. נראה לי בס"ד רמז בזה על קריאת שמע אשר בה יחוד 'הוי"ה אהי"ה' [47] שהוא סוד חו"ב [חכמה ובינה] שמספרם 'כִּי טוֹב' [47] ולימדנו שצריך לקרות קריאת שמע על המזוזה קודם יציאתו לדרך, כי ידוע שה'דרך' [224] הוא מספר הוי"ה במלוי ס"ג ואהי"ה במלוי קס"א [161+63=224] שהוא סוד חו"ב [חכמה ובינה].

גם נראה לי בס"ד רמז לפי דרכו באומרו בְּ'**כִי טוֹב**' לשם הוי"ה שמספרו כ"ו ולשם בי"ט שמספרו כ"א שהוא מסוגל לשמירה שבשם זה ניצול דוד המלך ע"ה מאכיש, ולכן ראשי תיבות **אַשַּׁגְּבֵהוּ כִּי יָדַע שְׁמִי** (תהלים צא, יד) 'אֲכִישׁ' וכנזכר בשער הפסוקים וזהו 'כִּי טוֹב' אותיות 'כ"ו בי"ט' רמז לשם הוי"ה שמספרו כ"ו ולשם בי"ט הנזכר שיכוין בהם הנוסע בדרך בעבור שמירתו.

והא דנקיט לשון **לְעוֹלָם** נראה לי דבא ללמדנו דאין לחלק בין זמן מלחמה ובין זמן שלום, גם אין לחלק בין אם הליכתו לצורך גדול בין אם היא לצורך קטן.

דף ג.

לְעוֹלָם אַל יוֹצִיא אָדָם דָּבָר מְגֻנֶּה מִפִּיו. נראה לי בס"ד אומרו 'לְעוֹלָם' רוצה לומר בין במילי דשמייא בין במילי דעלמא. ונראה רמז לדבר זה שֶׁפֶּה במילואה כזה פ"ה שי"ן ה"א המלוי הוא אותיות 'נָאֶה' לרמוז שיוציא משפתיו דָּבָר נָאֶה ולא דָּבָר מְגֻנֶּה. גם יש לדקדק אותיות 'פֶּה' במילואם כזה פ"ה ה"י הוא אותיות הַיָּפֶה, פירוש הפה צריך לדבר בו בלשון הַיָּפֶה ולא מְגֻנֶּה.

שֶׁהֲרֵי עֵקֶם הַכָּתוּב שְׁמוֹנָה אוֹתִיּוֹת, וְלֹא הוֹצִיא דָּבָר מְגֻנֶּה מִפִּיו. לא אמר שֶׁהֲרֵי הָאֲרִיךְ אלא שֶׁהֲרֵי עֵקֶם לרבותא כי מלבד האריכות נקיט לשון מעוקם שלא קראה טמאה כשמה בלשון ישר אלא עֵקֶם הלשון ואמר 'אֵינָנָּה טְהוֹרָה' ולפי זה נמצא אמר י"ג אותיות במקום שהיה די בחמשה.

ובזה יובן בס"ד רמז הכתוב **מִי יִתֵּן טָהוֹר מִטָּמֵא** (איוב יד, ד), רוצה לומר שהוצרך לומר לשון טהור במקום לשון טמא, **לֹא אֶחָד** כלומר בפסוק זה שכתב מספר 'אֶחָד' [13] אותיות במקום שהיה די לכתוב חמשה אותיות. או הכוונה 'לֹא אֶחָד' על יחידו של עולם שהוא יתברך דבר בתורה בלשון טהור במקום לשון טמא.

רַב פָּפָּא אָמַר: **תֵּשַׁע**, **שֶׁנֶּאֱמַר**: (**דברים כג, יא**) "**כִּי יִהְיֶה בְךָ אִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִהְיֶה טָהוֹר מִקְרֵה לָיְלָה**". הא דלא הביא רבי יהושע בן לוי דקדים לרב פפא פסוק זה שיש בו רבותא יותר מפני דיש לומר היכא דמדבר דברים לנכח שאני, ולכן כאן שאומר 'כִּי יִהְיֶה בְךָ' דמדבר לנכח, לכך דקדק למנקט לשון נקיה, ולזה הביא 'אֵינָנָּה טְהוֹרָה' דאינו מדבר לנכח.

והא דרב פפא לא חשיב וא"ו ד'טָהוֹר'? אפשר כי יש הפרש בחסרות ויתירות בין ספר תורה דרבינא ובין ספר תורה דרב פפא וכמו שאמרו התוספות ז"ל במקום אחר דהיה שנויים בספרים שלהם זה מזה, או אפילו דכתוב אצלו 'טָהוֹר' מלא בוא"ו לא חשיב ליה רב פפא מפני שאינו יוצא במבטא אלא מובלע בין האותיות ואות ה"א שהוא בסוף תיבה מנכר טפי.

והא דלא הביאו רבי יהושע בן לוי ורב פפא פסוק שהביא רב אחא בר יעקב [כִּי אָמַר מִקְרֵה הוּא, בְּלֹתִי טָהוֹר הוּא, כִּי לֹא טָהוֹר (שמואל א' כ, כו)] דאית ביה רבותא טפי שהאריך

בט"ז? היינו משום דניחא להו יותר להביא פסוק מן התורה וגם שהוא דבר היוצא מפי הגבורה, מה שאין כן פסוק רב אחא בר יעקב הוא מן הנביאים וגם הוא דבורו של שאול המלך ע"ה ופשוט.

אך מקשים מאי קא מוכח מפסוק זה דהכא, בלאו הכי ראינו שהאריך שלא לצורך דאף על גב דאמר 'בִּלְתִּי טָהוֹר' האריך ואמר 'כִּי לֹא טָהוֹר'? ומתרצים מה שנאמר 'כִּי לֹא טָהוֹר' לא האריך בכדי אלא כיון לגנותו בזה דרוצה לומר 'בִּלְתִּי טָהוֹר' הוא מחמת קרי ולא ראה הקרי מחמת אונסו אלא ראה מחמת 'כִּי לֹא טָהוֹר' בלב שיש לו הרהורים רעים ח"ו, ולכך רואה קרי עכ"ד.

ולפי זה לא נתרצה הקושיא דהשתא אינו מוכח שהאריך ט"ז אותיות כיון דאם היה אומר מקרה טמא הוא היה גם כן מוכרח להוסיף ולומר 'כִּי טָמֵא' הוא כדי שלא יאמר שהיה לו הקרי מחמת אונס ואם כן עתה דלא נקיט טמא לא הוסיף ט"ז אותיות אלא רק י"ג אותיות?

ונראה לי בס"ד דאם נקיט הכי כי אמר 'מִקְרֶה טָמֵא' הוא לא היה נצרך להוסיף 'כִּי טָמֵא הוּא' כדי להודיע שלא ראה הקרי מחמת אונסו כי זה מוכח בלאו הכי מן הכפל של 'מִקְרֶה טָמֵא' דהיה די לומר 'מִקְרֶה הוּא' והוסיף 'טָמֵא' לומר זה המקרה הוא טָמֵא בעצם שלא ראהו לאונסו אלא בא מצד טומאת עצמותו ונמצא כי עתה שהוצרך לעקם ולומר 'מִקְרֶה לֹא טָהוֹר' הוצרך להוסיף 'כִּי לֹא טָהוֹר' כדי לגנותו ביותר.

וְהָכְתִיב: (**בראשית כד, סא**) "**וַתָּקָם רִבְקָה וְנַעֲרוֹתֶיהָ וַתִּרְכַּבְנָה עַל הַגְּמַלִּים**"? **הָתָם, מִשּׁוּם בִּיעָתוּתָא דִּגְמַלִּים, אוֹרְחָא הִיא.** יש להקשות וכי סלקא דעתך דאסור לרכוב האשה בפיסוק רגלים כדי שבא לתרץ הכי? והלא אין דבר זה אמור אלא כדי שיהא מספר בלשון נקיה ואם כן אף על גב דרבקה רכבה על הגמלים עם כל זה מן הראוי שיאמר הכתוב 'וְתֵשֶׁב עַל הַגְּמַלִּים' שיכנה את המרכב בלשון מושב!

ונראה לי בס"ד כי באמת מדברי רבי ישמעאל שפירש ואמר הכתוב קראו 'מוֹשָׁב' משום לשון נקיה יש לנו ללמוד דאף על גב דאין איסור לאשה לרכוב בפיסוק רגלים מכל מקום אורח ארעא שתהא יושבת על הבהמה בלתי פיסוק רגלים כמנהג הנשים בערי אירופא דמלמדין את הנשים לרכוב מן הצד בלתי פיסוק רגלים וזה יקרא

'מוֹשֵׁב'. ודבר זה נלמד מדברי רבי ישמעאל מכל שכן, דאם לשון רכיבה המורה על פסוק רגלים לא נקיט באשה משום דלאו אורח ארעא, כל שכן הוא דלאו אורח ארעא שתרכב האשה בפסוק רגלים.

והשתא שפיר מתרץ התם **מְשׁוּם בְּיֵעָתוּתָא דְּגַמַּלִּים** כלומר הן אמת דהיה מן הראוי למנקט קרא גבי רבקה לשון 'מוֹשֵׁב' דהוא לשון נקיה, מכל מקום נקיט לשון רכיבה המורה על פיסוק רגלים ללמדנו דבר אחר לפי דרכו והיינו דכל כי האי גוונא דאיכא 'בְּיֵעָתוּתָא דְּגַמַּלִּים' אוֹרְחָא הִיא דגם האשה תרכב בפיסוק רגלים.

והוצרך ללמד דבר זה יען כי מלשון דנקיט גבי זבה מוכח דלאו אורח ארעא שתרכב האשה בפיסוק רגלים ולכן כדי שלא נחשוב דאזהרה זו היא בכל מקום ובכל גוונא לכך נקיט הכתוב לשון רכיבה בגמלים ובהר ללמדנו במקום בְּיֵעָתוּתָא שאני.

ולכן בארצות הערב שאנו דרים בהם כיון דאין דרך הנשים לרכוב בשביל טיול כאנשים על כן לא נתלמדו הנשים בין ישראלים בין נכרים מנהג ערי אירופא שרוכבים מן הצד בלי פיסוק רגלים שזה נקרא 'מוֹשֵׁב' אלא רוכבים בפיסוק רגלים.

דף ג:

וְהָכְתִיב: (שמות ד, כ) "**וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת אִשְׁתּוֹ וְאֶת בָּנָיו וַיַּרְכִּיבֵם עַל הַחֲמוֹר**"? **הָתָם, מְשׁוּם בָּנָיו, אוֹרְחָא הוּא**. עיין פירוש רש"י ז"ל [שהן זכרים כתב לשון רכיבה] ונראה לי בס"ד הכוונה, כיון דבניו היו עמה על חמור אחד שהם קטנים וצריכה לאחוז אותם אי אפשר שתשב על החמור מן הצד אלא מוכרח שתשב בפיסוק רגלים כדי שתוכל לאחוז בהם שלא יפלו. **או יובן** הכוונה כיון דבניו גם כן היו עמה על חמור אחד אינו מספיק גב החמור שתהיה הרכיבה מן הצד בלי פיסוק רגלים. **או יובן** הכוונה כיון דבניה עמה שרוכבים אחד מלפניה ואחד מאחריה אז אין גנאי לרכוב בפיסוק רגלים יען כי פיסוק רגליה יהיה מכוסה בבניה מכאן ומכאן.

חַד אָמַר לְהוּ: "**מִפְּנֵי מַה בּוֹצְרִין בְּטָהֳרָה וּמוֹסְקִין בְּטֻמְאָה**". זו גרסת עין יעקב דגריס 'לְהוּ' דקאי על הלל או על רבי לחד לישנא וכן הוא גרסת תלמוד כתב יד אבל בתלמוד שבידינו לא גריס 'לְהוּ' וצריכים להבין לגרסת 'לְהוּ' מאי קא משמע לן?

ונראה לי בס"ד על פי מה שכתב הרשב"ץ (ח"ג סימן ע"ח) מפני מה שיבח התלמיד

שאמר 'אֵין מוֹסְקִין בְּטָהֳרָה' אדרבא הוה ליה לשבוחי לאידך שקיצר בלשונו דהא אמרינן (ג:) 'לעולם ישנה אדם לתלמידיו דרך קצרה'? והשיב הרשב"ץ ששמע מהגאון מו"א ז"ל שתירץ בשם הרבנית אשתו של הרב רבי יוסף ז"ל דמה שאמרו 'ישנה דרך קצרה' דוקא הרב לתלמיד כדי שלא ישתבש התלמיד בלשון ארוכה, אבל התלמיד ששואל מן הרב עדיף לדבר בלשון נקיה ולא בעי לשון קצרה, כי הרב לבו רחב ולא יתבלבל בלשון ארוכה יעיין שם. ולכן דקדק מסדר הש"ס למנקט 'לְהוּ' דפירושו להלל או לרבי לחד לישנא לומר כיון דהיה התלמיד שואל לרב לכך יאות לו השבח שדיבר בלשון נקיה אף על גב שדיבר בלשון ארוכה.

ובזה ניחא נמי לתרץ דקדוק אחר דאמר 'מֻבְטָח אֲנִי בָּזֶה שֶׁמּוֹרֶה הוֹרָאוֹת בְּיִשְׂרָאֵל' ויש להקשות מה שייכות יש לזה בזה כי מה שנמצא שדבר בלשון נקיה ראוי שיאמר שיהא חסיד ופרוש כי סימן זה נוגע לכך? אך כפי האמור ניחא כיון שדיבר בלשון ארוכה לרבו, והיינו נמצא דחלק כבוד לרבו לומר שיש לו לב רחב ואינו משתבש בלשון ארוכה, לכן בזכות שחלק כבוד לרבו ודאי יזכה לכך שכל **הנזהר בכבוד רבו זוכה להיות הוא רב מורה הוראות בישראל** מדה כנגד מדה.

מֻבְטָח אֲנִי בָּזֶה שֶׁמּוֹרֶה הוֹרָאוֹת בְּיִשְׂרָאֵל. מקשים מה שייכות יש לזה בזה? והוה ליה למימר שיהא חסיד ופרוש משום שדבר בלשון נקיה!

ונראה לי בס"ד דמלבד דבר טוב זה שמצא בו שדבר בלשון נקיה עוד מצא בו חריפות שכל וחכמה יתירה דהוה דייק לישנא שלא אמר לשון דמשתמע לתרי אנפי כמו חבירו והוא כי חבירו אמר 'מִפְּנֵי מַה בּוֹצְרִין בְּטָהֳרָה וּמוֹסְקִין בְּטֻמְאָה' דבריו אלו סובלים שני פירושים הא' לומר כונתו לשאל רק על המסיקה של זתים למה יעשו בטומאה ובאמת כך היא כונתו בשאלה זו, אך דבריו אלו סובלים עוד פירוש אחר אשר אין זה מטרת שאלתו והוא שהשומע יפרש שאלתו כך 'למה בוצרין בטהרה ומוסקין בטומאה ואין עושין להפך להיות בוצרין בטומאה ומוסקין בטהרה?' דכונתו לשאל על שניהם לתת של זה בזה ושל זה בזה, ובאמת הוא לא היתה כונתו כך אלא שדבריו סובלים גם פירוש זה ונמצא אינו חכם להיות דייק בלשונו לתפוס שאלתו בלשון ברור שאינו סובל אלא פירוש אחד דוקא. אך זה השני שלא זכר בדבריו טומאה

בחד וטהרה בחד אלא שאל 'מִפְּנֵי מַה בּוֹצְרִין בְּטָהֳרָה וְאֵין מוֹסְקִין בְּטָהֳרָה' אין דבריו סובלים שני פירושים אלא רק פירוש אחד דמוכרח לפרש דבריו שכל שאלתו היא רק על הטהרה למה אין עושין אותה גם במסיקה, ולא אפשר לפרש דבריו ששואל בשתים לתת של זה בזה. ושל זה בזה.

ולכן כיון שראה חכמתו דדייק בלשונו למנקט לשון ברור אמר 'מַבְטָחַנִי שֶׁיִּהְיֶה חָכָם גָּדוֹל שֶׁמּוֹרֶה הוֹרָאוֹת בְּיִשְׂרָאֵל' כי דבר זה דדייק בלישנא הוא סימן טוב לזה וכמו שאמרו בעירובין (עירובין נג.) בני יאודה דהוו דייקי לישנא הוו גלי מסכתא מה שאין כן בני גליל.

ועדיין יש לדקדק במה שאמר 'בְּיִשְׂרָאֵל' נראה לשון יתר? ונראה לי בס"ד יש מורה הוראות בבית המדרש ואין זוכה שתתפשט הוראתו לעשות מעשה בקרב כל ישראל על פי הוראתו אלא הוראתו תשאר עצורה בבית המדרש דאין הלכה כמותו. ויש שזוכה שיקבעו הלכה כמותו לענין מעשה הנה זה הוראתו יוצאה בבית המדרש ומתפשטת בקרב ישראל דעבדי עובדא כוותיה ועל זה נאמר (משלי ה, טז) יָפוּצוּ מַעְיְנֹתֶיךָ חוּצָה.

הַנְהוּ תְּלָתָא כַּהֲנֵי, חַד אָמַר [לְהוּ]: **הִגִּיעַנִי כְּפוֹל, וְחַד אָמַר: הִגִּיעַנִי כְּזַיִת, וְחַד אָמַר: הִגִּיעַנִי כִּזְנַב הַלְּטָאָה. בְּדָקוּ אַחֲרָיו וּמָצְאוּ בּוֹ שֶׁמֶץ פְּסוּל** [ג:]

קשה הנהו תרי קמאי למה הזכירם פה? וסגי לומר 'הַהוּא כַּהֲנָא דְּאָמַר הִגִּיעַנִי כְּזָנָב הַלְּטָאָה וּבָדְקוּ אַחֲרָיו'?

ונראה לי בס"ד דאם לא היו אלו עמו שקדמו ודברו בשבח לא היו בודקים אחריו מחמת שאמר כן דהיו אומרים משגה שכך נפל בפיו בשגגה והיה נשאר בחזקתו ולא היו בודקין אחריו אך מאחר דהוו יתבי תלתא והיה האחד מחבב הקדשים שהיה מיצר על רוע מזלו שלא הגיע לו מבשר הקודש אלא דבר מועט והשני היה מחבב הקדשים באומרו אני זכיתי לחלק חשוב יותר ממך שהגיע לי כזית וזה השלישי לא הלך בדרך חבריו שחבבו הקדשים אלא ענה אחריהם בדבר בזיון לדמות הקדשים לשיעור זנב הלטאה תו ליכא ללמד עליו זכות ולומר בשגגה דבר בלשון זה לכך בדקו אחריו!

אי נמי יש לומר אין הבית דין בדקו אחריו דאין צריכין מן הדין לבדוק אחריו בעבור דברים אחר שהיה מוחזק בכשרות אלא אותם השנים שהיו עמו חרה להם על דבריו וּבָדְקוּ וּמָצְאוּ שֶׁמֶץ פְּסוּל ובירורו אותו אחר כך בבית דין.

ברם איכא למידק איך יגיע לזה כפול ולזה כזית מלחם הפנים והלא צריך לחלקו ביניהם בשוה חלק כחלק? ודוחק לומר זה בעל הזית חטף מאחרים ונשלם חלקו לשיעור זית.

ונראה לי בס"ד דאלו השלשה לאו מחד משמר הם אלא כל אחד מן משמר אחר ולכן במשמר של זה היו החלקים כולם על שיעור פול ומשמר זה כולם זית. אי נמי לעולם שלשתם משמר אחד והחלקים היו שיעור פול לכך אמר הראשון הגיעני כפול והשני אמר אני חלקי היה חשוב בעיני כשיעור זית שהוא גדול מפול והג' אמר שהיה נראה בעיניו כזנב שהוא קטן מפול.

וַאֲנָא, הָא קָאֲכִילְנָא מִשּׁוּפְרֵי דְּשׁוּפְרֵי. יש להקשות אם היה אוכל מן האיברים החשובים סגי ליה לומר קָאֲכִילְנָא מִשּׁוּפְרֵי ומה כונתו לומר 'שׁוּפְרֵי דְּשׁוּפְרֵי'?

ונראה לי בס"ד דאיתא לקמן (דף נז.) מלכא אמר הגדי משובח יותר ומלכתא אמרה הכבש משובח יותר ושאלו לכהן גדול, והשיב הכבש משובח יעיין שם. ודינו של פסח בא הן מן הכבשים הן מן העזים שיש נמנים על כבש ויש נמנים על עז והוא כדי להתפאר היה נמנה על כבש שהוא שׁוּפְרֵי והיה אוכל מן האברים החשובים שבו ולזה אמר 'מִשּׁוּפְרֵי דְּשׁוּפְרֵי'. ובאמת דבר זה שדקדק בו היה סיבה למפלתו דאם היה נמנה על עז וגדי לא היה אפשר לרבי יהודה בן בתירא לפרוש לו רשת ללכדו בדבר זה שאמר לו 'מֵאַלְיָה מִי קָא סָפוּ לָךְ?' כיון דבעז וגדי לא יש אַלְיָה אך על ידי שדקדק לאכול 'מִשּׁוּפְרֵי דְּשׁוּפְרֵי' בזה נלכד בדבר זה של אַלְיָה.

אָמַר לֵיהּ רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָא: מֵאַלְיָה מִי קָא סָפוּ לָךְ. פירש עט"ר אדוני הרב מו"ר אבי זלה"ה בספרו 'מדרש אליהו' דרך רמז דישראל נשפעים ממקום עליון מהחסדים והרחמים והאומות מלמטה והחכמים ז"ל כל שיחתם היא דברי תורה שגם בעת שידברו דברים פשוטים משתעו בלשון חכמה ולכן רבי יהודה בן בתירא שם בפיו של זה לומר 'סָפוּ לִי מֵאַלְיָה' שיש רמז בתיבה זו 'מא"ל י"ה' כי ראהו אוכל מן הקודש

בגזל ואיסור ואמר כשיזכיר שמות א"ל י"ה בפיו הם ינקמו ממנו וכן היה לו שהם הרגישו ברוח קדשם בזה ואמרו לו שלא במתכויין א"ל י"ה לגבוה אלו ישראל דוקא סלקא. ומחמת שהוזכרו באותו מעמד שמות הקודש אלו לכך עשו פעולה זו לעורר את לב השומעין לבדוק אחריו ובדקו ומצאו ובערו הרע מן העולם עכת"ד ז"ל.

אֵימָא לְהוּ: "**סְפוּ לִי מַאַלְיָה**". הדבר יפלא איך האמין זה העכו"ם שיהיה רבי יהודה בן בתירא רבן של ישראל מיעצו לעשות דבר הפך התורה אשר צותה 'עָרֵל לֹא יֹאכַל בּוֹ' (שמות יב, מח) דודאי מאחר שעלתה בידו ערמתו בתחלה וגם את המקראות ידע להו לא היה טפש?

ונראה לי בס"ד דאותו עכו"ם כשאמר דבר זה לרבי יהודה בן בתירא היתה כונתו לזלזל בישראל באומרו שאין מדקדקים לשמור מצות ה' אלהיהם כראוי שהרי הם מאכילים בידים את הפסח גם לנכרים וערלים ואין מרגישים!

והשיב לו רבי יהודה בן בתירא '**מַאַלְיָה מִי קָא סָפוּ לָךְ**?' וכונתו לומר מה שצותה תורה 'כָּל עָרֵל לֹא יֹאכַל' לא צותה על בשר הפסח אלא רק על חלק המשובח שבו שהוא האליה ולכן כל אדם שאינו בדוק אצלם שהוא ישראל אין מאכילין אותו מן האליה אבל על שאר בשר הפסח כיון דאין עליו אזהרה מן התורה מאכילין אותו לכל אדם שיבא ויאמר ישראל אני אף על פי שאין בודקים אותו ורק לנכרי וערל ודאי לא יאכילוהו מבשר הפסח דמעלה וסלסול נהגו בו לבלתי יאכל ערל מבשר הפסח אבל מן התורה אין מונע בזה, ואתה אם תרצה להבחין ולידע שדברי אלה אמת או לאו תלך ותאמר להם לספות לך מן האליה ותראה שלא יאכילו אותך אלא אם כן יבדקו אותך תחלה.

וזה הנכרי נכנסו בדעתו דבריו של רבי יהודה בן בתירא ולא עלה על לבו שאם יבדקוהו וימצאוהו ערל יהרגוהו כי מה עשה איסור שיתחייב עליו כך והלא מקודם לא היה אוכל אלא מן הבשר דוקא דאינו אסור מן התורה לנכרים וערלים דהא כתיב 'לֹא יֹאכַל בּוֹ' דייקא דהיינו מחלק החשוב והמובחר שבו ולכך הלך לנסות כמו שאמר לו רבי יהודה בן בתירא וניצוד ונלכד!

ונראה לי בס"ד כי מה שאמר לו רבי יהודה בן בתירא 'מִי קָא סָפוּ לָךְ?' וכן אמר

לדידיה שיאמר להם בלשון זה 'סְפוּ לִי' דנקיט לשון ספו ולא אמר 'הֶאֱכִילוּנִי'? הנה בחר רבי יהודה בן בתירא בהאי לישנא לרעתו של זה כי ספו הוא סובל, גם כן ממשמעות הרג וכליון כמו יַחְדָּו יָסֵפוּ נְאֻם ה' (ישעיהו סו, יז) וברית כרותה לשפתים הכריח שיהיה הוא פותח ברעתו.

שְׁלָם לָךְ רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָא, דְּאַתְּ בִּנְצִיבִין וּמְצוּדָתְךְ פְּרוּסָה בִּירוּשָׁלַיִם. נראה לי בס"ד אם אתה בִּירוּשָׁלַיִם וּמְצוּדָתְךְ בִּנְצִיבִין אין זה חידוש ופלא כי זכות ארץ ישראל מסייעה אותך, וכן היא המדה דכתיב (ישעיה ב, ג) 'כִּי מִצִּיּוֹן תֵּצֵא תוֹרָה וּדְבַר ה' מִירוּשָׁלָ‍ִם' אך החידוש והפלא הוא דְּאַתְּ בִּנְצִיבִין חוץ לארץ, וּמְצוּדָתְךְ פְּרוּסָה בִּירוּשָׁלַיִם דאסתייעא מילתא טובא.

ודע שיש קבלה ביד אנשי נְצִיבִין אשר רבי יהודה בן בתירא קבור אצלם רחוק מעט מהעיר, שפעם אחת באו גוים ולקחו אבנים מן הבנין הבנוי על קברו ונשאום על הגמלים ונסתמו עיניהם של הגמלים ואומרים דבעבור נס זה קורין אותו הגוים מעא"מי פירוש מסמא על שם המופת הזה. **ואנא עבדא** בשנת תרכ"ט עליתי לעה"ק תובב"ב ובחזרתי לעיר בג'דאד באתי על דרך נְצִיבִין וזכיתי לנשק אבני הציון שלו ולמדתי שם המאמר הזה דמכילתין. יהי רצון זכותו יגן בעדינו ובעד כל ישראל אמן כן יהי רצון!

אָמְרוּ לֵיהּ: "**צֵא וּבַשֵּׁר לַסּוּסִים וְלַחֲמוֹרִים**". קשה וכי השעורים הם קללה בעולם, והלא גם בהם יש צורך לבני אדם כי בני אדם צריכין לבהמות והם צריכין לשעורים, ויש בני אדם שאוכלים פת שעורים, ואמאי הקפידו על בשורה שבשרם בשעורים והלא מצינו שהכתוב שבח את ארץ ישראל בשבעת המינים שבכללם השעורים דכתיב (דברים ח, ח) אֶרֶץ חִטָּה וּשְׂעֹרָה אטו יאמרו ח"ו לפסוק 'צֵא וּבַשֵּׁר לַסּוּסִים'?

ונראה לי בס"ד כי רצו שבראותו החיטים של אותה שנה אינם יפות יפתח פיו לטובה להזכיר שם יפות על החיטים, דאולי יתן השם יתברך ברכה באותו המועט להספיק במקום מרובה כמו שמצינו שפתח אברהם אבינו ע"ה פיו לטובה על יצחק וחזר לשלום, ולכן היה יותר נכון שיאמר 'אֶשְׁתַּקֵּד נַעֲשׂוּ חִטִּים יָפוֹת' דעל כל פנים זוכר שם יפות על החיטים, והם היו מבינים מדבריו על חיטים דאותה שנה איך הם, ונח

להם בלשון זה שפותח פיו לטובה על שם חיטים.

ודע דהא דקאמר הש"ס הוה ליה למימר 'אֶשְׁתַּקֵּד' לאו דוקא אֶשְׁתַּקֵּד אלא הכוונה על איזה שנה שעברה שנעשו בה חיטים יפות כדי שלא יוציא שקר מפיו, וכן מה שאמרו עֲדָשִׁים לאו דוקא עֲדָשִׁים אלא הכוונה שיתפוס איזה מין ממיני מאכל שנעשה יפה באמת.

דף ד.

בָּדְקוּ וְאַשְׁכְּחוּהָ דְּמִזְבּוּלוּן קָאָתֵי. קשה למה על אדם זה בָּדְקוּ ועל אותו שאמר 'דִּנּוּ דִּינִי' החליטו דמדן אתי בלא בדיקה?

ונראה לי בס"ד כי זה היה נוהג בדבר זה תמיד לכך החליטו בלא בדיקה אך אותו דמזבולון אתי לא אמר אותו דבר אלא פעם אחת, ולכך לא החליטו הדבר בלא בדיקה ולכן מחמת קושיא זו נתחכם מסדר הש"ס לעשות שינוי בלשונו בין זה לזה כי בראשון נקיט '**הַהוּא דַּהֲוָה קָאָמַר**' ובשני נקיט '**הַהוּא דַּהֲוָה קָאָזֵיל וְאָמַר**' ללמדך שיש שינוי בין זה לזה דחד הוה אמר בתמידות וחד נזדמן פעם אחת ששמעו ממנו שאמר כך.

ועוד נראה לי בס"ד דהראשון באותם דברים יצא מגדר טבען של בני אדם כי טבען של בני אדם להיות בורחים מבי דינא ובושה להם לקבול בבית דין וזה על דבר כל דהו אומר רוצה לדון בבית דין לכך החליטו 'מְדָן אָתֵי' בלא בדיקה מה שאין כן השני שהיה אוהב הישיבה על שפת הים, הנה טבע זה ישנו בכמה בני אדם לאהוב ישיבה זו לכך לא החליטו עד שבדקו.

דף ה.

בְּשָׁכַר שְׁלֹשָׁה "רִאשׁוֹן" זָכוּ לִשְׁלֹשָׁה "רִאשׁוֹן". נראה לי בס"ד שְׁלֹשָׁה 'רִאשׁוֹן' הם: חג הפסח דכתיב ביה 'וּבַיּוֹם הָרִאשׁוֹן' (שמות יב, טז) שהוא בט"ו לחודש ואחד חג הסוכות דכתיב ביה 'בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן' (ויקרא כג, לט) שהוא ט"ו לחודש, ואחד מצות לולב ומיניו דכתיב ביה 'וּלְקַחְתֶּם לָכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן' (ויקרא כג, מ) שהוא גם כן בט"ו לחודש וג' פעמים ט"ו שלש זמנים הנזכרים הם מספר 'אָדָם' [15×3=45] שנקראו בו

ישראל דוקא שהוא מספר שם הוי"ה במלוי אלפי"ן [יו"ד ה"א וא"ו ה"א=45] ולכן זכו ישראל בשלשתם.

ובראשון של הפסח היתה הגאולה מפרעה לכן בשכר חג זה תהיה **הַגְּאֻלָּה מֵאֱדוֹם שֶׁהוּא עֲמָלֵק** שהוא עֵשָׂו הרמוז בתוך שם פַּרְעֹה כי פרעה במלוי כזה פ"**ה** ר"**י**"**ש** ע"ין ה"**א** המלוי הוא מספר עֵשָׂו. ובזה פרשתי בס"ד רמז הכתוב 'לְמַעַן שְׁתִי אֹתֹתַי אֵלֶּה בְּקִרְבּוֹ' (שמות י, א) רמז על אומת עֵשָׂו הרמוז בקרב פַּרְעֹה דכתיב בגאולה העתידה להיות מאומתו של עשו כִּימֵי צֵאתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם אַרְאֶנּוּ נִפְלָאוֹת (מיכה ז טו), לכן בזכות חג הפסח שהוא ביום הראשון נזכה לגאולה מעשו הוא אדום דכתיב ביה וַיֵּצֵא הָרִאשׁוֹן (בראשית כה, כה) כי עֵשָׂו רמוז בתוך פַּרְעֹה ועמלק ועשו חד הוא.

ובשכר חג הסוכות דכתיב ביה 'הָרִאשׁוֹן' (ויקרא כג, לט) נזכה **לְבִנְיַן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ** דכתיב ביה 'רִאשׁוֹן' כי בסוכה יהיה יחוד שם הוי"ה ושם אדנ"י [65+26=91] הרמוזים באותיות סוכה כ"ו ה"ס [65+26=91], ובבנין בית המקדש בית שלישי יהיה יחוד הוי"ה אדנ"י בתכלית המעלה והשלימות בסוד שני מלכים בכתר אחד. וידוע כי בית שלישי נקרא 'רִאשׁוֹן' בבנין מעשה שמים שאינו מתערב עם מקדשים שקדמו שהם מעשה אדם.

ובשכר לולב ומיניו דכתיב בהם 'רִאשׁוֹן' (ויקרא כג, מ) נזכה **לִשְׁמוֹ שֶׁל מָשִׁיחַ** דכתיב ביה 'רִאשׁוֹן' (ישעיהו מא, כז) והיינו כי בשמו של משיח נרמז שם קדוש משמות ע"ב של 'ויסע ויבא ויט' שהוא נקרא 'כלי' והוא שם הי"ח שבע"ב שמות הנזכרים והוא נרמז בשם 'מָשִׁיחַ' שהוא אותיות ש"ם י"ח, ובשם זה יהיה קבלת השפע של כל ישראל כי כשמו כן הוא שהוא נקרא 'כלי' ולקיבול השפע צריך כלי ולא יזכו ישראל לקבלת השפע בכלי הנזכר אלא אם כן יהיו כולם באחדות ושלום יען שהם שלשה מדרגות, **כ**הנים **ל**ויים **י**שראלים דראשי תיבות שלהם הוא 'כְּלִי', ואם יהיו נפרדים זה מזה נמצא הם 'שברי כלי' ולא יזכו לקבלת השפע בשם הקדוש הנזכר הנקרא 'כלי' אבל אם יהיו באחדות אחת כולם אז הם 'כלי שלם' יזכו לקבלת השפע והברכה בשם הקדוש הנזכר.

ובזה פרשתי בס"ד מה שאמרו רבותינו ז"ל (משנה עוקצין ג, יב) **לֹא מָצָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ**

הוּא כְּלִי מַחֲזִיק בְּרָכָה לְיִשְׂרָאֵל אֶלָּא הַשָּׁלוֹם, פירוש שם הקדוש הנזכר הנקרא 'כְּלִי' שהוא מַחֲזִיק בְּרָכָה לְיִשְׂרָאֵל שיהיה בו קבלת השפע והברכה אֶלָּא על ידי הַשָּׁלוֹם שיהיה ביניהם שאז הם יהיו כלי שלם.

והנה בודאי אחדות וחיבור של ישראל זה עם זה יהיה בשלימות בימי מלך המשיח שאז יהיו תמיד המה כלי שלם ולכן הם זוכים תמיד לקבלת השפע בשם הקדוש הנקרא כלי הרמוז בשמו של מָשִׁיחַ שהוא אותיות ש"ם י"ח. וידוע מה שאמרו רבותינו ז"ל בלולב ומיניו שהם באגודה רומזים להתחברות כל ישראל שהם ארבעה מינים באגודה אחת. ולכן בשכר מצות הלולב ומיניו הרומזת לחיבור ישראל נזכה לִשְׁמוֹ שֶׁל מָשִׁיחַ שמקבל שפע וברכה בשם הקדוש 'כְּלִי' שהוא רמוז בשמו של משיח.

ובאופן אחר נראה לי בס"ד מה שאמרו **לִשְׁמוֹ שֶׁל מָשִׁיחַ** כי בשמו רמוז מעלה והשגה גדולה שתהיה לו לעתיד אשר גם אנחנו יגיע לנו הארה מזה והוא שיהיה מורח ודאין דכתיב (ישעיה יא ג) 'וְהֲרִיחוֹ בְּיִרְאַת ה'' ואם תשבר שי"ן של מָשִׁיחַ לשני שלישים ושליש יהיה ממנה אותיות 'קר' ועם אותיות 'מיח' שבשמו יהיה מזה צירוף 'קם ריח' שיהיה לו השגה וקימה בריח, וממילא גם אנחנו נשיג חכמה גדולה משם שאז יתקיים (ירמיה לא, לג) כּוּלָּם יֵדְעוּ אוֹתִי לְמִקְטַנָּם וְעַד גְּדוֹלָם נְאֻם ה' כִּי אֶסְלַח לַעֲוֹנָם וּלְחַטָּאתָם לֹא אֶזְכָּר עוֹד.

והא דקרי למשיח בשם 'רִאשׁוֹן' כי הוא יזכה ליחידה מן הכתר שהוא ראשון לי' ספירות וזו היחידה רמוזה בשמו של משיח, יחדה בחד יו"ד דהחיר"ק ישמש במקום יו"ד אם תמלאנה כזה 'יו"ד חי"ת דל"ת ה"א' [878] עולים מספר מָשִׁיחַ במילואם 'מ"ם שי"ן יו"ד חי"ת' [878] ולזה אמר שנזכה **לִשְׁמוֹ שֶׁל מָשִׁיחַ** כלומר להארה ושפע מן היחידה הרמוזה בשמו של משיח.

או יובן אומרם **לִשְׁמוֹ שֶׁל מָשִׁיחַ** על פי מה שאמרו המפרשים דְּ'מָשִׁיחַ' [358] עולה מספר 'ה' מֶלֶךְ ה' מָלַךְ ה' יִמְלֹךְ' [358] נמצא מלכותו יתברך בשלימות רמוזה בשמו של משיח ולכן אמר שנזכה לִשְׁמוֹ שֶׁל מָשִׁיחַ שתתגלה ותראה מלכותו עלינו בשלימות כאשר רמוזה בשמו של משיח.

ובזה יובן בס"ד, הָרִאשׁוֹנוֹת הִנֵּה בָאוּ וַחֲדָשׁוֹת אֲנִי מַגִּיד בְּטֶרֶם תִּצְמַחְנָה אַשְׁמִיע אֶתְכֶם

(ישעיה מב, ט) פירוש **הָרִאשֹׁנוֹת** הם שלשה דכתיב בהו רִאשׁוֹן **הִנֵּה בָאוּ** ובשכרם **חֲדָשׁוֹת אֲנִי מַגִּיד** הם שלשה הנזכרים **בְּטֶרֶם תִּצְמַחְנָה** החדשות **אַשְׁמִיעַ אֶתְכֶם** מלשון וַיְשַׁמַּע שָׁאוּל אֶת הָעָם (שמואל א' טו, ד) רוצה לומר אקבץ אתכם.

דף ז:

מַאי 'וְאוֹמֵר'? וְכִי תֵּימָא: הַאי "בָּעֵת הַהִיא", קוּלָּא הוּא דְּקָאָמַר. נראה לי בס"ד דהוא הדין דהוה מצי לתרוצי דעל פסוק 'אֲחַפֵּשׂ אֶת יְרוּשָׁלַיִם בַּנֵּרוֹת' (צפניה א, יב) יש להשיב מנא ליה דסגי בנר אחד מאחר דכתיב 'נֵרוֹת' ומעוט רבים שנים, אבל בנר אחד אמינא לך דלא הוי חפוש כהוגן, לכך הביא פסוק 'נֵר ה' נִשְׁמַת אָדָם' (משלי כ, כז) דכתיב נֵר יחידי, וקאמר 'חֹפֵשׂ כָּל חַדְרֵי בָטֶן'.

ובזה ניחא לתרץ קושית התוס' ז"ל דהקשו דהוה ליה למימר חפוש מנר יעיין שם, דיש להקשות דח' דאמר נירות כך כונתו דפסוק של נירות אינו מספיק וצריך ללמוד מפסוק של נר דנקיט נר יחידי וכתיב ביה חיפוש וילפינן חיפוש דעלמא בחמץ וכיוצא סגי בנר אחד.

בִּנְהוֹרָא דַּאֲבוּקָה, דְּנָפִישׁ נְהוֹרֵיהּ טוּבָא וכו'.. נראה לי בס"ד 'נְהוֹרָא דַּאֲבוּקָה' רוצה לומר בערך היצירה והבריאה 'וּנְהוֹרָא דִּשְׁרָגָא' בערך העשיה.

ואומרו **עָוֹן רַבָּה מְשְׁתַּכַּח, וְעָוֹן זוּטָר לָא מְשְׁתַּכַּח** יובן על פי מה שאמרו רבותינו ז"ל על פסוק 'הַגֵּד לְעַמִּי פִּשְׁעָם וּלְבֵית יַעֲקֹב חַטֹּאתָם' (ישעיהו נח, א) דהגדולים נחשב להם השוגג לזדון והקטנים הזדון לשוגג.

והא דמכנה בדיקת העונות כבדיקת אור הנר, נראה לי בס"ד כי העונות הם שלשה חלוקות שהם בכוונה ודבור ומעשה שהם כנגד נר"ן [נפש, רוח, נשמה].

דף ח.

לְמַה צַּדִּיקִים דּוֹמִים בְּפָנֵי הַשְּׁכִינָה? כְּנֵר בְּפָנֵי הָאֲבוּקָה. נראה לי בס"ד דודאי וברור הוא דאור השכינה אין לו ערך ודמיון ולא גבול שיוכל השכל להגבילו, אך הענין הוא אף על גב דכתיב (ישעיה מ, יח) 'וְאֶל מִי תְּדַמְּיוּן אֵל וּמַה דְּמוּת תַּעַרְכוּ לוֹ' עם כל זה כתיב (הושע יב, יא) 'וּבְיַד הַנְּבִיאִים אֲדַמֶּה' והיינו כי בודאי עצם אור שכינתו יתברך אי

אפשר להגבילו ולדמותו ורק מפני שאין לנבראים יכולת להשיג אור שכינתו יתברך הגדול והעצום והנורא לכן יתגלה לעיניהם שיעור מוגבל לכל אחד כפי כוחו שיוכל להשיג, וזהו שנאמר 'וּבְיַד הַנְּבִיאִים אֲדַמֶּה' וכמו שכתוב ברעיא מהימנא פרשת בא (זהר חלק ב' מב, ב) כד נחית לאמלכא על ברייַן ויתפשט עלייהו יתחזי לון לכל חד כפום מראה וחזיון ודמיון דילהון והאי איהו וּבְיַד הַנְּבִיאִים אֲדַמֶּה יעוין שם. ולפי זה גם המלאכים כל אחד ישיג אור השכינה שיעור כפי יכולתו אבל עצמות אור השכינה כפי מה שהיא אי אפשר לשום מלאך ולשום נשמה להשיגו ואי אפשר לתת לו דמיון וערך.

נמצא לפי זה אור השכינה דנקיט הכא שעושה לו דמיון וערך אין זה על עצם האור אלא הוא על שיעור אשר ישיגו המלאכים והנביאים ונשמות הצדיקים כפי כוחם שעל זה נאמר וּבְיַד הַנְּבִיאִים אֲדַמֶּה, ועל זה קאמר הצדיקים אורם ידמה בעיני המלאכים ובעיניהם לפני אור השכינה הוא אור אשר ידמה בעיני המלאכים והנביאים כפי כוחם כְּעֵרֶךְ אוֹר הַנֵּר בְּפְנֵי הָאֲבוּקָה ואף על גב דבאמת אין השגת הכל שוה בזה האור של השכינה הנדמה לעיני הנבראים עם כל זה יכון הדמיון הזה שעשה רבא בנר ואבוקה כי באמת דאין כל הנרות שוים באורם ואין כל האבוקות שוים באורם ודוק היטב.

עַל מְנַת שֶׁיִּחְיֶה בְּנִי. הא דלא אמר 'עַל מְנַת שֶׁאֶחְיֶה אֲנִי' משום דהאי בקשה היא צורך עולם הזה אבל 'שֶׁיִּחְיֶה בְּנִי' הוא צורך עולם הבא שיחיה ויעשה מצות דאז ברא מזכה אבא לעולם הבא. ודייקינן כיון דנקיט בדברים אלו 'הֲרֵי זֶה צַדִּיק גָּמוּר' שמע מינה אי הוה מבקש צורך עולם הזה אף על גב דאינו נקרא צדיק גמור הנה הוא נקרא צדיק סתם ואם כן שמע מינה דמצוה על כל פנים.

כב: כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ לְ"אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ תִּירָא" (דברים י, כ), פֵּרַשׁ

אין להקשות למה לא דרש 'אֶת' לְרַבּוֹת מוֹרָא אָב וָאֵם או לְרַבּוֹת מְקֻדָּשׁ? דזה אינו מאחר דבהני כתיב להדיא (ויקרא יט, ג) אִמּוֹ וְאָבִיו תִּירָאוּ (ויקרא יט, ל) וּמִקְדָּשִׁי תִּירָאוּ למה הוצרך הכתוב לרבותם בתיבת 'אֶת'?!

אמנם קשה הוה ליה לדרוש 'אֶת' לרבות 'מלאך מט"ט שר הפנים' דכתיב ביה (שמות

כג, כ) הִנֵּה אָנֹכִי שֹׁלֵחַ מַלְאָךְ לְפָנֶיךָ לִשְׁמָרְךָ בַּדָּרֶךְ וכו' הִשָּׁמֶר מִפָּנָיו וּשְׁמַע בְּקֹלוֹ אַל תַּמֵּר בּוֹ כִּי שְׁמִי בְּקִרְבּוֹ, ודרשו רבותינו ז"ל (סנהדרין לח:) זה מט"ט ששמו כשם רבו, שמספר שמו עולה 'שדי' [314].

ונראה לי בס"ד דאמרו ביבמות דף וא"ו וּמְקֻדַּשְׁתִּי תִּירָאוּ (ויקרא יט, ל) יכול יתיירא אדם ממקדש וכו', וכתבו התוספות שלא הוצרך ללמדנו דבר זה במורא אב ואם דהתם ודאי אין לטעות ולחשוב שיהיה המורא מהם לשם אלהות, אבל במקדש כיון דהוא דבר שבקדושה איכא למטעי, להכי הוצרך לפרש שלא יהיה המורא מן המקדש לשם אלהות. ועיין בקרבן אהרן פרשת קדושים מה שכתב בזה יעוין שם. ולכן לא רצה לדרוש 'אֶת' לרבות מלאך מט"ט כדי שלא יטעו לחשוב שיהיה לו מורא ממנו לשם אלהות כיון שהוא מלאך קדוש ואמר עליו כִּי שְׁמִי בְּקִרְבּוֹ ואיכא למטעי ביה טפי ממקדש, אך רבי עקיבא דפירש 'לְרַבּוֹת תַּלְמִידֵי חֲכָמִים' דהוא אדם דמי להך דאב ואם שכתבו התוס' דלא שייך למטעי בהו.

אמנם קשה הוה ליה לפרוש כשהגיע לפסוק 'וַעֲבַדְתֶּם אֵת ה' אֱלֹהֵיכֶם' (שמות כג, כה) דקדים? ונראה לי בס"ד דהתם דרש לרבות שמוש הרב דחייב אדם לשמש את רבו דגדולה שמושה יותר מלמודה. והנה מהרש"א הקשה מן פסוק וַיִּירְאוּ הָעָם אֶת ה' (שמות יד, לא) יעוין שם. ונראה לי בס"ד דהוא פירש בפסוק 'אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ תִּירָא' (דברים י, כ) מפני שהוא דבר צווי שמצוה את האדם בכך, אך פסוק וַיִּירְאוּ הָעָם אֶת ה' הוא סיפור מעשה שהיה, ויש לדרשו לרבות שנתייראו מן מלאכים הממונים שהם פועלי הדין שהכו את המצריים וחבלו בהם ונתייראו שמא יפגעו בהם גם כן.

דף ח:

"**וְלֹא יַחְמֹד אִישׁ אֶת אַרְצֶךָ**" (שמות לד, כד) **מְלַמֵּד שֶׁתְּהֵא פָּרָתְךָ רוֹעָה בָּאָפֶר וְאֵין חַיָּה מַזִּיקָתָהּ**. קשה, הכתוב מדבר בנזקין הבאים מצד אדם דכתיב 'וְלֹא יַחְמֹד אִישׁ אֶת אַרְצֶךָ' ומנא ליה למילף על נזקין מצד חיות רעות?

ונראה לי בס"ד דאמרו רבותינו ז"ל חמדה 'בְּלֵב' וכאן קאמר 'לֹא יַחְמֹד אִישׁ דנקיט חמדה שבלב גם כן. וקשה איך לא יחמוד בלבו אם רואה בעיניו את הארץ הטובה

לנגד עיניו?

אך פרשתי בס"ד הכוונה שיפרוס הקב"ה מסך רוחני על טוב ארץ ישראל שיהיה מפסיק בינה ובין עיני אנשים זרים באופן שלא תוכלנה עיניהם לראות הטוב של ארץ ישראל שהוא מכוסה במסך הרוחני כדרך שעשה לישראל במדבר בזמן בלעם כשבא לראותם כדי להטיל בהם עין הרע ועשה להם הקב"ה פרגוד רוחני מפסיק ביניהם ובין עיניו של אותו רשע. והוא הדבר אשר אמר בלעם 'נְאֻם שֹׁמֵעַ אִמְרֵי אֵל אשר מַחֲזֵה שַׁדַּי יֶחֱזֶה נֹפֵל וּגְלוּי עֵינָיִם' (במדבר כד, טז), ופרשנו ענין נופל לשון חסרון רוצה לומר חסר ראיה שאינו רואה כלום אף על פי שהוא גְלוּי עֵינָיִם שעיניו פתוחות ומגולות עם כל זה הוא חסר ראיה מפני שהפרגוד הרוחני מפסיק בינם לבין עיניו, ולזה הפרגוד קרי ליה 'מַחֲזֵה שַׁדַּי'.

וכן הענין בארץ ישראל שפורס הקב"ה מסך רוחני על טוב של ארץ ישראל שאין עיני זרים יכולים לראותו כדי שיחמדו את הארץ ד'**אין הלב חומד אלא עד שהעינים רואין תחלה**' וכמו שנאמר (בראשית ג, ו) 'וְכִי תַאֲוָה הוּא לָעֵינַיִם' וכיון דיש מסך מבדיל בפני אנשים זרים ודאי יהיה מבדיל ומפסיק בין עיני חיות רעות שלא יראה את הפרות והכבשים של ישראל הרועות שם ולכן בודאי תהיה **פָּרָתְךָ רוֹעָה בָּאָפָר וְאֵין חַיָּה מַזִּיקָתָהּ** כיון דאינה רואה מחמת מסך המבדיל.

והא דנקיט תרי מיני דוקא 'פָּרָה וְתַרְנְגֹלֶת'? נראה לי בס"ד דאמרו רבותינו ז"ל (קיא.) 'העשיר מתכפר לו בשורו ובינוני בשיו ועני בתרנגולתו'. נמצא העשיר בבהמה גסה והעני בתרנגולת וכאן תפס זה וזה לומר אין צריך לכפרה בממונך על ידי שתמות **פָּרָתְךָ** על ידי חיה או על ידי שתמות **תַּרְנְגֹלְתְךָ** על ידי חולדה אלא גם אלו יהיו נשמרים שאין אתה צריך לכפרה.

אֶלָּא מַבָּעֵי לֵיהּ לְכִדְרַבִּי אַמִּי. קשה תירוץ זה שייך לברייתא אבל על רבי אלעזר דאמר 'שְׁלוּחֵי מִצְוָה אֵינָם נִזּוֹקִין, לֹא בַּהֲלִיכָתָן וְלֹא בַּחֲזִירָתָן' תקשי לימא בַּחֲזִירָתָן וידענא דכל שכן בַּהֲלִיכָתָן? ונראה לי דאיכא סברה להפך לומר בחזרתן עדיף טפי מפני שכבר קיימו המצוה אז יכולה היא שתגין מה שאין כן בהליכתם דעדיין לא קיימו. ולהכי נקיט הליכה וחזרה דבכל חד איכא סברה דרבותא טפי אבל הברייתא שבאה

לדרוש הפסוק אי אפשר לשנויי על הכתוב כן דהכתוב יכריע האמת וליכא ספיקא לגבי קרא.

דף כב:

עַד שֶׁבָּא רַבִּי עֲקִיבָא וְלִמֵּד. יש להקשות למה לא זיכה הקב"ה את שמעון העמסוני בזו הדרשה גם כן מאחר שזיכהו לדרוש כל אתין שבתורה?

ונראה לי בס"ד שנעלמה דרשה זו ממנו כדי לזכותו בשכר הפרישה שפירש מדרשות של כל האתין בדבר כבודו יתברך, וכמו שאמרו לתלמידיו 'כְּשֵׁם שֶׁקִּבַּלְתִּי שָׂכָר עַל הַדְּרִישָׁה, כָּךְ אֲנִי מְקַבֵּל שָׂכָר עַל הַפְּרִישָׁה'.

או נראה לי בס"ד רצה הקב"ה לזכות את רבי עקיבא בזאת הדרשה שהיא נדרשת לכבוד תלמידי חכמים כדי לתקן בזה את עון שנאתו שהיה שונא לתלמידי חכמים קודם שלמד תורה, וכמו שאמר רבי עקיבא לקמן כשהייתי עם הארץ הייתי אומר מי יתן לי תלמיד חכם ואשכנו כחמור וכו'.

כְּשֵׁם שֶׁקִּבַּלְתִּי שָׂכָר עַל הַדְּרִישָׁה. קשה היכן קיבל והלא עודנו חי בעולם הזה וקבלת השכר הוא בעולם הבא? ועוד אטו הוא דורש על מנת לקבל פרס?

ונראה לי בס"ד דאמרו רבותינו ז"ל (משנה אבות ד, ב) 'שְׂכַר מִצְוָה, מִצְוָה' ולזה השכר מצפים הצדיקים לכן הוא חושב כאשר טרח לדרוש תיבת 'אֶת' הראשונה נתן לו הקב"ה שכרו שזיכהו לדרוש תיבת 'אֶת' השנית וכן על זה הדרך, ועל זה השכר קאמר 'קִּבַּלְתִּי שָׂכָר עַל הַדְּרִישָׁה' ומקוה שיקבל שכר גם כן על הפרישה שיזכהו השם יתברך לדרוש דברים אחרים בדברי תורה.

דף כה.

בַּכֹּל מִתְרַפְּאִין חוּץ מֵעֲבוֹדָה זָרָה, וְגִלּוּי עֲרָיוֹת, וּשְׁפִיכוּת דָּמִים. נראה לי בס"ד שלש אלה ראשי תיבות **עדן** שהוא ראשי תיבות **ע**בודה זרה **ד**מים **ני**אוף, לרמוז שאם מוסר נפשו על שלשה אלה בעולם הזה יזכה לחיים נצחיים של עדן.

וְאִם יֵשׁ לְךָ אָדָם שֶׁמְּמוֹנוֹ חָבִיב עָלָיו מִגּוּפוֹ, לְכָךְ נֶאֱמַר: "**בְּכָל מְאֹדֶךָ**". מקשים אם כן למה בפרשת וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ דמדבר בלשון רבים לא אמר 'ובכל מאודכם'? ומתרצים

בשם הגאון פרשת דרכים ז"ל בפרשת שְׁמַע דמיירי ביחיד שייך לתפוס סברא זו הנפסדת דממונו חביב יותר, מה שאין כן בפרשה שניה דמיירי בציבור לא שייך לומר בציבור שיטעו בסברא זו הנפסדת עד כאן דבריו.

ומקשים על זה והא אמרו רבותינו ז"ל בחולין (חולין צא.) וַיִּוָּתֵר יַעֲקֹב לְבַדּוֹ (בראשית לב, כה) שחזר על פכים קטנים שהצדיקים ממונם חביב עליהם מגופם, וכיון דהצדיקים הכי דעתייהו נמצאת סברא זו אינה נפסדת ולאו גרועה היא דהא הצדיקים שהם המובחרים שבאדם כן הוא דעתם ואם כן לימא בצבור 'ובכל מאודכם'? עכ"ד.

ונראה לי בס"ד דמה שאמרו בצדיקים ממונם חביב יותר מגופם אין זה מלב ונפש דהצדיקים שהם מביני מדע ודאי לא יחשבו באמת את ממונם יותר מגופם שנברא בצלם אלקים, וככה אמר הַשָּׂטָן עוֹר בְּעַד עוֹר וְכֹל אֲשֶׁר לָאִישׁ יִתֵּן בְּעַד נַפְשׁוֹ (איוב ב, ד). אך רק הם מראים לעיני הרואין חיבוב לממונם יותר מגופם בשביל טובת גופם.

והיינו דידוע דה'**חוטא נקרא מזיק ויש לו דין מזיק**' ולכן כאשר הצדיק יהיה חטאו גדול בעיניו מאד, על דרך מה שכתב הרב ערבי נחל ז"ל בפסוק 'אָבִיךָ הָרִאשׁוֹן חָטָא וּמְלִיצֶיךָ פָּשְׁעוּ בִי' (ישעיה מג, כז) יעוין שם, ולכן הוא חושב שיש לו דין מזיק בעבור חטא שלו וידוע דקיימא לן (משנה גיטין ה, א) 'הנזקין שמין להם בעידית ובעל חוב בבינונית וכתובת אשה בזיבורית' וכיון שיש להם דין מזיק כשיבא ליפרע בעולם הזה על עונם כדי שילכו נקיים לעולם הבא צריך שיפרע מגופם שהוא העידית באמת ולא מן ממונם שהוא זיבורית כפי האמת, על כן הם מראים חיבוב לממונם יותר מגופם כדי להראות לעיני המקטרגים דממונם הוא העידית ולא יקטרגו עליהם שראוי להפרע מן גופם אלא יודו שראוי להפרע מן ממונם שהוא העידית.

נמצא באמת תוכיות לבם גופם חביב, ורק מראין חיבה לממונם לעיני המקטרגים, אבל השם יתברך הגם שהוא יודע האמת דגופם חביב הנה הוא רַב חֶסֶד מטה כלפי חסד להטיב עמהם כאשר יחפוצו לפנים משורת הדין.

דף כה:

מָה רוֹצֵחַ, יֵהָרֵג וְאַל יַעֲבֹר, אַף נַעֲרָה הַמְאֹרָסָה, תֵּהָרֵג וְאַל תַּעֲבֹר. נמצא גילוי עריות ילפינן משפיכות דמים ולכן בעשרת הדברות כתיב 'לֹא תִנְאָף' אחר 'לֹא תִרְצָח' (שמות כ, יב) גם נמצא לפי זה עבודה זרה ילפינן מקרא להדיה וגילוי עריות ילפינן מקרא דרוצח אבל שפיכות דמים גופיה לא ילפינן מקרא להדיה אלא מסברת הראש ולכן 'לֹא תִרְצָח' כתיב ראשון בלוח השני לרמוז דיהרג ואל יעבור מכח סברת הראש אבל צווי עבודה זרה שהוא בדיבור 'לֹא יִהְיֶה לְךָ' כתיב דבור שני בלוח הראשון וצווי גילוי עריות ב'לֹא תִנְאָף' כתיב דבור שני בלוח השני להורות כי שתים אלה הם נלמדים מדבר אחד.

נמצא שלשה אלה בלבד שהם עבודה זרה גילוי עריות ושפיכות דמים יהרג ואל יעבור אבל בשאר מצות לא יהרג ורק חייב ליתן כל הון ביתו כדי שלא יעבור על לאו מאיסורי תורה וכנז' בפוסקים.

ובזה יובן בס"ד רמז הכתוב 'אִם יִתֵּן אִישׁ אֶת כָּל הוֹן בֵּיתוֹ בָּאַהֲבָה בּוֹז יָבוּזוּ לוֹ' (שיר השירים ח, ז) כלומר **כִּי יִתֵּן אִישׁ אֶת כָּל הוֹן בֵּיתוֹ בָּאַהֲבָה** של הקב"ה לקיים הלאוין שצוהו הוֹן 'בֵּיתוֹ' דוקא ולא נפשו ורק בשלשה דברים שהם '**בּוֹז**' רוצה לומר דיבור ב' של 'לֹא יִהְיֶה לְךָ' ודיבור ו' של 'לֹא תִרְצָח' ודיבור ז' של 'לֹא תִנְאָף' שלש אלו **יָבוּזוּ לוֹ** דייקא רוצה לומר לגופו ועצמו שיתן נפשו גם כן בעבורם ולא יעבור.

דף כו.

קוֹל וּמַרְאֶה וְרֵיחַ אֵין בָּהֶם מִשּׁוּם מְעִילָה. נראה לי בס"ד ראשי תיבות ג' אלה הוא רק"**ם** רוצה לומר הנאתם רקם שאין בהם ממש, וגם הנהנה מהם רקם מדין מעילה שאין בהם איסור מעילה. ושלשה הנאות אלו הם באוזן ועין וחוטם שהם סמוכים זה לזה ועומדים ראשיים בראש האדם ובאלו ההנאות יהנו הצדיקים בגן עדן ששם נזונין מן ריח גן עדן וישמעו קול אלהים בלימוד תורה וכמו שנאמר וְכָל בָּנַיִךְ לִמּוּדֵי יְהֹוָה (ישעיה נד, יג) ששומעים תורה מפיו יתברך שנהנים מקול אלהים המתהלך בגן וגם נהנים ממראה השכינה כמו שאמרו רבותינו ז"ל (ברכות יז.) 'צדיקים יושבים

ועטרותיהם בראשיהם ונהנים מזיו השכינה' ולכן נעשה דוגמא בעולם הזה בשלש הנאות אלו שיהיו יכולים ליהנות בהם מן הקודש ואין בזה איסור מעילה.

דף כח.

אָמַר רַב יוֹסֵף: הַיְינוּ דְּאָמְרֵי אִינְשֵׁי: "כַּפָּא, דְּחָטָא נַגָּרָא, בְּנַוֵּיהּ נְשָׁרוֹף חַרְדְּלָא" וְכוּ'.
יש להקשות למאי אצטריכו הנהו תלת משלים ודי באחד כי הכל ענין אחד ומה באו להוסיף זה על זה?
ונראה לי בס"ד דהם נתחכמו להביא משלים השייכים לשלשה מיני השגות שיהיה החכם מושג בדבריו בבית המדרש שהם, הא' מזדמן שחכם אחד יאמר איזה דבר הלכה וישיגו עליו החכמים לסתור דבר ההלכה ההיא מכח הסברה אשר הוא עצמו חידש ואמר אותה אך אין השגתם חזקה לסתור אותו דבר הלכה לגמרי אלא ישאר עומד על צד הדחק, ועל זה האופן עשה **רַב יוֹסֵף** המשל של החרדל כי החרדל הוא נאכל אך נאכל בדוחק מפני שהוא חד ושורף הפה ולכך ממעטין באכילתו, וכן זה דבר הלכה לא נדחה לגמרי אלא נשאר עומד על צד הדחק ואינו נשנה בריוח.
ויש עוד אופן שני שאותו חכם שאמר דבר הלכה השיגו אותו בקושיא חזקה מצד הסברה אשר הוא עצמו חדשה ואמרה, אך הקושיא הזאת דוחה וסותרת אותו דבר הלכה לגמרי אמנם כל הקושיא ההיא בנויה מצד הסברה ולזאת יש תקוה שיבא אדם אחר או הוא עצמו ויעשה איזה חילוק בסברה חדשה ויתרץ אותה הקושיא ויקיים אותו דבר הלכה, ועל זה הביא **אַבַּיֵי** משל הנגרא בסידני יתיב כי זה אף על גב דעתה רגליו אסורים לגמרי אך אין זה איסר עולם כי אפשר שיהיה לו איזה עזר ויוציאו רגליו ממאסר, וכן בנמשל אפשר שיתחדש סברה חדשה ויתרצו אותה הקושיא האמורה מכח הסברה ויתקיים אותו דבר הלכה ויתקבל.
ואופן השלישי הוא שסתרו אותו דבר הלכה מכח הסברה שאמרה הוא עצמו אך אותה הסברה שאמרה אינה סברת הראש אלא יש לה הכרח וראיה עצומה מן המקרא או מן המשנה שאי אפשר לשום אדם לבטל אותה, וכמו הך דינא דהטריף רבי טרפון פרה שניטל האם שלה ונסתרו דבריו מעדות של תודוס (משנה בכורות ד, ד) שאי אפשר

לתקן דבר הלכה של רבי טרפון עוד וכן אותו חכם שדרש דגים טעונים שחיטה שיש לזה סתירה מן המקרא שאי אפשר לתקן הוראתו בשום אופן. ולזה הביא **רָבָא** המשל של 'גִּירָאָה בְּגִירֵיהּ מְקָטֵיל' דדבר זה אי אפשר לתקנו דאחר שנהרג מי מחייהו? כן זה האופן אין תקוה שיתוקן אותו דבר הלכה אשר נדחה!

ולכך הביאו המשלים האלה שכל אחד מדבר באופן אחד והואיל דרבי יהודה הביא כמה הוכחות לקיים דבריו ולא הועיל זכרו כאן המשלים הנזכרים אשר הם שייכים על אופנים כיוצא בזה של דחיות אשר מצויים בבית המדרש.

דף לג.

אַחְמִיץ בְּתָלוּשׁ, הָכִי נַמִּי דְּקָדְשָׁה? אָמַר לֵיהּ: אִין, (דניאל ד, יד) **"בִּגְזֵרַת עִירִין פִּתְגָמָא וּמֵאמַר קַדִּישִׁין שְׁאֵלְתָא"**. פסוק זה נאמר על מלאכי השרת ואמרו כאן על החכמים לומר שהם לומדים תורה לשמה כי ראשי תיבות **בִּגְזֵרַת עִירִין** ע"ב הוא שם הוי"ה במלוי יודין וראשי תיבות **פִּתְגָמָא וּמֵאמַר קַדִּישִׁין** קו"ף ואמרו בגמרא (שבת קד.) קוף זה שמו של הקב"ה דשם הוי"ה בהכאה עולה מקום מספר 'קוף' [בהכאה ענינו שכופלים כל אות בעצמה: י×י = 100, ה×ה = 25, ו×ו = 36, ה×ה = 25. סך הכל קפו - 186], **וראש שְׁאֵלְתָא** ש' רמז לשם אלקים במלוי יודין שעולה ש' [אל"ף למ"ד ה"י יו"ד מ"ם = 300]

ונמצא בראש הפסוק נרמז שם הוי"ה במלוי יודין שעולה **ע"ב** ובסופו שם אלקים דיודין שעולה **ש'** וצירוף שניהם **שבע** שהם שבעים מלחמה של תורה שהיא שבעה כמו שאמרו חז"ל על פסוק 'חָצְבָה עַמּוּדֶיהָ שִׁבְעָה' (משלי ט, א) ועל ידי כך רוּחַ ה' דִּבֶּר בָּם וּמִלָּתוֹ עַל לְשׁוֹנָם כמלאכי השרת לכן קרא הכתוב הזה עליהם.

והנה רש"י ז"ל פירש 'וּמֵאמַר קַדִּישִׁין שְׁאֵלְתָא' פסוק הוא בדניאל, וכונתו לומר אל תחשוב שדברים אלו הם מענה פיו של המשיב שסידר מדעתו לשון מליצה זו. אך קשה הוה ליה לרש"י לומר דבריו אלו על התחלת הכתוב 'בִּגְזֵרַת עִירִין'?

ונראה לי בס"ד דתיבת 'שְׁאֵלְתָא' בפשוטו של מקרא הוא רוצה לומר 'גזרה' וקשה איך קרי ליה שְׁאֵלְתָא שהוא לשון 'שאלה'? אך בביאור דניאל פירש רש"י ז"ל 'דעל ידי דנמלכים בהקב"ה קודם שיגזרו הגזרה להכי קרי אותה שְׁאֵלְתָא' עיין שם. וזה

תינח בפשט המקרא שהוא מדבר במלאכים שהם אין גוזרים אלא עד שישאלו תחלה מהקב"ה אבל כאן שאמר דבר זה על החכמים איך יתיישב דבר זה? דבשלמא מה שאמר 'בִּגְזֵרַת עִירִין' שייך זה אצל החכמים שדומין למלאכי השרת ולהכי קרי להו עִירִין וכמו שפירש רש"י, אבל חלוקה השנית ב'מֵאמַר קַדִּישִׁין שְׁאֵלְתָא' לא שייך בהו זה כי מלאכי השרת שואלין תחלה ואחר כך גוזרין כמו שכתב בביאור דניאל, ובחכמים ליכא הכי! לכך בא רש"י לתקן זה הדקדוק במה שאמר 'מקרא הוא בדניאל' כלומר מה דנקיט על החכמים הוא חלוקה הראשונה של 'בִּגְזֵרַת עִירִין פִּתְגָמָא' ומה שסיים בדבריו גם חלוקה השנית של ב'מֵאמַר קַדִּישִׁין שְׁאֵלְתָא' היינו מפני כי דבר זה הוא מקרא בדניאל ולכך קרא. עליהם כל הפסוק כולו עד סופו.

דף לו:

'**אָשְׁפָּר**', **אַחַת מִשְּׁשָׁה בְּפַר**. '**אֲשִׁישָׁה**', **אַחַת מִשְּׁשָׁה בְּאֵיפָה**. נראה לי בס"ד דריש נוטריקון א' ד'**אָ**שְׁפָּר' ראשי תיבות אחת ושין ד'**אָ**שְׁפָּר' ראשי תיבות ששה ונשאר '**פָּר**' וכן '**אָ**שִׁישָׁה' אות א' ראשי תיבות **א**יפָה ונשאר '**שִׁשָּׁה**' רוצה לומר ששית האיפה.

דף לט.

תְּחִלָּתוֹ רַךְ וְסוֹפוֹ קָשֶׁה. נראה לי בס"ד לכן ראש **מְצָרַיִם** מם פתוחה שהיא בסוד חמשה אותיות מנצפ"ך שהם חסדים, וסוף מְצָרַי**ִם** מם סתומה שהיא מן חמשה אותיות מנצפ"ך הגבורות.

ועוד נראה לי קודם 'מְצָרַיִם' יש 'לפקטל' [249] שעולים עם הכולל **רַךְ יְהֶיָה** [250] ואחר אותיות מְצָרַיִם יש אותיות 'נקשן' שהוא לשון קושי ולזה אמר תְּחִלָּתוֹ רַךְ וְסוֹפָן קָשֶׁה.

מט. בַּת כֹּהֵן לְיִשְׂרָאֵל, וּבַת תַּלְמִיד חָכָם לְעַם־הָאָרֶץ אֵין זוּוּגָן עוֹלֶה יָפֶה

יש לדקדק הוה ליה למימר 'אֵין זוּוּגָן עוֹלֶה טוֹב' כדנקיט קרא 'מָצָא אִשָּׁה מָצָא טוֹב' (משלי יח, כב) ולמה נקיט לשון יָפֶה?

ונראה לי בס"ד דאיש ואשתו דוגמת חמה ולבנה וכמו דהלבנה קטנה מהחמה ומקבלת אורה ממנה כן האשה צריך שתראה עצמה קטנה מבעלה במעלה ולא תשתווה עמו.

גם ידוע מה שאמרו 'זָכָר וּנְקֵבָה בָּרָאָם וַיִּקְרָא אֶת שְׁמָם אָדָם' (בראשית ה, ב) שהוא מספר שם הוי"ה במלוי אלפין שעולה 'אָדָם' [יו"ד ה"א וא"ו ה"א = 45] והזכר יונק ממספר כ"ו שהוא מספר אותיות הפשוט שבו והנקבה יונקת ממספר י"ט שהוא מספר המלוי שעולה מספר חַוָּה [19].

וזהו שנאמר (ישעיה ל, כו) 'וְהָיָה אוֹר הַלְּבָנָה' הנקבה 'כְּאוֹר הַחַמָּה' הזכר בכף הדמיון שאינה שוה עמו ממש ואור החמה יש לו יתרון שִׁבְעָתַיִם שהזכר שהוא דוגמת אמה יונק ממספר כ"ו שהוא יתר שבעה על מספר המלוי. ולזה אמר (תהלים לא, כ) 'מָה רַב טוּבְךָ אֲשֶׁר צָפַנְתָּ לִירֵאֶיךָ' הם איש ואשתו שיניקתם היא מן מ"ה אורות דהזכר מן כ"ו והנקבה מן י"ט דהאשה צריכה להיות קטנה מבעלה.

והנה אותיות מ"ה הרומזים על יניקת איש ואשתו אם תמלאם כזה מ"ם ה"י עולה מספרם צ"ה כמנין יָפֶה [95] ולכן אמרו 'בַּת כֹּהֵן לְיִשְׂרָאֵל, וּבַת תַּלְמִיד חָכָם לְעַם־הָאָרֶץ אֵין זְווּגָן עוֹלֶה יָפֶה' כי האשה צריך שתהיה קטנה מבעלה מפני שהוא יונק מן כ"ו אורות דמ"ה והיא יונקת מן י"ט אורות דמ"ה שהוא נרמז במספר 'יָפֶה' כאמור, אבל זה הזווג מוכרח שהנקבה היא גדולה במעלה מן הזכר כי היא בת כהן והוא ישראל או בת תלמיד חכם והוא עם הארץ ואלו לא תהיה יניקתם מכוונת למספר מ"ה שהוא מספר יָפֶה.

ולזה אמר 'יָפָה כַלְּבָנָה' (שיר השירים ו, י) שאם היא קטנה שאז היא כַלְּבָנָה אז היניקה של הזווג היא בסוד יָפֶה. נמצא זווג העולה יפה הוא כאשר תהיה האשה דוגמת לבנה שהיא קטנה והאיש דוגמת חמה שהיא גדולה, וזווג בת תלמיד חכם לעם הארץ הבעל הוא חסר ח' מן חַמָּה שאין בו חכמה הרמוזה באות ח' אלא אדרבה כבוד החכמה ישנו אצל האשה שהיא בת תלמיד חכם, ואם תוסיף אות ח' החסרה מן הַחַמָּה שהוא הבעל על אותיות **לְבָנָה** שהיא האשה אז יהיה בה צירוף **חֶלְבְּנָה** שריחה רע רמז שאין זווגם עולה יפה ונהפך מספר יָפֶה שהוא צ"ה למספר חֶלְבְּנָה [95] שהוא צ"ה. נמצא האשה צריכה לראות עצמה כַלְּבָנָה שהיא קטנה מחמה ואז הַזִּווּג עוֹלֶה יָפֶה.

ובזה יובן בס"ד מה שכתוב בזוהר חדש (דף יח:) רַבִּי יוֹסֵי בֶּן רִבִּי שִׁמְעוֹן בָּן לָקוֹנְיָא, אָתָא לְמֶחֱמֵי לְרִבִּי אֶלְעָזָר בֶּן רִבִּי שִׁמְעוֹן, חֲתְנֵיהּ, נָפְקָא בְּרַחֲתֵיהּ, וְשָׁקְלָא יְדוֹהִי לְנַשְׁקָא.

אָמַר לָהּ, לְכִי וּמַעֲטִי אֶת עַצְמֵךְ מִקַּמֵּי בַּעֲלֵיךְ, דְּאִיהוּ קַדִּישָׁא שְׁמַע ר' אֶלְעָזָר, אָמַר כְּעַן אֲנָא אִדְכַּרְנָא מִלָּה חַד, דְּאִיהוּ מַרְגָּלָא יַקִּירָא, דְּאִיתְמָר עַל סִיהֲרָא, כִּדְתָנִינָן, דְּקוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא אָמַר לְסִיהֲרָא, לְכִי וּמַעֲטִי אֶת עַצְמֵךְ, דְּחָשְׁבַת סִיהֲרָא דְּלָהּ אִתְיְיהֵיב שׁוּלְטָנָא. אָמַר לֵיהּ חָמוֹי, אֲנָא כָּךְ שְׁמַעְנָא, וְכָךְ הוּא מִתְסַדֵּר בְּלִבָּאי, בְּגִין דְּלָא אַעֲבַר עַל דַּעְתּוֹי דְּחַבְרַיָיא.

והדבר יפלא מה שייכות יש לדברים אלו שאמר רבי יוסי לבתו בעת שבאה לנשוק ידיו דאז זכר רבי אלעזר דבר זה שנאמר ללבנה? וכפי האמור מובן היטב והוא דענין הנשיקה מורה על התקשרות ודבקות והתחברות הנשוק עם הנושק זה עם זה, ולכן הבן נושק ידי אביו ואמו להורות על התקשרותו ודבקותו עמהם, וכן התלמיד נושק ידי רבו גם כן יורה על זה כי התלמיד יש לו קשר ודבקות עם רבו כמו שיש לבן עם אביו. ולכן בעת שראה רבי יוסי שבאה בתו לנשוק ידו לפני בעלה שזו הנשיקה מורה על התקשרות ודבקות שיש לה עם אביה שהוא חכם בן חכם כי גם אביו של רבי יוסי היה תנא גדול חש פן מחמת התקשרות שיש לה עם אביה שהוא חכם בן חכם תבא לחשוב עצמה במעלה בהשוואה אחת עם בעלה שהוא חכם בן חכם וכמו אותה אשה שאמרה לבעלה אם אתה חכם בן חכם גם אני בתו של חכם בן חכם והריני שוה עמך!

לכן כשראה רבי יוסי שבאה בתו לנשוק ידיו בפני בעלה שזו הנשיקה מורה על התקשרותה עמו שהוא חכם בן חכם חש פן תראה עצמה שוה במעלה כנגד בעלה, ולכך אמר לה אף על פי שאת בתי ואני חכם בן חכם 'לְכִי וּמַעֲטִי אֶת עַצְמֵךְ מִקַּמֵּי בַּעֲלֵיךְ, דְּאִיהוּ קַדִּישָׁא' דאיהו דייקא כלומר בודאי אין אתה בהשוואה אחת עמו, כי את אביך חכם בן חכם והוא אביו חכם בן חכם כי יוחאי אביו של רבי שמעון היה תנא גדול, אך רבי אלעזר הוא עצמו חכם וקדוש מה שאין כן את עצמיך אין לגופיך מעלה של קדושת החכמה שיש לו אלא את מקבלת שפע ואור מן קדושתו. ולכך כששמע רבי אלעזר שאמר רבי יוסי לבתו והזהירה שתהיה דוגמת הלבנה שצוה אותה הקב"ה שתתמעט עצמה כנגד החמה זכר הסוד שקיבל במאמר זה שצוה השם יתברך ללבנה.

ובאופן אחר נראה לי בס"ד מאמר רבי יוחנן דאמר לשון 'יָפֶה' ולא אמר 'טוֹב' כדנקיט קרא, והוא על פי מה שכתב הרב הקדוש מהרש"ם ז"ל בליקוטי שושנים כי 'אָדָם' [45] נחלק לשלשה חלקים כל חלק מספר י"ה [15], וחוה כשאכלה מעץ הדעת הוסיפה על כל י"ה אות פ' ונעשה ג' פעמים 'פִּיהָ פִּיהָ פִּיהָ' בסוד מה שאמרו רבותינו ז"ל 'חוה הביאה מר לעולם'. והיינו ג' פעמים **פ"ה** [3x80=240] הוא מספר **מַר**<, **וזה סוד** (בראשית כז, לה) **בָּא אָחִיךָ בְּמִרְמָה וכו' 'במר מה' כי אלו המ"ר נעשו מן מ"ה שהוא מספר 'אָדָם' עיין שם. וזהו שנאמר 'וּמוֹצֵא אֲנִי מַר מִמָּוֶת אֶת הָאִשָּׁה'** (קהלת ז, כו).

והנה נודע בנישואין יהיה תיקון פגם עון חוה באכילת עץ הדעת בפתוי הנחש שאמרה 'הַנָּחָשׁ הִשִּׁיאַנִי וָאֹכֵל' (בראשית ג, יג), **ודרשו רבותינו ז"ל** (שבת קמו.) **'הִשִּׁיאַנִי' לשון נשואין שהטיל בה זוהמא. ונמצא בנישואין לשם שמים מתקן פגם פִּיהָ של חוה ונהפך צירוף פִּיהָ לצירוף יָפֶה. ולכן כשהזווג אינו כהוגן שלא בחר בו השם יתברך אומר אין זווגם עולה יָפֶה שאין זווג זה כדאי לתקן פגם פִּיהָ של חוה לעשות מן צירוף פִּיהָ צירוף יָפֶה.**

ובזה פרשתי בס"ד טעם נכון מה שהקידושין נגמרים ביד ובפה שצריך ליתן בידו כסף קידושין ויאמר בפיו 'הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי' בזה כי ביד יש באצבעות ובכף ט"ו פרקים כמנין י"ה ועל ידי צירוף האמירה בפה מניח אות פ' בין אותיות י"ה ויהיה צירוף 'יָפֶה' ובזה זִוּוּגָם עוֹלֶה יָפֶה שיהפוך צירוף פִּיהָ לצירוף יָפֶה.

מַאי 'חֲזֶרֶת'? **'חָסָא'**. נמצא הירק שעושין בו זכר לגלות מצרים נקרא חֲזֶרֶת ונקרא חָסָא ושם חֲזֶרֶת מורה שעתיד לחזור עליהם הגלות על דרך שאמרו רבותינו ז"ל (ויקרא רבה יג, ה) למה נקרא חזיר שעתיד לחזור, וכן כאן לא יצאו בזמנם אלא עתידין להשלים המנין בשעבוד מלכיות ולכן אמר לו אמור להם 'אֶהְיֶה אֲשֶׁר אֶהְיֶה' (שמות ג, יד) ושם חָסָא מורה מה שעשה באופן זה להוציאם קודם הזמן בשביל שיחזור עליהם הגלות בשעבוד מלכיות היינו משום דחס רחמנא עלייהו דאם היו יושבין כל סך הגלות במצרים היו נטמעין והולכים וְלֹא יִזָּכֵר שֵׁם יִשְׂרָאֵל עוֹד.

דף מט.

בְּמַתְנִיתָא תָּנָא: אוֹ קוֹבְרָהּ, אוֹ קוֹבֵרְתּוֹ, אוֹ מְבִיאַתּוֹ לִידֵי עֲנִיּוּת. דע כי דברים קשים אלה דנקיט במתניתא ורב חסדא לא נאמרו אלא על זמן התנאים ואמוראים שהיה להם כהנים מיוחסים ועמי ארצות שהיו בזמנם היו רעים וחטאים כאשר דברו עליהם לקמן, אך בזמן הזה אין כהני יחוס אלא כולם כהני חזקה דאין להם מעלה ככהני יחוס וגם לא ימצא בזמן הזה עמי ארצות כאותם עמי ארצות שהיו בזמנם, ולכך כאשר יזדווגו בת כהן לישראל או בת תלמיד חכם לעם הארץ לא יתקיימו בהם דברים קשים אלו דאמר רב חסדא וגם מה שאמרו במתניתא, ועם כל זה טוב להזהר בזה.

כָּל שֶׁכֵּן שֶׁתּוֹרָה וּכְהֻנָּה מְעַשַּׂרְתּוֹ. נראה לי בס"ד התורה נקנית במ"ח מעלות וכהונה בכ"ד כדאיתא בברייתא דאבות (משנה אבות פרק ו) וסך הכל ע"ב [48+72=72] כמנין 'חֶסֶד' [72] וכמנין 'כָּל הַטּוֹב' [72] ולכן בצירוף זכות שניהם מתעשר ואז יתקיים בו (דברים כו, יא) 'וְשָׂמַחְתָּ בְכָל הַטּוֹב'.

רַב אִידִי בַּר אַבִּין נָסִיב כָּהֲנְתָא, וַהֲווּ לֵיהּ תְּרֵי בְּנֵי סְמִיכֵי, רַב שֵׁשֶׁת בְּרֵיהּ דְּרַב אִידִי, וְרַב יְהוֹשֻׁעַ בְּרֵיהּ דְּרַב אִידִי. יש להקשות למאי הוצרך לומר בְּרֵיהּ דְּרַב אִידִי כיון דביה משתעי ואמר דהוו ליה?

ונראה לי בס"ד ללמדך שיצאו חכמים גדולים שדומין לאביהם רב אידי שהיה גדול בחכמה ויראה! וזכה לשנים, אחד מצד זכות התורה של הבעל ואחד מצד זכות הכהונה של האשה.

כָּל תַּלְמִיד חָכָם הַמַּרְבֶּה סְעוּדָתוֹ בְּכָל מָקוֹם, לְסוֹף מַחֲרִיב אֶת בֵּיתוֹ. פירוש כיון שלמד להיות זולל וסובא בבשר ויין מרובה שצריך לו הוצאות הרבה לפעמים אין לו מעות ויהיה מוכרח להחריב ביתו לסתור דלתות וחלונות למכרם כדי למצוא מעות לקנות בהם וגם מכירה של מטלטלין וכלים של הבית נקרא חורבן הבית.

ומה שאמרו '**וּמְאַלְמֵן אֶת אִשְׁתּוֹ, וּמְיַתֵּם אֶת גּוֹזָלָיו**' פירוש מאחר שצריך לו מעות הרבה בעבור המותרות מוציא המעות בעבורם ואינו מביא פרנסה לאשתו ובניו ונמצאת אשתו כאלו היא אלמנה שאין לה בעל החייב במזונותיה, וכן גוזליו שהם הקטנים דחייב בפרנסתם כאילו הם יתומים שאין להם אב לפרנסם. וקרי להן גּוֹזָלָיו

לשון גזל שהוא גוזל אותם בזה שהוא מוציא המעות למותרות ולהם לא יביא אפילו חתיכת לחם!

וגם ממילא **שׁוֹכֵחַ תַּלְמוּדוֹ** כי לבו טרוד בענין ההוצאה שרבה על צוארו ומוכרח לעזוב תלמודו, וגם **מַחֲלוֹקוֹת רַבּוֹת בָּאוֹת עָלָיו** שאם יהיה ריב בין שני אנשים עשירים זה יחשוד אותו שהוא מלמד טענות לבעל דין שכנגדו ומחרחר ריב ואותו שכנגדו גם כן חושדו בכך מאחר שהוא נכנס אצל זה ואצל זה לאכול ולשתות יבא לידי חשדות כאלה ואז **מַחֲלוֹקוֹת רַבּוֹת בָּאוֹת עָלָיו** מבעלי הריב.

אָמַר אַבַּיֵי: קְרוּ לֵיהּ: "בַּר מֵיחַם תַּנּוּרֵי". נראה לי כל אחד מן החכמים נקיט לשון בני אדם הרגיל ומצוי בעירו ובזמנו, והביא הש"ס דברי כולם. והא דאמר **מַרְבֶּה סְעוּדָתוֹ בְּכָל מָקוֹם** הכוונה שהולך ביום אחד לכמה סעודות שנכנס לבית אחד וכאשר גמרו הולך לבית שני ושותה שם וגם אלו כשגומרין הולך לבית אחר.

לְעוֹלָם יִמְכֹּר אָדָם כָּל מַה שֶּׁיֵּשׁ לוֹ, וְיִשָּׂא בַּת תַּלְמִיד חָכָם. כלומר אף על פי דסתם תלמיד חכם אין לו מעות להוציא נדוניא חשובה לבתו ולכן מוכרח שהבעל יעשה לה תכשיטין ולבושין יִמְכֹּר כָּל מַה שֶּׁיֵּשׁ לוֹ ויקחנה ויעשה לה מכיסו.

וכן בהשאת בתו לתלמיד חכם דמסתמא אין לו מעות וצריך אביה להרבות לו בנדונייא כדי שיהיו המעות אחר כך עזר לפרנסתם. ואומרו 'לְעוֹלָם' כלומר אפילו בזווג שני שהוא לפי מעשיו ישתדל בכך. או הכוונה אפילו אם נמצא לו אשה מקרוביו דראוי ליקחנה כפי נימוס העולם עם כל זה ישתדל לישא בַּת תַּלְמִיד חָכָם.

מָשָׁל לְעִנְבֵי הַגֶּפֶן בְּעִנְבֵי הַגֶּפֶן, דָּבָר נָאֶה וּמִתְקַבֵּל. פירוש יש ענבים עושים יין שמראהו אדום הרבה ויש עושים יין שמראהו נוטה ללובן וכשמתערבים זה עם זה יהיה המראה נאה. ויש ענבים שעושין יין מתוק הרבה ואינו מתקבל כל כך מחמת רוב המתיקות ויש ענבים עושין יין מר הרבה וכאשר יתערבו זה עם זה יהיה מתקבל על האדם. אך תערובת עִנְבֵי הַגֶּפֶן עם עִנְבֵי הַסְּנֶה אינו מתקבל כי עִנְבֵי הַסְּנֶה עושין משקה חמוץ הרבה והרי זה מקלקל גם יין של עִנְבֵי הַגֶּפֶן בתערובתם עמו וגם המראה יהיה מכוער.

דף מט:

וְלֹא יִשָּׂא בַּת עַמִּי הָאָרֶץ, מִפְּנֵי שֶׁהֵם שֶׁקֶץ וּנְשׁוֹתֵיהֶם שֶׁרֶץ. נראה לי בס"ד הטעם דקרי לזכר **שֶׁקֶץ** ולנקבה **שֶׁרֶץ**, דאיתא בזוהר הקדוש פרשת בראשית (זהר חלק א' ב, ב) ק"ר אתוון דאתחזיאו על סטרא בישא אינון יעוין שם. והקשו והלא בגמרא אמרו (שבת קד.) קוּף קָדוֹשׁ, רֵישׁ רָשָׁע? ותרצו כי 'קוף' [186] במילואו מורה על קדוש כי במילואו הוא מספר 'מקום' [186] והוא שמו של הקב"ה כמו שאמרו בתיקונים אבל ק' בלא מלוי רומז 'לסט"א' [100] עכ"ד.

נמצא לפי דברי זוהר הקדוש אותיות ק"ר הם אתוון דאתחזיאו על סטרא בישא. ופרשנו הענין בס"ד דאות ק' הוא מצד פלוני יען כי פלוני אותיות ס"מ [100] הם חלק הרע שבו ואותיות א"ל הם חלק הטוב שבו ולעתיד יתבער הרע שהוא אותיות ס"מ וישאר בו אותיות א"ל דוקא.

נמצא הרע של קליפת הזכר הוא אותיות ס"מ שהם מספר ק' בלא מלוי, אמנם הרע שבשם הנקבה שהיא 'לילית' הוא באותיות לילי, כמו שכתב מהר"ם גלאנטי ז"ל שקליפה זו היא יללה ועיקר שמה 'לילי' ואותיות אלו שהם 'למ"ד יו"ד למ"ד יו"ד' מספר קפ"ח [188] ועם הכולל י"ב אותיות הם מספר ר' [200], ולפי זה נמצא הרע של הנקבה הוא **ר**' ולכך אמרו בזוהר הקדוש **ק"ר** אתוון דאתחזיאו על סטרא בישא שהם זו"ן [זכר ונקבה] דקליפה פלוני ופלונית.

ולכן אלו העמי הארצות שנבדלו מן הקדושה ופירשו מן התורה ונדבקו בסטרא בישא קראו להם שם לזכר **שֶׁקֶץ** שהוא שץ ק' ולנקבה **שֶׁרֶץ** שהוא שץ ר' כי הזכר דבק בזכר דקליפה שהרע שלו ק' והנקבה דבקה בנקבה דקליפה שהרע שלה ר' ובשניהם יש שץ שהוא לשון כריתה כי תרגום 'כִּי יַכְרִית ה' אֱלֹהֶיךָ' (דברים יט, א) הוא 'אֲרֵי יְשֵׁצֵי יְיָ אֱלָהָךְ'. גם הזכר נקרא שֶׁקֶץ [490] מספר 'איש קטע' [490] והנקבה שֶׁרֶץ [590] הוא 'אשה פרד' [590].

וְעַל בְּנוֹתֵיהֶם הוּא אוֹמֵר: (**דברים כז, כא**) "**אָרוּר שֹׁכֵב עִם כָּל בְּהֵמָה**". הא דקרא להו בשם 'בְּהֵמָה' נראה לי בס"ד כי לאביהם קראו שֶׁקֶץ ולאמם קראה שֶׁרֶץ. והנה אותיות שֶׁקֶץ כזה שי"ן קו"ף צד"י אותיות הקרב שהם האמצעים המה יו"ד ועם כולל ג' אותיות

וכולל הכל הם מספר כ"ד, וזה באביה אך באמה שנקראת שֶׁרֶץ שהוא שי"ן ריש צדי הקרב שלה הוא מספר כ"ד ועם הכולל ג' אותיות וכולל הכל הרי כ"ח נמצא סך הכל [24+28=52] קרב השקץ וקרב השרץ הוא מספר בְּהֵמָה [52] לכן בנותיהם שיצאו מקרבם של שקץ ושרץ נקראים בשם **בְּהֵמָה**.

והא דלא אמר על **בְּנֵיהֶם** כלום? מפני כי הבנים שהם זכרים אפשר שיהיו טובים שיזדמן להם אדם שילמדם תורה מקטנותם ויביאם למוטב ופורשים ממנהג אביהם ויהיו חברים וכמו שאמרו לקמן: וְתַנָּא קַמָּא? זְמָנִין דְּנָפִיק בְּרָא מַעַלְיָא מִינֵיהּ, וְאָכִיל לֵיהּ וּמִיקַּיֵּם בֵּיהּ מַה שֶּׁנֶּאֱמַר: (איוב כז, יז) 'יָכִין וְצַדִּיק יִלְבָּשׁ', מה שאין כן הבנות שהם נעצרים בבית עם השקץ והשרץ ודאי ישארו במנהגם ויהיו כבהמה שאין להם היכר להבדיל בין טוב לרע כי מי יבינם ומי יבדילם?!

והא דאמר **עִם כָּל בְּהֵמָה** ולא אמר עִם בְּהֵמָה כי זאת הבת כולה בהמה הן מצד האב והן מצד האם.

עַם הָאָרֶץ אָסוּר לֶאֱכֹל בָּשָׂר. נראה לי לאו איסורא ממש קאמר כשאר איסורים שצריך להפרישו מהם בחזקת היד אלא הכוונה רוצה לומר 'אינו ראוי שיאכל בשר' וכיוצא בזה פירש הר"ן ז"ל [על הרי"ף] סוף פרק קמא דעבודה זרה על מה שאמרו אסור לעשות שותפות עם הגוי ד'**אפילו איסורא דרבנן ליכא אלא ממידת חסידות היא דאסור**' יעיין שם.

ועל פי הפשט נראה לי בס"ד טעם שראוי למנוע עם הארץ מאכילת הבשר מפני דאכילת הבשר תלויה בכמה הלכות של שחיטה וטרפיות ואם עם הארץ יאכל בשר וירגיל בו אז כאשר יזדמן במקום שאין שם שוחט ישראל כגון בספינה או במדבר הוא אינו יכול לכבוש תאותו ורוצה הרגל שלו ואז אוכל בשר נבילה וטריפה של גוים **דמאחר שאין לו תורה אינו יכול לכבוש תאותו**, ולכך טוב לו שלא יאכל בשר גם במקום שמצוי לו בשר כשרה כדי שלא ירגיל תאותו בו, כך יאות לו. ונפקא מינה לדידן אם אפשר לנו שלא נרגיל אותו באכילת הבשר כגון שהוא כבוש תחת ידינו כך יאות לעשות לו.

וכל זה כתבתי לפי הפשט, אמנם רבינו האר"י ז"ל בשער טעמי המצות פרשת עקב,

פירש הסיבה שראוי למנוע לעם הארץ מאכילת הבשר מפני שאינו יכול לתקן לברר ניצוצות קדושה מן הבשר באכילתו אותו, יעיין שם הטעם באורך וברוחב.

ועוד כתב טעם אחר כדי שלא ידבקו בו הסיגים שיש בבשר, ונפשות הרעות שמגולגלים בו מפני שאין לו תורה כדי שיוכל לדחותם יעיין שם. ולפי דברי רבינו האר"י ז"ל יובן בס"ד הטעם מה שלא נזכר בדברי רבי מניעה **מבשר דגים**, כי הדגים אין בהם סיגים הרבה דלכן אסיפתם מתירתן, ודוק:

ובדרך דרש נראה לי בס"ד הטעם ד'עַם הָאָרֶץ אָסוּר לֶאֱכֹל בָּשָׂר' כי יעקב ועשו חלקו העולמות ולכן אין לזרע יעקב בעולם הזה המותרות שהוא בשר אלא רק מאכל קיום הנפש, ברם הם זוכים בבשר ובכל מותרות מכח עסק התורה המקיים עולם הזה, והוה ליה כמציל מזוטו של ים, ועל כן עם הארץ שאין לו תורה אין לו זכיה בבשר שהוא מותרות, דנמצא אוכל מחלק עשו.

עַם־הָאָרֶץ, **מֻתָּר לְנוֹחֲרוֹ בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת**. הנה לפי פשוטן של דברים הוא דנאמר זה בדרך הגזמה כלומר ראוי לעשות לו כך אם היה מותר לנו וכיוצא בזה נאמר בדברי דוד המלך ע"ה שאמר על הגונב את הכבשה 'חַי ה' כִּי בֶן מָוֶת הָאִישׁ הָעֹשֶׂה זֹּאת' (שמואל ב' יב, ה) דאמר כן בלשון הגזמה דודאי אין חיוב מיתה בעבור ממון! אלא רוצה לומר ראוי הוא לכך אם היה מותר להרגו, ואמרו רבותינו ז"ל (חולין צ:) **דברה תורה בלשון גוזמא**, **דברו חכמים בלשון גוזמא**. והרי"ף ז"ל ביאר המאמר הזה בלשון אחר יעיין שם.

ונראה לי בס"ד כי רבותינו ז"ל דברו בזה בדרך רמז ובלשון חכמה ומליצה והוא כי אי אפשר לעם הארץ בלתי היות בו תערובת נצוצי קדושה והוא לרוב רשעתו ושנאתו לבעלי תורה לא יש תקוה להחזירו למוטב ולתקנו בתשובה על כן תקנתו היא למשוך ממנו חלקים הטובים שבו, ולסילוק והמשכת חלק הטוב מקרבו מכנה אותו בשם נְחִירָה שמושך זה ממנו בעודו חי, ואמר אפילו בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים שֶׁחָל בְּשַׁבָּת שקדושתו יתירה והוא יום המיוחד לתשובה יותר מכל ימות השנה ויש בו סיוע לאדם מכח הארת עצומו של יום לקבלת התשובה, עם כל זה אין תקוה שזה העם הארץ יחזור בתשובה ולכן אין תקנה אל חלק הטוב שבו אלא על ידי נְחִירָה שצריך לעשות כונות

ויחודים אשר על ידם ימשוך ויסלק חיות הקדוש של חלק הטוב שיש בקרבו.
וְאָמְרוּ לוֹ תַּלְמִידָיו: רַבִּי אֱמֹר: 'לְשׁוֹחֲטוֹ'! שהם הבינו כונת רבם דלא איירי לעשות נְחִירָה בידים לגופו להרגו אלא הבינו כונתו לְנוֹחֲרוֹ על ידי כונות ויחודים שהם מתוקנים למשוך בהם חיות האדם של חלק הטוב שבו דלזה קרי לה בשם נְחִירָה ולכן אמר לו יותר נכון למנקט לשון לְשׁוֹחֲטוֹ שהוא לשון המשכה כמו זָהָב שָׂחוּט (מלכים א' י, טז) שתמשוך ממנו חלק הטוב שבו על ידי כונות ויחודים, וכמו שאמרו גורי האר"י ז"ל על מאמר '**קם רבה, שחטיה לרבי זירא**' (מגילה ז:) דהכוונה לא שחטו ממש אלא משך ממנו חיות גופו על ידי סודות וכונות וכאן הוה ליה למימר לְשׁוֹחֲטוֹ. והשיב להם הן אמת כי יצדק על זה לשון שחיטה יותר עם כל זה תפסתי לשון נחירה כדי לגנותם כי בעלמא הנחירה הממשית היא מגונית משחיטה ממשית יען שבשחיטה יש ברכה אך בנחירה תהיה נבלה ואין בה ברכה לכן כניתי ההמשכה של חיותו בשם נְחִירָה כדי לגנותו כי הנחירה היא לשון גנאי בעלמא.
וגם רבי שמואל בר נחמני שאמר '**מֻתָּר לְקָרְעוֹ כְּדָג**' הוא כונתו על דרך זה דהרשע מתלבש בבגד טומאה מכף רגלו ועד קדקדו וכמו שאמרו בזוהר הקדוש על פסוק 'בְּבִגְדוֹ בָהּ' (שמות כא, ח) ותוך הלבוש הזה שהוא קליפה יש נצוצי קדושה אסורים ובלועים שם כנשמה בתוך הגוף, ולזה בגד הטמא צריך לקרעו בשם **קר"ע שט"ן** כדי להוציא את בלעו ממנו הם נצוצי הקדושה וכאשר אומרים בבקשות בשם קר"ע 'קרע ממלכת הרשעה כולה' והניצוצות המה יעשו ער"ק וכו'.
ולזה אמר רבי שמואל בר יצחק: **וּמְגַבּוֹ** והיינו דכל אדם יש לו פנים ואחור והסטרא אחרא תלביש הרשע מלפניו ומאחריו ולזה אמר 'וְהָסֵר שָׂטָן מִלְּפָנֵינוּ וּמֵאַחֲרֵינוּ' אך ידוע דהקליפות יתאחזו באחור יותר ולזה אמר **וּמְגַבּוֹ** רוצה לומר הקריעה של בגד הטמא הנזכר תהיה מְגַבּוֹ מצד האחור ששם הקליפה קשה ביותר ומשם יקרענו על ידי כונות שמות הקודש להוציא ניצוצות קדושה.
ודע כי אחד אפיקורוס שהתריס במאמרים אלו נחה דעתו במ"ש על מאמר 'מֻתָּר לְהָרְגוֹ' שהוא לשון גוזמא רוצה לומר ראוי להיות לו כך אם היה מותר לנו, אך בדברי רבי שמואל בר נחמני שאמר 'לְקָרְעוֹ כְּדָג' ובדברי רבי שמואל בר יצחק שאמר 'וּמְגַבּוֹ'

לא נחה דעתו.

ואמרתי בס"ד פשט נכון בזה דרבי שמואל בר נחמני מיירי בחולה שמת בחליו ודרך הרופאים לקרוע בטן החולה אחר שמת כדי לידע סיבת מחלתו ומה ענינו על כן ודאי במת ישראל לא ניתן להם רשות בכך משום ניוול ובזיון ועל זה אמר רבי שמואל בר נחמני דעם הארץ שמת 'מֻתָּר לְקָרְעוֹ כְּדָג' מראשו ועד רגלו כדי להתלמד בו דבר בחכמת הרפואה ולא חיישינן לבזיון דידיה דיהיה לו כפרה בכך. והוסיף רבי שמואל בר יצחק לומר שרי לקרעו 'מְגַבּוֹ' אף על גב דהוי ניוול טפי כשקורעו מגבו.

ודברים אלו היו נמצאים בדורות הראשונים דמצינו בגמרא דתלמידי רבי עקיבא שלקו זונה אחת ומצאו בה רנ"ב איברים נמצא גם בזמן התנאים היו עוסקים בחכמת הניתוח לדעת ולראות באיברים הפנימים ולא רצו לעשות ניוול אלא רק לזונה כי באמת **חכמת הניתוח וחכמת הרפואה היתה נמצאת אצל ישראל** גם כן מזמן קדמון ואי אפשר להשיג חכמות אלו על בוריין אלא אם כן יעשו קריעה בגוף האדם שכבר מת ובהכי איירי הכא, וְלֹא נִפְלֵאת וְלֹא רְחוֹקָה כוונה מן המאמר הזה ובכך הודה אותו אפקרוס ונסתם פיו.

אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא: **כְּשֶׁהָיִיתִי עַם־הָאָרֶץ, אָמַרְתִּי**: "**מִי יִתֵּן לִי תַּלְמִיד חָכָם וַאֲנַשְּׁכֶנּוּ כַּחֲמוֹר**". נראה לי בס"ד טעם לדברים אלו על פי מה שכתב רבינו האר"י ז"ל בביאור מדרש הנעלם ברות, דרבי עקיבא היה שרשו מישששכר יעוין שם. והנה בישששכר כתיב (בראשית מט, יד) 'יִשָּׂשכָר חֲמֹר גָּרֶם' ודרשו רבותינו ז"ל (עבודה זרה ה:) שקיבל עליו עול תורה כחמור למשוי שאינו קץ בריבוי עול תלמודו, לכן רבי עקיבא שהיה שרשו מישששכר בהיותו עם הארץ שעדיין לא שיבר הקליפה היה רוצה לעשות הדמיון של החמור בענין המזיק שהוא הנשיכה לעמלי תורה ואחר כך כששבר הקליפה ולמד תורה קיים בעצמו הדמיון של החמור בענין טוב שקבל עול תורה כחמור למשוי. ובאמת אמרו (בראשית רבה שלהי פר' נג ועוד) '**זרוק חוטרא אאוירא אעיקרא קאי**' כי שרשו יששכר.

והנה נודע כי הוא היה עם הארץ ארבעים שנה וארבעים למד וארבעים לימד, נמצא לפי זה הוא היה אומר כן בארבעים הראשונים, אך בשמנים שנה הבאים אחריהם

שהיה לו אהבה עצומה בתורה ולומדיה ודאי נהפכה אצלו הנשיכה לנשיקה כי במקום השנאה נעשה אהבה. וההפרש בין זה לזה כאן כ' וכאן ק' שהפרש במספר הוא שמונים, רמז כי באותם השמונים שנה היתה נשיקה במקום נשיכה.

כָּל הַמַּשִּׂיא בִּתּוֹ לְעַם־הָאָרֶץ, כְּאִלּוּ כּוֹפְתָהּ וְנוֹתְנָהּ לִפְנֵי אֲרִי. נראה לי בס"ד באריי יש שבח מצד גבורתו שהיא בפנימיותו, ולזה נדמו החכמים לאריות, ויש גרעון שהוא דורס ואוכל ואין לו בשת פנים, ולזה נדמה עם הארץ, וזה הדמיון על הנבלה שהיא לפני הארי, ולכן אמר הכתוב (במדבר כג, כד) 'הֶן עָם כְּלָבִיא יָקוּם' שדימה אותם ללביא אך לא לדמיון הגרעון אלא 'כַּאֲרִי יִתְנַשָּׂא' דמיון שיש בו התנשאות.

כָּל הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה בִּפְנֵי עַם־הָאָרֶץ, כְּאִלּוּ בּוֹעֵל אֲרוּסָתוֹ בְּפָנָיו. יש להקשות למה קורא את התורה ארוסתו של עם הארץ כאילו שלו ולא של התלמיד חכם, וכי יגרע ח"ו התלמיד חכם ממנו?! ואם חושב את התורה ארוסה לכל ישראל בשותפות, אין מציאות כזו במשל ד'אתתא לבי תרי לא חזיא'!

ונראה לי בס"ד דכל אחד מישראל יש לו חלק מסויים בתורה כפי כוחו ושורשו ובמעמד הר סיני כל אחד מישראל קבל את חלקו ונעשה חלקו שם בסוג אשה ארוסה ואחר שיבא לעולם הזה ויעסוק בה אז אותו החלק שלו שהיה בסיני בסוג ארוסה יהיה לו עתה בסוג אשה נשואה. ולכן עם הארץ שלא למד בה נשאר אצלו חלקו בסוג ארוסה אבל אצל תלמיד חכם נעשה חלקו בסוג נשואה, ולזה אמר 'כְּאִלּוּ בּוֹעֵל אֲרוּסָתוֹ' כי עם הארץ אין לו בתורה חלק שהוא בסוג נשואה אלא הוא בסוג ארוסה דוקא.

וְיֵשׁ אוֹמְרִים: אַף אֵין מַכְרִיזִין עַל אֲבֵדָתוֹ. הקשו התוספות 'מאין יודע שהיא של עם הארץ?' עיין שם. ונראה לי כגון שמצאה במבוי שכל חצרות שבו דרים בהם עמי הארץ דרוב העוברים שם הם עמי הארץ.

דף נ.

זֶה אוֹר שֶׁיִּקָּר בָּעוֹלָם הַזֶּה, וְקַפּוּי הוּא לָעוֹלָם הַבָּא. פירוש דאור החמה של עתה יהיה שבעתים לעתיד לבוא דכתיב (ישעיה ל, כו) 'וְאוֹר הַחַמָּה יִהְיֶה שִׁבְעָתַיִם' ומ"ש אלו בני

אדם שיקרים בעולם הזה יובן על פי מה שאמרו רבותינו ז"ל (ביצה לב:) 'כל המצפה על שלחן אחרים עולם חשך בעדו' נמצא אור כינוי לעשירים.

עוֹלָם הָפוּךְ רָאִיתִי, עֶלְיוֹנִים לְמַטָּה וְתַחְתּוֹנִים לְמַעְלָה. ראיתי לרבינו האר"י ז"ל בספר מבוא שערים (ש"ה ח"א פרק י"ב) וז"ל וזהו סוד מה שאמרו בבריה דרבי יהושע בן לוי דאתנגיד ואתער ואמר 'עוֹלָם הָפוּךְ רָאִיתִי עֶלְיוֹנִים לְמַטָּה וְתַחְתּוֹנִים לְמַעְלָה' ופרשוה הגאונים שראה לרב יהודה למעלה משמואל רבו, וסוד הענין כמה שהודעתיך בשער רוח הקודש כי כל האמוראים הם מבחינת אלקים דקטנות, ולכן מי ששרשו במוחין שבראש דקטנות והוא עליון יורד למטה עד היסוד, ומי שהוא מהדעת המתפשט למטה דו"ק עומד שם במקומו למעלה מן העליונים שירדו ביסוד, עד כאן לשונו יעיין שם.

ועט"ר הרב מור אבי זלה"ה בספרו מדרש אליהו (דף צה) 'רָאִיתִי עֶלְיוֹנִים לְמַטָּה' דנה"י [נצח, הוד, יסוד] של פרצוף העליון הם חב"ד [חכמה, בינה, דעת] למטה בפרצוף התחתון ותחתונים שהם חב"ד של התחתון הם למעלה רוצה לומר נה"י של העליון, או הכוונה כך חב"ד שהם עליונים בפרצוף התחתון הם למטה רוצה לומר הם נה"י שהם תחתונים בפרצוף העליון ותחתונים שהם הנה"י יהיו למעלה רוצה לומר יהיו חג"ת [חסד, גבורה, תפארת] שהם למעלה מן נה"י.

ועוד פירש שם (בדף צו:) על מה שכתב רבינו ז"ל בדרוש התפילין שער ג' שבלילה מוחין דז"א [זעיר אנפין] מסתלקים לגמרי על ראשו, אבל מוחין של המלכות ניתנים בתוך חזה דז"א וכתב לכן בלילה היא יתירה עליו לפי שרשימו דמוחין שלה נשאר קיים בחזה שלו ומאיר אליה עד כאן דבריו יעיין שם. ובזה יובן (זוהר חלק ג קסח, א) 'מאן דאיהו זעיר איהו רב ומאן דאיהו רב איהו זעיר'.

ובני ידידי כה"ר יעקב נר"ו פירש על פי מה שכתב רבינו האר"י ז"ל בשער הפסוקים ביחזקאל וז"ל: והנה קין והבל הם גבורות וחסדים כנודע, ומן הראוי היה שהגבורות שהם קין הבכור הם מעולות מהחסדים כמבואר אצלינו בסוד (משלי יב, ד) 'אֵשֶׁת חַיִל עֲטֶרֶת בַּעְלָהּ שהגבורות הם נקבות, וכן הלוים שהם מן הגבורות של קין היה ראוי שהם יהיו כהנים כי להם כתר הכהונה שהם הבכורות, והכהנים שהם משורש הבל

יהיו לוים אלא שבחטאו של קין נהפך הענין על דרך מה שנודע וכו'.
והנה בעולם הזה ששורש הבל להיותם מן חסדים הם יותר נקיים ורובם טוב ומיעוטם רע, היו עתה כהנים, אבל לעתיד לבוא שנשמות קין נטהרו מן הקליפות ונתקנו יחזור קין ויטול בכורתו הראויה לו ומה שעתה היו כוהנים עובדים יהיו אז הלוים עובדים בכהונה באופן שהכהנים יחזרו להיותם לוים והלוים יהיו כהנים, וזהו שנאמר (יחזקאל מד, טו) וְהַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם בְּנֵי צָדוֹק וכו' עד כאן לשונו יעיין שם.
וזהו שנאמר 'עוֹלָם הָפוּךְ רָאִיתִי עֲלִילוֹנִים לְמַטָּה וְתַחְתּוֹנִים לְמַעְלָה' שראה הכהנים למטה מן הלוים והלוים למעלה מן הכהנים ואמר לו עוֹלָם בָּרוּר רָאִיתָ! כי כן יהיה לעתיד לבוא. עד כאן דבריו נר"ו.
אַשְׁרֵי מִי שֶׁבָּא לְכָאן וְתַלְמוּדוֹ בְּיָדוֹ. נראה לי בס"ד יש לימוד תורה שלו ומצותיו שלמים שיוכל לעלותם לשרשם למעלה בלתי עזר וסיוע מצדיקים אחרים, ויש שהם חלושים מאד ואין יכולים לעלות אלא על ידי הצטרפות תלמוד תורה של צדיקים אחרים. ולזה אמר 'אַשְׁרֵי מִי שֶׁבָּא לְכָאן וְתַלְמוּדוֹ בְּיָדוֹ' כלומר אינו צריך לכח צדיקים אחרים לתמכו אלא תלמודו תלוי בכוחו ועוצם ידו דוקא.
או יובן בס"ד על פי מה שאמרו בשם הגאון השל"ה ז"ל ד'**אצבעות הידים הם כנגד עשרת הדברות**'. ופרשתי בס"ד הטעם שעשה הקב"ה עשר אצבעות בידים כנגד עשרת הדברות, מפני כי ידוע מה שאמרו המפרשים ז"ל דכל תרי"ג מצות רמוזים וכלולים בעשר הדברות וכדי שלא יאמר האדם די לי לקיים תרי"ג מצות כולם בדיבור ובמחשבה בלבד ואין צריך מעשה לכך קבעם באצבעות הידים לרמוז לאדם שחייב לקיים כל תרי"ג מצות שהם כלולים ורמוזים בעשרת הדברות במעשה, דידוע שהמעשה תתייחס לידים ולכן כמו שאם נעשה בידים אצבע יתירה או אצבע חסירה הוי מום כן בתרי"ג מצות נאמר לא תוסיפו על הדבר הזה ולא תגרעו ממנו. וזהו שאמר 'אַשְׁרֵי מִי שֶׁבָּא לְכָאן וְתַלְמוּדוֹ בְּיָדוֹ' רוצה לומר תלמודו הביאו לידי מעשה כאשר רמוז בידו שלא הוסיף ולא גרע.
ובאופן אחר נראה לי בס"ד על פי מה שאמרו חכמי המוסר דהעשיר המחזיק ביד תלמיד חכם יתנו לו שכר על כל מה שלמד וכאשר יבא לעתיד ליקח שכרו יאמרו לו

טול שכר זה בעבור מסכתא פלוני ומדרש פלוני והוא אומר מעולם לא למדתי גמרא ולא מדרש ואומרים לו אמת שלא למדת אתה בעצמך אלא החזקת ביד תלמיד חכם פלוני שהוא למד מסכתות אלה ולכן אתה תטול שכר בעבורם! עד כאן דבריהם.

והנה ידוע הגם דנותנים שכר למחזיקים עם כל זה אינו דומה לשכר תלמיד חכם עצמן שלמדו וטרחו בלימודם כי המחזיק רק היה סיבה לזה ולכן אמרו רבותינו ז"ל (ברכות לד:) כל הנביאים לא נתנבאו אלא למחזיקים ביד תלמיד חכם אבל תלמידי חכמים עצמן 'עַיִן לֹא רָאָתָה אֱלֹהִים זוּלָתֶךָ' (ישעיה סד, ג) וזהו שאמר '**אַשְׁרֵי מִי שֶׁבָּא לְכָאן וְתַלְמוּדוֹ בְּיָדוֹ**' תלמודו דייקא מה שלמד הוא בעצמו ולא ממה שלמדו אחרים שהיה מחזיק בידם דאינו דומה זה לזה שזה אשריו ששכרו 'עַיִן לֹא רָאָתָה'.

ועוד נראה לי בס"ד על פי מה שאמרו רבותינו ז"ל (עבודה זרה יט.) בפסוק 'בְּתוֹרַת ה' חֶפְצוֹ וּבְתוֹרָתוֹ יֶהְגֶּה' בתחלה תוֹרַת ה' אך אחר שעסק בה והיה לו לב מבין לחדש בה חדושי תורה נקראת תוֹרָתוֹ. וזהו שאמר '**וְתַלְמוּדוֹ בְּיָדוֹ**' רוצה לומר שזכה לחדושי תורה שאז נקרא תַלְמוּדוֹ על שמו.

או יובן בס"ד על פי **המעשה** של הפילוסוף שהביא הגאון חיד"א בחומת אנך בישעיה בפסוק (ישעיה ג, ט) 'הַכָּרַת פְּנֵיהֶם עָנְתָה בָּם וְלֹא כְחֵדוּ', דיש אדם טבעו כעסן וגאה וחמסן וגזלן אך כופה יצרו ומשנה טבעו ויש טבעו נח ושקט ונאמן וישר מצד מזגו וחומרו וזהו שאמר ותלמודו דייקא בידו. או קרוב לזה יש נעשה צדיק וטוב מחמת מולידיו ויש מצד עצמו וזהו שנאמר **וְתַלְמוּדוֹ** דייקא **בְּיָדוֹ**.

או יובן בס"ד יש לוקח זכיות מאחרים ויש אינו רוצה ליהנות ומחזיר הכל כמו שכתב רבינו האר"י ז"ל בביאור ברכת 'עַל הַצַּדִּיקִים' באומרו וְשִׂים חֶלְקֵנוּ עִמָּהֶם יעיין שם, וזהו שאמר **וְתַלְמוּדוֹ בְּיָדוֹ** שלו ולא של אחרים.

וְשָׁמַעְתִּי שָׁהֵיוּ אוֹמְרִים: "**אַשְׁרֵי הָרוּגֵי מַלְכוּת שֶׁאֵין כָּל בְּרִיָּה יְכוֹלָה לַעֲמֹד בִּמְחִצָּתָן**".

יש להקשות למה נקיט וְשָׁמַעְתִּי פעם שנית והיה לו לערב חלוקה זו עם הראשונה לומר 'וְאַשְׁרֵי הָרוּגֵי מַלְכוּת'? ונראה לי בס"ד דאפשר כרוז ראשון שמע אותו בעת שנכנס לגן עדן וכרוז שני בעת שיצא ולכן פלגינהו ואמר וְשָׁמַעְתִּי פעם שנית.

מִשּׁוּם דַּהֲרוּגֵי מַלְכוּת וְתוּ לָא. קשה והלא מדברי רבינו האר"י ז"ל (בעץ חיים שער מיין נוקבין ומיין דכורין) ובספר הכונות מפורש כי מעלה גדולה היה להם בדבר זה שהיו הרוגי מלכות ומאי קשיא ליה?

ונראה לי בס"ד כי ענין זה של עשרה הרוגי מלכות מפורש בדברי רבינו האר"י ז"ל (בשער מאמרי רשב"י פרשת פקודי דף כ"ד) באורך וברוחב יותר ושם מפורש ששני מעלות נשגבות היה לרבי עקיבא וחביריו הא' מצד הנשמות שלהם שהיה להם כח על ידי צדקתם להעלות מ"ן [מיין נוקבין] של הבינה העליונה וזו המעלה היא היותר גדולה שאין כמוה. ומעלה הב' מצד הגופים שלהם שעל ידי ההריגה היה להם כח בזה להעלות מ"ן של המלכות יעיין שם. ולפי זה כאשר ישבחום בגן עדן בתואר הרוגי מלכות באומרם אַשְׁרֵי הֲרוּגֵי מַלְכוּת וכו', נמצא משבחים אותם במעלה הב' של העלאת מ"ן של המלכות כי זה בא להם על ידי היותם הרוגי מלכות שגופם נמסר למלכו אחרא ועל שם זה נקראים הרוגי מלכות, ובאמת עוד מעלה אחרת גדולה מזו יש להם בהעלאת מ"ן של הבינה העליונה שזאת אינה על ידי הריגת גופם אלא היתה על ידי קדושת נשמתם ולהכי מקשי הש"ס מִשּׁוּם דַּהֲרוּגֵי מַלְכוּת וְתוּ לָא?! וזה נכון וברור בעזה"י.

אֶלָּא הֲרוּגֵי לֹד. יש להקשות עדיין קשה איך שלל בכרוז 'אֵין כָּל בְּרִיָּה יְכוֹלָה לַעֲמֹד בְּמָחֳצָתָן' והלא איכא רבי עקיבא וחביריו שהיו גדולים מהם בודאי! ועוד ודאי איכא עוד צדיקים ונביאים שהיו גדולים מהם. ועוד הא איכא 'שבעה כורתי ברית' [אברהם, יצחק, יעקב, יוסף, משה, אהרן ודוד]?

ונראה לי בס"ד דהכרוז קאי על צדיקים שבדורם אי נמי קאי על צדיקים אשר בשורש שלהם דוקא על דרך מה שאמר רבינו האר"י ז"ל במאמר תיתי את ודרך לעלמא דאתי, דאמרה בת קול לרבי פרידא כנזכר לעיל בגמרא דעירובין.

ועוד נראה לי דבא הכרוז לשלול רק אותם שלא זכו אלא לנר"ן [נפש, רוח, נשמה] מן בי"ע [בריאה,יצירה, עשיה] וכבר ידוע מה שכתב רבינו הרש"ש ז"ל בביאור 'אִם כְּבָנִים אִם כַּעֲבָדִים' שאומרים במוסף ראש השנה.

וראיתי בשער הגלגולים (דף כז) דהרוגי לוד היו מבחינת זווג דמנחה שהוא בחינת

דינים קשים מאד יעיין שם. והשתא לפי זה נראה לי מה שאמר הכרוז 'אֵין כָּל בְּרִיָּה יְכוֹלָה לַעֲמֹד בְּמְחִצָּתָן' לאו משום מעלה עצמיית אלא להיותם מבחינת זווג דמנחה שהוא בחינת דינים קשים מאד אֵין כָּל בְּרִיָּה יְכוֹלָה לַעֲמֹד בדינים קשים ההם וזהו שבחן שנתגברו ועמדו בצדקתם וקדושתם עד שמסרו עצמן על קדוש השם ולא יכלו הקליפות להתאחז בהם להחטיאם אף על פי שהיו מבחינת דינים קשים, והעומד בבחינה זו צריך לו כח ותגבורת גדולה כנגד הקליפות והם נתגברו ונצחו, זיע"א.

כָּל מְצִלּוֹת שֶׁתּוֹלִין לוֹ לַסּוּס בֵּין עֵינָיו יִהְיֶה קֹדֶשׁ לַה'. לפי פשוטו תימה למה פרט הכתוב דבר זה דוקא?

ונראה לי בס"ד שרמז בהקדש תכשיט זה על התמדת ישראל בעסק התורה שלא יבלו ימיהם בטיולים יען כי מנהגו של עולם מי שאוהב הטיול קונה סוס לרכוב עליו רכיבה של טיול בכל יום וזה הסוס דרכם לעשות לו תכשיט בין עיניו לכבוד, אך לעתיד כל ישראל נעצרים לפני בית המדרש לעסוק בתורה ולא ירכבו על סוס רכיבה של טיול, ולכן מקדישים את תכשיט של הסוס העשוי לטיול כיון דאין רוכבים על הסוס לטייל ורק מניחים הסוס אצלם כאשר יצטרכו ללכת מעיר לעיר לרכוב עליו וברכיבה זו של עוברי דרכים אין דרכם לקשט הסוס בתכשיט כסף וזהב. ואם כן הקדש זה מבחן שמאסו בטיול ולכך פרט הקדש של תכשיט זה דוקא.

או יובן דרך רמז הסוס רמז לגוף שהוא כמו סוס שהנפש רוכבת עליו וכח התאוה הוא תכשיט של הגוף, והוא מונח בין עיניו, וכמו שנאמר (בראשית ג, ו) 'וְכִי תַאֲוָה הוּא לָעֵינַיִם'. ולעתיד בכח התאוה הזה ישתמש בעבודת הקודש ולא בענינים הגופניים.

כָּל בִּזָּה שֶׁבָּזוּ יִשְׂרָאֵל עַד שָׁעָה שֶׁהַסּוּס רָץ וּמֵצֵל, יִהְיֶה קֹדֶשׁ לַה'. יש להקשות מה טעם יש בשיעור זה?

ונראה לי בס"ד דגם רבי יוחנן מודה בהך דרשה דהוספת ירושלים דדריש רבי יהושע בן לוי וסבירא ליה לכך מקדישין הביזה שבזזו כשיעור זה שהסוס רץ ומציל, בעבור החסד שעשה הקב"ה עמהם להוסיף על ירושלים עַד שָׁעָה שֶׁהַסּוּס רָץ וּמֵצֵל.

או יובן בס"ד על פי מה שכתבו המפרשים בשיעור זה של 'רָץ וּמֵצֵל' שהוא חצי יום, הנה הוא שיעור יום אחד בלא ריצה. וידוע מה שאמרו חז"ל על פסוק (ירמיהו ו, ד)

'אוֹי לָנוּ כִּי פָּנָה הַיּוֹם' כי בעת החורבן נתן להם האויב הרווחה מה שיכולים לצאת בשער אחד משערי ירושלים ביום אחד כולו יהיו היוצאים האלה מוצלים ובזה היה שארית הפליטה ולכן מקדישים שיעור מהלך יום אחד בעבור החסד הזה שנתן השם יתברך בלב האויב לעשות להם הרווחה זו.

עַל שְׁמוּעוֹת טוֹבוֹת אוֹמֵר: "הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב". יש להקשות דהוה ליה למימר עַל שְׁמוּעָה טוֹבָה לשון יחיד יְבָרֵךְ הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב? ועוד מה ענין כפל 'הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב'?

ונראה לי בס"ד יש דבר שנעשה בו העדר הנזק בלבד אבל לא יש ריוח ויש דבר שנעשה בו העדר הנזק וגם ריוח, ונמצא שמועה אחת אך נחלקת לשתי שמועות של העדר הנזק והריוח ויברך הַטּוֹב בשביל העדר הנזק וְהַמֵּטִיב בשביל השגת הריוח.

ומה שאמר '**לָעוֹלָם הַבָּא כֻּלּוֹ טוֹב**' נראה לי בס"ד משום הכי 'בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה ה' אֶחָד' (זכריה יד, ט) 'הַהוּא' עולה מספר 'טוֹב' [17] רוצה לומר בַּיּוֹם שכולו טוב יִהְיֶה ה' אֶחָד, בפעולה שפועל רק טוב וגם ההודאה שמודים אליו תהיה אחד.

ונראה לי בס"ד 'הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב' עולה מספר צד [94] ובזה יובן 'עַל צַד תִּנָּשֵׂאוּ וְעַל בִּרְכַּיִם תְּשֹׁעָשָׁעוּ' (ישעיה סו, יב), וכן הוא אומר (ישעיה ס, ד) 'וּבְנֹתַיִךְ עַל צַד תֵּאָמַנָה'.

לֹא כְּהָעוֹלָם הַזֶּה הָעוֹלָם הַבָּא, הָעוֹלָם הַזֶּה נִכְתָּב בְּיו"ד הֵ"א וְנִקְרָא בְּאָלֶ"ף דָּלֶ"ת, [אֲבָל] הָעוֹלָם הַבָּא, [כֻּלּוֹ אֶחָד], נִכְתָּב בְּיו"ד הֵ"א וְנִקְרָא בְּיו"ד הֵ"א [נ.]

נראה לי בס"ד טעם לזה כי עתה מצוי השקר בעולם שהאדם מדבר בפיו מה שלא ראה בעיניו, וכן נמצא האדם שומע באזניו אזהרה מפי חכם ועושה מעשה בידיו להפך. ולכך אין זוכים שיוציאו בפיהם האזכרה כפי מה שרואין בעיניהם בספר תורה, ואין שומעין באזניהם האזכרה כפי מה שכתבה היד בספר תורה כי היד כתבה יו"ד ה"א, ואזניהם תשמע אל"ף דל"ת, וכן עיניהם רואה בספר תורה יו"ד ה"א ובפיהם מוציאים אל"ף דל"ת. אבל לעתיד 'שִׂפַת אֱמֶת תִּכּוֹן לָעַד' (משלי יב, יט) ויתבטל השקר לגמרי אז זוכים לקרות בפה את השם בתורה כפי מה שרואין כתוב לעיניהם, ושומעין את השם באזניהם כפי מה שכתבו בידיהם.

ועוד נראה לי בס"ד לומר סימן אחר לזה כי עתה אין חציו אחרון של שם דומה לחצי הראשון לכך לא ישתוו העינים עם הפה ולא האזנים עם הידים, אך לעתיד ישתוה

חצי האחרון עם הראשון שיהי השם בסוד 'יְהֹוָה' אז גם זה ישתוה וזהו שנאמר 'עַיִן רֹאָה וְאֹזֶן שֹׁמַעַת יְהֹוָה עָשָׂה גַם שְׁנֵיהֶם' (משלי כ, יב) בהשוואה אחת.

אמנם צריך להבין למה נקרא בשם אדנ"י והיה ראוי שיהא נקרא בשם אהי"ה דרובו של שם שהוא אותיות היה יש בו? ונראה לי בס"ד מפני כי אותיות דאחר שם הוי"ה שהם דבוקים בשם המה אותיות **כוז"ו** שעולים מספר ט"ל [39] ועם מספר **הוי"ה** [26] המחובר בהם המה עולים ס"ה כמנין שם **אדנ"י** [65] לכך נקרא בשם אדנ"י.

ובזה יובן בס"ד רמז הכתוב בישעיה (ישעיה מא, ד) '**אֲנִי יְהֹוָה רִאשׁוֹן וְאֶת אַחֲרֹנִים אֲנִי הוּא**' פירוש שם זה רִאשׁוֹן לכל השמות אך אינו נקרא שם זה בפה אלא אֶת אַחֲרֹנִים, רוצה לומר עם אותיות האחרונים אֲנִי הוּא כי את רוצה לומר עִם, וזהו שנאמר (הושע יא, י) '**אַחֲרֵי יְהֹוָה יֵלֵכוּ כְּאַרְיֵה יִשְׁאָג**' פירוש אימתי אַחֲרֵי יְהֹוָה יֵלֵכוּ שלא לקרות שם הוי"ה ככתבו, אלא יֵלֵכוּ לצרפו עם אותיות שלאחריו הוא בזמן כְּאַרְיֵה יִשְׁאָג מכח חסרון התיקון.

ועוד נראה לי בס"ד טעם קרוב לזה מה שנקרא בשם אדנ"י מפני דשם הוי"ה יתמלא בארבע מילואים ע"ב ס"ג מ"ה ב"ן שהם ט"ל אותיות. ובזה פרשתי בס"ד רמז הכתוב (שיר השירים ה, ב) '**שֶׁרֹּאשִׁי נִמְלָא טָל**' פירוש שם הוי"ה שהוא רֹאשִׁי נִמְלָא טָ"ל אותיות, ואם תצרף מספר שם הוי"ה שעולה כ"ו עם אותיות המילואים שלו שהם ט"ל עולה מספר שם אדנ"י לכך נקרא בשם אדנ"י.

נ:

דף נ:

כָּאן בְּעוֹשִׂין לִשְׁמָהּ, כָּאן בְּעוֹשִׂין שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ. נראה לי בס"ד ידוע שלימות המצות הוא בארבעה שהם **מעשה** בה"א אחרונה **ודבור** באות וא"ו **וכוונה** בה"א ראשונה **ומחשבה** באות יו"ד והעושה שלא לשמה יש לו בחי' ה"א אחרונה ובחי' וא"ו דשמא קדישא וחסר ממנו כוונה ומחשבה כי הוא כוונתו ומחשבתו שלא לשמה, אבל העושה לשמה יש לו בחינת השם כולו וידוע דאות וא"ו דשמא קדישא נקרא שמים. לכן בזה כתיב (תהלים נז, יא) 'עַד שָׁמַיִם' ועד בכלל ובזה כתיב 'מֵעַל שָׁמַיִם' (תהלים

קח, ה) שיש לו שלימות כוונה ומחשבה שהם באותיות י"ה שהוא למעלה מן השמים שהוא סוד וא"ו דשמא קדישא.

אֵינוֹ רוֹאֶה סִימָן בְּרָכָה לְעוֹלָם. צריך להבין מה ענין סימן דנקטי בזה, והוה ליה למימר 'אֵינוֹ רוֹאֶה בְּרָכָה'? ודבר זה הוא רגיל בפום רבנן בכל מקום לומר 'סִימָן בְּרָכָה' והלא דבר הוא!

ונראה לי בס"ד דידוע '**בְּרָכָה**' גימטריא '**זָכָר**' [227] וידוע דכל משפיע נקרא בשם זכר וכל נשפע נקרא בשם נקבה ולכן ברכה וזכר מספרם שוה, להורות מי שיש לו ברכה אפשר שיהיה זכר דהיינו משפיע לזולתו ונמצא הסימן של ברכה הוא זכר שאם אתה רואהו זכר רוצה לומר משפיע ודאי יש לו ברכה דאם אין לו איך היה יכול להשפיע?! מיהו יש אדם שיש לו ברכה שמרויח הרבה אך אינו יכול להיות זכר שאינו יכול להשפיע יען כי נופל לו מארה בריוח שלו שירבו יציאותיו על חד עשרה ותמיד כיסו ריקן ולוה מאחרים גם כן, וכשיבא לו ריוח הוא פורע לאחרים וכיסו ריקם שאין לו מעות יתרים בטלים אצלו כדי שיעשה בהם גמילות חסדים שעל ידי כך יהיה בסוג זכר, ולפי זה הסימן של הברכה שהוא זכר אין לו. ולכן מרגלא בפומייהו דרבנן למנקט בהאי לישנא ד'**אֵינוֹ רוֹאֶה סִימָן בְּרָכָה**' דאף על פי שיש לו ברכה שהוא הריוח שיבא לידו, עם כל זה סִימָן של הַבְּרָכָה שהוא להיות הוא בסוג זכר אין לו זה.

הַנֵּי נָשֵׁי דִּמְחוֹזָא, אַף עַל גַּב דְּהָא דְּלָא עַבְדָן עֲבִידְתָּא בְּמַעֲלֵי שַׁבְּתָא וְכוּ'. הקשה הרי"ף ז"ל היינו מה שאמרו בברייתא ומאי מחדש? עיין שם.

ונראה לי בס"ד דברייתא איירי באדם שהוא בטל אף על גב שהוא צריך למלאכה ולהכי קרי ליה 'שָׁפָל' מאחר שהוא נצרך ואינו עושה, אך נָשֵׁי דִּמְחוֹזָא אף על גב דהם בטלים אינם נצרכים למלאכה של עצמם דיש להם עבדים ומשרתים רבים לעשות כל צרכם. ואלו אף על גב דאינם בכלל זריזים לא יקראו 'שָׁפָל'. ולכן בא רבא ללמדינו דגם אלו בכלל שָׁפָל דנקיט בברייתא הם יען כי לא נאוה הבטלה לנשים ויהיה להם היזק ממנה ולכן הם בכלל 'שָׁפָל'.

והא דאמר **הַמְצַפָּה לְשֻׁכַּר אִשְׁתּוֹ אֵינוֹ רוֹאֶה סִימָן בְּרָכָה** היינו כי הברכה מצויה

בעבור אשתו וזה שאינו חס על כבודה ומניחה להתבזות כולי האי על דבר מועט לכן לא יגיע לו ברכה בעבורה.

אֲבָל עָבְדָה וּמְזַבְּנָא, אִשְׁתַּבּוּחֵי מִשְׁתַּבַּח בָּהּ קָרָא. פירוש עבדא היא ומזבנא היא בעצמה ליכא בזה בזיון דהא אשתבוחי משתבח בה קרא בכפלים שאמר (משלי לא, כד) 'סָדִין עָשְׂתָה' זו אחת ועוד 'וַתִּמְכֹּר' בידיה זה ענין שני.

תָּנוּ רַבָּנָן: אַרְבַּע פְּרוּטוֹת אֵין בָּהֶם סִימָן בְּרָכָה לְעוֹלָם. הא דאמר פְּרוּטוֹת ולא אמר דִּינָרִים ללמדך כיון דאין בהם סימן ברכה אז אפילו אם יהיו דנרי זהב נחשבים פרוטות כי ימעטו ולא ישאר מהם מאומה.

ונראה ד' הנזכרים שהם 'מְתַרְגְּמָנִין, **כּוֹתְבִין**, יְתוֹמִים, מְדִינַת הַיָּם' הם ראשי תיבות **מַכִּים**, או 'מְתַרְגְּמָנִין, **סוֹפְרִים**, יְתוֹמִים, מְדִינַת הַיָּם' סופרים יתומים מדינת הים ראשי תיבות **מִסִּים** שהם כמו דמי מסים מִסִּים שאין בהם סימן ברכה.

כּוֹתְבֵי סְפָרִים, תְּפִלִּין וּמְזוּזוֹת, הֵן וְתַגְּרֵיהֶן וְתַגְּרֵי תַגְּרֵיהֶן, וְכָל הָעוֹסְקִים בִּמְלֶאכֶת שָׁמַיִם. נראה לי הטעם דנקיט שלשה חלוקות אלו לרבותא דהתורה נקראת 'אוריין תליתאי' וראוי שתגיע הברכה בעבורה להסופר שכתבה ולהקונה ממנו ולהקונה מן הקונה ועם כל זה אין ברכה לשלשה אלו מחמת התפלה של אנשי כנסת הגדולה.

מיהו יש להקשות בשלמא סופרין עצמן אם יתעשרו לא יכתבו מחמת טורח וקושי היגיעה של הכתיבה אבל עושר התגרים איך יהיה סבה לביטול כתיבת סת"ם [ספרים, תפילין, מזוזות]?

ונראה לי בס"ד דהנה תגרים ותגרי תגרים דנקיט הכא היינו אותם שקונים מן הסופרים ומוליכים אותם לעיירות קטנות ורחוקות דמוכרים אותם בידם ואם יתעשרו לא ילכו למכור שם ומי יביא להם דמקודם לא היה דרכם לשלוח סת"ם ממקום למקום לידי שליח שקורין פאטו"ר למכור בשאר סחורות.

אי נמי נראה לי אם יתעשרו התגרים יעשו בסת"ם כמנהג אוצרי פירות שיקנו כל הסת"ם מן הסופרים ויאצרום אצלם ולא ימכרו אלא בערך יתר לכך לא יתעשרו אלא הם דלים תמיד כדי שימכרו במהרה בהרווחה מועטת.

וְהָא דְּהִתְעַנּוּ אַנְשֵׁי כְּנֶסֶת הַגְּדוֹלָה **עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע תַּעֲנִיּוֹת** בעבור זה נראה לי בס"ד,

כי מקודם היו כותבים כל כ"ד שהם תנ"ך ולכך הוצרכו לכ"ד תעניות שלא תגין עליהם כתיבה של כ"ד ואחר שהתענו נעשו הסופרים כל אחד דך ודל כי דך אותיות כ"ד. והנה ראשי תיבות סְפָרִים, תְּפִלִּין, מְזוּזוֹת **סת"ם** רמז שסתמו להם שער הברכה כדי שיכתבו. גם **סופר** גימטריא **רצון** [346] שצריך להיות לו רצון במלאכתו ויכתוב ברעותא דליבא שעל ידי כך לא ישכח מלקדש ושאר דברים הצריכים למלאכתו.

דף נא:

וְנַעֲבִיד? הָא אָמַרְתְּ: "נוֹתְנִים עָלָיו חָמְרֵי מָקוֹם שֶׁהָלַךְ שָׁם וְחָמְרֵי מָקוֹם שֶׁיָּצָא מִשָּׁם".
הקשה הרב הצל"ח ז"ל לא היה צריך לזכור בקושיתו אלא רק חלוקת חומרי מקום שיצא משם דהקושיא היא מזה דוקא ולמה הזכיר חלוקת שהלך לשם? יעיין שם.
ונראה לי בס"ד זכר שתי החלוקות מפני שבא לשלול לפי דרכו תירוץ אחר מה שאפשר לתרץ קושיתו דמקשי מן חלוקה שיצא משם והוא דלכאורה יש להקשות בלאו הכי יש קושיא בדברי התנא דמסיים 'וְאַל יְשַׁנֶּה אָדָם מִפְּנֵי הַמַּחֲלֹקֶת' למאי אצטריך למימר הא אחר שאמר 'נוֹתְנִים עָלָיו חָמְרֵי מָקוֹם שֶׁהָלַךְ שָׁם וְחָמְרֵי מָקוֹם שֶׁיָּצָא מִשָּׁם' אם כן בהכרח לא יוכל לשנות כלל? ולכן צריך לפרש דברי התנא דאתא לאשמעינן אם אחר שהלך למקום השני חזר למקומו הראשון יעשה כמו מקומו הראשון ואל ישנה לעשות כאשר עשה במקום השני מפני המחלוקת.
אך באמת אי אפשר לפרש דברי התנא בכך מאחר שכבר אמר 'נוֹתְנִים עָלָיו חָמְרֵי מָקוֹם שֶׁהָלַךְ לְשָׁם' דהשתא לא אצטריך להשמיענו כאשר פירשנו דידעינן זה מכח חלוקה של חמרי מקום שהלך לשם ואם כן פשיטא דאל ישנה לעשות במקום השני אחר שחזר למקום הראשון, ועל כן השתא בזה נתחזקה הקושיא דמקשה עתה דאיך יאמר כן דמשמע בהולך ממקום שאין עושין למקום שעושין ולעביד וְהָא אָמַרְתְּ: 'נוֹתְנִין עָלָיו חָמְרֵי מָקוֹם שֶׁיָּצָא מִשָּׁם'.
ובזה ניחא לתרץ קושיא אחרת דבמשנה נקיט 'חָמְרֵי מָקוֹם שֶׁיָּצָא מִשָּׁם' ברישא, וכאן המקשן זכר האי חלוקה בסיפא? ובזה ניחא דאין הכי נמי עיקר קושיתו היא

מן חלוקת מקום 'שָׁיְצָא מִשָּׁם' ונקיט האי חלוקה דהלך לשם כדי לדחות בה התירוץ שיש לתרץ על עיקר קושיתו.

דף נג.

סִימָן לֶהָרִים מִילִין. נראה לי בס"ד דברי חכמים וחידותם בדרך רמז דידוע מה שאמרו המפרשים ז"ל על פסוק '**יוֹצֵר הָרִים וּבוֹרֵא רוּחַ וּמַגִּיד לְאָדָם מַה שֵּׂחוֹ**' (עמוס ד, יג) דהטעם שברא הקב"ה הרים גדולים עד מאד שאינם ראויים לדירה וישוב כלל מפני שיש רוחות חזקות מאד שיש בהם כח להחריב הישוב מרוב תוקפם. ולכן ברא הרים הגדולים מאד כדי שתוקף הרוח יפגע בהרים תחלה ויחלש כחו ותוקפו ואז חלק הנשמט ממנו ויוצא ובא לישוב אחרי פגעו בהרים יחלש ואין בו כח לעקור הישוב ולהחריבו.

ומקשים מעיקרא למה יבואו רוחות חזקות כאלה לעולם כדי שיהיה נצרך לתקן בהרים? ומתרצים כי רוח החזק והקשה מוכרח להתהות בעולם מצד חטא הדבור אשר בני אדם חוטאים בו, שהדיבור הוא רוחא ממללא ולכן בעון הדיבור הרע יתהווה רוח חזק וקשה שהוא רע לעולם, ולכן השם יתברך בחמלתו תיקן נזק רוחות הקשות על ידי ההרים הגדולים.

וזהו שנאמר 'יוֹצֵר הָרִים' בשביל שבורא רוח חזק, ואם תאמר ולמאי אצטריך לְבֹרֵא רוּחַ חזק, לזה אמר 'וּמַגִּיד לְאָדָם מַה שֵּׂחוֹ' שבזה יכיר האדם דעת הדיבור כמה פועלת ואל יהיה קל בעיניו דבר זה לומר מה עשיתי ומה נחשב זה הלא הוא דבר שאין בו ממש, עכ"ד ז"ל.

ובזה יובן בס"ד (ישעיה נד, י) '**כִּי הֶהָרִים יָמוּשׁוּ וְהַגְּבָעוֹת תְּמוּטָנָה וְחַסְדִּי מֵאִתֵּךְ לֹא יָמוּשׁ וּבְרִית שְׁלוֹמִי לֹא תָמוּט**' כי קלקול הראשון שהיה בעולם בחטא חוה נמשך מן הדבור שהוא פתוי הנחש, ובית שני נחרב בעון הדיבור, ואפילו בית ראשון וחרבן ארץ ישראל גם כן היה מסיבת הדבור דכתיב (ירמיה ט, יב) 'עַל עָזְבָם אֶת תּוֹרָתִי' ולימוד התורה בדבור. ולכן לעתיד כאשר 'הֶהָרִים יָמוּשׁוּ' זה סימן שלא יש חטא בדיבור דעל ידי כך לא ימצא רוחות קשות ורעות ולא יצטרכו ההרים. ולכן מזה יתברר כי

'חַסְדִּי מֵאִתֵּךְ לֹא יָמוּשׁ' שלא יהיה עוד חרבן וגלות כי מאחר שלא ישאר חטא בדיבור אז יצר הרע בטל וכל שאר חטאים אינם, וממילא אין עוד חרבן וגלות ד'אֵין הָעִוָּרוֹן מֵמִית, אֶלָּא הַחֵטְא מֵמִית' (ברכות לג.) ולכן 'בְּרִית שְׁלוֹמִי לֹא תָמוּט' עוד. ובזה יובן **סִימָן לֶהָרִים** שימושו הוא **מִילִּין** לשון מלה ודבור, כלומר על ידי טהרת הלשון במילין ודיבורים.

סִימָן לָעֲמָקִים, דְּקָלִים. נראה לי בס"ד ידוע הרים כינוי לבעלי גאוה, ועמקים כינוי לבעלי ענוה שהם שפלים בעיני עצמן כעמקים, וידוע דהצדיק נמשל לדקל שנאמר (תהלים צב, יג) 'צַדִּיק כַּתָּמָר יִפְרָח' והטעם כי הדקל פירותיו גבוהים למעלה ואין יד האדם מגעת להם, כן הצדיק אוצר שכר מצותיו הוא למעלה ואינו רוצה להנות ממנו בעולם הזה התחתון. וכמו שאמר מונבז 'אבותי גנזו למטה ואני גנזתי למעלה' (בבא בתרא יא.). וידוע מה שאמרו חכמי המוסר מי שאינו רוצה בהנאת עולם הזה ואינו רודף אחריה הרי זה יוכל לקנות מדת הענוה והשפלות, מה שאין כן להפך לא יוכל להיות עניו ושפל בעולם הזה כי רבוי ההנאות של עולם הזה מושך לבו אל הגבהות ותאות לב.

וזהו שאמר **סִימָן לָעֲמָקִים**, כלומר הענוים והשפלים הם אותם שדומין לדקלים שאין רוצין בהנאות עולם הזה התחתון אלא אוצרים כל שכר מצות שלהם למעלה וכאן מסתפקים במועט הן במאכל ומשתה הן במלבושים הן בדירה.

או יובן בס"ד **סִימָן לָעֲמָקִים** רוצה לומר אותם המתפללים בכוונה מעומק הלב, דקלים שאוצרים מצותיהם למעלה ואין מבקשים בעולם הזה התחתון כלום, ולכן אלו ודאי יתפללו בכוונה שאין לבם טרוד בעניני עולם הזה והגשמיות המטרידים את הלב בתפלה.

סִימָן לַנְּחָלִים, קָנִים. נראה לי בס"ד **נְּחָלִים** רמז לצדיקים המשפיעים לעולם טובה על ידי תורה ומצות שלהם, כמו שנאמר 'כִּנְחָלִים נָטָיוּ' (במדבר כד, ו) כמו נחלים שהם נמשכין והולכין להשקות השדות וכרמים הצמאים למים, הסימן שלהם שהגיעו למדרגה זו הוא בהיותם **קָנִים** כלומר רכים כקנים, כמו שאמרו רבותינו ז"ל 'לְעוֹלָם יְהֵא אָדָם רַךְ כַּקָּנֶה וְאַל יְהֵא קָשֶׁה כָּאֶרֶז' (תענית כ:), אז אלו הם יהיו בסוג 'נְּחָלִים'.

או יובן **קָנִים** רוצה לומר בעלי חכמה ובינה, כמו שנאמר (משלי ד, ז) 'קְנֵה חָכְמָה קְנֵה בִינָה' לכך 'הרואה קנה בחלום יצפה לחכמה' (ברכות נו:).

סִימָן לַשְּׁפֵלָה, שִׁקְמָה. נראה לי בס"ד סימן לנפש שפלה ורוח שפלה הוא ש"ק ומ"ה, פירוש בעניני הגשמיות יראה עצמו פחות ונבזה כמו השק שהוא מין גרוע ופחות, ובעניני הנפשיות יראה עצמו 'מָה' רוצה לומר דכל מצות ומעשים טובים ותורה שבידו הם מועט, כמו 'וְנַחְנוּ מָה' (שמות טז, ח).

או יובן הכוונה ילבש שק להכניע החומר, כי השק גורם הכנעה וכמו שאמרו רבותינו ז"ל על פסוק 'הֲרָאִיתָ כִּי נִכְנַע אַחְאָב' (מלכים א' כא, כט) שהיה לובש שק על בשרו. וגם עוד שבזה נכנעים גונדא דעשו שהם ת' כמנין ש"ק, ועל ידי כך יזכה לרוח שפלה וגם יראה עצמו 'מָה' בכל דבר.

דף נג:

אִיבָּעְיָא לְהוּ: תּוֹדוֹס אִישׁ רוֹמִי, גַּבְרָא רַבָּה הֲוָה, אוֹ בַּעַל אֶגְרוֹפִין הֲוָה. ונפקא מינה ללמוד מזה דין דמי שהוא בעל אגרופין אף על פי שראוי לנדותו יכולין להמנע מלנדותו וליכא בזה איסור משום חנופה וכאשר מצינו דהפוסקים למדו מכאן דין זה וכמו שהובא בפ"ע בשם חק יעקב סי' תע"ו יעוין שם.

תָּא שְׁמַע: עוֹד זוֹ דָּרַשׁ תּוֹדוֹס אִישׁ רוֹמִי וְכוּ'. נראה לי לאו משום דמצינו דאמר מלתא דרך דרש דייקינן דהוה גברא רבה אלא משום כי מן דרשה זו יצא לימוד לענין דינאי וכמו שכתבו התוספות בשם ר"י ומצינו דהוזכרה דרשה זו בברייתא ודאי הברייתא נקטה דרשה מפני ההלכה היוצאה ממנה.

וּמַה צְּפַרְדְּעִים שֶׁאֵינָן מְצַוִּין עַל קִדּוּשׁ הַשֵּׁם. מקשים וכי הם יש להם דעת לעשות זה בכוונה? והלא הקב"ה הטביע בהם זאת בדרך נס שיכנסו לתוך האש!

ונראה לי דהכי קאמר 'מָה רָאוּ חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה, שֶׁמָּסְרוּ עַצְמָן לְכִבְשַׁן' ולא הרגו עצמן בידם כמו שעשה שאול המלך ע"ה? והשיב דסמכו שיעשה להם הקב"ה נס בעבור מצות קדוש השם, כי 'וּמַה צְּפַרְדְּעִים שֶׁאֵינָן מְצַוִּין עַל קִדּוּשׁ הַשֵּׁם' עשה להם נס ולא מתו בחום התנור אנחנו לא כל שכן שתגין עלינו מצוה זו ולא נשרף! ולכך לא הרגו עצמן

ושוב ראיתי דהרי"ף ז"ל פירש קרוב לזה, ועיין להרב פ"מ מה שכתב על דבריו, ומה שהביא מליקוטי רבינו בצלאל ז"ל יעוין שם.

ויש לפרש כך דלעולם אחר שאמר להם יחזקאל הנביא ע"ה שלא יצילם הקב"ה מסרו עצמן לשריפה ממש, אמנם שאלה זו של 'מָה רָאוּ' קאי אעיקרא דמילתא קודם שבאו לשאול מיחזקאל הנביא ע"ה שהיו בטוחים בלבבם שיעשה להם נס דהא אמרי לְנְבוּכַדְנֶצַּר (דניאל ג, יז) 'הֵן אִיתַי אֱלָהֲנָא דִּי אֲנַחְנָא פָּלְחִין יָכֵל לְשֵׁיזָבוּתַנָא מִן אַתּוּן נוּרָא יָקְדָתָא וּמִן יְדָךְ מַלְכָּא יְשֵׁיזֵב' והשתא לא קשה קושיית הגאון חיד"א בפני עצמו מדברי רבותינו ז"ל ומדברי זוהר הקדוש.

מַטְיִיל מְלַאי לְכִיס תַּלְמִידֵי חֲכָמִים הֲוֶה. ולכן אף על גב דלא הוה גברא רבא בתורה יש לו דין תלמיד חכם מחמת כן. ונראה טעם נכון שיספיק דבר זה לבדו שראוי להיות נמנעים מלנדותו דאיתא בבבא קמא בפרק החובל (בבא קמא צב:) '**בירא דשתית מיניה מיא לא תרמי ביה קלא**' וכתב בש"ע בשם מהר"י ן' מיגש ז"ל שכתב על רבו הרי"ף ז"ל שחלה ונכנס אצל אדם אחד במרחץ שהיה לו בביתו ונתהנה מאותו מרחץ ואחר כך זימן אותו בביתו שישב בביתו עד שיבריא וכיבדו הרבה ואחרי זה ירד אותו האיש מנכסיו עד שהוצרך למכור המרחץ הנזכר ולשום אותו לבעלי חובות ואמר הרי"ף ז"ל לא אדון ולא אורה במרחץ הזה לא במכר ולא בשומא ולא בשום דבר המתיחד לו לפי שנהניתי ממנו ואם היה זה בדומם שאין לו הרגשה כל שכן וקל וחומר בני אדם המרגישים וכו' יעיין שם.

ולכן כאן כיון שהיה תודוס מהנה תלמיד חכם לא יאות לדונו לנדותו, משום 'בירא דשתית מיניה מיא לא תרמי ביה קלא' ואף על פי דאפשר שאותם החכמים עצמן ששלחו לו כן לא היו נהנים ממנו עם כל זה כל החכמים נחשבים גוף אחד, וכמו שאמר ר"פ 'כל תלמידי חכמים חשיב עלי כגופאי, והאדם קרוב אצל עצמו' (שבת דף קיט.) ולכך פסילנא ליה לדינא וכן נמי כאן.

ונראה לי בס"ד בתיבת 'מְלַאי' ענין נשגב והוא על פי מ"ש בפסוק (שיר השירים ח, ח) **אָחוֹת לָנוּ קְטַנָּה**, אלו תלמידי חכמים שאינם רבים במספר ועם כל זה **שַׁדַּיִם** אלו העשירים המחזיקים בידם **אֵין לָהּ** דכל הזן את העניים נקרא בשם 'שַׁדַּיִם'.

וידוע מה שאמר רבינו האר"י ז"ל בסוד הפסוק (במדבר יא, כו) '**שֵׁם הָאֶחָד אֶלְדָּד וְשֵׁם הַשֵּׁנִי מֵידָד**' כי דד ימין הוא מן אותיות 'א"ל' דשם אלקים ודד שמאל הוא מן אותיות מ"י דשם אלקים וזהו סוד 'אל דד מי דד' יעיין שם.

ולכן הכסף של העשיר שהתלמיד חכם נהנה מן הריוח שלו, הוא נחשב 'שָׁדַיִם' ששרשם של השדים הם מן א"ל מ"י אותיות '**מְלַאי**' ולכן אמרו 'מַטִּיל מְלַאי לְכִיס תַּלְמִידֵי חֲכָמִים'.

כָּל הַמַּטִּיל מְלַאי לְכִיס שֶׁל תַּלְמִידֵי חֲכָמִים, זוֹכֶה וְיוֹשֵׁב בִּישִׁיבָה שֶׁל מַעְלָה. יש להקשות מה חידוש יש בזה? כל מצוה זוכה בעבורה לגן עדן התחתון וגן עדן העליון! ונראה לי בס"ד ידוע דכל מצות עשה תיקון שלהם בעשיה והיא נקראת ישיבה של מטה שאין עוד בעולמות העליונים עולם שפל ממנה ועסק התורה הוא עושה תיקון ביצירה שנקראת ישיבה של מעלה בערך העשיה 'וְהַמַּטִּיל מְלַאי לְכִיס תַּלְמִידֵי חֲכָמִים' אף על פי שזה צדקה וחסד אשר תיקון שלהם מגיע בישיבה של מטה שהיא העשיה בלבד, עם כל זה כיון דהנאה זו היא לתלמידי חכמים שהם תיקון שלהם בעסק התורה הוא ביצירה, לכך גם הוא זוכה בעבור זאת לישב בישיבה של מעלה שהיא היצירה.

ובאופן אחר, נראה לי בס"ד על פי מה שאמר הכתוב 'כִּי צַדִּיק ה' צְדָקוֹת אָהֵב יָשָׁר יֶחֱזוּ פָּנָיו' (תהלים יא, ז) שזוכה לקבל פני שכינה, וגם נרמז בתיבת פָּנָיו 'פני מ"ו' מלוי שם ע"ב שעולה מ"ו. ואיך שיהיה כתיב 'יֶחֱזוּ פָּנָיו' והנה זה המראה של 'פָּנָיו' נרמז אחר אותיות מעלה. כי אחר אותיות **מעלה** יש אותיות **פנמו** ואין צורך רמז ליו"ד של פָּנָיו כי החיר"ק תחת הנו"ן יספיק בעד היו"ד כנודע. וידוע שכל אות הוא מושב לאות שקדם אליו אם כן ישיבה של אותיות 'מעלה' המה אותיות 'פנמו' הבאים אחריהם. לזה אמר '**זוֹכֶה וְיוֹשֵׁב בִּישִׁיבָה שֶׁל מַעְלָה**' רוצה לומר בהארה של פָּנָיו כתוב 'יָשָׁר יֶחֱזוּ פָּנָיו'.

או יובן בס"ד שלשה ראשונות חב"ד [חכמה, בינה, דעת] נקראים 'יְשִׁיבָה שֶׁל מַעְלָה' ושלשה חג"ת [חסד, גבורה, תפארת] הם ישיבה אמצעית ושלשה נה"י 'יְשִׁיבָה שֶׁל מַטָּה' ולכן **הַמַּטִּיל מְלַאי לְכִיס תַּלְמִידֵי חֲכָמִים** העוסק בתורה שהיא כהשפעת ג' ראשונות

שהם חב"ד **זוֹכֶה** ל'**יְשִׁיבָה שֶׁל מַעְלָה**' שהיא חב"ד שיהיה נשפע ומקבל הארתו משם. ובאופן אחר נראה לי בס"ד על פי מה שאמרו רבותינו ז"ל 'זְבוּלֵן לְחוֹף יַמִּים יִשְׁכֹּן' (בראשית מט, יג), הרי הקדים זבולון לישששכר ומצד יחוסן יששכר קודם זבולון ולמה כן? אלא שהיה זבולון עוסק בפרקמטיא וישששכר עוסק בתורה וזבולון בא ומאכילו לפיכך קדמו עליו, דכתיב 'עֵץ חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ' (משלי ג, יח) וכן משה רבינו אמר 'שְׂמַח זְבוּלֻן בְּצֵאתֶךָ וְיִשָּׂשכָר בְּאֹהָלֶיךָ' (דברים לג, יח) שהקדים זבולון עד כאן. ולכן אמר כאן **זוֹכֶה וְיוֹשֵׁב בִּישִׁיבָה שֶׁל מַעְלָה** שיהיה לו קדימה בכמה דברים על התלמיד חכם עצמו. ובזה יובן הכתוב 'מַתָּן אָדָם יַרְחִיב לוֹ וְלִפְנֵי גְדֹלִים יַנְחֶנּוּ'.

ועדיין צריכים להבין תיבת '**כָּל**' דנקיט כאן מאי מרבה? ונראה לי דמרבה בין נותן סחורה לתלמיד חכם בתורת עסקא דפליג הוא עמו בריוח בין נותן כל הריוח לתלמידי חכמים. אי נמי יש שנותן הסחורה לתלמיד חכם שהתלמיד חכם יתעסק בה ויש שהוא מתעסק בשבילו.

עוּלָא הֲוָה רָכִיב חַמְרָא וְאָזֵיל. יש להקשות למה הוצרך להודיענו דהוה **רָכִיב**? לימא עוּלָא הֲוָה **אָזֵיל** וַהֲוּוּ שַׁקְלֵי וכו'

ונראה לי ללמדנו שבח רבי אבא ורבה בר בר חנה דעולא הוה רכיב והם היו הולכים רגלי ושוקלים הליכתם עמו כדי לדבר בדברי תורה ולכן אמר **הֲוָה רָכִיב חַמְרָא** ולא אמר רכיב סתם ללמדך רבותא דהרוכב חמרתא נקבה אפשר לו שיוליך הבהמה בנחת כדי שלא יצטרכו ההולכים ברגליהם לרוץ וכאן הוה רכיב חמור זכר אשר מסתמא עסקיו רעים רץ ומדלג וקשה להולך רגלי שילך עמו ביחד.

וַהֲוּוּ שַׁקְלֵי וְאָזְלֵי רַבִּי אַבָּא מִימִינֵיהּ וְרַבָּה בַּר בַּר חַנָּה מִשְּׂמָאלֵיהּ. יש להקשות למה הוצרך לפרש דבר זה של הילוך ימין ושמאל?

ונראה לי ללמדנו דבר אחר דאמרו בעירובין פרק ה' (עירובין נד:) שלשה שהיו מהלכין בדרך הרב באמצע גדול בימינו וקטן בשמאלו עיין שם. ובא ללמד כאן **דרכוב כמהלך** ולכן רבי אבא דהיה גדול טפי הלך מימין ורבה בר בר חנה משמאל ללמדנו שדין זה נוהג גם היכא דהרב רוכב.

הָדַר עוּלָא חָזָא בֵּיהּ בְּרַבָּה בַּר בַּר חַנָּה בְּבִישׁוּת. פירוש החזיר פניו על רבה בר בר חנה שהיה מהלך לשמאלו, וראהו בפנים זועפות. ופירש רש"י 'כלומר אתה אמרת בשם רבי יוחנן והוא לא אמר כן'. וקשה אמאי כעס עליו דודאי הוא שמע כן מן רבי יוחנן עצמו או מן חכם מוחזק ששמע מן רבי יוחנן, ואפילו אם עולא שמע מן רבי יוחנן להפך מה חטא רבה בר בר חנה בזה? וכל שכן אם עולא לא שמע כלום מן רבי יוחנן בדבר זה דאין לו לכעוס על רבה בר בר חנה! ועוד קשה מה דבר עמוק היה כאן שהרגיש בו עולא כדי שקרא עליו רב יוסף (משלי כ, ה) 'מַיִם עֲמֻקִּים, עֵצָה בְלֵב אִישׁ, וְאִישׁ תְּבוּנָה יְדַלֶנָּה'?

ונראה לי בס"ד כיון דרבי אבא אמר לעולא אמריתו לשון רבים והיה רבה בר בר חנה לבדו דוקא שם עמהם הבין עולא מזה דרבה בר בר חנה אמר זה משמו שהוא אמר כן משמיה דרבי יוחנן כיון דאמר 'אַמְרִיתוּ' ולא היה שם אלא עולא ורבה בר בר חנה, והוא יודע בעצמו שלא אמר לכן 'חָזָא אֶת רַבָּה בַּר בַּר חַנָּה בְּבִישׁוּת' לראות מה יענה על זה?

ורבה בר בר חנה הבין כונת עולא והשיב לו אני לא אמרתי בשמך שאמרת כן בשם רבי יוחנן בדבר זה, אלא כך וכך אמרתי ולכן קרי רב יוסף על עולא 'מַיִם עֲמֻקִּים עֵצָה בְלֵב' שברוב חכמתו הבין מדקדוק 'אַמְרִיתוּ' לשון רבים שהיה הדבר באופן דרבה בר בר חנה אמר משמו שהוא אמר כן בשם רבי יוחנן 'וְאִישׁ תְּבוּנָה יְדַלֶנָּה' זה רבה בר בר חנה שהבין מה היה בלב עולא והשיב לו דבר כראוי. ונראה לי 'מַיִם עֲמֻקִּים עֵצָה בְלֵב' זה עולא כי '**אִישׁ**' [311] הוא מספר '**בְּרַב עוּלָא**' [311] 'וְאִישׁ תְּבוּנוֹת' זה רבה בר בר חנה כי '**תְּבוּנָה**' עם האותיות תס"ח [468] כמנין '**רבא בר חנה**'.[468]

דף נד.

עֲשָׂרָה דְּבָרִים נִבְרְאוּ בְּעֶרֶב שַׁבָּת בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת. נראה לי בס"ד טעם שנבראו עֲשָׂרָה בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת לרמוז כי השבת שהוא מעין עולם הבא שנבראת באות יו"ד שמספרה עשרה צריך לקדשו מן בין השמשות ולאו עד חשיכה.

גם נרמז בזה כי סוף אלף הששי הנקרא ערב שבת תתעלה הנהגת העולם שהיתה

באות וא"ו שתהיה באות יו"ד כי לעתיד תעלה וא"ו דשמא קדישא להיות יו"ד בסוד (זכריה יד, ט) 'יְהֹוָה הֶ' אֶחָד'.

וענין **קִבְרוֹ שֶׁל מֹשֶׁה** רבינו ע"ה נראה שברא כח רוחני שיהיה שורה על מקום קברו בהר העברים ועל ידי אותו כח רוחני הפרוס שם נתעלמה קבורתו כי נקבר על אותו כח הרוחני ולכן לא יוכל אדם לראותו כמו שאי אפשר לאדם לראות מלאך רוחני. וכן הוא ענין המערה שעמדו בה משה רבינו ע"ה ואליהו זכור לטוב שברא לה כח רוחני להיות פרוס בתוכה על פני כולה כדי שתוכל המערה לקבל אור כבוד שכינתו יתברך שעבר בתוכה.

וכן **פְּתִיחַת פִּי הָאָתוֹן** שברא לה כח הדיבור שתוכל הבהמה להכילו כדי שתדבר בו וכן **פְּתִיחַת פִּי הָאָרֶץ** שברא לה כח המושך שתמשוך את קרח ועדתו ונכסיהם וגם אותם השאולים ביד אחרים.

והא דהקדים **קִבְרוֹ שֶׁל מֹשֶׁה** רבינו ע"ה ל'**מְעָרָה שֶׁעָמַד בָּהּ**'? נראה לי בס"ד שינה להזכיר המאוחר כדי ללמדינו כמו שעמד משה רבינו ע"ה בתוך המערה חי כן הוא בתוך קברו עומד חי.

והא דהקדים **פְּתִיחַת פִּי הָאָתוֹן** ל'**פְּתִיחַת פִּי הָאָרֶץ**' שהיתה קודם? נראה לי בס"ד דנקיט לפי סדר המעלה דהאתון הוא בעל חי שהוא למעלה מן הצומח והצומח הוא למעלה מן הדומם שהוא הארץ.

ומה שאמרו **אַף מַקְלוֹ שֶׁל אַהֲרֹן** הכוונה שברא כח רוחני אשר נתלבש במקל ועל ידי כך נעשה כמו עץ נטוע והוציא שקדים ופרחים.

וּבְמוֹצָאֵי שַׁבָּת נִתַּן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בִּינָה בָּאָדָם הָרִאשׁוֹן מֵעֵין דֶּגְמָא שֶׁל מַעְלָה וְהֵבִיא שְׁתֵּי אֲבָנִים וּטְחָנָן זוֹ בְּזוֹ וְהוֹצִיא מֵהֶן אוּר. נראה לי בס"ד הטעם שנותן בו בינה לעשות דבר זה מעצמו להודות לו שביאתו לעולם הזה היא לצורך הבירור של אורות ניצוצי הקדושה והראה לו זה באבנים שהוא חלק הדומם שהוא הראשון בבירור, וכמו שנאמר (תהלים קיג, ז) 'מְקִימִי מֵעָפָר דָּל' ועוד נתן בו בינה **לְהַרְכִּיב שְׁתֵּי בְּהֵמוֹת וְיָצָא מֵהֶן פֶּרֶד** שהוא הרכבה של פיסול לרמוז לו אם זכה יוציא אור מההרכבה וכאשר הוציא מן האבנים ואם לא זכה יוציא פיסול מהרכבה. ולכן הראה לו היציאה

של הפיסול בבהמה כי החוטא נחשב כבהמה וכמו שנאמר (תהלים מט, כא) 'נִמְשַׁל כַּבְּהֵמוֹת נִדְמוּ'.

שִׁבְעָה דְּבָרִים נִבְרְאוּ קֹדֶם שֶׁנִּבְרָא הָעוֹלָם. צריך להבין מה בריאה יש ב'**תְּשׁוּבָה**'? ונראה לי בס"ד להסביר הענין דידוע קודם שנברא עולם הזה התחתון היה ענין שבירת הכלים הנקראים 'שִׁבְעָה מְלָכִים' שהם ספירות אשר נפלו וירדו למקום תחתון ועל ידי כך נתערבו אורות שלהם בסיגים כפי ערך הירידה שירדו ואחר כך עלה ברצון המאציל ברוך הוא להחיות ולתקן את אלו הספירות הנקראים בשם מְלָכִים שירדו וביררם והעלה אותם למעלה במקום העליון על ידי סדר תיקון אשר עלה ברצונו לעשות ונעשה כרצונו הפשוט וכל זה קודם בריאת עולם הזה התחתון. והנה זה הרצון שעלה בעבור תיקון אותם העולמות והספירות הנקראים בשם כֵּלִים ובשם מְלָכִים שנבררו ונתקנו ועלו ממקום ירידתם ושבו למקום עליון הראוי להם הועיל לאדם התחתון שגם הוא כאשר יחטא ופוגם בקדושה ומורידה למטה שיהיה גם אליו תיקון זה של השבה ולכן נקראת תשובה לשון השבה של כוחות הקדושה שהוריד אותם בעונו למקום הקליפה שישוב הכל לאיתנו הראשון.

ולזה אמר התשובה נבראת קודם בריאת העולם, היה כעין זה כי קודם בריאת עולם הזה התחתון היה מציאות של תיקון ועליה והשבה בשבירת הכלים שנפלו וירדו ונתערבו בסיגים ואחר כך הוברורו ועלו למקומם העליון ונתקנו.

ועיין להגאון הצל"ח ז"ל מה שהסביר בענין זה. ובדברים אשר כתבתי בס"ד יתיישבו דברי המאמר על נכון יותר, והמשכיל יבין.

ומה שאמרו על **בֵּית הַמִּקְדָּשׁ**, קאי על כח רוחני השוכן במקום המקדש, שפרוס על קרקע המקדש כולו אשר על ידי אותו הכח הפרוס ושוכן שם תקבל קרקע המקדש השראת שכינה, וגם על ידי כך יהיו ארון וכרובים בנס עומדים (בבא בתרא צט.) ועל ידי כך יהיה מוּעָט הַמַּחֲזִיק אֶת הַמֶּרְכָּבָה וכמו שאמרו (משנה אבות ה, ה) 'עוֹמְדִים צְפוּפִים וּמִשְׁתַּחֲוִים רְוָחִים' וכן שאר נסים שנעשים בבית המקדש. ואם לא היה כח רוחני פרוס ושוכן על קרקע המקום לא היה המקום ההוא סובל נסים כאלה בו, וזה הכח הרוחני נברא והוכן קודם בריאת העולם.

ומה שאמרו **שְׁמוֹ שֶׁל מָשִׁיחַ** רוצה לומר הצינורות שלו, כמו שכתב הרב ערבי נחל ז"ל על פסוק (בראשית ב, יט) 'נֶפֶשׁ חַיָּה הוּא שְׁמוֹ' שכל דבר ודבר אותיות שמו הם צנורות השפע שלו.

ועוד נראה לי בס"ד קאי על שם **יִנּוֹן שֶׁל מָשִׁיחַ** שכתב בש"ש ז"ל לעתיד יקח הקב"ה נו"ן מנחש ונו"ן מן שטן ויתנם למשיח ויהיה יִנּוֹן שמו עד כאן. ואנא עבדא אסיים דבריו שיקח אותיות יו"ד וא"ו מן עשו שהיה ראוי לקראו עָשׂוּי וישאר בעשו **עָשׂ** שאז יתקיים בו (ישעיהו נ, ט) 'עָשׂ יֹאכְלֵם' ובזה נשלם שם יִנּוֹן. ואיך שיהיה הנה שם יִנּוֹן יהיה למשיח לעתיד אחר ביטול הסיטרא אחרא לגמרי. ועל זה השם קאמר כאן ולכן מביא לזה רמז מפסוק (תהלים עב, יז) 'לִפְנֵי שֶׁמֶשׁ יִנּוֹן שְׁמוֹ'.

ומה שאמרו על **גַּן־עֵדֶן וְגֵיהִנֹּם** קאי על כח הרוחניות של קרקעיתם כי מחמת שהם עומדים על כח רוחני, לכן אין לוקחים מקום מעולם הזה אלא בנס הם עומדים, וכאשר אבאר לקמן על דף צ"ד במאמר 'עולם אחד משמים בגן'.

דף נד:

שִׁבְעָה דְּבָרִים מְכֻסִּין מִבְּנֵי אָדָם: יוֹם הַמִּיתָה, וְיוֹם הַנֶּחָמָה. פירש רש"י ז"ל 'הוא יום הישועה של האדם העומד בצרה' יע"ש. ונראה לי בס"ד הטעם שאם יוכל להשכיל ולהבין לידע יום ישועתו, הן היחיד הן הציבור אז יהיה לבו שמח בישועתו קודם שיגיע זמנה וממילא יקל כובד הצער שיש לו מן הצרה שגזר עליו הקב"ה בשביל כפרה, ובאמת הקב"ה קצב לו שיעור צער שיספיק לו לכפרה ואם יקל מעליו הצער מחמת הידיעה שלו נמצא נחסר שיעור המוגבל ומדוד מאת השם יתברך בעבור כפרתו.

ועוד נמי נפקא מינה לאידך גיסא כי שמא יום ישועתו רחוק ואז בראותו רחוק יכבד עליו הצער עשר ידות מה שאין כן עתה שאינו יודע מתי יהיה הנה הוא מצפה בכל יום ועל ידי זה יתקיים בעולם.

ומה שהקדים '**יוֹם הַמִּיתָה**' מפני דהוא שייך בכל, אבל '**יוֹם הַנֶּחָמָה**' יש אדם שלא ראה צרה בעולם כדי שיהיה לו יוֹם הַנֶּחָמָה. אמנם מהרש"א ז"ל פירש 'יום הנחמה

הוא יום הגאולה' ולפי פירושו מובן הטעם מה שהקדים 'יוֹם הַמִּיתָה'. אך צריך להבין למה קראו 'יוֹם הַנֶּחָמָה' ולא קראו 'יוֹם הַגְּאֻלָּה'?

ונראה לי בס"ד דבגלות אין כבוד ה' נגלה לעיני הכל אבל בזמן הגאולה כתיב 'וְנִגְלָה כְּבוֹד ה' וְרָאוּ כָל בָּשָׂר יַחְדָּו כִּי פִּי ה' דִּבֵּר' כנזכר בישעיה (ישעיה מ, ה) וכן הוא אומר (ישעיהו ס, א) 'קוּמִי אוֹרִי כִּי בָא אוֹרֵךְ וּכְבוֹד ה' עָלַיִךְ זָרָח'. והנה 'כְּבוֹד ה'' [58] הוא מספר נ"ח שהוא אותיות 'חן' ולכך כתיב על התורה (משלי ה, יט) 'אַיֶּלֶת אֲהָבִים וְיַעֲלַת חֵן' כי בה נִגְלָה **כְּבוֹד ה'** שהוא מספר חֵן ולזה אמר (זכריה ד, ז) 'וְהוֹצִיא אֶת הָאֶבֶן הָרֹאשָׁה תְּשֻׁאוֹת חֵן חֵן לָהּ'.

גם ידוע דשם הוי"ה במלוי אלפין עולה מספר מ"ה [יו"ד ה"א וא"ו ה"א=45] והוא מספר **גְּאוּלָה** [45] ובגלות אות א' דמלוי **וא**"ו אינו מתגלה בשלימות וישאר השם מספר מ"ד שהוא מספר **גולה** [44] וכאשר כתבתי הקדמה זו במקום אחר בשם רבינו האר"י ז"ל. נמצא בגאולה נזכה לשתים הא' גילוי 'כְּבוֹד ה'' שהוא מספר 'נח' ועוד שלימות שם הוי"ה דאלפין שהוא מספר 'מה' וזהו צירוף 'נֶחָמָה' שהוא 'נח מה' ולכן קרי ליום הגאולה בשם '**יוֹם הַנֶּחָמָה**'.

עֹמֶק הַדִּין. פירש רש"י ז"ל 'הרוב טועין בו' ונראה לי בס"ד כונתו בזה כי הרוב דנין על פי הטענות של בעל דין ועדות העדים ואינם מעמיקים בדבר להיות להם לב משכיל לידע שמא עדות העדים היא שקר ושמא התובע רמאי וטוען טענות במרמה וכיון דאין מעמיקים בדבר אין נקרא זה דין אמת לאמיתו.

ולפירוש שני של רש"י דקאי על דין של מעלה, נראה לי כונתו דיש עשרה עשו עון בשוה ואין יתרון זה על זה במעשה כלל, אך באמת אין דינם ועונשם שוה למעלה וזהו עֹמֶק הַדִּין!

וכל זה לפי פירוש רש"י ז"ל, אך נראה לי בס"ד **עֹמֶק הַדִּין** על היסורין הבאים מן השמים על האדם בעולם הזה שצריך כל אדם לחשוב אותם לטובה אף על פי שהוא רואה הרעה שלהם בעין והוא שישכיל לצייר בדעתו התולדות שאפשר להיות מהם כי אפשר שיהיה נולד מן הרעה טובה גדולה וכמו שאמרו רבותינו ז"ל (תמיד לב.) **אֵיזֶהוּ חָכָם**? **הָרוֹאֶה אֶת הַנּוֹלָד**! וכאשר תמצא בגמרא דברכות (ברכות ס:) דאמר רבי

עקיבא לעולם יהא אדם רגיל לומר כל דעבדי משמיא לטב, ומביא על זה מעשה אשר קרה לרבי עקיבא דבת במדברא והוה עמיה שרגא ותרנגולא וחמרא ואתא זיקא וכבא לשרגא ואתא שונרא ואכלה לתרנגולא ואתא אריה ואכליה לחמרא ועל כל הרעות האלה שבאו עליו החליט ואמר שהיו לטובה כי הביט בנולד שלהם וכן היה דבאותה הלילה באו חילות ושללו את העיר והוא ניצול עיין שם.

ולכן תמצא כי אותיות **דִּין** שהם היסורין אם תמלאם כזה דל"ת יו"ד נו"ן תמצא במילואם אותיות **נולדות** לרמוז אם באו יסורין עליך שהם 'דִּין' תביט ב'נולדות' שלהם ואז תחליט שהם לטובה והנה הסתכלות זו שהיא בנולדות שרמוזים במלוי דין קורא אותם **עֹמֶק הַדִּין** כי המלוי הוא בעומק של הפשוט ואלו הנולדות נעלמו מן האדם שלא יוכל לצייר בדעתו איך הם הנולדות ומה עניינם ואיך יהיו ומתי יהיו.

וְאֵין אָדָם יוֹדֵעַ מַה בְּלִבּוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ. אין הכוונה על המחשבה כי זה גם המלאכים אין יודעין אלא דוקא השם יתברך לבדו יודע! אך הכוונה יש מוכר חפץ מפני דוחקו או מפני רעתו ואם יוכל הלוקח להבין מתנועות המוכר שהוא מוכר מחמת כן אז יפסיד המוכר הרבה בזה שיתן ערך לשליש ולרביע, וכן נמי יזדמן שהלוקח צריך לו אותו חפץ מאד שאם לא יקנה אותו יפסיד הרבה ואם המוכר ירגיש מתנועות הלוקח ודבריו שהוא צריך הרבה יהיה נזק ללוקח כי אז יבקש בעדו ממון הרבה וזה מוכרח לקנות.

ומה שאמרו **וּמַלְכוּת פָּרַס מָתַי תִּפּוֹל** מדבר על אומה אחרת והמדפיס שינה מחמת הפחד. ומצאתי כתוב דקאי על אומה שקליפתה חזיר דכתיב ביה (ויקרא יא, ז) 'כִּי מַפְרִיס פַּרְסָה הוּא'.

דף נו.

שִׁשָּׁה דְבָרִים עָשָׂה חִזְקִיָּה הַמֶּלֶךְ. נראה לי בס"ד עשה ששה דברים כנגד ששה אותיות **חִזְקִיָּהוּ** ושלשה שהודו לו חכמים בהם המה כנגד שלשה אותיות **חזק** דחזקו דבריו ואמרו לו חזק ושלשה שלא הודו לו המה כנגד ג' אותיות **היו** כלומר היו ונעשו במעשה בפועל אך לא אמרו לו עליהם חזק דלכתחילה היו מוחין בידו.

גֵּרַר עַצְמוֹת אָבִיו עַל מִטָּה שֶׁל חֲבָלִים. נראה לי בס"ד הטעם על דרך מה שאמר הכתוב (ישעיה ה, יח) 'הוֹי מֹשְׁכֵי הֶעָוֹן בְּחַבְלֵי הַשָּׁוְא וְכַעֲבוֹת הָעֲגָלָה חַטָּאָה' ודרשו בסוכה (סוכה נב.) בפסוק זה, א"ר אסי יצר הרע בתחלה דומה לחוט של כוכיא פירוש עכביש, ולבסוף דומה כעבות העגלה עיין שם, לכן עשה לאביו בזיון זה על פי מדותיו שהרשיע הרבה ועשה את היצר הרע כעבות העגלה ולכך המשיכו במטה של חבלים שהם עבות העגלה.

או יובן בס"ד דאמרו רבותינו ז"ל (סנהדרין קד.) מפני מה לא מנו את אחז עם אלה שאין להם חלק לעולם הבא מפני שעומד בין שני צדיקים גמורים שהם יותם אביו וחזקיהו בנו עיין שם. ונמצא נמעט מכח השילוש הזה ולכן **גֵּרַר עַצְמוֹתָיו בְּמִטָּה שֶׁל חֲבָלִים** שהם משולשים דאין נקרא חבל אלא אם כן משולש בשלש חוטין שהם נגדלים זה עם זה כי חבל לשון חבילה ואין חבילה פחות משלשה.

ובאופן אחר נראה לי בס"ד טעם לזה **שֶׁגֵּרַר עַל מִטָּה שֶׁל חֲבָלִים** על פי מ"ש בס"ד במקום אחר דחבל רמז לתורה כי תורה שבעל פה יש בה **ח**' דרגין שהם כשר ופסול, אסור ומותר, חייב וזכאי, טמא וטהור, ותורה שבכתב ראשה **ב**' וסופה **ל**מ"ד הרי אותיות **חֶבֶל**.

ובזה פרשתי בס"ד 'כִּי חֵלֶק ה' עַמּוֹ יַעֲקֹב **חֶבֶל** נַחֲלָתוֹ' (דברים לב, ט) פירוש מאחר דְּחֵלֶק ה' עַמּוֹ לכך זכו לתורה והיינו כי יַעֲקֹב נעשית חֶבֶל היא התורה נַחֲלָתוֹ. ובזה יובן בס"ד (תהלים קה, יא) 'לֵאמֹר לְךָ אֶתֵּן אֶת אֶרֶץ כְּנַעַן **חֶבֶל** נַחֲלַתְכֶם' והיינו דכתיב (תהלים קה, מד-מה) 'וַיִּתֵּן לָהֶם אַרְצוֹת גּוֹיִם בַּעֲמַל לְאֻמִּים יִירָשׁוּ: בַּעֲבוּר יִשְׁמְרוּ חֻקָּיו וְתוֹרֹתָיו יִנְצֹרוּ' שזכו לארץ בשביל קבלת התורה ולכן גלו עַל עָזְבָם אֶת תּוֹרָתִי' (ירמיה ט, יב) וזהו 'לְךָ אֶתֵּן אֶת אֶרֶץ כְּנַעַן' בשביל כי '**חֶבֶל**' התורה היא 'נַחֲלַתְכֶם' (תהלים קה, יא).

וידוע כי אחז רשעתו הקשה היתה על אשר אחז בתי כנסיות ובתי מדרשות וביטל תלמוד תורה ואמרו רבותינו ז"ל על רשעתו הקשה הזאת נקרא בשם אחז וכנזכר בגמרא (תלמוד ירושלמי סנהדרין נא.) אבל חזקיהו המלך ע"ה בנו עשה להפך מצד לצד שאפילו בלילות פתח בתי מדרשות ואמר 'כל שאינו עוסק בתורה ידקר

בחרב' (סנהדרין צד:) ולכן עשה בזיון לאביו **בְּמִטָּה שֶׁל חֶבֶל** לכפר עליו במה שחטא בתורה שנקראת בשם חֶבֶל שהיא רמוזה באותיות 'חֶבֶל'

גָּנַז סֵפֶר רְפוּאוֹת. נראה לי הספר הזה הי' בו חכמה נפלאה של עשבים שאין שום חולי בעולם שאין לו רפואה גמורה על ידי מין עשב אחד ובכלל זה יש בו סגולות עשבים שיש עשב חותך ברזל ויש מושך דבר שאי אפשר למשכו בידים מרוב קוטנו ויש עושה אהבה ויש עושה שנאה בין אדם לחברו ובין איש לאשתו ועוד ועוד כמה דברים עד אין מספר וכנזכר במדרש רבותינו ז"ל ובזוהר הקדוש ועיין הרמב"ם ז"ל בפירושו.

סָתַם מֵי גִיחוֹן הָעֶלְיוֹן. ראיתי להגאון חיד"א ז"ל (בשם הגדולים ח"ב מע' ח' אות ט"ז) שכתב וזה לשונו קבלתי מרבני זקני ירושלם תוב"ב ידוע דחזקיהו המלך ע"ה מפני סנחריב סתם את מי גיחון, ועד היום יום השישי בחצות שנסגרים פתח שערי ירושלם כי כל הישמעלים הולכים לבית המקדש, נשארה העיר כמעט רקנית ומשום הכי סוגרים השערים, וההולך שם אצל שער אחד אשר הוא סמוך למגדל שומע קול מים רבים שהולכים מתחת לארץ.

ובזמן שהרב מהרח"ו [מורנו הרב רבי חיים ויטאל] ז"ל היה בעה"ק ירושלם בא שר אחד תקיף הנקרא אבו סיפ'ין וידע שמלך ישראל סתם מי גיחון ושאל אם נמצא היום מי שיוכל לפתחו והגידו על מהרח"ו ז"ל ושלח אחריו יום השישי ואמר לו גוזרני עליך שבעוד שאלך לבית המקדש פתוח תפתח את הנהר הזה שסתם מלך שלכם והוא נצרך הרבה לעיר ועליך מוטל לפתחו ואם אין, דמך בראשך!

ומהרח"ו ז"ל עשה קפיצת הדרך והלך לדמשק ובא אליו רבינו האר"י זצ"ל ובחלום ידבר בו הסכלת עשה שזה השר היה גלגול סנחריב וכן נקרא אבו סיפ'ין שבערבי פירושו אבי החרבות ואתה יש בך ניצוץ חזקיהו המלך והיתה שעת הכושר לתקן ולפתוח מי גיחון כי שלא ברצון חכמים עשה חזקיהו המלך ע"ה שהוא מהדברים שלא הודו לו ובזה היתה התחלה דגאולה!

והשיבו מהרח"ו ז"ל לא רציתי להשתמש בשמות הקודש ואמר לו רבינו האר"י זצ"ל אלו לא נשתמשת לבא לדמשק החרשתי אבל מאחר שנשתמשת לזה היית יכול

להשתמש לפתחו והיה קדוש השם ותיקון גדול! אמר לו מהרח"ו ז"ל אם כן אחזור לירושלם לפתחו! אמר לו חליף שעתא ולאו זמניה הוא עד כאן שמעתי.

ודע דגיחון שסתם חזקיהו המלך ע"ה אינו גיחון מארבע נהרות ואף על גב דפירש רש"י ז"ל שהוא מעין קטן כתב הרב 'גט פשוט' (סי' קכ"ח סקל"ז) דהיה נחל שוטף בימי חזקיהו וכשעלה סנחריב עמד חזקיהו המלך ע"ה וסתם מי גיחון ככתוב (דברי הימים ב' לב, ל) 'וְהוּא יְחִזְקָיָהוּ סָתַם אֶת מוֹצָא מֵימֵי גִיחוֹן הָעֶלְיוֹן וַיַּישְּׁרֵם לְמַטָּה מַעֲרָבָה לְעִיר דָּוִיד' והנראה דשורש זה הנחל היה בתוך ירושלם וכו' וחזקיהו סתם את מוצא המים והנהיגם דרך ישר מתחת לארץ וכו' עד כאן לשונו יעוין שם.

ודע כי אותו השר הנקרא אבו סיפ'ין הוא היה מן אנשי אמונת הישמעלים ונקבר פה עיר בגדאד ומקום קברו הוא ידוע עתה והוא בסוף מבואות היהודים ומקדמת דנא היה בנוי עליו כיפה גדולה והיה חצר גדול סביבו בבנין מכובד והיה שם קליפה דהיו מאמינים בו הרבה ומתפללים על קברו ואותם שיש להם חולי הקדחת היו הולכים לשם ומאמינים שעל ידו תסתלק הקדחת וכיוצא ואז על ידי כך גם נשים של היהודים היו נמשכים להאמין בו באופן שהיה לו שם גדול והיתה מתחזקת אמונתם בו יום על יום יותר, עד שבא הרב המקובל מהר"ר ששון מרדכי ז"ל הוא הרב המחבר ספרי קול ששון ודבר בעתו ומזמור לאסף, ושכר חצר אחד כנגד מקום קבורתו של אבו סיפ'ין הנזכר ויתבודד שם ועשה יחודים וכוונות עד שבטל כח הקליפה שלו ולא נשאר להם אמונה בו אפילו הגוים ולא היה שום אדם נכנס אליו וחרב החצר שלו ונפלה הכיפה וכל אותו הבנין ונשאר מקומו חרב ושמם ומלא אשפה ונתבטל לגמרי שנעשה כאחד הריקים.

והנה מזה המעשה שכתב הגאון רבינו חיד"א ז"ל נראה שהיה למעין ההוא הנקרא בשם מֵי גִיחוֹן שורש גדול למעלה ואפשר דלהכי קוראו בדברי הימים 'גִיחוֹן הָעֶלְיוֹן' ולכן צוה דוד המלך ע"ה למשוח את שלמה למלך על ישראל בגיחון מפני כי המעין הזה שרשו פתוח למעלה ויהיה לסימנא טבא, וגם כי מספר **גִיחוֹן** עולה מספר **מַזָּל** [77] רמז למזל העליון שעליו אמרו רבותינו ז"ל (זהר חלק ג קלד א) 'הכל תלוי במזל ואפילו ספר תורה שבהיכל'. נמצא לפי דברי רבינו האר"י ז"ל במעשה הנזכר

שפתיחת גיחון הוא אתחלתא דגאולה בזה יובן (שמואל א' ב, י) 'וְיִתֶּן עֹז לְמַלְכּוֹ וְיָרֵם קֶרֶן מְשִׁיחוֹ' **עֹז** גימטריא **גִּיחוֹן** [77] יתן פתיחתו תחלה ובו ירום קרן משיחו כי בו יהיה אתחלתא דגאולה.

עִבֵּר נִיסָן בְּנִיסָן, וְלֹא הוֹדוּ לוֹ. קשה והלא ענין זה היה בתחילת מלכותו ממש וקדים טפי להנך תרתי ואמאי נקיט ליה באחרונה?

ונראה לי בס"ד דהנך תרתי אף על פי שהם לא הודו לו מכל מקום הוא וסייעתו עמדו בדבריהם ולא הודו לחכמים על דבר ערעור שערערו בזה יען כי הוא היה לו תשובה נצחת בזה לומר דודאי אני בטוח בהשם יתברך שיעזור אותנו ויצילנו מידי סנחריב אך האדם אין לו לסמוך על הנס לגמרי אלא כל מה שיוכל לעשות דבר הצלה בטבע יעשה! וכן מצינו גבי יעקב אבינו ע"ה אף על פי שהבטיחו השם יתברך לשומרו ובודאי הוא בטוח בהשם יתברך עם כל זה (בראשית לב, יד) 'וַיִּקַּח מִן הַבָּא בְיָדוֹ מִנְחָה לְעֵשָׂו אָחִיו' וגם שלח לו דברים של פיוסים, על כן חזקיהו המלך ע"ה נשאר עומד בדעתו בשתי דברים אלו אף על פי שהחכמים 'לֹא הוֹדוּ לוֹ' והראיה, דאחר שבטל סנחריב לא חזר ופתח את גיחון כי חשש פן יבא אויב אחר מה שאין כן הא דעיבר ניסן בניסן הוא הודה דלא יפה עשה וכמו שאמרו בכתובים.

והדבר הזה מפורש גם כן בדברי הרמב"ם ז"ל (בסוף פ"ד דביאת מקדש) וז"ל ומפני דברים אלו שעשה שלא כהלכה נאמר (דברי הימים ב' ל, יח) 'כִּי אָכְלוּ אֶת הַפֶּסַח בְּלֹא כַכָּתוּב' ובקש רחמים על עצמו ועל החכמים שהסכימו על מעשיו שנאמר (דברי הימים ב' ל, יט) 'כִּי הִתְפַּלֵּל יְחִזְקִיָּהוּ עֲלֵיהֶם לֵאמֹר ה' הַטּוֹב יְכַפֵּר בְּעַד' ונאמר (שם) 'וַיִּשְׁמַע ה' אֶל יְחִזְקִיָּהוּ וַיִּרְפָּא אֶת הָעָם' שנרצה קרבנם עד כאן לשונו.

נמצא הרגיש בטעותו והתפלל על עצמו ועל אותם שהסכימו עמו ולכך נקיט להא באחרונה דלא דמי להנך תרתי שעשה מדעתו ונשאר עומד בדעתו גם אחר מעשה.

ועוד נראה לי בס"ד דשניא הא מהנך תרתי דהנך גם מן השמים אפשר דלא הודו לו אבל בהא כתיב 'וַיִּשְׁמַע ה' אֶל יְחִזְקִיָּהוּ וַיִּרְפָּא אֶת הָעָם' והיינו שנרצה קרבנם.

ועוד נראה לי בס"ד לתרץ דקדוק הנזכר דכל החמשה דברים עשאם מדעתו לגמרי שלא נתייעץ בהם עם חכמים ושרים דהא לא כתיב 'וְיִוָּעֵץ' אבל בהא **דְּעִבֵּר נִיסָן בְּנִיסָן**

לא עשה מדעתו דוקא אלא נועץ בהם עם חכמים דכתיב (דברי הימים ב' ל, ב) 'וַיִּוָּעַץ הַמֶּלֶךְ וְשָׂרָיו וְכָל הַקָּהָל בִּירוּשָׁלַם לַעֲשׂוֹת הַפֶּסַח בַּחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי' משמע שעשה זאת בהסכמת חכמים ועצת רבים. וכן מפורש בדברי הרמב"ם הנזכר לעיל שכתב 'ובקש רחמים על עצמו ועל החכמים שהסכימו למעשיו' עיין שם. אבל רובן של חכמים **לא הודו לו** ולהכי נקיט להא באחרונה ולא ערבינהו עם אידך חמש.

או יובן בס"ד נקיט להנך תרתי קודם כדי לסמכם עם ההיא דְּגָנַז סֵפֶר רְפוּאוֹת, והוא דאל יחשוב אדם מה ששלח למלך אשור וְסָתַם מֵי גִיחוֹן היינו מפני שסר בטחונו מהשם יתברך ח"ו זה אינו! דהא מצינו שֶׁגָּנַז סֵפֶר רְפוּאוֹת כדי שיהיו בני אדם בוטחים בהשם יתברך ואם כן ודאי הוא היה לו בטחון בה' ומה שעשה הני תרתי היה לו טעם בדבר ללמד שלא יסמוך האדם על הנס לגמרי אלא יעשה מה שיוכל לעשות על פי הטבע, אך ודאי הוא עיקר בטחונו היה בהשם יתברך!

בְּקֶשׁ יַעֲקֹב לְגַלּוֹת קֵץ הַיָּמִין לְבָנָיו. פירש רש"י ז"ל 'קץ **הגאולה**' ונראה לי בס"ד הטעם דקרי ליה קֵץ הַיָּמִין כי סוף אותיות 'יָּמִין' באלפא ביתא הוא אותיות נ"ס כ"ך, כלומר שיהיה הנס על ידי יחוד עליון ויחוד תחתון שהוא בסוד כ"ף כפופה וכ"ף פשוטה שהם של חו"ב [חכמה ובינה] ושל תפארת ומלכות כמו שאמר רבינו האר"י ז"ל (בשער הכונות בסוד מאמר שתוק כך עלה במחשבה) וזהו 'נס כך' רוצה לומר נס הנעשה על ידי יחודים שלמים של כ"ך כי כאשר יהיו שני יחודים אלו של כ"ך בתכלית השלימות מצד כל ישראל תהיה הגאולה בב"א [במהרה בימינו אמן].

או יובן בס"ד קרי ליה קֵץ הַיָּמִין כי יהיה על ידי אות צד"י דמנצפ"ך דאיתא בפרקי רבי אליעזר כי מכל חמשה דמנצפ"ך יש גאולה ידועה וגאולתינו היא מן הצד"י. וכתבתי במקום אחר דאות צד"י דמנצפ"ך משובח מן אותיות מכנ"ף כי כל ד' אותיות אלו נטפלים להיות מלוי של אות אחר כגון אל"ף זיי"ן כ"ף מ"ם נו"ן עי"ן קו"ף מה שאין כן אות צד"י דמנצפ"ך אינו טפל להיות הוא מלוי של האות. וידוע דאות הפשוט הוא סוד ימין והמלוי הוא סוד שמאל ולכן קץ הגאולה שיהיה באות צד"י נקרא קֵץ הַיָּמִין. והנה מלבד פירוש רש"י ז"ל נראה לי בס"ד קֵץ הַיָּמִין על '**תחיית המתים**' והטעם כי התחיה על ידי שם כוז"ו שהוא פותח הקברות, וזה השם עומד בימין של אותיות שם

הוי"ה ולכן שם זה קוראו 'קֵץ הַיָּמִין'. ולזה אמר לדניאל (דניאל יב, יג) 'וְתַעֲמֹד לְגֹרָלְךָ לְקֵץ הַיָּמִין' דקאי על זמן התחיה.

בְּאוֹתָהּ שָׁעָה פָּתַח יַעֲקֹב אָבִינוּ וְאָמַר: "בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד". נראה לי בס"ד הטעם דאמר פסוק זה אחר שידע שזרעו צדיקים, והוא דאיתא בדברי רבינו האר"י ז"ל כי בפסוק זה הוא יחוד המלכות ויש בו רמז לעשר ספירות שבה. גם עוד נודע מכתבי רבינו האר"י ז"ל שכל השבטים נשרשים במלכות ורק יוסף הצדיק ע"ה הוא בתפארת שהוא דכורא, ולכן כיון שידע שבניו צדיקים קרא עתה פסוק זה שהוא יחוד המלכות אשר בניו הם שם.

הֵיכִי נַעֲבִיד? נֵימְרֵיהּ? לָא אַמְרֵיהּ מִשֻּׁם. קשה מה בכך? והלא שבח גדול הוא ואם משום הפסק, למה יגרע מעניית אמן יהא שמיה רבה וברכו וקדושה אם נזדמן לענות קודם 'וְאָהַבְתָּ'?

ונראה לי בס"ד כיון דפסוק זה הוא שבח גדול וגם שהוא שבח המלכות שהיא סופא דכל דרגין והקליפות נאחזין בסוף דרגין דקדושה יותר לכך כיון דלא אמרו משה רבינו ע"ה אם נאמר אותו אנחנו בקבע היו מתקנאין הקליפות ומתגרים בקטגורים מצד העונות.

והנה הרב יד יוסף צרפתי ז"ל בפרשת ויצא הקשה, דכאן משמע שאנחנו אומרים בחשאי משום דלא אמרו משה רבינו ע"ה, ואלו במדרש אמרו רבותינו ז"ל כשעלה משה רבינו ע"ה למרום שמע למלאכי השרת שהיו מקלסין להקב"ה ואומרים 'בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד' והורידו לישראל, משל למה הדבר דומה 'לאדם שגנב חפץ נאה מתוך פלטרין של מלך נתנו לאשתו ואמר לה אל תתקשטי בו אלא בצינעה בתוך ביתיך' הרי נראה דאינו מטעם שלא אמרו משה אלא שבאמת משה רבינו ע"ה הוא אשר תיקן לאומרו בחשאי מטעם הנזכר. ולומר דפליג המדרש על הגמרא הוא דוחק עד כאן לשונו, עיין שם.

ונראה לי בס"ד לתרץ דלעולם משה רבינו ע"ה תיקן לאומרו בקול רם בתוך המשכן ובתוך המקדש ששם השראת שכינה ואין פחד מקטרוג המלאכים. ובזה יבא על נכון המשל שנתנו לאשתו, ואמר לו התקשטי בו בצינעה בתוך ביתך, ושם תיקן לאומרו

בקול רם כי אין פחד, אבל חוץ למשכן או למקדש לא תיקן לאומרו כלל אפילו בחשאי! ואתו רבנן ותקנו לאומרו חוץ למקדש גם כן אך בחשאי, הואיל ולא אמרו משה רבינו ע"ה בתורה אבל ביום הכיפורים אפילו משה רבינו ע"ה תיקן שיאמרו אותו בכל מקום בקול רם מפני שאותו היום ישראל דומין למלאכי השרת.

ובזה המונח שכתבתי יתורץ קושיא אחרת דיש להקשות כיון דצריך לאומרו בחשאי משום דלא אמרו משה רבינו ע"ה אם כן איך אומרים אותו בקול רם ביום הכיפורים? וכפי האמור יבא נכון דביום הכיפורים גם בזמן משה רבינו ע"ה היו אומרים בקול רם דאותו היום אין פחד.

תֹּאמַר, יֵ֣שׁ לָהּ֮ גְּנַאי. בשלמא במשל שייך גנאי לפי הענין אך בנמשל הנה זה שבח להקב"ה ומה שייך גנאי בזה?

ונראה לי בס"ד דידוע מה שאמר האר"י ז"ל דיחוד זה הוא יחוד המלכות, וידוע דמשה רבינו ע"ה נקרא בעלה דמטרוניתא שהיא סוד המלכות ולכן מאחר דלא אמריה משה שהוא הבעל גנאי למטרוניתא לבקש דבר שלא רצה בעלה להביאו לה, ולכן הביאו לה עבדיה בחשאי שאומרים אותו בלחש.

ועוד נראה לי בס"ד על פי מה שאמר רבינו ז"ל בשער הכוונות דפסוק 'שְׁמַע יִשְׂרָאֵל' הוא יחוד התפארת ויש בו המשכת שלשה אורות המוחין דוקא שהם חב"ד [חכמה, בינה, דעת] אך פסוק 'בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד' הוא יחוד המלכות ויש בו יחוד כל עשר וכתב שם אל תתמה איך אל התפארת לא יחדנו אלא שלשה מוחין דיליה שהם חב"ד דוקא, ואף גם זאת לא היה בפירוש ובגלוי אלא בדרך נסתר בשני אותיות אח ד'אֶחָד' ולמלכות יחדנו כל עשר ספירותיה. והתשובה היא כי 'בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד' אינו כתוב בתורה ולכן אנחנו אומרים אותו בלחש אבל יחוד התפארת הוא בפסוק 'שְׁמַע יִשְׂרָאֵל' שנכתב בתורה דלכן נאמר בקול רם ולכן אף אם אין בו יחוד אלא דרך רמז הנה הוא יותר נגלה מיחוד המלכות שלא נזכר בתורה וגם אין אנחנו אומרים אותו אלא בלחש עד כאן לשונו זלה"ה.

ובזה יובן בס"ד המאמר **מָשָׁל לְבַת־מֶלֶךְ שֶׁהֵרִיחָה צִיקֵי קְדֵרָה** רמז לפסוק 'בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד' שהוא יחוד שלה שאמרו יעקב אבינו ע"ה והריחה אותו

כאשר הוציאו מפיו. ואם תאמר רוח הקודש הנמשכת מן המלכות שיאמרו פסוק זה בשבילה יש לה גנאי כי נראה שהיא רוצה גדולה לעצמה יותר מן התפארת בעלה יען כי בפסוק 'שְׁמַע יִשְׂרָאֵל' שהוא יחוד התפארת אין שם אלא שלשה מוחין דיליה שהם חב"ד בלבד ובפסוק זה שלה מייחדים כל עשר ספירותיה וכאשר העיר בזה רבינו ז"ל ואיך תבקש בפה גדולה יותר על התפארת שהוא גדול ממנה ואם לא תאמר, יש לה צער כי באמת היא מתאוה הרבה ליחוד זה של 'בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד'! ולכן הביאו לה עבדיה בחשאי שבזה נעשה רצונה ותאותה וגם בזה אין חסרון כבוד ח"ו כלפי התפארת על אשר לא יחדנו בפסוק שלו אלא רק שלושה מוחין שהם חב"ד בלבד יען כי מאחר דשלה אומרים בלחש ושלו אומרים בקול רם הרי יש יתרון גדול מצד זה אל התפארת וכאשר ישב רבינו ז"ל את הקושיא הנזכר ודוק.

והנה מה שאומרים 'בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד' ביום הכיפורים בקול רם פירש רבינו האר"י זלה"ה בשער הכונות. טעם הא' הוא מפני כי 'בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד' הוא תיקון המלכות וכיון שעתה ניזונת מן הקולות הפנימים לכן נאמר בקול רם. וטעם הב' הוא מפני שעתה ביום הכיפורים לוקחת החמשה גבורות שלה ממותקות לצורך פרצופה מבינה עילאה שלא על ידי התפארת. ולכן לפי הטעם הב' הנזכר לעתיד נאמר 'בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד' בקול רם תמיד כמו ביום הכיפורים.

ובזה פרשתי בס"ד רמז הכתוב (תהלים קכב, ח) '**לְמַעַן אַחַי וְרֵעָי אֲדַבְּרָה נָּא שָׁלוֹם בָּךְ**' דידוע דאמירה בלחישה ודבור בהכרזה כמו שאמרו באדרא רבא, ולכן אמר דוד המלך ע"ה שהוא בחינת המלכות 'לְמַעַן אַחַי וְרֵעָי' הם הצדיקים המתקנים המלכות על ידי תורתם ומעשיהם להשלימה למעלה הגדולה שלה שהיא בסוד שני מלכים בכתר אחד אז אֲדַבְּרָה נָּא פירוש בקול רם כי דיבור הוא בהכרזה **שָׁלוֹם בָּךְ** אותיות **בשכמל"ו** [בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד].

ועל זאת בישר הנביא (ישעיה מ, ט) **הָרִימִי בַכֹּחַ קוֹלֵךְ מְבַשֶּׂרֶת יְרוּשָׁלָם** 'בַּכֹּחַ' עולה מספר 'ביחוד' [30] דהיחוד שאתם אומרים עתה בחשאי לעתיד תרימו קולכם בו. ולזה אמר (ישעיה נב, ח) '**קוֹל צֹפַיִךְ נָשְׂאוּ קוֹל יַחְדָּו יְרַנֵּנוּ**' יחדו אותיות יחוד.

ובזה יובן בס"ד (תהלים יד, ז) '**בְּשׁוּב ה' שְׁבוּת עַמּוֹ יָגֵל יַעֲקֹב יִשְׂמַח יִשְׂרָאֵל**' כי לעתיד אחר גמר התיקון יָגֵל יַעֲקֹב שאמר פסוק זה ד'בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד' על אשר אומרים פסוק זה שלו בקול רם מה שאין כן עתה דאומרים בחשאי ואף על פי כן יִשְׂמַח יִשְׂרָאֵל הוא התפארת הנקרא בשם 'יִשְׂרָאֵל' יִשְׂמַח אף על פי שיש בפסוק זה יתרון על פסוק שלו וכאמור לעיל.

ונראה לי לכן אמר במשל **הִתְחִילוּ עֲבָדֶיהָ לְהָבִיא לָהּ בַּחֲשַׁאי** ולא אמר 'הֵבִיאוּ לָהּ עֲבָדֶיהָ בַּחֲשַׁאי' לרמוז כי הובאה זו של בחשאי הוא רק בתחלה אבל לבסוף יביאו בקול רם!

ואפשר לפרש בס"ד מה שרמזו חז"ל פסוק 'בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד' כְּ'**צִיקֵי קְדֵרָה**' על פי מ"ש לעיל בשם רבינו שבפסוק זה יש יחוד כל עשר ספירותיה של המלכות וידוע שכל ספירה היא הוי"ה אחת וידוע כי הויו"ת שיש במלכות יתמלאו במלוי ההי"ן ונמצא עשר ספירותיה הם עשרה הויו"ת דמלוי ב"ן. והנה עשרה פעמים ב"ן עולה תק"ך כמנין '**צִיקֵי קְדֵרָה**' [519] עם הכולל.

ובספר הכונות איתא שם אלקים במלוי יודי"ן ומלוי השם והכללות עולה בגימטריא 'קְדֵרָה' ועיין מה שכתב רבינו מהרש"ו [מורנו הרב רבי שמואל ויטאל] ז"ל בזה. וכתב על זה עט"ר הרב מור אבי זלה"ה בספרו 'מדרש אליהו' (דף צז) וז"ל נדחק הר"ש ז"ל ואמר קדירה ביו"ד ונראה לפי עניות דעתי שכך חשבונו אלקים במילוי יודי"ן [אל"ף למ"ד ה"י יו"ד מ"ם = 300] גימטריא ש' ואותיות המלוי לבדם הם ח' ועם הכולל הם ט' הרי גימטריא '**קְדֵרָה**' [309] עכ"ד זלה"ה וזה ברור.

דף נז.

אַרְבַּע צְוָחוֹת צָוְחָה עֶזְרָה. הכוונה בת קול הכריזה ונשמע הקול בעזרה. או אפשר לשון מליצה הוא זה ולא צווחה אלא כלומר ראוי שתהיה צווחת וכאלו צווחה.

ומה שאמרו **שְׁאוּ שְׁעָרִים רָאשֵׁיכֶם וְיִכָּנֵס יִשְׁמָעֵאל בֶּן פִּיאַבִּי** הקשה מהרש"א והלא היו כשרים שהיו כהנים גדולים ולמה לא צווחה עלייהו? ונראה לי בס"ד דאמרו במתניתין דסוטה (סוטה מט.) משמת רבי ישמעאל בן פאבי בוטל זיו הכהונה, ופירש

רש"י שהיה חכם ועשיר גדול, ומהרש"א כתב שהיה בקי בשאר חכמות יעיין שם. ולכן נראה שהוא היה יחיד בדורו אבל שאר כהנים גדולים שהיו צדיקים גמורים וחכמים גדולים, היה בדור ההוא גדולים כמותם, גם בשאר כהנים.

מַלְכָּא וּמַלְכְּתָא חֲווּ יָתְבֵי. מַלְכָּא אָמַר: גַּדְיָא יָאֵי, מַלְכְּתָא אָמְרָה: אִמְרָא יָאֵי. נראה לי בס"ד מחלוקתם זאת היתה רומזת על ענין, והפשוט של דבריהם דברו אותו בדרך משל והוא, כי ידוע חג הפסח הוא בניסן שמזלו טלה והחנוכה תחלתה בכסליו ששבטו הוא שבט גד וסופה בטבת שמזלו גדי וידוע דבית חשמונאי מלכו מן נס החנוכה ואילך והנס הזה נקרא על שמם ולכן המלך שהיה זרע בית חשמונאי אמר **גַּדְיָא** יָאֵי שהיה משבח נס החנוכה יותר מן חג הפסח, חדא זה ח' ימים וזה ז' ימים, ועוד בחנוכה גומרים ההלל מה שאין כן בחג הפסח, ועוד זה הנס היה בארץ ישראל וזה בחו"ל. והמלכה אומרת **אִמְרָא** יָאֵי רוצה לומר חג הפסח שנעשה במזל טלה הוא משובח יותר ולכן קראו לכהן גדול להוכיח ואמר אִמְרָא שהוא חג הפסח יָאֵי דאי גַּדְיָא שהוא של חנוכה יָאֵי נסקיה לתמידא היה צריך שנזכור נס בתמידות בכל יום כמו נס של יציאת מצרים שהוא של חג הפסח שזוכרים בקריאת שמע וברכותיה ובתפלה בתמידות. ובזה מובן בס"ד דברי רש"י שכתב 'מלכא ומלכתא מלכי בית חשמונאי'. ועוד נראה לי שרמזו בדבריהם כך מלכא אמר **גַּדְיָא**, רוצה לומר טוב לאדם שיתנהג בקושי שלא יהיה רך שהכל מנקרים בו והיא אומרת **אִמְרָא** יָאֶה טוב לאדם שיהא רך ונכנע ובא כהן גדול ואמר 'אִם גַּדְיָא יָאֶה נְסָקֶיהּ לְתָמִידָא' למה יביאו התמיד מכבשים דוקא ולא מן העזים? אלא ודאי מפני שהשם יתברך אוהב הרכים והשפלים! ומזה נלמוד דטוב לאדם שיהיה רך על דרך שלמדנו מהר סיני שבחר בו השם יתברך למתן תורתו.

מַאן מוֹכַח? כֹּהֵן גָּדוֹל. קשה למה צריך כהן גדול? ישאלו מן השרים והעשירים הנמצאים לפניהם דודאי מזדמן להם שאוכלים לפעמים בשר גדיים, ולפעמים בשר כבשים!

ונראה לי בס"ד כי ודאי גם המלך היה מודה דסתם בשר כבשים עדיף מסתם בשר גדיים אך מחלוקתם היתה שהיה המלך אומר שיזדמן בגדיים בשר גדי שמן וטוב

יותר מבשר כבשים השמן, והיא אומרת אי אפשר שימצא בגדיים בשר שיהיה טוב מבשר כבשים השמנים, ולכן שאלו מן כהן גדול דאוכל מזה ומזה תמיד בכל יום והקרבנות לא יביאום אלא מן השמן דוקא וכיון דאכילתו מזה ומזה הם סמוכים ביום אחד ובשעה אחת הנה הוא יכיר וירגיש בדבר זה יותר ואתא כהן גדול 'וְאַחֲוֵי בְּיָדֵיהּ' פירוש עשה תנועה של דחיה באויר שכנגד המלך לומר זה הדבר שאמרת נדחה הוא ואינו נכון.

שָׁמַע מִלְּכָא וּפָסְקוּהָ לִימִינֵיהּ. הנה כל זה נתגלגל עליו מן השמים וצריך לדעת למה נתגלגל באופן זה שתחלה שמו מן השמים בלבו לתת שוחד ופסקו שמאלו ואחר כך גלגלו שישמע המלך ויגזור לפסוק ימינו והלא הוא היה חייב בזה עבור שהיה כורך ימינו בשראי ועובד בה אם כן די לו להענש בפסיקת ימינו בלבד?

ונראה לי בס"ד כי נתחייב עונש מן השמים בשתיהם והיינו הימין שהיה כורך אותה ועובד בה והשמאל שהיתה עושה הכריכה על הימין והיא התחילה ברע תחלה לכך היא לקתה תחלה ואחר כך לקתה הימין.

ומה שאמר רב יוסף 'בְּרִיךְ רַחֲמָנָא, דְּשַׁקְלֵיהּ לְיִשְׁשָׂכָר אִישׁ כְּפַר בַּרְקַאי לְמַטַּרְפְּסֵיהּ מִינֵיהּ בְּהַאי עָלְמָא' שפירש בדבריו שמו ושם מקומו לומר בדקינן בשמא ששמו **יִשָּׂשכָר** שהוא רוצה לומר יש לו שכר בעולם הבא שלא יאבד אותו יען כי הוא **אִישׁ כְּפַר** רוצה לומר איש שנעשה לו כפרה **בַּרְקַאי** אותיות באקראי שבא לו זה הדבר במקרה אחר שהיו חולקין המלך והמלכה בדבר אחר וזה הדבר שקרה ביניהם נעשה סיבה לכפרתו. ואמר **לְמַטַּרְפְּסֵיהּ** חלק התיבה לשתים וקרי בה 'למיטר פסיה' פירוש עשה לו זה כדי לשמור פיסת ידו מעונש עולם הבא שלא תכוינה פיסת יד שלו באש גהינם בעבור חטא זה שהיה כורכה בעבודת הקודש.

והא דאמר **מְלַמֵּד שֶׁשִּׁקּוּלִים הֵם** לאו על טעם הבשר קאמר אלא על המעלה והחשיבות לפני השם יתברך ואין הכי נמי הטעם של אִמְרָא עדיף.

דף סב:

שְׁקַל קָלָא פָּתַק בֵּיהּ. יש להקשות למה השליך עליו קָלָא, יגעור בו ויצא? ועוד למה קָלָא ולא דבר אחר? ועוד מה חטא בזה שחשב שיוכל ללמוד בג' חדשים?

ונראה לי בס"ד דמדבריו אלו שחשב שיוכל ללמוד דבר עמוק כזה בשלשה חדשים דן אותו שהוא גס רוח ולכן חזר בו ואמר שאין ראוי זה ללמדו כיון שנראה בו גסות רוח וכדי להודיעו טעם שחזר בו ואינו רוצה ללמדו אחר שכבר נתרצה ללמדו לכך 'שְׁקַל קָלָא פְּתַק בֵּיהּ' כי **עֲנָוָה** מספרה **קָלָא** [131] לומר לו על אשר לא ראיתי בך מדת ענוה לכך אין אני מלמדך. גם רמז לו בקלא על הענוה כי קָלָא הוא עפר ובענוים נאמר 'וְנַפְשִׁי כֶּעָפָר לַכֹּל תִּהְיֶה'.

אָמַר לֵיהּ: רַבִּי, מַה בֵּין לִשְׁמוֹ וְשֶׁלֹּא לִשְׁמוֹ. יש להקשות למה בחר לשאול ממנו שאלה זו לעת עתה?

ונראה לי בס"ד כי רבי שמלאי לא היה נצרך לתשובה על שאלה זו כי הוא היה יודע הטעם שזה פיסולו בגופו וזה אין פיסולו בגופו ורק זכר זה עתה לפניו כדי להשיג על דבריו מכח דין זה בדרך כבוד כי הוא אמר לו תחלה כיון שהוא מן לוד ומושבו בנהרדעא נדחה לגמרי מן לימוד זה נמצא שדחה אותו שתי דחיות מן הלימוד אחת מצד לוד ואחת מצד נהרדעא וכמו שאמר 'וְכָל שֶׁכֵּן דְּאַתְּ מִלֹּד וּמוֹתָבָךְ בִּנְהַרְדְּעָא' ובא רבי שמלאי להשיג על המונח הזה שעשה מדין זה שיש חילוק בֵּין שֶׁלֹּא לִשְׁמוֹ וּלְשֶׁמוֹ וּבֵין לְאוֹכְלָיו וְשֶׁלֹּא לְאוֹכְלָיו משום האי סברה דזה פיסולו בגופו וזה פיסולו שלא בגופו ועל כן תקשי לרבי יוחנן איך עשה לו דחיה מכח דהיה מושבו בנהרדעא דאין זה נוגע בגופו, כי בשלמא מצד לוד כיון דנולד בה חשיב פיסולו בגופו אבל נהרדעא לא נולד ורק היה יושב שם ואם כן מצד נהרדעא אינו מגיע לו חסרון לדחותו מן הלימוד כלל.

מִיּוֹם שֶׁנִּגְנַז סֵפֶר יוֹחֲסִין, תְּשַׁשׁ כֹּחָן שֶׁל חֲכָמִים וְכָהָה מְאוֹר עֵינֵיהֶם. נראה לי היינו טעמא כי **בְּסֵפֶר יוֹחֲסִין** שהוא היה ביאורים ורמזים בפסוקים של דברי הימים היו אותם הביאורים והרמזים כנויים בהקדמות נפלאים בדברי תורה בנסתר ובנגלה ומאותם ההקדמות היקרים היו החכמים לומדים לפרש בהם ולדרוש בהם כמה מקראות וכמה מעשים בדברי תורה, ולכך **תְּשַׁשׁ כֹּחָן** כי חסרו ידיעת כמה וכמה הקדמות נפלאים שהיו דורשים ומפרשים בהם כמה עניינים בדברי תורה.

ואומרו **כָּהָה מְאוֹר עֵינֵיהֶם**, נראה לי דמקודם לא היו רשאין לכתוב תורה שבעל פה

ורק היו כותבין האגדות של הסודות שהם אדרות וספר הזוהר דרשב"י ותלמידיו וספר אגדתא דרב המנונא סבא ורב ייבא סבא ורבי כרוספדאי וכיוצא אבל באגדות של חלק הנגלה לא נתנו להכתב בזמנם אלא רק האגדה הזאת של דברי הימים שהוא בחלק הנגלה שהיו קורין אותו 'סֵפֶר יוֹחֲסִין' וכיון שנגנז ספר זה לא יש ספר בחלק הנגלה לקרות בו בעיניהם מתוך הכתב כי אותם הספרים של חלק הסוד לא היו מצויים אלא לחכמים גדולים פרטיים. ולזה אמר בגניזתו **כָּהָה מְאוֹר עֵינֵיהֶם** שלא היה להם לימוד ללמדו באור עיניהם מתוך הספר בתורה שבעל פה.

בֵּין 'אָצַל' לְ'אָצַל' טָעֲינוּ אַרְבַּע מְאָה גַּמְלֵי דְּדָרָשָׁה. אף על גב דאמרינן בשאר דוכתי דברו חכמים בלשון גוזמא בההיא דנמנו עליה שלש מאות כהנים, נראה הכא אין הכוונה לומר משוי ארבע מאות גמלים אלא גמלי דקאמר הכא הוא רוצה לומר לוחות, כמו שאמרו בשבת (שבת ק:) דזרק ונח אגודא דגמלא וכן במועד קטן (מועד קטן ו:) והוא דליכא גמלא וכן בסנהדרין (סנהדרין סז:) פשר קם אגמלא, דהכוונה של גמלא היינו לוחות של גשר קטן, וכמו שפירש בערוך ז"ל, וכן מקודם לא היה מצוי אצלם הנייר והיו כותבין על לוחות עצים קטנים במקום דפים של נייר שכותבין עתה וזהו שנאמר כאן ת' גמלי רוצה לומר ערך ת' לוחות כמו שתאמר ת' דפין.

דף סד.

מִשְׁנָה. הַפֶּסַח נִשְׁחָט בִּשְׁלֹשׁ כִּתּוֹת. נראה לי בס"ד הטעם כנגד ג' מדרגות של קדושת ישראל שהם כהנים לוים ישראלים, **וְתָקְעוּ וְהֵרִיעוּ וְתָקְעוּ** כנגד ג' אבות, תקיעה כנגד אברהם שהוא חסד ותרועה כנגד יצחק שהוא גבורה ותקיעה כנגד יעקב שהוא קו הרחמים התפארת הנוטה כלפי חסד. **וְהַכֹּהֲנִים עוֹמְדִים שׁוּרוֹת** של כסף כנגד משה רבינו ע"ה שהוא בנצח שהוא בקו החסד, ושורות של זהב כנגד אהרון שהוא בהוד שהוא בקו הגבורה.

ובזה יתורץ דקדוק אחר מה שאמרו 'שֶׁכֻּלָּהּ כֶּסֶף, כֶּסֶף' וסגי לומר בקיצור 'שורה כולה כסף ושורה כולה זהב'? ובזה ניחא דהכי קאמר **שׁוּרָה שֶׁכֻּלָּהּ כֶּסֶף** הנה זו היא **כֶּסֶף** רוצה לומר כנגד קו הנצח שהוא בסוד כסף **וְשׁוּרָה שֶׁכֻּלָּהּ זָהָב** הנה היא **זָהָב** רוצה לומר כקו ההוד שהוא בסוד זהב.

ומה שאמרו **וְלֹא הָיוּ מְעֹרָבִים** נראה עיקר הפירוש בזה כמו שנאמר ב'הוֹן עָשִׁיר' (משלי י, טו) דרוצה לומר 'כל' שורות של כסף היו עומדין זה בצד זה ולא היו מעורבין שורה של כסף בתוך שורות של זהב או להפך, וזה פשוט.

וצריך להבין בשלמא שלשה כיתות רמיזי בקרא אבל הלל היכא רמיז? ונראה לי בס"ד **עדה** קהל **ישראל**, ס"ת **הַלֵּל**.

דף סד:

כַּמָּה דְּעַיְלִי, נִיעוֹל, וְסַמְכִינָן אַנִּיסָא. מקשים תנן (משנה אבות ה, ה) 'עֲשָׂרָה נִסִּים נַעֲשׂוּ לַאֲבוֹתֵינוּ בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ' ובכללם 'לֹא אֵרַע קֶרִי לְכֹהֵן גָּדוֹל בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים'. ולפי זה אמאי מזמנין כהן אחר בערב כיפור, יסמכו אניסא דלא יארע לו קרי?

ונראה לי התם איכא עוד חששא אחרת שמא לא יהיה מרוצה לשמים ויכנס וימות ובזה לא שייך לסמוך על הנס דהרי הוא מת מכח קדושת המקום שנכנס בו בהיותו אינו ראוי ולהכי מזמנין כהן אחר בשביל חשש זה וחשש זה.

דף סו.

אָדָם אֶחָד יֵשׁ, שֶׁעָלָה מִבָּבֶל, וְהִלֵּל הַבַּבְלִי שְׁמוֹ יש לדקדק למה הוצרכו לומר 'עָלָה **מִבָּבֶל**' יאמרו יֵשׁ כַּאן אֶחָד שֶׁשִּׁמֵּשׁ שְׁנֵי גְּדוֹלֵי הַדּוֹר וכו'? ועוד יש להקשות למה הוצרכו לומר **וְהִלֵּל הַבַּבְלִי שְׁמוֹ** יאמרו 'וְהִלֵּל שְׁמוֹ' מאחר שכבר אמרו עָלָה מִבָּבֶל?

ונראה לי בס"ד על פי מה שאמרו בגמרא (כתובות עה. ועוד) 'חד מנייהו דבני ארץ ישראל כתרי מינן' אמנם 'חד מינן מבני בבל דסליק להתם לארץ ישראל הוי כתרי מנייהו', ולזה כוונו לומר **שֶׁעָלָה מִבָּבֶל** לכאן ואם כן ודאי הוא חכם גדול דחד מבני בבל כד סליק לארץ ישראל הוי כתרי מארץ ישראל. ואם תאמר שמא זה היה עיקרו מארץ ישראל וירד לבבל דרך עראי ועתה עלה מבבל למקומו שבארץ ישראל? לכך אמרו **וְהִלֵּל הַבַּבְלִי שְׁמוֹ** שכך קורין אותו, נמצא שהוא מאנשי בבל ממש וסליק לכאן.

ושוב ראיתי להרב עיון יעקב ז"ל שפירש דקדוק 'עָלָה מִבָּבֶל' כמ"ש אנא עבדא, אך דקדוק של 'הִלֵּל הַבַּבְלִי שְׁמוֹ' לא נרגש בו ובדברי נתיישב שפיר.

שֶׁשִּׁמֵּשׁ שְׁנֵי גְּדוֹלֵי הַדּוֹר. קשה למה הוצרך למנין לומר שהיו שנים וגם היו גדולי הדור, סגי לומר שֶׁשִּׁמֵּשׁ שִׁמְעָיָה וְאַבְטַלְיוֹן, והכל יודעים שהיו גדולי הדור?

ונראה לי בס"ד דהאומר נתכוון להרבות בשבחו לומר **שֶׁשִּׁמֵּשׁ שְׁנַיִם בְּזְמַן אֶחָד** ולא הוה סגי ליה בחד ואילו אחרים הנמצאים כאן אפילו את אחד מהם לא שימש ואמר **גְּדוֹלֵי הַדּוֹר** לומר כי שניהם שקולים היו בתורה ששניהם גדולי הדור והוא שימש את שניהם מסתמא ידע הדין הזה, דאם לא שמעו מזה ודאי שמעו מזה.

וְעוֹד, קַל וָחֹמֶר, וּמַה תָּמִיד שֶׁאֵין עָנוּשׁ כָּרֵת, דּוֹחֶה אֶת הַשַּׁבָּת וְכוּ'. נראה לי לפי הסלקא דעתיה שתירץ קל וחומר אמר להו ברישא, נראה האי **וְעוֹד** אינה מדברי הלל אלא דברי הברייתא, אבל לפי המסקנא יש לומר האי **וְעוֹד** היא מדברי הלל.

אמנם יש להקשות כיון דקל וחומר זה איצטרך למה הזכירו אותו בברייתא? ונראה לי בס"ד ללמדנו שבחן של בני בתירא דאף על גב דנצחו אותו בזה הקל וחומר שעשה על ידי הפרכא שעשו שהוא לא השיג הפרכא הזו מעצמו עם כל זה כיבדו אותו להמליכו עליהם.

מִי גָּרַם לָכֶם שֶׁאֲעֶלֶה מִבָּבֶל, וְאֶהְיֶה נָשִׂיא עֲלֵיכֶם? עֲצִלוּת שֶׁהָיְתָה בָּכֶם, שֶׁלֹּא שְׁמַשְׁתֶּם שְׁנֵי גְּדוֹלֵי הַדּוֹר, שְׁמַעְיָה וְאַבְטַלְיוֹן. נראה לי בס"ד גם דבר זה אף על פי שנראה דרך גבהות ח"ו עם כל זה הוא אמרו מצד ענוה שלו לומר אני איני כדאי לנשיאות ורק מן השמים רצו להעניש אתכם בעבור עַצְלוּת שהיתה בָּכֶם לכך גלגלו שאני הקטן ואיני ראוי אֶהְיֶה נָשִׂיא עֲלֵיכֶם, וכיון בזה לשם שמים ללמד מוסר לשומעין שלא יתעצלו בשמושה של תורה.

מִיָּד הוֹשִׁיבוּהוּ בָּרֹאשׁ, וּמִנּוּהוּ נָשִׂיא עֲלֵיהֶם. יש לדקדק הוה ליה למימר מִיָּד מִנּוּהוּ נָשִׂיא עֲלֵיהֶם?

ונראה לי בס"ד דמנוי הנשיא צריך שיהיה בקיבוץ חכמים ברוב מנין ורוב בנין וזה לא היה אפשר לעשותו תכף באותה שעה אלא עד ששלחו וקבצו כל החכמים, אך לפי שעה **מִיָּד הוֹשִׁיבוּהוּ בָּרֹאשׁ** ואחר שאספו כל החכמים **מִנּוּהוּ נָשִׂיא עֲלֵיהֶם**.

ונראה לי דדרשו בדרשה דרבי מאיר דדריש בסוף הוריות (הוריות יג:) לְמִי נָאֶה לְמַלֵּל גְּבוּרוֹת ה'? לְמִי שֶׁיָּכוֹל לְהַשְׁמִיעַ כָּל תְּהִלָּתוֹ! ורבי מאיר בא על ידי זה בכח גדול

בעובדא דרבן גמליאל מפני שזקנו הלל נתמנה לנשיא על ידי דרשה זו.
והא דלא נמצא אדם יודע בדין זה נראה דמאחר שהיו מקדשים על פי הראיה היו משתדלים הרבה שלא יהיה ערב פסח בשבת ואפילו אם בהכרח נזדמן מקודם ויש אדם שזוכר עם כל זה לא ידע הטעם למה דוחה שבת ולכך בקשו לדעת הטעם תחלה כדי לעשות המעשה.
אָמְרוּ לוֹ: רַבִּי, שָׁכַח וְלֹא הֵבִיא סַכִּין מֵעֶרֶב שַׁבָּת. אף על גב דגם הוא שכח דבר זה והרי גם הוא אינו יכול להשמיע כל תהלתו מכל מקום דבר זה שאני משום דלא בעו מיניה דבר הנצרך למעשה דשמא לא יהיה שכחה לשום אדם מה שאין כן שאלת פסח דוחה שבת היתה צריכה למעשה, **ועוד** שאלה זו דשכח ולא הביא היא צורך יחיד מה שאין כן הך שאלת רבים ואוושא מילתא אם ננעלין בה שערי תשובה. **ועוד** התם איהו ידע וכולהו לא ידעי אבל כאן אם הוא לא ידע גם אינהו לא ידעי ואם כן עדיין אין בהם מי שיוכל להשמיע כל תהלתו כמוהו. **ועוד** הכא השיב 'שָׁמַעְתִּי וְשָׂמַחְתִּי' ואין זה גנאי וחסרון כל כך כי אפשר שיזכור אחר כך, וכאשר היה כן באמת שזכר אחר כך, אבל גבי פסח דוחה שבת, דין זה לא למדוהו ולא שמעו טעמו כלל, וזה חסרון גדול.
ועיין לעיל בהא דלא פסקו אנשי אמונה מירושלם דקאמר הגמרא הוה ליה למימר גמר ושכח דזה עדיף ממי שלא למד כלל? דשכחה חשיב אונס! אי נמי בשכח סכין אין בזה עיכוב דאפשר שיקח סכין מחבירו או יקח סכין מן בית המקדש ודו"ק.
אִם אֵין נְבִיאִים הֵם, בְּנֵי נְבִיאִים הֵם. פירוש ראוים לנבואה ואם כן אינו רחוק שיהיו מכוונים בדבר זה על האמת ברוח הקודש דרך אקראי, וכאשר היה דכוונו האמת מאליהם והוא 'רְאֵה מַעֲשֶׂה וְנִזְכַּר הֲלָכָה' פירוש רְאֵה מַעֲשֶׂה אחת דהיינו תחיבת סכין בצמר הכבש או תחיבת סכין בקרנות הגדי וְנִזְכַּר הֲלָכָה כמו שהיא שהורו שְׁמַעְיָה וְאַבְטַלְיוֹן על הסכין כן דאם כבש הוא בצמרו ואם גדי הוא בין קרניו.

דף סו:

כָּל הַמִּתְיַהֵר, אִם חָכָם הוּא, חָכְמָתוֹ מִסְתַּלֶּקֶת מִמֶּנּוּ. נראה לי הטעם כי פגם הגאוה בשם י"ה שהוא כמנין גאוה, וכמו שאמר רבינו האר"י ז"ל ואותיות י"ה הוא סוד חו"ב

[חכמה ובינה] לכן חכמתו וכל שכן בינתו מסתלקת ממנו.

והא דאמר 'מֻמָּנוּ' דסגי לומר חָכְמָתוֹ מְסְתַּלֶּקֶת? נראה לי בס"ד לומר אין כל חכמתו מסתלקת אלא רק חכמתו באותו דבר שנתגאה בו בלבד היא מסתלקת וכמו הא דהלל שנעלם ממנו דבר בקרבן פסח עצמו. וכן הכוונה באומרו כל הכועס חכמתו מסתלקת ממנו כלומר מאותו דבר שנתכעס בו בלבד. אי נמי נקיט ממנו לומר שיהיה לו בזיון גדול בזה שזה הדבר הוא שגור ונזכר בפי תלמידיו גם כן ורק ממנו נשכח שבזה יהיה לו עגמת נפש יותר:

וְאִם נָבִיא הוּא, נְבוּאָתוֹ מִסְתַּלֶּקֶת מִמֶּנּוּ, מִדְּבוֹרָה. הקשה הרב פתח עינים ז"ל דהוה ליה להביא הוכחה משמואל דאמרו רבותינו ז"ל מפני שאמר 'אָנֹכִי הָרֹאֶה' (שמואל א' ט ,יט) טעה באליאב שאמר 'אַךְ נֶגֶד ה' מְשִׁיחוֹ' (שמואל א' טז, ו) עיין שם. ונראה לי בס"ד דהתם לא אמר בפיו אלא בלבו דוקא וכמו שפירש רש"י ז"ל דאיך יאמר בפיו כן קודם שיאמר לו הקב"ה מאחר שהקב"ה אמר לו 'וּמָשַׁחְתָּ לִי אֶת אֲשֶׁר אֹמַר אֵלֶיךָ' (שמואל א' טז, ג) דלכך פירש רש"י ז"ל שאמר בלבו דוקא וכן פרשו שאר מפרשים. ולפי זה הטעות שטעה לא היה בגילוי אלא בהסתר והעלם מה שאין כן דְּבוֹרָה סלוק נבואתה ממנה היה בגלוי שהוצרכה לומר ולבקש בפיה 'עוּרִי עוּרִי דְּבוֹרָה' (שופטים ה, יב).

או יובן בס"ד התם גבי שמואל לא היה טעות גמור דאיתא במדרש תנחומא (וכן בילקוט שמעוני שמואל א רמז קכד) וז"ל 'אַךְ נֶגֶד ה' מְשִׁיחוֹ' אמר זה ראוי למלכות אפשר שמואל שנכתב עליו (שמואל א' ג, כ) 'כִּי נֶאֱמָן שְׁמוּאֵל לְנָבִיא לַה'' היה טועה? אמר רבי יצחק לא טעה שמואל אלא שראה ולא כיוון אם מבתו או ממנו המלכות שנאמר ויקח לו רחבעם את אביחל בת אליאב בן ישי לכך אמר 'אַךְ נֶגֶד ה' מְשִׁיחוֹ' עד כאן לשונו. נמצא לא היה זה העלם דבר וסילוק נבואה ממש אלא אדרבה שרתה עליו נבואה גם בדבר הזה שידע שהמלכות תהיה ממנו אלא שלא כיוון היטב מה שאין כן גבי דבורה היה סילוק נבואה לגמרי ממש.

אי נמי יש לומר גבי דבורה מוכח טפי כי תכף כשאמרה 'שַׁקַּמְתִּי אֵם בְּיִשְׂרָאֵל' (שופטים ה, ז) נסתלקה ממנה הנבואה כי תכף ומיד אמרה 'עוּרִי עוּרִי דְּבוֹרָה' (שופטים ה, יב) שזה הדבר מורה על סילוק הנבואה מה שאין כן גבי שמואל

לאו מוכח כולי האי דאותה העלמה היה בעבור אותו הדיבור של 'אָנֹכִי הָרֹאֶה' כי היה זמן רב בין זה לזה ורק על פי הדרש אמרו שזה היה מחמת דיבור זה.

אי נמי גבי דבורה הוה יוהרא טפי שבדבריה יש גנות לאחרים וכבוד לעצמה מה שאין כן באומרו 'אָנֹכִי הָרֹאֶה' אין כאן גנות של אחרים.

כָּל הַמִּתְכַּעֵס חָכְמָתוֹ מִסְתַּלֶּקֶת מִמֶּנּוּ. נראה לי בס"ד דאיכא בזה מדה כנגד מדה על פי מה שכתב מהרש"א ז"ל בחידושי אגדות בכתובות פרק ב' שדרך **הכועס עוצם וסוגר פיו שיניו ושפתיו זה על גבי זה והשוחק להפך**, ולכן זה שכועס שסותם וסוגר פיו תסתלק חכמתו ונבואתו המתגלים בפתיחת פיו כי הנביא נקרא נביא מלשון 'נִיב שְׂפָתָיִם' (ישעיה נז, יט) וכן מי שאין לו חכמה סותם פיו מלדבר.

או יובן בס"ד הטעם דתליא הא בהא דאמרו רבותינו ז"ל (זהר חלק ב' דף קפב:) '**כל הכועס אסור להסתכל בפניו**' וביארו המקובלים ז"ל הטעם משום דכוחות הרע הנבראים מעון הכעס נתלים ונאחזים בפני הכועס נמצא בפנים יהיה ההיכר של הכעסן כמו שנאמר (ישעיה ג, ט) 'הַכָּרַת פְּנֵיהֶם עָנְתָה בָּם'.

גם ידוע ד'חָכְמַת אָדָם תְּאִיר פָּנָיו' (קהלת ח, א) וכמו שאמר רבי יהודה לאותה מטרוניתא שראתה פניו צהובין (נדרים מט:) וידוע **דאי אפשר לטוב ולרע לדור יחד במקום אחד** ולכן כשכועס דאז נתלין כוחות הכעס הרעים בפניו יסתלק משם אור החכמה המתגלה שם ויצא גם מן המוח שלו וישאר ריקם.

ואמרתי **כַּעַס** במלוי כ"ף עי"ן סמ"ך תמצא אותיות המלוי צירוף **פְּנֵיכֶם** לומר כוחות הכעס נאחזים ונתלים בפניכם! ולזה אמר 'וּבַעֲבוּר תִּהְיֶה יִרְאָתוֹ עַל 'פְּנֵיכֶם' לְבִלְתִּי תֶּחֱטָאוּ' (שמות כ, טז) **כי יראתו היא חכמה שהיא בסוד 'דחילו' שיש לה יראה מן הכתר כנודע וכן כתיב 'הֵן יִרְאַת אֲדֹנָי הִיא חָכְמָה'** (איוב כח, כח) והיינו רוצה לומר יראתו היא כוחות החכמה תהיה תמיד על פניכם לבלתי תחטאו בעון הכעס. גם תֶּחֱטָאוּ לשון חסרון כי הכועס מסתלקת נפשו הקדושה מקרבו והוא חסרון גדול אליו וכנזכר בזוהר הקדוש על פי טורף נפשו באפו.

ברם **מקשים העולם** והלא משה רבינו ע"ה היה נביא ואמאי נסתלקה חכמתו ולא נבואתו?

ונראה לי בס"ד כי הסילוק צריך להיות תכף כדי שיהיה ניכר שהיה בעבור הכעס ואצל אלישע נזדמן דבר נבואה תכף וניכר בזה הסילוק אך אצל משה רבינו ע"ה לא נזדמן אותה שעה ממש צורך בדבר הנבואה, אך נזדמן ענין דבר חכמה.

אי נמי נראה לי בס"ד גבי משה רבינו ע"ה לא אפשר להיות סילוק נבואה דאמרו רבותינו ז"ל כשאמר הקב"ה למשה רבינו ע"ה בסנה 'לְכָה וְאֶשְׁלָחֲךָ אֶל פַּרְעֹה' (שמות ג, י) אמר לו אני הולך בתנאי שכל מה שאבקש ממך תעשה לי ואמר לו הקב"ה הן כן אעשה חוץ מן המיתה ומן כניסה לארץ ישראל, נמצא הקב"ה נתן לו דיבור דכל מה שיבקש יתן ויעשה לו ואיך יבקש דבר בנבואה ולא יגיד לו?! לכך נענש בסלוק חכמה דוקא לפי שעה.

או נראה לי בס"ד כי באותו סילוק חכמה לא הגיע פסידא לישראל כי אלעזר הגיד ההלכה תכף ומיד, אבל אי הוה סילוק נבואה הוה מגיע פסידא אותו עת לכל ישראל כי אין מי שיהיה תמורתו בנבואה ולא אפשר להיות זה על ידי אחר.

אי נמי בסילוק החכמה לא היה בזה זלזול כל כך למשה רבינו ע"ה כי אלעזר הגיד ההלכה בשמו של משה רבינו ע"ה שאמר 'זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה' (במדבר לא, כא) מה שאין כן אי הוה סילוק נבואה הוה זלזול טפי ח"ו.

כָּל אָדָם שָׁכוֹעֵס, אֲפִלּוּ פּוֹסְקִין לוֹ גְּדֻלָּה מִן הַשָּׁמַיִם, מוֹרִידִין אוֹתוֹ. הקשה הרי"ף ז"ל הרי משה ואלישע יוכיחו שלא הורידום מגדולתם ולא הוה סילוק אלא לשעה?

ונראה לי בס"ד דאין כונת הגמרא מעיקרא לומר על אליאב דאם לא היתה זאת עמו הוא היה מולך דזה ידוע דהמלכות לא שייכה אלא לדוד המלך ע"ה מששת ימי בראשית מצד שרשו ובחינתו, ורק כונת הגמרא לומר דאם לא היה דבר זה באליאב היה נקרא ראוי למלכות על דרך שאמרו בגמרא יצאה בת קול ואמרה יש כאן אחד שראוי שתשרה עליו שכינה כמשה אלא שאין דורו ראוי וכן הספידו על רב הונא ראוי רבינו שתשרה עליו שכינה אלא שבבל גרמה לו וכן לולי הכעס שנמצא באליאב היו אומרים עליו ראוי היה למלכות אלא שזכה בה דוד מששת ימי בראשית ועל ידי הכעס ירד מגדולה זו של ראוי הנזכר יען דרחמנא לא אמר לשמואל ראוי זה למלכות ורק כבר נתתיה לאחיו וזכה בה אלא אמר לו כי מאסתיהו לשון זה מורה דגם מצד

עצמו אינו ראוי למלכות אף על פי שלא זכה בה אחיו והיינו טעמא מחמת שהיה בו כעס נמצא אינו ראוי מצד עצמו.

דף סח.

מַאי דִּכְתִיב: (ישעיה ה, יז) "**וְרָעוּ כְבָשִׂים כְּדָבְרָם**". נראה לי בס"ד דריש 'כְּבָשִׂים' על ישראל משום דכתיב (ירמיה נ, יז) 'שֶׂה פְּזוּרָה יִשְׂרָאֵל' וידוע שישראל הם בסוד החסדים דרמוזים בכבשים ואומות העולם בגבורות שרמוזים בעזים וכמו שאמרו במאמר הגמרא (שבת עז:) 'מאי טעמא עזי מסגן ברישא והדר אמרי אמר לו כברייתו של עולם דאחר חשוכא אתי נהורא' ולכן כתיב (בראשית כה, כו) 'וְאַחֲרֵי כֵן יָצָא אָחִיו וְיָדוֹ אֹחֶזֶת בַּעֲקֵב עֵשָׂו'.

עֲתִידִים הַצַּדִּיקִים שֶׁיְּחַיּוּ מֵתִים. נראה לי בס"ד מה שיהיה להם מעלה זו לעתיד מפני דעתה על ידי מעשיהם הטובים מחיים ניצוצי הקדושה בבירור שעושים להם מן הקליפה וכן מבררים ניצוצי נשמות המגולגלים בדצח"ם [דומם, צומח, חי, מדבר] ומחיים אותם ולכן בזכות זה יזכו להחיות גופים המתים.

ובזה יובן בס"ד הוֹשִׁיעֵנוּ אֱלֹהֵי יִשְׁעֵנוּ וְקַבְּצֵנוּ וְהַצִּילֵנוּ מִן הַגּוֹיִם לְהֹדוֹת לְשֵׁם קָדְשֶׁךָ לְהִשְׁתַּבֵּחַ בִּתְהִלָּתֶךָ (דברי הימים א' טז, לה) שאנחנו מהללים אותך שאתה מחיה המתים גם אנחנו נתהלל בה שנהיה גם אנחנו מחיים מתים. וכיוצא בזה פרשתי הפסוק הנזכר על מאמר (בבא בתרא עה:) עתידים הצדיקים שיאמרו לפניהם קדוש כדרך שאומרים לפני הקב"ה שנאמר (ישעיה ד, ג) 'וְהָיָה הַנִּשְׁאָר בְּצִיּוֹן וְהַנּוֹתָר בִּירוּשָׁלַם קָדוֹשׁ יֵאָמֶר לוֹ'.

והנה בגמרא דריש הכא 'כְּדָבְרָם' על אליהו זכור לטוב ואלישע הנביא ע"ה ונראה דנרמזו באות מ"ם סתומה דתיבת 'כְּדָבְרָם' שמספרה ת"ר [600] והם כל אחד יש בשמו חמשה אותיות וידוע מה שאיתא בספר יצירה, חמשה אבנים בונים ק"ך בתים ואם כן כל אחד יש לו ק"ך צרופים של חמש אותיות שמספרם ת"ר אותיות כמנין מ"ם סתומה וזהו 'כְּדָבְרָם' רוצה לומר 'כדבר מ"ם' ולעיל דרש כְּדָבְרָם 'כמדובר בם' רוצה לומר 'כמדובר במ"ם'.

"**בָּשָׂן**", **זֶה אֶלִישָׁע הַבָּא מִן הַבָּשָׂן**. קשה למה הקדים אלישע לאליהו זכור לטוב? ומהרש"א ז"ל נרגש בזה ותירץ לפי שאלישע החיה שנים יעיין שם.

ואני ההדיוט נראה לי בס"ד לפי כי באלישע הנביא ע"ה איכא רבותא טפי מפני דאליהו ז"ל קודם שבא לעולם הזה היה מלאך בשמים ואחר כך עלה בסערה בשמים וחזר להיות מלאך שם וכמו שכתב הרב פתח עינים ז"ל על בתרא דף ק"ט עיין שם. וכיון דהיה תחילתו מלאך וסופו מלאך אין בזה חידוש כל כך שהחיה את המת כאשר היה באלישע הנביא ע"ה שהיה אדם ילוד אשה ממש ולכך הקדים את אלישע הנביא ע"ה.

ובני ידידי כה"ר יעקב הי"ו תירץ דגבי אלישע איכא רבותא טפי משום דגבי אליהו זכור לטוב יש לומר זכות העולם וזכות הצדיקים אשר בישראל גרם בזה דאיתא בגמרא דסנהדרין (דף קיג) אחר דבעי רחמי ויהבו ליה מפתח של גשמים דעל ידי כך עשה עצירת גשמים חזא קודשא בריך הוא דאיכא צערא בעלמא ולכך אמר לו 'קוּם לֵךְ צָרְפַתָה' (מלכים א' יז, ט) כדי לגלגל הדבר שיחזיר את מפתח של גשמים וירד מטר דעל ידי כך מת בנה של צרפתית ובקש מהקב"ה שיתן לו מפתח של תחיית המתים להחיותו ואמר לו הקב"ה כבר יש בידך מפתח של גשמים ואם אתן לך גם מפתח זה יהיו בידך שתים וישאר בידי רק אחד ואין משורת הכבוד, על כן תחזיר לי מפתח של גשמים ואתן לך זה וכן עשה, ועל ידי כך ירדו גשמים ורווח עלמא. ואם כן יש לומר זכות הרבים וזכות העולם גרם בזה כדי שיהיה מטר על פני האדמה מה שאין כן באלישע דלא הוה הכי אלא הוי רבותא דידיה לגמרי לכך הקדימו עכ"ד נר"ו.

ודע אף על גב דאמרו בגמרא (סנהדרין צב:) מתים שהחיה יחזקאל בבקעת דורא התם לא החיה אותם הוא בעצמו אלא ניבא על תחייה שלהם דכתיב (יחזקאל לז, ה) 'כֹּה אָמַר אֲד' יְהֹ' לָעֲצָמוֹת הָאֵלֶּה הִנֵּה אֲנִי מֵבִיא בָכֶם רוּחַ וְחְיִיתֶם'.

לָא קַשְׁיָא, כָּאן לָעוֹלָם הַבָּא, כָּאן לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ. נראה לי בס"ד לכן תהיה השמש נוספת מנין גֶּשֶׁם [343] על מה שהיא עתה לרמוז כי זה היתרון גם כן אינו אלא רק בעוד שהגשם על הארץ דהיינו לימות המשיח שעדיין יש גשמיות בעולם אבל לעולם הבא שמזדכך הגשם לגמרי אז גם זה האור לא יהיה נחשב כלום לכן אמר (שיר השירים

ב, יא) 'כִּי הִנֵּה הַסְתָּיו עָבָר הַגֶּשֶׁם חָלַף הָלַךְ לוֹ' פירוש 'הַסְתָּיו' [481] גימטריא תפ"א כמנין פלונית [לילית=480] עם כללות שלה עבר כוחה לגמרי אז גם ה'גֶּשֶׁם' [343] שהוא יתרון אור השמש הגדול שהוא שמ"ג פעמים 'חָלַף הָלַךְ לוֹ' שלא נצטרך אליו עוד דכתיב (ישעיהו כד, כג) 'וּבוֹשָׁה הַחַמָּה' כי אור לנו באור השכינה וזהו שנאמר (תהלים עב, ז) 'וְרֹב שָׁלוֹם עַד בְּלִי יָרֵחַ' שנזכה לאור באור השכינה שלא נצטרך לאור הירח כמו שנאמר (ישעיהו כד, כג) 'וְחָפְרָה הַלְּבָנָה' דאז יתקיים משום הכי (ישעיה ב, ה) 'לְכוּ וְנֵלְכָה בְּאוֹר ה''.

רָבָא רְמִי: כְּתִיב: (**דברים לב, לט**) "**אֲנִי אָמִית וַאֲחַיֶּה**", **וּכְתִיב**: "**מָחַצְתִּי וַאֲנִי אֶרְפָּא**" **הַשְׁתָּא אַחוּיֵי מְחַיֵּי, אַסּוּיֵי, לֹא כָּל־שֶׁכֵּן**. נראה לי בס"ד דקשיא ליה דתחלתו נקיט לשון עתיד אָמִית וַאֲחַיֶּה וסופו נקיט לשון עבר מָחַצְתִּי וַאֲנִי אֶרְפָּא דלא אמר 'אמחץ ואני ארפא' ועוד קשיא ליה נמי יתור לשון הַשְׁתָּא אַחוּיֵי וכו'.

ותירץ כְּשֵׁם שֶׁמָּחַצְתִּי אֲנִי אֶרְפָּא וכו' פירוש אין נחשב פלא מצידי שגם דברים שהם נעשים הפך הטבע המה לגבי דידי נחשבים בעשייתם כמו מה שנעשה בטבע וכאלו הם דבר ההוה ורגיל תמיד וכמו שכתב הרב בינה לעתים ז"ל על פסוק (תהלים קיח, כג) 'מֵאֵת ה' הָיְתָה זֹּאת' כדבר הווה ורגיל אך מה ש'הִיא נִפְלָאת' אין זה אלא 'בְּעֵינֵינוּ' עיין שם. ולזה אמר כְּשֵׁם שֶׁמָּחַצְתִּי וכו' פירוש כמו שרפואת המחץ הוא דבר הווה ורגיל ואינו פלא כן כְּשֶׁאָמִית אֲחַיֶּה אותם בנקל שאין נחשב בזה מצידי לדבר פלא.

דף סח:

"**עֲצֶרֶת תִּהְיֶה לָכֶם**" **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר סָבַר**: **אוֹ כֻּלּוֹ לַה'**, **אוֹ כֻּלּוֹ לָכֶם**. נראה לי בס"ד טעם לזה כי יום טוב יש לו שתי שמות שהם **מוֹעֵד** [120] בלשון תורה וְ'**יוֹם טוֹב**' [73] בלשון חכמים ומספר שניהם עולה קצ"ג וידוע דשם **כוז"ו** שהוא אותיות הדבוקים בשם הוי"ה במילואם כזה כ"ף וא"ו זי"ן וא"ו עולה מספרם קצ"ג [193] וגם **סְעוּדָה גְּדוֹלָה** [193] שהיא כל היום כולו עולה מספר קצ"ג לכן סבירא ליה אוֹ כֻּלּוֹ לַה', אוֹ כֻּלּוֹ לָכֶם כי מספר שמותיו שהם קצ"ג הם מספר שם כוז"ו המחובר עם אותיות השם וגם הם מספר 'סעודה גדולה' שנמשכת כל היום כולו וזהו גדולתה.

אבל רבי יהושע סובר חציו של יום זה שמספרו קצ"ג נחשוב אותו לה' שהוא מספר

שם הנזכר וחציו של יום זה נחשוב אותו על פי מספר 'סעודה גדולה' שתהיה נמשכת כל חציו של יום.

או הכוונה חֶצְיוֹ לַה' דהיינו נלך בתר מספר שם אחד שהוא בלשון חכמים '**יום טוב**' שעולה ע"ג לַה' שהוא מספר שם הוי"ה במלוי יודי"ן [יו"ד ה"י וי"ו ה"י=72] עם הכולל ומספר שם השני שהוא **מוֹעֵד** בלשון תורה נחשב אותו על חצי השני של היום כי 'מועד' גימטריא ק"ך שעולה מספר 'מזון טוב' [120] שהוא רומז על רבוי אכילה ושתיה וזהו לָכֶם.

הַכֹּל מוֹדִים בַּעֲצֶרֶת, דְּבָעִינָן נַמֵּי 'לָכֶם', מַאי טַעְמָא? יוֹם שֶׁנִּתְּנָה בּוֹ תּוֹרָה הוּא. קשה אדרבא כיון דנתנה בו תורה יהיו כולו קודש לה' בעסק התורה?

ונראה לי בס"ד דהקשו המפרשים ז"ל מאחר דיעקב ועשו חלקו העולמות, איך יש לזרע יעקב מותרות בעולם הזה שהוא חלק עשו ותירצו דזוכים במותרות מכח עסק התורה המקיים העולם כדין מציל מזוטו של ים עד כאן דבריהם. ולפי זה ראוי שיום זה שניתנה בו תורה נרבה באכילה ושתיה כדי להורות שאנחנו זוכים ברבוי אכילה ושתיה מכח התורה ואינם גזל בידינו. ונראה לי בס"ד **שבת פורים עצרת** ראשי תיבות '**שפע**' כי בהם נרבה בשופע.

רַב יוֹסֵף, בְּיוֹמָא דַּעֲצַרְתָּא אָמַר: עֲבִדוּ לִי עֶגְלָא תִּלְתָּא. אָמַר: אִי לָאו הַאי יוֹמָא דְּקָא גָּרִים, כַּמָּה יוֹסֵף אִיכָּא בְּשׁוּקָא. הנה המפרשים ז"ל פירשו דרב יוסף היה לו יתרון גדול מצד הזכירה שהיה זכרן ולא שלטה בו שכחה, גם אמרו דהשכחה שלטה בעולם בשביל שנשתברו לוחות ראשונות, גם אמרו הטעם דנשתברו בשביל שנתנה תורה ביום ושלטה עין הרע של אומות העולם ואם היתה בלילה לא היה עין הרע ולא נשתברו, ולכן אמר רב יוסף 'אִי לָאו הַאי יוֹמָא דְּקָא גָּרִים, כַּמָּה יוֹסֵף אִיכָּא בְּשׁוּקָא' עד כאן דבריהם. ועדיין צריך להבין מה קשר יש לדברים אלו בְּעֶגְלָא תִּלְתָּא?

ונראה לי בס"ד דמה שאכל עֶגְלָא תִּלְתָּא ביום שבועות זכר לשלשה ימים שקידש משה רבינו ע"ה את ישראל בהם כדי לקבל התורה וידוע כי השם יתברך לא אמר לו אלא 'הַיּוֹם וּמָחָר' שני ימים בלבד ורק יום אחד הוסיף מדעתו, והטעם שהוסיף יום אחד שרצה שיהיה הקידוש שלם בשלשה ימים ושלשה לילות, ולכן כיון שאמר

לו השם יתברך ביום רביעי בשבת 'וְקִדַּשְׁתָּם הַיּוֹם וּמָחָר' (שמות יט, י) וכנזכר בגמרא (שבת פז.) מה עשה? חשב יום רביעי וליל חמישי ליום אחד ויום חמישי וליל שישי ליום אחד ויום שישי וליל שבת ליום אחד, ובזה נשלם קידוש שלהם, ולכך ניתנה תורה ביום שבת וכיון דנתנה ביום שלטה עין הרע ונשברו הלוחות ונעשה שכחה ואז נמצא יש רבותא גדולה לרב יוסף בענין הזכירה וזה עולה כפי הרמז של עֶגְלָא תִּלְתָּא. אבל אם לא היה מוסיף משה רבינו ע"ה יום אחד אלא היה דן בדברי השם יתברך כפשטן דאמר ליה ביום רביעי 'וְקִדַּשְׁתָּם הַיּוֹם וּמָחָר' דקאי על יום רביעי ויום חמישי בלבד. נמצא נשלם קידוש שלהם בסוף יום חמישי ואז היה זמן נתינת התורה חל בליל שישי והיתה התורה ניתנת בלילה ולא היה שולט עין הרע ולא היו משתברים הלוחות ולא היתה שולטת השכחה ואם כן מאי רבותיה דרב יוסף בכח הזכירה שיש לו ולכן הוה אמר כן כד הוו עבדין ליה עֶגְלָא תִּלְתָּא.

ובזה יתורץ דקדוק אחר למאי נפקא מינה הביא הגמרא דברי רב יוסף? ובזה ניחא ללמדינו דיש לחוש לעין הרע אפילו בדברים שבקדושה.

רַב שֵׁשֶׁת כָּל תְּלָתִין יוֹמִין מְהַדַּר לֵיהּ תַּלְמוּדֵיהּ וְתָלֵי וְקָאֵי בְּעֵיבְרָא דְּדָשָׁא. נראה לי בס"ד הטעם שאומר דבריו אלו כשהולך ועומד אצל הפתח כדי לרמוז בזה המוסר אשר אמר שלמה המלך ע"ה בפסוק 'הַדֶּלֶת תִּסּוֹב עַל צִירָהּ וְעָצֵל עַל מִטָּתוֹ' (משלי כו, יד) שפירשו המפרשים ז"ל הכוונה דהדלת כבד מאד ואי אפשר להניעו ורק על ידי שיש לו ב' ציר למעלה ולמטה אז גם ילד קטן יוכל להניעו לפתחו ולסגרו וכן העצל שאינו עוסק בתורה תדמה בעיניו משא כבד מאד וכל זה הוא בשביל שאין לו רצון מצד העליון שהוא המוח ומצד התחתון שהוא הלב ולזה אמר 'הַדֶּלֶת תִּסּוֹב עַל צִירָהּ וְהֶעָצֵל עוֹדֶנּוּ עַל מִטָּתוֹ'? בתמיה! כי אם הוא רואה את התורה משא כבד כל זה בשביל חסרון הצירים שהם רצון המוח והלב עכ"ד.

ולכן רב ששת שהיה זהיר וזריז בלימודו דהוה מְהַדַּר לֵיהּ כָּל תְּלָתִין יוֹמִין היה אומר דברים אלו השייכים לעסק התורה אצל הדלת כדי לעורר לב השומעין והתלמידים שיקחו מוסר מן הדלת כמו שאמר שלמה המלך ע"ה ויזדרזו בעסק התורה כמוהו והיה עושה זה כל שלשים לחדש תלמודו כי ישראל נמשלו ללבנה שמתחדשת כל

ל' יום וגם הם עתידים להתחדש כמותה.

ולפי דברי רבינו האר"י ז"ל בשער הגלגולים דף ז' שפירש במאמר זה דרב ששת היה גלגול בבא בן בוטא ולכך היה אומר כך יעיין שם נראה לי בס"ד, לכך היה אומר דברים אלו 'כַּד הֲוָה תָלֵי וְקָאֵי בְּעִיבְרָא דְּדַשָּׁא' לרמוז על גלגול בבא בן בוטא יען כי 'בבא' בלשון תלמוד הוא 'דשא' ודוק היטב.

חֲדָאֵי נַפְשָׁאֵי, חֲדָאֵי נַפְשָׁאֵי. נראה לי בס"ד כפל לשונו, האחד על עולם הזה ואחד על עולם הבא דהצדיקים יש להם שמחה גדולה בתורה ומצות בעולם הזה מעין עולם הבא על דרך מה שאמרו (ברכות יז.) 'עולמך תראה בחייך' ובזה יושלם שמחתם בעולם הבא דלא בהילי לאסתכולי באפי שכינה.

או כפל דבריו אחד על חלק המעשה ואחד על חלק התלמוד, וזהו **חֲדָאֵי נַפְשָׁאֵי** בחלק המעשה **חֲדָאֵי נַפְשָׁאֵי** בחלק התלמוד, ואם תאמר והלא אתה עיקר עסקך בחלק התלמוד שהוא תיקון הרוח והוא שמחת הרוח, ואיך תאמר חֲדָאֵי נַפְשָׁאֵי שהוא הנפש בחלק התלמוד? ולזה אמר **לָךְ קָרָאִי, לָךְ תָּנָאִי**, כי התלמוד מביא לידי מעשה ואם לא יש תלמוד איך ידע לעשות ולכן ראוי שהנפש תשמח גם בחלק התלמוד.

או יובן בס"ד הטעם שכפל הלשון חֲדָאֵי נַפְשָׁאֵי חֲדָאֵי נַפְשָׁאֵי, על פי מה שאמרתי בס"ד בפסוק 'אֵי זֶה בַּיִת אֲשֶׁר תִּבְנוּ לִי וְאֵי זֶה מָקוֹם מְנוּחָתִי' כי אנחנו עושים שני בחינות בירור בי"א סמני הקטורת האחד בבחינת התפארת בפסוקים תורה שבכתב כפסוק קַח לְךָ סַמִּים נָטָף וּשְׁחֵלֶת וְחֶלְבְּנָה סַמִּים וּלְבֹנָה זַכָּה וכו' (שמות ל, לד) שבזה נרמזו י"א סימנים והב' בבחינת המלכות באמירת הברייתא ד'תָּנוּ רַבָּנָן, פִּטּוּם הַקְּטֹרֶת כֵּיצַד וכו' (כריתות ו.) שהיא תורה שבעל פה בסוד המלכות. ולזה אמר 'אֵי זֶה בַּיִת אֲשֶׁר תִּבְנוּ לִי' רמז בתיבת 'אֵי' הראשון על בירור י"א סימנים שהם בבחינת התפארת בסוד אמירתינו פסוקים תורה שבכתב, ורמז בתיבת 'אֵי' השניה באומרו 'וְאֵי זֶה מָקוֹם מְנוּחָתִי' על בירור י"א סימנים של בחינת המלכות באמירת הברייתא דתנו רבנן שהוא סוד תורה שבעל פה שהיא סוד המלכות.

וכן כאן אמר **חֲדָאֵי נַפְשָׁאֵי** כפלים כי חֲדָאֵי אותיות ח"ד י"א וזהו חד אֵי שהוא בסוד המקרא חד א"י שהוא בסוד המשנה והברייתא ולזה אמר **לָךְ קָרָאִי**, המקרא בעבור

בירור חד אֵי **וְלָךְ תָּנָאי** הברייתא בעבור בירור חד א"י.

ובאופן אחר נראה לי בס"ד דהתורה נקראת אם דכתיב (משלי ב, ג) 'כִּי אִם לַבִּינָה תִקְרָא', אַל תִּקְרֵי אִם אֶלָּא אֵם, וכמו שהאם הגשמית יש לה ב' דדים להניק את בנה כן אֵם הרוחנית יש לה ב' דדים דכתיב (משלי ה, יט) 'דַּדֶּיהָ יְרַוֶּךָ בְכָל עֵת' והם דד ימין זו תורה שבכתב ודד שמאל זו תורה שבעל פה ושני דדים אלו הם מניקים לנפש והנה דד בלשון חכמים הוא חדיה וזהו שאמר **חֲדָאי נַפְשָׁאי חֲדָאי נַפְשָׁאי** את תשמחי בדד ימין ובדד שמאל יען **לָךְ קָרֵאי** המקרא שהוא דד ימין **לָךְ תָּנָאי** המשנה שהוא דד שמאל.

ומה שהיה רב ששת מדבר בדברים אלו יותר משאר חכמים מפני שהיה סגי נהור ולא היה גופו נהנה מן הכבוד שעושים ההמון לתלמידי חכמים הן מצד הקימה הן מצד מושב המקום מאחר דאינו רואה בעיניו מה שאין כן שאר חכמים שרואים בעיניהם איך קמים כל העם מלוא קומתם מפניהם ואיך הם יושבים בראש הנה בעל כרחו נהנים מן הכבוד הזה אף על פי שאין לבם חפץ בו ולכן הוא היה אומר **חֲדָאי נַפְשָׁאי לָךְ קָרֵאי לָךְ תָּנָאי** שהנאת הלימוד מגעת לך דוקא ולא לגופי.

דף עב:

כָּל דְּבָרֶיךָ אֵינָן אֶלָּא דִּבְרֵי תֵּימָה. יש להבין מאי מרבה בתיבת 'כָּל'?

ונראה לי בס"ד דריבה עוד תימה אחריתי שלא הזכירה בפירוש והוא כי שאל אותו על הלילה והשיב 'עֲבוֹדָה עֲבַדְתִּי' ועל זאת יש תימה דאפילו אם יהיו דבריו אלו בזמן שבית המקדש קיים וכי יש עבודה בלילה? ועדיין קשה למה החליט התימה לגמרי באומרו 'אֵינָן אֶלָּא דִּבְרֵי תֵּימָה' דמשמע שאין לדברים אלו מקום ליישב כלל שהיא תימה קיימת שלא תבא לידי ישוב?

ונראה לי בס"ד רוצה לומר אפילו אם נאמר שאתה אינך מדבר דברים כפשוטן אלא בדרך חכמה ורמז הם אמורים עם כל זה לשון זה של דבריך הוא תימה דלא פליט מקושיא יען דאין ראוי לתפוס דבר חכמה ורמז בלשון זה דנפיק מיניה תקלה שיטעה השומע לחשוב שיש עבודה בזמן הזה ומותר להקריב בבמה או בבית המקדש אפילו

שהוא חרב שיחשוב דבריך כפשוטן וכאשר חשו חז"ל (נג:) גבי תודוס איש רומי בענין קרבן פסח ולכן 'אֵינָן אֶלָּא דִּבְרֵי תֵּימָה' שלא יש להם תירוץ ליישבם.
דף ס"ט ע"ב

דף פו:

מַאי טַעְמָא קָרֵית לָךְ "רַב הוּנָא". יש להקשות למה המתינו בשאלה זו? והיה להם לשאול אותו על דבר זה כשאמר לו שמי רב הונא!
ונראה לי בס"ד כי בתחילה תירצו בעדו משום ד'שרי לצורבא מרבנן להודיע עצמו באתרא דלא ידעי ליה' (נדרים סב.) אך אחר שראו בו עוד דברים אשר לפי דעתם טעה בהם חשבו דעדיין אינו תלמיד חכם גמור ולא נעשה שלם בחכמה כדי שראוי להודיע עצמו באתרא דלא ידעי ליה. ולכך הקשו לו איך קרא עצמו רב?!
או יובן בס"ד כי הם בתחילה לא רצו להטרידו בשאלות וקושיות קודם שישב ויכבדוהו בכבוד האורח ולכן אחר דנח וישב וכבדוהו בכוס כמנהג האורחין אז התחילו לשאול אותו בהשגות אשר היו משיגים עליו.
ומה שאמרו לו **לֵיתֵיב מַר אַפּוּרְיָא** שכבדוהו בכבוד גדול להושיבו במקום גדולים ועדיין לא ידעו אותו, נראה לי בס"ד כי הם היו יודעים שהוא בנו של רב נתן ולכך כבדוהו בשביל כבוד אביו אף על פי שלא ידעו אותו עדיין אם הוא תלמיד חכם או לאו.
ובזה יובן לתרץ דקדוק אחר מה שהוצרך מסדר הש"ס לפרש שהי' רב הונא ברי' דרב נתן דאקלע לבי רב נחמן בר יצחק וקשה מה צורך להודיעינו שם אביו? וסגי לומר רב הונא בסתם כי זו מעשה היא! ובזה ניחא שבא ללמדנו תירוץ דקדוק הנזכר.
כָּל מַה שֶּׁאָמַר לְךָ בַּעַל הַבַּיִת, עֲשֵׂה, חוּץ מִצֵּא. קשה לפי פשוטן של דברים איך יתאכסן האורח אצל בעל הבית בעל כרחו?
ונראה לי בס"ד הכוונה **כָּל** שירות **שֶׁיֹּאמַר לְךָ בַּעַל הַבַּיִת** לעשות בתוך ביתו **עֲשֵׂה, חוּץ מִצֵּא** רוצה לומר חוץ משירות של יציאה שיאמר לך צא והבא לי דבר זה משוק פלוני או מבית פלוני וכיוצא בזה אין אתה מחוייב משורת דרך ארץ לעשות לו שירות חוץ לביתו.

או נראה לי בס"ד צֵא לשון מאיסות וטינוף כמו 'תְּזָרֵם כְּמוֹ דָוָה צֵא תֹּאמַר לוֹ' (ישעיה ל, כב) דפירושו הוא לשון טינוף וכן כתב רד"ק. וכאן רוצה לומר **כָּל** שירות **שֶׁיֹּאמַר לְךָ בַּעַל הַבַּיִת עֲשֵׂה** לו **חוּץ** משירות שיש בה טינוף ומאיסות.

ובאופן אחר נראה לי בס"ד חוּץ **מִצֵּא** ראשי תיבות **מן צרכי אשה** דהיינו אם יאמר לך בעל הבית להתעסק בצרכי אשתו אין אתה מחוייב לעשות משום כי בשירות זו אתי לידי חשדא לכן התרחק משירות של צרכי אשה.

או יובן חוּץ **מִצֵּא** ראשי תיבות **מן צ**דוקי **אשה** כלומר אם בעל הבית הוא צדוקי אין לך לשמוע דבריו אפילו בדברים דעלמא דילמא בעי מינך מידי שהוא הפך דברי חז"ל, וכן אם בעלת הבית היא אשה אינו נוהג מנהג דרך ארץ זה עמה משום חשדא.

או יובן חוּץ **מִצֵּא** ראשי תיבות **מן צד** איסור רוצה לומר דבר שאין בו איסור ממש אלא צד איסור נמי לא תשמע לו כגון שאומר לך לאכול ולשתות דבר שיש בו חומרא דאם הוא אסור זה פשיטא שלא ישמע לו.

ובני ידידי כה"ר יעקב הי"ו פירש כָּל שירות ומעשה שֶׁיֹּאמַר לְךָ בַּעַל הַבַּיִת לעשות, עֲשֵׂה, חוּץ מדבר שאומר לך 'צֵא משורת דרך ארץ' רוצה לומר דמבקש לעשות דבר הפך שורת דרך ארץ ונימוס העולם עכ"ד נר"ו.

מְסָרְבִין לְקָטָן וְאֵין מְסָרְבִין לְגָדוֹל. הקשה מהרש"א ז"ל אמאי לא השיב כמו תשובה הראשונה 'כָּל מַה שֶׁיֹּאמַר לְךָ בַּעַל הַבַּיִת, עֲשֵׂה' ותירץ אותה תשובה היתה מהלכות דרך ארץ והא עדיפא שהיא מדינא דגמרא? עיין שם.

ומקשים על תירוץ מהרש"א ז"ל נהי דתשובה זו עדיפא טפי מכל מקום הקושיא היא עליהם דקארי לה מאי קארי לה כיון שהם שמעו תשובה דְּכָל מַה שֶׁיֹּאמַר לְךָ בַּעַל הַבַּיִת וכו' וקבלו אותה מה ראו לשאול שאלה זו השנית?

ונראה לי בס"ד כי הם חשבו בדעתם מה שאמר 'כָּל מַה שֶׁיֹּאמַר לְךָ בַּעַל הַבַּיִת עֲשֵׂה' לא אתמר על מידי דאכילה ושתייה אלא דוקא על ישיבה וכיוצא בה, משום דאכילה ושתייה יזדמן בהם דברים הכרחיים המעכבים את האורח מלעשות רצון בעל הבית דאולי הוא בתענית ויצטרך לגלות להם הטעם של הסירוב מפני שהוא בתענית או אולי יש לו מיחוש שאותו מאכל ומשקה יזיק לו או אולי הוא מתנהג בחסידות של

סיגופים ועוד נמי יזדמן בשתיה דבר אחר אולי הוא חושש לעצמו שמא ישתה הרבה וישתכר ויתבזה, לכך חשבו דהאי כללא לא איתמר באכילה ושתייה אלא על ישיבה וכיוצא, ולכן אחר שראו שנתנו לו כוס יין שהוא דבר שתייה ולא סירב הקשו לו כי לדעתם לא איתמר אותו הכלל על אכילה וכל שכן על שתייה.

אי נמי נראה לי בס"ד לתרץ כי בראשנה כשאמר לו 'לֵיתֵיב מַר אַפּוּרְיָא' מסתמא בעל הבית אמר לו זה ועל כן אמר 'כָּל מַה שֶּׁיֹּאמַר לְךָ בַּעַל הַבַּיִת, עֲשֵׂה', אך בנתינת הכוס אפשר דאחד מן בני הבית או אחד מן המסובין הושיט לו הכוס ולא היה בעל הבית אך היה אדם חשוב ולכן הוא לא השיב תשובה הראשונה וגם הם לא תירצו בעדו משום תשובה ראשונה כיון דבזה לא היה בעל הבית ולכך השיב תשובה ד'אֵין מְסָרְבִין לְגָדוֹל' כי היה אותו שנתן לו הכוס אדם חשוב וגדול.

ומה שאמר **שְׁלֹשָׁה מְגַסֵּי־הָרוּחַ** נראה לי סימן לדבר 'גאוה - ג' אוה' רוצה לומר אם אוה לשתות ג' הרי זה גאוה.

הַכַּלָּה הוֹפֶכֶת פָּנֶיהָ מַאי טַעְמָא? אָמַר רַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מִפְּנֵי שֶׁהִיא בּוֹשָׁה. נראה לי בס"ד עוד טעם אחר דרך דרש דאמרו רבותינו ז"ל (יבמות סב:) 'שרוי בלא אשה שרוי בלא ברכה' וכן אמרו (בבא מציעא נט.) 'אין הברכה מצויה בתוך ביתו של אדם אלא בעבור אשתו' ופרשנו הטעם מפני דעל ידי זווג איש עם אשתו אף על פי שאינה בת עיבור כגון שאין לה דמים שהיא עקרה או מעוברת על כל פנים מולדים נשמות מאותו זווג יען שבשביל מצות עונה זו גורמים שיתייחדו למעלה ספירת היסוד עם ספירת המלכות ובחיבורם יחד נולד אור נשמה אחת כמו ענין אשר תכה אבן באבן ויוצא מהם אור וגם עוד ממילא על ידי חיבור יסוד עם מלכות ימשך שפע ברכה לאדם אשר נעשה על ידו חיבור זה.

ובזה פרשתי בס"ד המדרש 'וַיֶּעְתַּר יִצְחָק לַה' לְנֹכַח אִשְׁתּוֹ' (בראשית כה, כא) מלמד שהתפלל בעושר והוא תמוה! אך הכוונה שעשה בתפילתו חיבור יסוד ומלכות שהם מספר 'עושר' כי מספר 'יסוד ומלכות' עולה מספר 'עושר' [כלומר 80+496 =576] ולכך בחיבורם ימשך שפע של עושר. ועיין מ"ש בס"ד לעיל בפרק קמא דברכות על דף יו"ד במאמר 'וְהַטּוֹב בְּעֵינֶיךָ עָשִׂיתִי' שסמך גאולה לתפלה עיין שם.

נמצא הברכה באה לאדם מעת שהוא מזדווג עם אשתו שעל ידי כך מתעורר לעשות חבור יסוד ומלכות שבחיבורם ימשך שפע עושר וברכה לאדם, ומאחר שהברכה באה לאדם על ידי התחברותו עם אשתו, לכך נמצא אשתו אוכלת משלה ואינה מסוג מאן דאכיל דלא דיליה בהיל לאסתכולי באפיה (ירושלמי ערלה א, ג) אף על פי שאנחנו רואין שהאיש הוא המביא פרנסה לאשתו יען דבאמת היא יש לה שותפות עמו בהשתלשלות שפע הברכה הנעשה מכח זווגם זה עם זה, ואדרבא מצינו בדברי חז"ל שקראו הברכה על שמה שתלו אותה בה יותר.

ברם כל זה הוא מעת שהתחיל להזדווג עמה ביאה שניה שהוא זווג הראוי להוליד בו נשמות שעל ידי כך יתעורר דוגמת זאת בספירות למעלה שיתחברו יסוד ומלכות שבחיבורם נולד נשמות וגם ישתלשל שפע ברכה אבל בביאה ראשונה שהיא אינה להוליד אלא רק לעשותה כלי דהא 'אין אשה מתעברת מביאה ראשונה' (יבמות לד:) עדיין לא התחיל להשתלשל שפע הברכה לאדם בשותפות אשתו על דרך האמור לעיל ולכן מה שתאכל בבית בעלה לאו משלה אוכלת ולכך ראוי שתתבייש בעת אכילתה ותחזיר פניה כי מאן דאכיל דלאו דיליה בהיל לאסתכולי באפיה.

והנה ידוע שהכלה נקרא עליה שם כַּלָּה מעת כניסתה לחופה עד ביאה שניה ולכן פה עירנו מנהגם גם בטבילה שניה כשתלך לטבול בבית אביה יביאוה בלילה לבית בעלה באמבוהא ונירות מהלכים לפניה ואין נוהגים בה צניעות להסתיר טבילתה כדרך הנשים ורק אחר ביאה שניה נוהגת כשאר נשים להסתיר טבילתה ולכן אמר התנא **הַכַּלָּה הוֹפֶכֶת פָּנֶיהָ** רוצה לומר בעוד שיש עליה שם כַּלָּה אז הופכת פניה משום דאכיל דלא דיליה בהיל לאסתכולי באפיה וקודם ביאה שניה עדיין לא התחיל שפע הברכה בשותפות שלה ואין הברכה נקראת עדיין על שמה, ואמר זאת באכילת בשר הפסח ששחט עליה בעלה והוא גם כן יושב בחבורה זו דאכילת הפסח.

ועוד נראה לי בס"ד לומר טעם אחר בזה, דאמרו רבותינו ז"ל (יבמות סב:) 'שרוי בלא אשה שרוי בלא חומה בלא ברכה בלא שלום' ועל כן לפי זה אם האשה אוכלת משל בעלה אינה אוכלת בחינם דהא על ידה הוא שרוי בחומה וברכה ושלום ואם כן הנאתו ממנה יותר אך זה תינח אם היא התחילה להתעסק בצרכי הבית ולשמש את

בעלה ולשמור לו ביתו וכליו שעל ידי כך הוא שרוי בתוך חומה וברכה ושלום אבל אם היא עודנה כלה יושבת בחדרה תוך כלת חתנים ואינה עוסקת בצורכי הבית ואינה תופסת כלום מכל כלי הבית ובית בעלה עודנו ביד אחרים לא הגיע עדיין ממנה הנאה לבעלה ואם כן אין זו אוכלת משלה ולכך היא בושה לאכול בחבורת הפסח ששחט עליה בעלה מפני שבעלה יושב שם כי 'מאן דאכיל דלאו דיליה בהיל לאסתכולי באפיה' אלא הופכת פניה ואוכלת.

פז. "וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא נְאֻם ה' תִּקְרְאִי אִישִׁי וְלֹא תִקְרְאִי לִי עוֹד בַּעְלִי" (הושע ב, יח) אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: כְּכַלָּה בְּבֵית חָמִיהָ וְלֹא כְּכַלָּה בְּבֵית אָבִיהָ

יש להקשות ד'בַּעְלִי' צודק יותר בְּבֵית חָמִיהָ שכבר נבעלה וכמ"ש הרי"ף ז"ל.

ונראה לי בס"ד דמה שאמר 'בְּבֵית אָבִיהָ' לא קאי על זמן שהיא ארוסה קודם נשואין אלא קאי על אחר נשואין שכבר נבעלה והולכת מבית חמיה לבית אביה והליכה זו היו תהיה בשני אופנים הא' הוא שבעלה אוהב אותה ומתנהג עמה בשלום ואהבה וחיבה והולכת לבית אביה לספר להם על טוב מצבה ומעמדה בבית בעלה כדי שישמחו. ועל זה האופן קאמר '**כְּכַלָּה בְּבֵית חָמִיהָ**' שנמצאת שלמה ורדופה ליילך להגיד שבחה בבית אביה וזו בהיותה בבית אביה היא אהובה לבעלה ואין לה מאיסה כלל. ואופן הב' הוא שבעלה אינו אוהבה ומראה לה פנים זועפות, ועושה לה הכעסות ועל כן הולכת ובורחת לבית אביה, וזו בהיותה בְּבֵית אָבִיהָ היא בפירוד ושנאה עם בעלה ומואס בה.

נמצא האשה אחר שנשאת והולכת לבית אביה לפעמים היא עומדת שם באהבה ושלום עם בעלה ולפעמים להפך כמ"ש בשני אופנים הנזכרים, מיהו אם אנחנו רואין שהיא אינה זזה מבית בעלה שתמיד היא בבית חמיה ואינה הולכת לבית אביה זו הדבר יורה שהיא באהבה גדולה ועזה עם בעלה ולכן אינו יכול לעזוב אותה אפילו שעה אחת וגם היא אינה יכולה לזוז מאצלו שעה אחת ולכך יושבת עמו תמיד ואינה זזה מביתו.

וכן ישראל ידמו לעתיד ככלה שהיא תמיד בבית חמיה ואינה יכולה להפרד מבעלה רגע, כן ישראל אין חוטאים כלל אלא תמיד הם מרוצים לפניו יתברך מה שאין כן

עתה ידמו **כְּכַלָּה** שאתה מוצא אותה **בְּבֵית אָבִיהָ**, דזה יהיה בשני אופנים הא' לטובה שנמצאת שלימה ובאה להגיד שבחה בבית אביה, והב' להפך שיש בינה לבין בעלה שנאה והכעסות ולכך בורחת לבית אביה, ולכן על זמן הזה שדומה לכלה שהולכת לבית אביה קוראת אותו בשם 'בַּעְלִי' כי לשון בעל סובל שני פירושים הא' לטובה שהוא לשון בעילה חיבור איש ואשתו, והב' לשון מאיסה כמו געילה או בחילה שכן פירש הרד"ק ז"ל על פסוק 'וְאָנֹכִי בָּעַלְתִּי בָם' (ירמיהו לא, לא) שכתב 'בָּעַלְתִּי' כמו בחלתי ענייננו קצתי כמו 'וְגַם נַפְשָׁם בָּחֲלָה בִי' (זכריה יא, ח) עיין שם. וכתוב בספר השרש שכן הוא הלשון בערבי שאומרים 'ב'על אל רג'ול ב'אל מרא' כלומר קץ בה וגירשה יעיין שם.

הרי לשון **בַּעַל** סובל שני פירושים אחד לשבח ואחד לגנאי וזה השם ראוי להיות על אשה אשר תמצאנה הולכת מבית בעלה לבית אביה שהליכה זו היו תהיה בשתי אופנים אשר אמרנו אך תואר **אִישִׁי** אין בו משמעות לגנאי כלל אלא רק לשבח וזה יצרך על כלה שתראה אותה תמיד בבית חמיה ואינה הולכת לבית אביה כלל ובזאת אין מקום להסתפק בלגנאי אלא רק לשבח כיון שהיא עומדת תמיד עם בעלה באהבה ושלום ולכן אינה זזה מביתו.

והנה הרב עיון יעקב ז"ל כתב, נראה לי הפירוש לפי שישראל בעולם הזה הם כפופים לשני אדונים כדאיתא בברכות ועירובין (ברכות סא. ועירובין יח.) 'אוֹי לִי מִיִּצְרִי וְאוֹי לִי מִיּוֹצְרִי' ודומין לארוסה בבית אביה דקיימא לן אביה ובעלה מפירין נדריה שיש עליה רשות בעלה ואביה מה שאין כן לעתיד שיסיר ה' אֶת לֵב הָאֶבֶן שהוא היצר הרע מקרבינו ולא יהיה עלינו רק רשות ה' אחד אז היא **כְּכַלָּה בְּבֵית חָמִיהָ** שאין עליה רק רשות בעלה עד כאן לשונו.

ואנא עבדא נראה לי בס"ד לפרש הקדמה זו ודרך הנזכר שדרך בו הרב ז"ל באופן זה והוא כי האדם מעת הלידה יבא יצר הרע וימשול בו דכתיב (בראשית ד, ז) 'לַפֶּתַח חַטָּאת רֹבֵץ' ווכמו שנאמר בקהלת (קהלת ט, יד) 'עִיר קְטַנָּה וַאֲנָשִׁים בָּהּ מְעָט וּבָא אֵלֶיהָ מֶלֶךְ גָּדוֹל וְסָבַב אֹתָהּ וּבָנָה עָלֶיהָ מְצוֹדִים גְּדֹלִים' אך אחר שיהיה בן י"ג שנה יבא גם היצר הטוב למשול בו והאדם יהיה תחת ממשלת שני אדונים שזה מושך אותו תחת

ממשלתו וזה מושכו תחת ממשלתו כן האדם פעם יצר הרע מושל בו שיעשה האדם כדבריו ופעם יצר הטוב מושל בו שיעשה כדבריו כי האדם פועל טוב ופועל רע!
וזהו ממש **כְּכַלָּה** בעודה **בְּבֵית אָבִיהָ** שיש לה שני אדונים שולטים בה שאביה ובעלה מפירים נדריה. אך לעתיד יתבטל היצר הרע ויתוקן לגמרי שיהיה נכלל ביצר הטוב ונמצא אינו שולט בישראל אלא יצר הטוב **כְּכַלָּה בְּבֵית חָמִיהָ** אשר שליטת אביה בטלה ולא נשאר עליה אלא רק שליטת אדון אחד שהוא בעלה.
ובזה יובן רמז הכתוב אשר בו נרמז דבר זה והוא כי **אִישִׁי** [321] עם הכולל עולה **יֵצֶר הַטּוֹב** [322] ותיבת **בַּעְלִי** הוא '**ב**' **עָלַי**' רוצה לומר שני שרים יש עלי.

דף פז.

"**אָחוֹת לָנוּ קְטַנָּה וְשָׁדַיִם אֵין לָהּ**" (**שיר השירים ח**, ח) **זוֹ עֵילָם, שֶׁזָּכְתָה לִלְמֹד וְלֹא זָכְתָה לְלַמֵּד**. קשה למה מכנה את דניאל בשם עירו יאמר 'זֶה דָּנִיֵּאל'? ונראה לי דכנהו בשם עירו שנקראת עֵילָם לשון התעלמות לרמוז כי חסרון זה שנתעלמה חכמתו בקרבו ולא גילה אותה חוצה ללמדה לאחרים.
גם הכתוב דימהו לאשה שקראו 'אָחוֹת לָנוּ קְטַנָּה וְשָׁדַיִם אֵין לָהּ' כי האשה נשפעת מבעלה אכילה ושתיה ואחר כך היא משפעת לבנה מדדיה חלב הנעשה מן אכילה ושתיה ולזה ידמה התלמיד חכם שנשפע תורה מרבו ואחר כך הוא משפיע לתלמידיו, אבל הלומד ואינו מלמד דומה לאשה קטנה שאין לה דדים להניק בהם ונמצא נשפעת ואינה משפעת.
"**אֲנִי חוֹמָה**", **זוֹ תּוֹרָה**. נראה לי בס"ד כי תורה שבכתב חמשה ספרים ותורה שבעל פה ששה סדרים הרי **ה"ו** וידוע מה שאמר התנא (משנה אבות ו, ה) התורה נקנית **במ"ח** מעלות הרי אותיות **חוֹמָה**. לזה אמר אֲנִי חוֹמָה זוֹ תּוֹרָה גם היא חומה ששומרת האדם מן החטא ומן היצר הרע כמו החומה שעושין אותה לשמור.
'**וְשָׁדַי כַּמִּגְדָּלוֹת**', אֵלּוּ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים כמו המגדל הוא מסויים וניכר ונראה לכל כן התלמידי חכמים. גם אמר 'כַּמִּגְדָּלוֹת' חלק התיבה לשתים וקרי בה 'מך גדלות' שהוא עניו ומך, ומחמת כן יזכה לגדלות ד'מַאן דְּאִיהוּ זְעֵיר, אִיהוּ רַב'.
ועוד אמר '**אֲנִי חוֹמָה**' **זוֹ כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל** דכתיב (ירמיהו לא, כא) 'נְקֵבָה תְּסוֹבֵב גָּבֶר' ולכן

כנסת ישראל שהוא סוד נוקבא נקראת חוֹמָה על שם הכתוב 'נְקֵבָה תְּסוֹבֵב גֶּבֶר', 'וְשָׁדַי כַּמִּגְדִּלוֹת' אֵלּוּ בָּתֵּי כְּנֵסִיּוֹת וּבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת שמשפיעים כמו הַשָּׁדַיִם.

אֵלּוּ בַּחוּרֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא טָעֲמוּ טַעַם חֵטְא. נראה לי בס"ד יש רואה קרי מחמת הרהור זה 'טַעַם חֵטְא' אבל קרי שלא מחמת הרהור אלא מחמת טורח או רבוי אכילה או מצד חולי אין בו טַעַם חֵטְא וזה לא יבצר גם מבחורי ישראל. ויליף מן 'מְגֻדָּלִים בְּנָעוּרֵיהֶם' (תהלים קמד, יב) רוצה לומר אף על פי שעתה הם מְגֻדָּלִים שנעשו גדולים בשנים עם כל זה כאילו הם עודם בְּנָעוּרֵיהֶם רוצה לומר קטנים שאין להם הרהורים רעים.

"**בְּנוֹתֵינוּ כְּזָוִיוֹת מְחֻטָּבוֹת**" (תהלים קמד, יב), **אֵלּוּ בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל שֶׁאוֹנְדוֹת פִּתְחֵיהֶן לְבַעֲלֵיהֶן**. פירוש אין נזקקין בשעת ווסתן ואם ראתה כתם אינה תולה לומר שמא ישבתי במקום דם ונתלכלכתי אלא אוסרת עצמה ופורשת מבעלה ודריש 'מְחֻטָּבוֹת' לשון הבדלה והפרשה על דרך מה שאמר במאמר (ברכות ו.) 'אתם עשיתוני חטיבה אחת בעולם אף אני אעשה אתכם חטיבה אחת' שהוא מלשון 'חוטב עצים' שישראל נחטבים ונבדלים משאר אומות וכן 'מְחֻטָּבוֹת' לשון הבדלה שנבדלים מבעליהם.

או 'מְחֻטָּבוֹת' לשון חשיבות שיש לאשה חשיבות בענין זה של פריסת נדה שהיא נאמנת יותר משאר דברים דכתיב (ויקרא טו, כח) וְסָפְרָה לָהּ.

וְכֵן הוּא אוֹמֵר: (זכריה ט, טו) "**וּמָלְאוּ כַּמִּזְרָק כְּזָוִיוֹת מִזְבֵּחַ**". פירוש כמו המזרק שאין מקבלים בו אלא רק המתקבל לשם בעליו ולא לשם אדם אחר וכן זויות מזבח אין זורקין שם אלא דם המתקבל לשם בעליו ולא דם פיגול כן הם אין מקבלים בפתחיהן אלא זרע של בעליהן ולא זרע אדם אחר שהוא זרע פיגול.

והא דאמר **וְאִי בָּעֵית אֵימָא מֵהָכָא**: (תהלים קמד, יג) 'מְזָוֵינוּ מְלֵאִים' ניחא ליה בהאי קרא טפי מפני שהוא כתוב אצל אותו הפסוק עצמו של 'בְּנוֹתֵינוּ כְּזָוִיוֹת' אך לישנא קמא הוה ניחא ליה בפסוק 'כַּמִּזְרָק' דמשמע מיניה האי עניינא טפי מאותו פסוק.

כְּאִלּוּ נִבְנָה הֵיכָל בִּימֵיהֶן. נראה לי בס"ד הטעם כי שם אדנ"י נקרא הֵיכָל כי הוא היכל לשם הוי"ה בסוד (חבקוק ב, כ) וַה' בְּהֵיכַל קָדְשׁוֹ הַס מִפָּנָיו כָּל הָאָרֶץ 'הַס' מספר שם 'אדני' [65]. וידוע כי בחטא אדם וחוה נפגם אות דל"ת דשם אדנ"י ונשאר **אנ"י** וזה

הפגם נתקן לאט בכל דור ודור ולכן בזכות שהם שומרים הדלת שלהם לבלתי יכניסו שם אבר איש זר וכן הבחורים שומרים דלת שלהם לבלתי יוציא ממנו זרע לבטלה באשה נכריה הנה הם מתקנים מדה כנגד מדה באות דל"ת דשם אדנ"י הנקרא הֵיכַל שהוא נתקן לאט לאט בכל דור ודור, ולכך **מַעֲלֶה עֲלֵיהֶן הַכָּתוּב כְּאִלּוּ נִבְנָה הֵיכָל** שהוא שם אדנ"י **בִּימֵיהֶן** רוצה לומר נבנה בתיקון אות דל"ת.

או יובן אין השכינה שורה אלא על משפחות מיוחסות שבישראל כנזכר בגמרא דקידושין (קידושין סט:) ומכח השראת שכינה בהם כתיב בהו (ירמיה ז, ד) 'הֵיכַל ה' הֵיכַל ה' הֵמָּה' וכאשר הבחורים והבתולות שומרים עצמן מן הזנות יהיה יחוס ואז יזכו להשראת שכינה עליהם ונמצא **כְּאִלּוּ נִבְנָה הֵיכָל** העיקרי בימיהם דהא הכתוב קראם 'הֵיכַל ה' הֵמָּה'.

תְּחִלָּה לְאַרְבָּעָה נְבִיאִים שֶׁנִּתְנַבְּאוּ בְּאוֹתוֹ הַפֶּרֶק. נראה לי לכך בהושע שהיה ראשון לארבעה כתיב (הושע א, א) 'אֲשֶׁר הָיָה' בטעם רביע וכן במיכה שהיה סוף הארבעה כתיב (מיכה א, א) 'אֲשֶׁר הָיָה' בטעם רביע המורה על ארבע מה שאין כן ביואל [יואל א, א 'אֲשֶׁר הָיָה'] ועמוס [עמוס א, א 'אֲשֶׁר הָיָה'] וכן ביחזקאל [יחזקאל א, א 'הָיֹה הָיָה'] וירמיה [ירמיה א, א 'אֲשֶׁר הָיָה'] לא כתיב אֲשֶׁר הָיָה בטעם רביע. ובצפניה כתיב (צפניה א, א) אֲשֶׁר הָיָה בטעם רביע על שהיה ראש לארבע אחרים שהם צפניה חגי זכריה מלאכי.

בָּנֶיךָ הֵם, בְּנֵי בְּחוּנֶיךָ הֵם, בְּנֵי אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב הֵם, גַּלְגֵּל עֲלֵיהֶם מִדַּת רַחֲמֶיךָ. נראה לי בס"ד הכוונה **בָּנֶיךָ הֵם** ואב שמחל כבודו מחול דהלכה כרבי מאיר דסבר גם אם אין עושין רצונו של מקום קרויין 'בָּנִים' (קידושין דף לו.). ועוד **בְּנֵי בְּחוּנֶיךָ** שבחנת אותם במדת האמונה שהאמינו אבותיהם, כך כשנכנסו למדבר שמם אלפים ורבבות ולא אמרו: מה נאכל ומה נשתה? וכבר הבטחתם שלא תשכח להם חסד זה דכתיב (ירמיה ב, ב) 'כֹּה אָמַר ה' זָכַרְתִּי לָךְ חֶסֶד נְעוּרַיִךְ אַהֲבַת כְּלוּלֹתָיִךְ לֶכְתֵּךְ אַחֲרַי בַּמִּדְבָּר בְּאֶרֶץ לֹא זְרוּעָה', וגם עוד **בְּנֵי אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב הֵם** שהבטחתם לתת לזרעם את הארץ לנחלה, ועוד הבטחתם שיהיו בניהם צדיקים ככוכבים, **גַּלְגֵּל עֲלֵיהֶם מִדַּת רַחֲמֶיךָ** רמז בזה על שם אכדט"ם שהוא חילוף שם אלקים שהוא רחמים ואותיות המתחלפים הם כד"ט [13] שמספרם ל"ג לכן יתגלה שם זה ביום ל"ג לעומר כנודע.

וידוע כל שם הוא כפול בחצוניות ופנימיות, לכן אמר **גַּלְגֵּל עֲלֵיהֶם** רוצה לומר ג"ל וג"ל רמז לאותיות שם הנזכר יהיה עליהם וזהו **מִדַּת רַחֲמֶיךָ**.

או יובן בס"ד הא דנקט לשון **גַּלְגֵּל** כי מן ג' ראשונות כח"ב [כתר, חכמה, בינה] נמשך רחמים גדולים כמו שאמרו בזוהר הקדוש על פסוק (ישעיה נד, ז) 'וּבְרַחֲמִים גְּדֹלִים אֲקַבְּצֵךְ' ומן כח"ב יתגלגל שפע הרחמים לחג"ת [חסד, גבורה, תפארת] ומן חג"ת יתגלגל לנה"י [נצח, הוד, יסוד] ומשם למלכות שבה מושרשים ישראל. ואם היה אומר דברים אלו אז בטענת בני אברהם יצחק ויעקב היה מבטל גזרת הגלות מאחר שנשבע לתת את הארץ לבניהם ראוי דלא נפקי ממנה שזו הגזרה רמוזה ב'יִזְרְעֶאל' ובטענת 'בָּנֶיךָ' היה מבטל גזרה הרמוזה במאמר 'לֹא רֻחָמָה' (הושע א, ו). ולכן אמר לו הקב"ה אחר כך מאחר שלא אמרת ג' טענות ההם לכך '**גָּזַרְתִּי עֲלֵיהֶם שָׁלֹשׁ גְּזֵרוֹת**'.

והא דאמר הושע **הַעֲבִירֵם בְּאֻמָּה אַחֶרֶת** אין כונתו לומר שיאבדם אלא רוצה לומר תגלה אותם מארץ ישראל לארץ אחרת.

אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: מָה אֶעֱשֶׂה לְזָקֵן זֶה. הא דקראו עתה בשם 'זָקֵן' ללמד עליו צד זכות לומר הואיל שהוא זקן טבעו של זקן להיות רוחו קצרה ואין לו אריכות אפים להתמתן ולהעמיק בדבר למצוא להם זכות וסנגורייא, אלא כששמע שאמר לו 'יִשְׂרָאֵל חָטָאוּ' אז תיכף ומיד השיב 'הַעֲבִירֵם בְּאֻמָּה אַחֶרֶת'.

ועדיין יש לדקדק באומרו 'זָקֵן זֶה' מה בא לשלול בתיבת זֶה? ונראה לי בס"ד לומר אף על גב דנמצא כשיטה זו אצל האבות דלעתיד יאמר להם הקב"ה 'יִשְׂרָאֵל חָטָאוּ' וישיבו אברהם ויעקב 'ימחו על קדושת שמיך', הנה בזה אין הדבר קשה כל כך מפני שימצא יצחק שילמד זכות ואף על גב דהמחייבים שנים והמזכה אחד סגי בהכי כי הקב"ה מדתו מטה כלפי חסד אפילו אם יהיה אחד מליץ טוב כנגד אלף מחייבין! ברם דא עקא **מָה אֶעֱשֶׂה לְזָקֵן זֶה** שהוא לבדו מחייב, ואין אחר כנגדו מזכה כדי שאני לא אחוש לדבריו ואטה כלפי דברי המזכה ולכן מוכרח שאעשה לו המצאה שעל ידה יהיה הוא עצמו מוכרח לסתור דבריו הראשונים ויבטל הדין שגזר עליהם ויזכה אותם.

'גֹּמֶר' **שֶׁהַכֹּל גּוֹמְרִים בָּהּ**. פירש רש"י גומרים ביאתם ותאותם. וקשה מנא ליה דקאי גומר על ביאתם ותאותם?

ונראה לי בס"ד על דרך מה שאמרו רבני אשכנז ז"ל במאמר (בבא בתרא קמא.) 'בַּת בַּתְּחִלָּה סִימָן יָפֶה לַבָּנִים' שפירשו תיבת בַּת לשון שינה כלומר שיתקרר אבר התשמיש של הזכר בתחלה שיתאחר הקשוי שלו כדי שתתאחר הזרעתו ותקדים האשה להזריע שזהו סִימָן יָפֶה לַבָּנִים שאז יוליד זכרים כמו שאמרו רבותינו ז"ל (נדה לא:) 'אשה מזרעת תחלה יולדת זכר' כי הבא באחרונה גובר להוליד כמוהו, וכנזכר בספרי המפרשים ז"ל, וכן כאן דריש תיבת 'בַּת' לשון שינה וקירור שגומרים ביאתם בה, ואין פורשים באבר קשה אלא באבר בת דאחר שגמר תאותו כולה נעשה בת.

ומה שאמר 'דְּבָה רָעָה בַּת דְּבָה רָעָה' רוצה לומר אמה היתה מפורסמת בזנות שלא היתה מזנה בהצנע וזו גם כן נתלמדה לנאף בגלוי כאמה בתה ולכן זו מוחזקת ביותר שבניה הם בְּנֵי זְנוּנִים מאחר דאדוקה כל כך בזנות.

דף פז:

לְאַחַר שֶׁנּוֹלְדוּ לוֹ שְׁנֵי בָּנִים וּבַת אַחַת. יש להקשות נהי דאצטריך לתלתא בשביל השמות כדי לקרוא להם ג' שמות כנגד ג' גזירות. אך קשה הוה אפשר שיהיו שלושתם זכרים ויקרא את אחד מהם 'לֹא יֻרְחָם' כנגד שם הנקבה שקראה 'לֹא רֻחָמָה' (הושע א, ו)?

ונראה לי בס"ד דידוע בית שמאי שהם דין סבירא ליה קיום פריה ורביה צריך שני זכרים ונקבה ובית הלל שהם רחמים סבירא ליה די בזכר ונקבה (יבמות סא:). ולכן אחר שראהו נטה למדת הדין והגבורה שהיא מדת בית שמאי לכן רצה שיביא מזאת האשה שיעור פריה ורביה לפי סברת בית שמאי שמידתם גבורה.

או יובן בס"ד רצה שיביא בת שהיא כנגד גזרה של סילוק הטובה דמלבד שם 'לֹא רֻחָמָה' המורה על גזרה זו של סילוק הטובה עוד גם כן הבת בעצמה מורה על סילוק טובה כמו שאמרו רבותינו ז"ל על נקיבה שהוא נטרקון 'נקי בה' על דרך שאמרו 'פלוני יצא נקי מנכסיו' וכן **נקבה** גימטריא **נזק** [157].

והא שילדה הנקבה באמצע? נראה לי בס"ד כי היתה לידתם על סדר הגזרות דתחלה נולד **יִזְרְעֶאל** שבו רמוז גזרת הגלות ואחר כך נולדה **לֹא רֻחָמָה** שבה רמוז חסרון טובה הגשמית דאחר הגלות הרגישו בחסרון טוב הגשמיות קודם חסרון טוב הנפשיות ואחר כך נולד בן הנקרא **לֹא עַמִּי** שבו רמוז חסרון הנוגע לנפשיות ורוחניות דהעדר שלו נרגש אצלם באחרונה.

הָיָה לְךָ לִלְמֹד מִמֹּשֶׁה. מקשים וכי הנביאים שקדמו לו למדו כזאת ממשה רבינו ע"ה לפרוש מן האשה?

ונראה לי בס"ד מפני דאפשר לומר הא דשאר נביאים לא למדו ממשה רבינו ע"ה לפרוש היינו דתלו בדעתם משה רבינו ע"ה היה ראוי שיפרוש מפני ששאתו היתה גיורת ואין ראוי לנביא קדוש אלקים שיזקק לאשה גיורת, ולכן הם שהיה להם נשים מיוחסות שבישראל לא פירשו כאשר מצינו דאהרן הכהן ע"ה שהיה כהן גדול ונביא וכן שאר נביאים שבאותו הדור שלא פירשו מנשיהם, אך אתה שהיה לך אשה זונה שהיא מאוסה וגרועה מגיורת אלף פעמים 'הָיָה לְךָ לִלְמֹד מִמֹּשֶׁה' ולפרוש ממנה דאין כבוד לנביא שכמותך להזקק לאשה כזו אחר שכבר ילדה לך וקיימת בה מצוותו יתברך שצווך להשיאה.

רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, יֵשׁ לִי בָּנִים הֵימֶנָּה וְאֵינִי יָכוֹל לְהוֹצִיאָהּ וּלְגָרְשָׁהּ. יש להקשות כיון דאמר לו 'בְּדֹל עַצְמְךָ הֵימֶנָּה' איך ישיב תשובה זו והלא הוא מוכרח לקיים גזרתו יתברך אף על פי שימות על ידי כך? ועוד לא אמר לו לגרשה אלא אמר לו 'בְּדֹל' רוצה לומר שיפרוש מביאה ואיך אומר 'אֵינִי יָכוֹל לְגָרְשָׁהּ'?

ונראה לי בס"ד שלא בא לומר שאינו יכול לקיים גזרתו יתברך כי ודאי אחר שאמר לו בדול כן יעשה ורק בא לעשות התנצלות לעצמו על אשר לא עשה כן מדעתו קודם שאמר לו בדול ובא לומר אל תאשימני על אשר לא למדתי לפרוש ממנה כמשה רבינו ע"ה, יען כי משה רבינו ע"ה אשתו צדקת היתה ומן פרישותו ממנה לא יצא תקלה אך זאת האשה היתה זונה ואם אפרוש ממנה בודאי תזנה תחתי שנמצא היא אשת איש ומזנה ואם הייתי מגרשה כדי שתהיה פנויה איני יכול לעשות גירושין מפני שיש

לי בנים ממנה ולכן הוכרחתי בדבר זה שלא פרשתי ממנה אבל עתה אחר שאמר לו השם יתברך בדול ודאי כן יעשה.

אֶחָד מֵאַרְבָּעָה קִנְיָנִים שֶׁקָּנִיתִי בְּעוֹלָמִי. פירוש שהם דבר חשוב וקיימא לן דבר חשוב אפילו באלף לא בטיל ולכן אי אפשר שיתבטלו בשאר אומות. ונראה לי לרמוז קניינים הנזכרים בפסוק (שמות כ, כ) 'בְּכָל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אַזְכִּיר אֶת שְׁמִי אָבוֹא אֵלֶיךָ וּבֵרַכְתִּיךָ' והוא '**אֶת שְׁמִי**' ראשי תיבות **א**רץ **ת**ורה **ש**מים **מ**קדש **י**שראל כלומר בטענה זו של חמש קניינים אלה 'אָבוֹא אֵלֶיךָ וּבֵרַכְתִּיךָ'.

שֶׁנִּגְזְרוּ עָלֵיהֶם שָׁלֹשׁ גְּזֵרוֹת בַּעֲבוּרְךָ. הנה מדברים אלו מוכח דמה שאמר הושע הנביא ע"ה 'הַעֲבִירֵם בְּאֻמָּה אַחֶרֶת' אינו רוצה לומר לאבדם אלא רוצה לומר שיגלו לאומה אחרת דלכך גזר עליהם מכח דבריו ג' גזרות הנזכרים שהם גולה והב' 'לֹא עַמִּי' דכל הדר בחוצה לארץ דומה כמי שאין לו אלוה (כתובות קי:) והג' 'לֹא רֻחָמָה' כי בחוץ לארץ לא יקבלו השפע מידו יתברך אלא באמצעות השרים ויהיה לחם צר.

ונראה לי בס"ד כי לבסוף הקללה נהפכה לברכה כי מספר **לֹא עַמִּי** [157] נהפך למספר **מבני אל חי** [157] והיינו רוצה לומר מבני אל חי אתם.

ודע כי מה שאמר לו קַח לְךָ אִשָּׁה זוֹנָה ולקח גוֹמֶר בַּת דִּבְלָיִם וילדה לו ב' בנים ובת אחת וקרא להם שמות ומה שאמר לו אחר כך הָיֵה לְךָ לְלֻמַּד מְמֻשָּׁה רַבְּךָ ומה שהשיב יֵשׁ לִי בָּנִים הֵיטֵב מִמֶּנָּה **כל זה לא היה בפועל בהקיץ אלא ראה כל זה במראה החלום** שחלם חלום ארוך שאמר לו קַח לְךָ אִשָּׁה זוֹנָה וכו' וכן כל הענין כולו. ואפשר שנראה לו זה הדמיון בענין ההוא כולו במראה הנבואה שהוא כמראה החלום, וכזאת נמצא ביחזקאל הנביא ע"ה שהיה רואה שהלך לארץ ישראל וראה עושין כך וכך גם ראה שהמלאך מודד לפניו כך וכך ונציירו לפניו העזרות ובית המקדש כולו וההיכל כולו והוא לא הלך בפועל אלא כך נראה לו במראה הנבואה שהיא כמראה החלום וכמו שנאמר (במדבר יב, ו) 'בַּחֲלוֹם אֵדַבֶּר בּוֹ', וכן ראיתי לרד"ק ז"ל שפירש כן והוא ביאור מוכרח מאד **ומצוה להודיע זאת בפני עם הארץ כשלומדים הפסוקים האלה בהושע שבזה תתיישב דעת האדם**.

אוֹי לָהּ לָרַבְנוּת, שְׁמִקַּבֶּרֶת אֶת בְּעָלֶיהָ, שֶׁאֵין לְךָ כָּל נָבִיא וְנָבִיא שֶׁלֹּא קִפַּח אַרְבָּעָה

מְלָכִים בִּימֵיהוּ שֶׁנֶּאֱמַר: (ישעיה א, א) "חֲזוֹן יְשַׁעְיָהוּ בֶן אָמוֹץ אֲשֶׁר חָזָה עַל יְהוּדָה וִירוּשָׁלָיִם, **בִּימֵי עֻזִּיָּהוּ יוֹתָם, אָחָז, יְחִזְקִיָּהוּ מַלְכֵי יְהוּדָה**" [פז:]

יש להקשות והלא פסוק זה בישעיה אתמר ומנין שכל נביא ונביא היה לו כן?

ונראה לי בס"ד דבלאו הכי קשה למאי אצטריך לאשמעינן דבר זה בישעיה הנביא ע"ה דאם לומר שהאריך ימים הרבה אין זה חידוש דיש האריכו יותר ועוד סגי לפרש מספר ימיו כמה היו, על כן צריך לומר שבא הכתוב ללמדינו דבר זה דהרבנות מקברת בעליה כדי שהאדם יתרחק ממנה. ואם נניח במונח שדבר זה לא היה אלא רק אצל ישעיה מנא ליה ללמוד דבר זה של רבנות דיש לומר מקרה היה זה אצל ישעיה, אלא ודאי גם אצל שאר הנביאים כך היה!

ועוד נראה לי בס"ד מה שאמר 'אֵין לְךָ כָּל נָבִיא' לאו דוקא אלא קאי על אותם הארבעה שנתנבאו בפרק אחד דְּאֵין לְךָ כָּל נָבִיא מאלו הָאַרְבָּעָה שֶׁלֹּא קִפַּח אַרְבָּעָה מְלָכִים דהא בהושע נמי כתיב (הושע א, א) 'בִּימֵי עֻזִּיָּה יוֹתָם אָחָז יְחִזְקִיָּה מַלְכֵי יְהוּדָה' ובמיכה כתיב (מיכה א, א) 'בִּימֵי יוֹתָם אָחָז יְחִזְקִיָּה מַלְכֵי יְהוּדָה' ועוזיה לא נזכר במיכה ובעמוס (עמוס א, א) נזכר עֻזִּיָּה בלבד והיינו לתת זה בזה וזה בזה וכאילו במיכה ועמוס נזכרו כולם.

ברם הא קשיא כיון דגם בהושע כתיב הכי 'בִּימֵי עֻזִּיָּה יוֹתָם אָחָז יְחִזְקִיָּה' למה נקיט רבי יוחנן למילתיה על פסוק של ישעיה ולא נקיט ליה על פסוק הושע דקדים לישעיה?

ונראה לי בס"ד אף על גב דהושע קדים לישעיה הואיל שקבעו חז"ל ספר ישעיה קודם לכך תפס דבריו על סדר הפסוק דקדים. אי נמי נראה לי בס"ד נקיט דבריו על פסוק ישעיה דאית ביה רבותא טפי דאמרו רבותינו ז"ל (מגילה י:) אמוץ ואמציה אחים הם ובזה איכא רבותא דקרובים הם וחד משפחה הם ושוים הם בזכות אבותם ועם כל זה ישעיה האריך יותר וקפח ד' מלכים והיינו משום דרבנות מקברת.

מִפְּנֵי מַה זָּכָה יָרְבְעָם בֶּן יוֹאָשׁ מָלְךְ יִשְׂרָאֵל לִמָּנוֹת עִם מַלְכֵי יְהוּדָה? מִפְּנֵי שֶׁלֹּא קִבֵּל לָשׁוֹן־הָרַע עַל עָמוֹס. עיין מהרש"א מה שכתב הטעם דקרי ליה לשון הרע עיין שם.

ונראה לי בס"ד דאם לא היה אומר אלא דבר זה '**בַּחֶרֶב יָמוּת יָרָבְעָם**' (עמוס ז, יא) לא היה סותר ההבטחה דאין הכי נמי ירבעם ימות בחרב ובנו ימלוך תחתיו ויתקיים

'בְּנֵי רִבְעִים' (מלכים ב' י, ל) וכן אם לא היה אומר אלא '**יִשְׂרָאֵל גָּלֹה יִגְלֶה**' אין זה סותר ההבטחה דאפשר לא יגלו עתה אלא עד שתתקיים הבטחת 'בְּנֵי רִבְעִים' אבל מאחר שאמר שתים בבת אחת ימות ירבעם וישראל גלה יגלה משמע דנעשים ב' גזירות אלו תכף זה אחרי זה ואם אחר שימות ירבעם יגלה ישראל על מי ימלוכו בניו? ובזה יובן מה שאמר אמציה 'לֹא תוּכַל הָאָרֶץ לְהָכִיל אֶת כָּל דְּבָרָיו' (עמוס ז, י) כָּל דייקא שאם היה מדבר בחצי דברים אלו דוקא היה להכילם דאין סותרים ההבטחה.

והשיב לו ירבעם **חַס וְשָׁלוֹם, לֹא אָמַר אוֹתוֹ צַדִּיק כָּךְ** כלומר אין כונת דבריו כאשר חשבת שיהיו ב' גזירות זה אחרי זה תכף ומיד ולעולם תתקיים ההבטחה ואין בנבואתו סתירה להבטחה דאחת תהיה בזמן אחד והשנית אחר זמן רב מזמן הראשונה.

אַפְלוּ בִּשְׁעַת כַּעְסוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, זוֹכֵר אֶת הָרַחֲמִים, שֶׁנֶּאֱמַר: (הושע א, ו) "**כִּי לֹא אוֹסִיף עוֹד אֲרַחֵם אֶת בֵּית יִשְׂרָאֵל**" **וְכוּ**'.. נראה לי בס"ד הכוונה שזוכר דברים שאפשר לפרש אותם לטובה ברחמים והוא דאיתא בשער הפסוקים לרבינו האר"י ז"ל בפסוק (ישעיה נב, ג) 'חִנָּם נִמְכַּרְתֶּם וְלֹא בְכֶסֶף תִּגָּאֲלוּ' רוצה לומר לא אגאל אתכם מצד החסד בלבד שהוא סוד כֶּסֶף כאשר היה ביציאת מצרים אלא פורקנא דילכון יהיה מסטרא דזהב דהיינו בגבורה עלאה שהוא סוד יצחק וכו' עיין שם. וידוע מה שכתוב ברעיא מהימנא בפרשת פנחס דף רמ"ו על פסוק (ישעיה נב, יג) 'יָרוּם וְנִשָּׂא וְגָבַהּ מְאֹד' שדרשו וְנִשָּׂא על יצחק יעיין שם.

וזהו שנאמר כאן '**לֹא אוֹסִיף לְרַחֵם אֶת בֵּית יִשְׂרָאֵל**' רוצה לומר לא אגאלם במדת הרחמים שהיא בסוד כסף כאשר גאלתים ממצרים אלא עתה '**נָשֹׂא**' רוצה לומר מדת הגבורה שהיא מדת יצחק שהוא נרמז ב'נִשָּׂא' בה '**אֶשָּׂא לָהֶם**' ונמצא פסוק שנאמר בעת הכעס והזעם יש בו ביאור לטובה שהוא מדבר ברחמים גדולים.

ועוד נראה לי בס"ד '**נָשֹׂא**' [351] עולה מספר **הסניגוריה** [349] עם הכולל וידוע שיש שם קדוש בהיכל החסד מליף סניגוריא על ישראל וכנזכר בזוהר הקדוש (חלק ב' דף רנג) יעיין שם. וזהו שנאמר כי '**נָשֹׂא**' שם הסניגוריא '**אֶשָּׂא לָהֶם**'.

או יובן '**נָשֹׂא**' ראשי תיבות **ניצוצות** של **אדם** הוא אדם הראשון שנתערבו ניצוצות

קדושה שלו בסיגים בחטאו אשא אותם להם כי על אלה באו כל ישראל לברר ולהעלות.

או יובן בס"ד לפרש דבריו יתברך לטובה '**לֹא אוֹסִיף**' מלשון 'יַחְדָּו יָסֵפוּ' (ישעיה סו, יז) רוצה לומר **לֹא אוֹסִיף** אותם להכריתם אלא ארחם את בית ישראל יען כִּי נָשֹׂא אֶשָּׂא לָהֶם על דרך (מיכה ז, יח) מִי אֵל כָּמוֹךָ נֹשֵׂא עָוֹן.

כְּלוּם אָדָם זוֹרֵעַ סְאָה, אֶלָּא לְהַכְנִיס מְמֶנָּה כַּמָּה כּוֹרִין. הנה הנמשל לא ימצא רבוי כל כך בגרים ממש? אך נראה לי בס"ד הכוונה על ניצוצי הקדושה המעורבים בדצח"ם [דומם, צומח, חי, מדבר] שהם נקראים 'גֵּרִים' ולזה אמר 'וְזָרַעְתִּיהָ לִּי בָּאָרֶץ' (הושע ב, כה) דהמלכות מכונית בשם אֶרֶץ וגם עוד מילוי **אֶרֶץ** [אל"ף רי"ש צד"י=434] עולה מספר **דָּלֶת** [434] והמלכות נקראת דֶּלֶת וְשַׁעַר [שער בלשון תרגום נקרא תַּרְעָא] ולכך שם **אֲדָנָי** שהוא במלכות עולה במילואו **תַּרְעָא** [במילוי אל"ף דל"ת נו"ן יו"ד עולה 671].

אֲפִלּוּ דּוֹר שֶׁאָבְיו יְקַלֵּל, וְאֶת אִמּוֹ לֹא יְבָרֵךְ אַל תַּלְשֵׁן עֶבֶד אֶל אֲדוֹנָיו. קשה אמאי תפס עון זה הנוגע לאביו ולאמו ולא תפס עונות חמורות של עבודה זרה וגילוי עריות דהא בימי הושע היה להם עבירות חמורות ועם כל זה למדנו ד'אַל תַּלְשֵׁן'?

ונראה לי בס"ד כי אין זכות להציל את ישראל מן הפורעניות אלא רק בטענה זו דהם נקראים בנים גם בזמן שאין עושין רצונו של מקום כסברת רבי מאיר (קידושין דף לו.) ו'אב שמחל כבודו מחול' (קדושין דף לב.), ולכן הוֹשֵׁעַ אמר 'הַעֲבִירֵם בְּאֻמָּה אַחֶרֶת' אזיל בתר סברת רבי יהודה דסבירא ליה בזמן שאין עושין רצונו של מקום אין קרויים בנים ולכן באיזה טענה יהיו ניצולים?! אך השם יתברך תפס ההלכה כרבי מאיר דסבירא ליה גם באין עושין רצונו של מקום קרוים בנים, ולכן אמר שהיה צריך לומר 'בְּנֵי בְּחוּנֶיךָ' וכן אמר לו הקב"ה להושע ישראל שהם בני בחוני.

והנה יש סברא לומר אם ישראל חטאו בכבוד אב ואם שהם 'דּוֹר שֶׁאָבְיו יְקַלֵּל, וְאֶת אִמּוֹ לֹא יְבָרֵךְ' אין ראויים להנצל בטענה זו דאב שמחל כיון שיש עליהם קטיגור מבזוי אב איך יהיה סניגור מדין אב? ולזה אמר **אֲפִלּוּ דּוֹר שֶׁאָבְיו יְקַלֵּל** עם כל זה **אַל תַּלְשֵׁן** אלא למד זכות מדין אב ובנים!

מְנָא לָן? **מֵהוֹשֵׁעַ**. קשה הוה ליה למימר מישעיה דנענש בגחלת וגם נהרג על ידי מנשה בשביל שאמר (ישעיה ו, ה) 'בְּתוֹךְ עַם טְמֵא שְׂפָתַיִם אָנֹכִי יוֹשֵׁב' ואיכא רבותא טפי בזה דבהושע לא מצינו שנענש?

ונראה לי בס"ד ישעיה לא נענש בשביל קטיגוריא אלא בשביל שקראם 'עַם טְמֵא שְׂפָתַיִם' לפני הקב"ה דאמר לו הקב"ה בפניהם תדבר קשות עליהם כדי להכניעם אבל לפני למה תקראם עַם טְמֵא? הלא אני מכירם באיזה מצב הם עומדין! מה שאין כן בהושע שעשאו הקב"ה דיין עליהם והוא השיב דבר הראוי כפי הדין ועם כל זה לא היה נח להשם יתברך בדבריו אלא רצה שילמד זכות עליהם מדין בנים ועוד שאר מליצות של זכות!

צְדָקָה עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עִם יִשְׂרָאֵל, שֶׁפִּזָּרָם לְבֵין הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת. נראה לי בס"ד בזה משום הכי 'פִּזַּר נָתַן לָאֶבְיוֹנִים צִדְקָתוֹ עֹמֶדֶת לָעַד' (תהלים קיב, ט) רוצה לומר מה שנתן הקב"ה פִּזּוּר לָאֶבְיוֹנִים אלו ישראל הנה בזה צִדְקָתוֹ יתברך עֹמֶדֶת לָעַד ולכן תמצא **פִּזּוּר** [287] עולה מספר **פַּח צְדָקָה** [287] דידוע דשעבוד מלכיות מכוונה בשם פַּח וכמו שנאמר 'נַפְשֵׁנוּ כְּצִפּוֹר נִמְלְטָה מִפַּח יוֹקְשִׁים הַפַּח נִשְׁבָּר וַאֲנַחְנוּ נִמְלָטְנוּ' (תהלים קכד, ז) וזה הַפַּח הוא צְדָקָה לישראל.

הוֹאִיל וְאֵין יְכוֹלִין לְקַבֵּל גְּזֵרוֹת שֶׁל עֵשָׂו וְשֶׁל יִשְׁמָעֵאל לְפִיכָךְ הִגְלָה אוֹתָם לְבָבֶל. מקשים והלא גלות האחרון הוא אצל אדום וישמעאל? ונראה לי בס"ד כי קודם שגלו לבבל היו אדום אדוקים בעבודה זרה מאד וישמעאל אדוקים בזנות מאד ואם היו גולים אצלם היו גוזרים עליהם גזרות להחטיאם בעבודה זרה ובזנות ולא היו ישראל יכולים לעמוד והיו נטמעים וחוטאים בעל כרחם, אך אחר גלות בבל שבאו אנשי כנסת הגדולה וביטלו יצר הרע של עבודה זרה וגם יצר הרע של זנות החלישו אותו אף על פי שלא ביטלוהו לכך יש תקוה שישראל יתגברו גם בזמן שגוזרים עליהם גזרות להחטיאם בעבירות אלו של עבודה זרה ושל זנות שלא יחטאו ולא ימשכו אחרים לכך גלו אצלם עתה.

לֹא הֶגְלָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל לְבָבֶל, אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁהִיא עֲמֻקָּה כִּשְׁאוֹל. נראה לי בס"ד הטעם כדי שתעלה תפלתם וצעקתם למרום באין פגע מן המקטרגים כי

כל תפלה שתהיה מן מעמקים מסוגלת להתקבל ולעלות, דכתיב (תהלים קל, א) מִמַּעֲמַקִּים קְרָאתִיךָ יְהֹוָה׃ אז אֲדֹנָי שִׁמְעָה בְקוֹלִי מפני כי המתפלל במקום גבוה יתקנאו בו המקטרגים ויתגרו בתפילתו, וכמו שאמרו בגמרא דתענית באותו חכם כשהיה מתפלל בעצירת גשמים היה עומד בעומק ומתפלל מטעם האמור.

או יובן כיון דעמוקה היא חמה הרבה ובקיץ יש צער גדול מן החום שהוא קשה יותר מצער הצינה, וכמו שאמר רבינו הקדוש לאנטונינוס וכן מרגלא בפומייהו דאינשי בתוקף החום לומר **גהינם בחיים** ולומדים תורה ומתפללים בצער ויסורין, וכן התענית ירגישו בצערו כפלי כפליים ממקומות הקרים.

ומה שאמרו **מִפְּנֵי שֶׁקָּרוֹב לְלָשׁוֹן תּוֹרָה** פירש רש"י ז"ל 'ולא תשתכח תורה מהן מהרה' ונראה לי הכוונה דתקנו לקרות הפרשה בציבור בכל שבת עם ההפטרה כדי שלא תשתכח תורה מהמון העם, וזה תינח אם השומע מבין הדברים אז שומר אותם בלבבו אבל אם אין מבין מאי אהניה ליה ולזה הגלם לבבל שקרוב לשונם ללשון תורה שגם המון העם מבינים דברי התורה בפרשה ובנביאים ואז לא ישכחום. **מִפְּנֵי שֶׁשִּׁגְּרָן לְבֵית אִמָּם**. קשה מה טעם יש בזה ולכאורה אין זה דומה להמשל שהביא?

ונראה לי בס"ד הטעם כדי להצילם מן המקטרגים שטוענים איך יספיק הגלות בשביל עון עבודה זרה וצריך כליה ח"ו! לכך שִׁגְּרָן לְבֵית אִמָּם כדי שיעמוד מליץ טוב ויליץ בעדם לומר זה בית אמם שגברה בו המחלה של עבודה זרה ביותר כי מקור טומאות העבודה זרה היתה שם, שכל העולם משם היו לוקחים מיני צלמים של עבודה זרה אשר היה תרח מתקן ועושה צלמים לכל אומה השייך לה ומוכר לכל העולם, וידוע שכל מחלה אשר תשתרש מן התולדה קשה לנקותה ולכן יליץ טומאת התולדה שהיתה קשה מאד היא גרמה להם לחטוא ולכן ראוי להקל בפרענות ועונש שלהם לבלתי עשות להם כליה ויהיה הגלות לבדו מספיק לכפר.

ולזה הביא מָשָׁל אשר משגרה לבית אמה שאומר לה לכי אצל אמך ואינו אומר לכי אצל אביך מפני כי מן האם היתה גרמא יותר ולכן שולח אותה אצל הגורם, וכן כאן שלח אותם למקום הגורם!

אי נמי כיון עוד בזה לטובתם שלא יוכל היצר הרע לומר להם אחר אשר נטמאתם אין תקוה לטהרתכם ולכן תשארו בדרכיכם הרעים שלא תהיו קרחים מכאן ומכאן לכך הגלם לשם כדי שיראו המקום אשר היו אבותם אדוקים בו בטומאת עבודה זרה ביותר, ועם כל זה אברהם אבינו כשרצה אז ככוכב זרח, ופירש מטומאה ונתקדש בקדושה גדולה עד שמסר עצמו לכבשן האש ועלתה בידו ואם כן כל שכן הם אם יסורו מטומאתם וישובו אל ה' שתעלה בידם ויצליחו בה.

דף פח.

לֹא כְּאַבְרָהָם שֶׁכָּתוּב בּוֹ 'הַר' **וְכוּ**'. נראה לי בס"ד הטעם שקראו הַר דאיתא בספר 'טוב הארץ' דהדלת אשר בפתח הרקיע שכנגד ארץ ישראל נקרא '**מגדון**' [103] ולכן כשנכנס יהושע תיקן ברכת הזן שהיא עַל הָאָרֶץ וְעַל הַמָּזוֹן כי '**מָזוֹן**' [103] עולה כמספר השם הנזכר עד כאן דבריו יעיין שם.

ואם כן הר המוריה ראוי לקראו על שם הדלת הנזכר ששם הוא עיקר ירידת השפע ושם הנזכר עולה ק"ג וצרף עם זה מספר אֱמוּנָה [102] אשר עסק וגילה אברהם אבינו בעולם נעשה סך הכל הר לכך קראו **הַר** [205].

אחר כך בא יצחק ונתחזק ועסק יותר בבירור ניצוצות הקדושה הנקראים **צַיִד** [104] בסוד הכתוב (בראשית כה, כח) 'וְיִצְחָק אֶת עֵשָׂו כִּי צַיִד בְּפִיו' וכן אמר לו (בראשית כז, ג) וְצוּדָה לִי צַיִד, ומפורש בדברי רבינו ז"ל בספר הלקוטים פרשת וירא כי יצחק אבינו ע"ה להיותו בחינת גבורה הצליח בעליית הניצוצות יותר מאברהם אבינו ע"ה אשר העלה אותם מצד החסד יעיין שם. ולכן אחר שאברהם אבינו ע"ה קראו 'הַר' בא יצחק אבינו ע"ה שעסק בניצוצות הנקראים צַיִד והצליח בזה והעלם דרך הר המוריה ששם שער השמים לכך קראו שדה כי מספר 'הַר' ומספר 'צַיִד' עולה מספר **שָׂדֶה** [309].

אחר כך בא יעקב אבינו ע"ה שהיה בחיר שבאבות שזכה לשם אֵל [31] שהוא חסד דכתיב (בראשית לג, כ) 'וַיִּקְרָא לוֹ אֵל אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל' ואמרו רבותינו ז"ל מי קרא ליעקב אל? הוא אלקי ישראל קראו בשם זה, ולכן בשם ישראל נשלמו ל"א אותיות כשמות

האבות ואמהות, ושם אֵל הוא חסד דכתיב (תהלים נב, ג) 'חֶסֶד אֵל כָּל הַיּוֹם', ועל כן צרף מספר 'חֶסֶד אֵל' עם מספר 'שָׂדֶה' יהיה מספר **בַּיִת** [412] לכך קראו בַּיִת.

והנה נודע דהמפרשים ז"ל כתבו טעם לשם 'הַר וְשָׂדֶה וּבַיִת' ד'**אֱמוּנָה**' עם הכולל ק"ג [103], בא אברהם והוסיף אמונה על אמונה וקראו **הַר** שעולה עם הכולל ר"ו [206], בא יצחק והוסיף אֱמוּנָה [103] שהיא ק"ג וקראו **שָׂדֶה** [309], בא יעקב והוסיף עוד אֱמוּנָה [103] וקראו **בַּיִת** [412] שהוא מספר ד' פעמים 'אֱמוּנָה' [4×103=412] עד כאן דברי המפרשים ז"ל ואין הרמז הזה מתיישב כל כך.

ואנא עבדא עשיתי הרמז בכך דהכתוב אמר 'וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹכָם' (שמות כה, ח) ומצינו תחלה עשו מקדש הוא המשכן אשר סופו לא נחרב אלא נגנז ואחר כך עשו מקדש אחר, הוא בית ראשון שנחרב, ואחר כך עשו מקדש אחר הוא בית שני שגם הוא נחרב, ואחר כך יהיה מקדש אחר הוא בית שלישי שיבנה בב"א [במהרה בימינו אמן] שיתקיים לעולם. הרי ארבע בחינות מקדש בארבעה זמנים.

ואמרתי בס"ד כי ארבעה אלה הם כנגד ד' עולמות אבי"ע [אצילות, בריאה, יצירה, עשיה] **והמשכן** שלא נחרב אלא נגנז היה כנגד עולם **הבריאה** ששם הרוב טוב ומיעוט רע ולכן לא נחרב אלא נגנז, **ובית ראשון** היה כנגד עולם **היצירה** ששם התערובת הוא חצי טוב וחצי רע לכן לא נשרף על ידי אויב וצר ממש אלא נשרף על ידי גבריאל בגחלת שזרק עליו מלמעלה וכמו שאמרו רבותינו ז"ל דאש של האויב לא עשה בו רושם של כלום, **ובית שני** היה כנגד עולם **העשיה** ששם התערובת היא רוב רע ומיעוט טוב ולכן לא נשרף באש של מעלה אלא באש אויב אכזרי ששלטה בו יד האויב יותר, ואחר כך יהיה **בית שלישי** בב"א כנגד עולם **האצילות** ששם לא יש תערובת רע כלל דעליה נאמר לא יגורך רע לכן יהיה בניינו בידי שמים לכבוד ולתפארת ויהיה קיים לעולם.

והנה כתבנו במקום אחר על פסוק (בראשית מט, טו) 'וַיַּרְא מְנֻחָה כִּי טוֹב וְאֶת הָאָרֶץ כִּי נָעֳמָה' דמקום השראת שכינה שהוא המשכן או בית המקדש נקרא מְנֻחָה דכתיב (ישעיהו סו, א) 'אֵי זֶה בַּיִת אֲשֶׁר תִּבְנוּ לִי וְאֵי זֶה מָקוֹם מְנוּחָתִי' ולזה אמר 'וַיַּרְא מְנֻחָה כִּי טוֹב' זה מקום המקדש 'וְאֶת הָאָרֶץ כִּי נָעֳמָה' זו ארץ ישראל אך כתיב מְנֻחָה בקבוץ

שפתים בלא וא"ו, ופרשתי בס"ד כי **מְנֻחָה** בלא וא"ו עולה ק"ג [103] כמנין '**חֶסֶד אֵל**' אשר ישתלשל לנו במקום המקדש, גם הוא מספר '**מגדון**' שהוא פתח הרקיע שכנגד ארץ ישראל הנקרא מגדון כמו שאיתא בספר 'טוב הארץ' וכן נמי הוא מספר '**מָזוֹן**' ששם ישתלשל שפע המזון לישראל ולכן קראו מְנֻחָה בלא וא"ו.

ולפי זה ארבעה מקומות של השראת שכינה שהם המקדש ושלשה בתים כל אחד נקרא בשם מְנֻחָה [103] בקבוץ שפתים ולכן בית ראשון אשר הוא אחר המשכן שנקרא בשם מְנֻחָה קראו **הַר** שהוא עם הכולל [206] ב' פעמים מְנֻחָה, ויצחק קרא לבית שני **שָׁדֶה** [309] שבאותו זמן נעשה ג' פעמים מְנֻחָה ויעקב אבינו ע"ה קרא את בית שלישי בשם **בַּיִת** [412] כמספר ד' פעמים מְנֻחָה, כי באותו זמן נעשה ד' פעמים מְנֻחָה בעולם. ובזה יובן בס"ד (משלי כד, ג) 'בְּחָכְמָה יִבָּנֶה בָּיִת' קאי על בית שלישי שהוא מכוונה בשם בַּיִת שהוא מספר ד' פעמים מְנֻחָה יען שהוא מתום מנחה הרביעית והוא כנגד האצילות וידוע דהאצילות הוא סוד חכמה והבריאה בינה והיצירה תפארת והעשיה מלכות. ובארנו בס"ד לעיל דבית שלישי הוא כנגד האצילות.

ובאופן אחר נראה לי בס"ד טעם לשלשה שמות הנזכרים כי הראש שבו המוח נקרא בַּיִת והגוף התחלתו היא בחוט השדרה שמושך כח מן המוח שבראש הנקרא בַּיִת, ולכן בזמן בית ראשון ובית שני שהיתה היניקה והשפעה של התחתונים מן בחינת הגוף דהיינו ז' ספירות תחתונות שהוא סוד 'גופא' ששם מתחיל חוט השדרה נקראו אחד בשם הַר ואחד בשם שָׂדֶה דצירוף שניהם הוא אותיות **השדרה** שהם אותיות **הַר שָׂדֶה** אך בזמן בית שלישי דהיניקה תהיה מן בחינת הראש שנקרא בַּיִת ששם המוח לכך קראו בַּיִת.

וְלֹא כְיִצְחָק שֶׁכָּתוּב בּוֹ: 'שָׂדֶה' שֶׁנֶּאֱמַר: (בראשית כד, סג) "וַיֵּצֵא יִצְחָק לָשׂוּחַ בַּשָּׂדֶה". קשה והלא יצחק לא היה מתפלל באותה שעה בהר המוריה ששם המקדש כדי שתאמר שקראו שָׂדֶה למקום המקדש?

ונראה לי בס"ד דמשמע ליה שקרא יצחק למקום המקדש בשם שָׂדֶה מהכא דדייק למאי אצטריך למימר 'בַּשָּׂדֶה' דסגי לומר 'וַיֵּצֵא יִצְחָק לָשׂוּחַ' אלא ודאי דיצחק קרא למקום המקדש שָׂדֶה ומן הדין הוא דאם מתפלל בכל מקום שיהיה צריך לכוין לבו

כנגד בית המקדש כמ"ש רבותינו ז"ל (ברכות ל.) על פסוק 'בָּנוּי לְתַלְפִּיּוֹת' (שיר השירים ד, ד) תל שכל פיות פונים בו ולכן יצחק כאשר הלך להתפלל מנחה עתה אף על פי שאינו בהר המוריה כיון לבו בתפילתו על מקום המקדש כי שם שער השמים, ולהכי אמר 'וַיֵּצֵא יִצְחָק לָשׂוּחַ בַּשָּׂדֶה' פירוש כשיצא לשוח זו תפלה כיון לבו בשדה הוא מקום המקדש אשר הוא קרא שמו בשם שָׂדֶה וכיון דלא אמר לָשׂוּחַ בְּהַר ה' כאשר קראו אברהם אבינו ע"ה 'בְּהַר ה' יֵרָאֶה' (בראשית כב, יד) משמע שהוא קרא למקום המקדש בשם שָׂדֶה ולכן הזכירו הכתוב כאן כאשר קראו הוא בעצמו.

וּכְתִיב: (**בראשית א, ה**) "**וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹּקֶר יוֹם אֶחָד**". מקשים והלא כמה פסוקים יש דכתיב בהם יום? ונראה לי ידוע דבזמן קיבוץ גלויות מוכרח שישלוט החסד דוקא בעולם כי גם הגבורה תתהפך לחסד וידוע דיום ראשון דששת ימי בראשית שלט החסד לבדו לכן לא נאמר בו 'יוֹם רִאשׁוֹן' אלא 'יוֹם **אֶחָד**' שהוא מספר **אהבה** [13] דהחסד נקרא בשם אהבה כנודע.

והנה בקבוץ גלויות כתיב (הושע ב, ב) 'יוֹם יִזְרְעֶאל' וחלק התיבה לשתים וקרי בה 'יזרע אל' שהוא החסד דכתיב (תהלים נב, ג) 'חֶסֶד אֵל כָּל הַיּוֹם' ועוד כתיב ביה (הושע ב, ב) 'וְשָׂמוּ לָהֶם רֹאשׁ אֶחָד' ולכן מקישים זה לזה יום של **יִזְרְעֶאל** ליום **אֶחָד** דששת ימי בראשית.

דף פח:

נִמְצָא מֶלֶךְ תָּלוּי בַּמַּלְכָּה, וְהַמַּלְכָּה תְּלוּיָה בְּרִבָּן גַּמְלִיאֵל. יש להקשות מאי קא משמע לן בזה והלא דברים אלו הם פשוטים וכל אחד יאמר ויסביר אותם מדעתו?

ונראה לי בס"ד רמזו לפי דרכם דבר נסתר לומר המלך מקבל שפע מלכותו מן המלכה העליונה היא מדת המלכות שהיא ספירה העשירית, והמלכה היא מלכות העליונה תלויה ברבן גמליאל רמז לתפארת.

או יובן בס"ד דאמרו רבותינו ז"ל (בבא מציעא נט.) אין הברכה מצויה אלא בעבור אשתו של אדם ובא ללמדינו לפי דרכו דאפילו גבי מלך אמרו כן שהוא תלוי באשתו.

דף פ"ב ע"ב

דף צד.

עוֹלָם, אֶחָד מִשִּׁשִּׁים בַּגַּן. הנה כפי המתבאר מספר הקדוש עץ חיים לרבינו האר"י ז"ל בשער 'ציור העולמות' משמע שיש גן עדן תחתון על פני הארץ הלזו ממש ואין בדברים אלו לשון משל וחידה, ולפי זה הדבר יפלא כיון דעולם הזה אחד מששים בגן היכן עמידת הגן בעולם הזה?

ואמרתי בודאי בנס הוא עומד ואינו תופס מקום בעולם הזה וכאשר מצינו בבית קודש קדשים דארון אינו מן המדה וכן כרובים אינם מן המדה שאין תופסין מקום אלא בנס עומדים וכן הגן התחתון בנס עומד.

תָּנוּ רַבָּנָן: חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל אוֹמְרִים: גַּלְגַּל קָבוּעַ וּמַזָּלוֹת חוֹזְרִין. וְחַכְמֵי אֻמּוֹת הָעוֹלָם אוֹמְרִים: גַּלְגַּל חוֹזֵר וּמַזָּלוֹת קְבוּעִין. הנה הרב בעל ספר הברית במאמר ב' פרק ה' האריך בדבר זה והביא דברי הגמרא כאן ומה ששאל רב אחא בר יעקב וסוף דבר כתב אחר כי כן הודע לנו דעת כל חכמי ישראל בגלגל המזלות מסתמא כן דעתם גם בגלגלי כוכבי לכת אשר למטה ממנו שהכוכבים חוזרים ופורחים באויר גלגלי הרוחניים שלהם ורב אחא בר יעקב מסופק בהם כמו בגלגל המזלות, ומה שאמרו במדרש רבה בשם רשב"י אין אנחנו יודעים אם פורחים הם באויר ואם שפין ברקיע ואם מהלכין הם כדרכן, הדבר קשה מאד ואי אפשר לבריות לעמוד עליו.

הנה מאמרו זה היה קודם כניסתו למערה כי לאחר יציאתו משם כבר קרן עור פניו מרוח הקודש שלבשתו וכל רז לא אניס ליה ונהרין ליה שבילין דאצילות וכל שכן מה שיש בסוף עולם העשיה, באופן כי חכמי ישראל הדבר ברור אצלם שהגלגל קבוע והמזלות חוזרים בו וכן יסד הפייט ביוצר ליום אחרון של פסח וכו' מפני שהמזלות גשמיים והגלגל רוחני ודבר זה הוא כמו עוף הפורח באויר אשר אתנו שהעוף גוף גשמיי והאויר גוף רוחניי וכן שאר הגלגלים והכוכבים במסילותם אשר למטה מן המזלות עד כאן דבריו יעיין שם.

ואני אומר שגם רב אחא בר יעקב אינו מסופק בעיקר הדבר אלא ברור לו האמת כדברי חכמי ישראל שהגלגל קבוע והמזלות חוזרים והוא לא ערער כי אם על התשובה והסתירה שעשה רבי, ורוצה לומר אין זו תשובה ואין יוצא מזה הכרח יען

כי יוכל הדוחה לדחות ולומר דִּילְמָא, כְּבוּצִינָא דְּרִיחַיָּא? אִי־נַמִּי, כְּצִינּוֹרָא דְּדָשָׁא? ומה שכתב הרב הנזכר לעיל על דברי רשב"י דאמרו משמו במדרש רבה זה היה בתחילת ימיו ואחר כך ודאי נתברר לו האמת כדברי חכמי ישראל דבריו טובים ונכוחים בזה דודאי כן הוא.

ודע כי לפי דברי רבינו האר"י ז"ל בעץ חיים שער 'ציור העולמות' פרק ב' משמע דמה שאמרו בברייתא **חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל אוֹמְרִים: גַּלְגַּל קָבוּעַ** עיקר כונתם על הרקיע, ובעבור שהגלגל קבוע ברקיע לכן לפעמים כוללים אותו עם הרקיע ובמקום .שצריך לומר רקיע אומרים גלגל בלשון מושאל, ועיקר התנועה יחסו אותה למזל שהוא הכוכב אשר הוא נקודת הגלגל ונשמתו, ולכן אמרו **וּמַזָּלוֹת חוֹזְרִים**.

ולפי זה אם יאמר אדם **גַּלְגַּל קָבוּעַ** אין זה טועה דעיקר הכוונה היא על הרקיע ומחמת שהגלגל קבוע בו ממש יוכל לדבר על הרקיע ויזכירהו בשם גלגל בלשון מושאל וכן נמי אם יאמר אדם **גַּלְגַּל חוֹזֵר** גם זה אינו טועה דיש לומר כונתו הוא על הגלגל דוקא ולא על הרקיע.

ולכן **חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל** שאמרו **גַּלְגַּל קָבוּעַ וּמַזָּלוֹת חוֹזְרִים** כונתם באומרם גלגל קבוע הוא על הרקיע ותפסו גלגל בלשון מושאל. ומסוף דבריהם שסיימו לומר ומזלות חוזרים אתה תבין תחילת דבריהם שהיתה כונתם על הרקיע והם אמת ודבריהם אמת, אבל **חַכְמֵי אֻמּוֹת הָעוֹלָם** אי אפשר לתקן דבריהם מפני שסיימו לומר **וּמַזָּלוֹת קְבוּעִין** וזה שקר גמור שאי אפשר לתקן אותו.

דף צד:

וְנִרְאִין דִּבְרֵיהֶן מִדְּבָרֵינוּ. פירוש כפי השערת השכל נִרְאִין דִּבְרֵיהֶם בעולם יותר מִדְּבָרֵינוּ אבל ודאי כפי האמת דברי חכמי ישראל הם באמת וצדק. ולכן גם עתה שאומר נִרְאִין דִּבְרֵיהֶם קרי לדברי חכמי ישראל דְּבָרֵינוּ כי רק מצד חסרון ידיעה שיש לבני אדם בעניינים אלו אז נראין דברי חכמי אומות העולם יותר ולכן לא אמר תשובה לחכמי ישראל שֶׁבַּיּוֹם, מַעְיָנוֹת צוֹנְנִין וכו' כי אין זו תשובה וטענה לפי האמת לסתור דבריהם.

ועיין להרב ספר הברית במאמר ד' פרק יו"ד מה שכתב בזה יעיין שם, ואופן הישוב אשר עשה יש לעמוד עליו ואין כאן מקום להאריך בו.

ואני אומר דמה שאמרו **חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל** חַמָּה בַּיּוֹם מְהַלֶּכֶת לְמַטָּה מִן הָרָקִיעַ וּבַלַּיְלָה, לְמַעְלָה מִן הָרָקִיעַ לא קאי על גוף החמה אלא קאי על כח הנשמה שלה אשר תוקף החום שלה הוא בא מן כח הנשמה שבה וזה יסתלק ממנה בלילה להיות מהלך למעלה מן הרקיע שלה שעל ידי כך יתרחק מגופה הרבה מאד וממילא יחלש כח החום הבא ממנה והוא בדוגמת האדם שהוא ישן שיסתלק ממנו כח הנפשיי שבו וישאר בגופו כח נפשיי קצת לצורך חיותו. **וְחַכְמֵי אֻמּוֹת הָעוֹלָם** אומרים בלילה כח הנפשיי של החמה מתהלך תחת הקרקע פירוש תחת קרקע ארץ העליונה הנקראת תבל שאנחנו דרים בה.

וכאשר תשכיל להבין איך הוא מצב שבעה ארצות ואיך הם עומדין בכדור הארץ תבין דברי אלה בטוב טעם. ובמקום אחר כתבתי בזה ואין כאן מקום להאריך בו.

ואיך שיהיה ידוע תדע באמת ובאמונה כי דברי חכמי ישראל בכל מקום המה חיים וקיימים שהם אמת ודבריהם אמת, ומלבד הסוד אשר כוונו לרמוז אותו בתוך דבריהם הנה לפעמים תמצא שגם בדרך הפשטי יש להם כוונה עמוקה ומחמת שאנחנו חסרים כמה הקדמות גם בדרך הפשט לכך אין אנחנו מבינים כונתם על האמת אפילו כפי הפשט של הדברים ואנחנו מצפים לביאת מורה צדק שאז השם יתברך יאיר עינינו ונראה נפלאות מתורתו ונבין דברי חכמים וחידותם ונשיג האמת לאמיתו.

דף קד.

דְּלָא אִסְתַּכֵּל בְּצוּרְתָא דְּזוּזָא. נראה לי הטעם דידוע כל צורה ובפרט אם היא בולטת אפילו שעשויה לנוי או למזכרת של כבוד שורה עליהם רוח טומאה, לכן איכא מדת חסידות שלא יסתכלו בה. ונקיט **זוּזָא** לרבותא לומר אפילו שדרך להסתכל במטבע דרך עסק לידע אם הוא מזוייף או לאו עם כל זה הוא לא היה מסתכל גם בזה.

והא דקרו ליה **בְּנָן שֶׁל קְדוֹשִׁים** זו היא מעלה וכבוד לייחסו לצדיקים אשר בגן עדן דכתיב בהו (תהלים טז, ג) 'לִקְדוֹשִׁים אֲשֶׁר בָּאָרֶץ הֵמָּה' שהם נבדלים מכל רוח טומאה

ורוח רעה כן הוא בחסידות זו מבדיל עצמו מן רוחות רעות.

ובזה ניחא לתרץ דקדוק אחר למה לא קראו אותו קָדוֹשׁ כדקרו לרבי? אלא משום דהתם קראוהו קדוש בשביל גדר וסייג שעשה בדבר הנוגע לערוה דאמרו רבותינו ז"ל (ויקרא רבה כד, ו) 'כל מקום שאתה מוצא גדר ערוה אתה מוצא קדושה' אך כאן הגדר וסייג שעשה הוא להתרחק מרוח רעה וטומאה ולכן קראוהו **בְּנָן שֶׁל קְדוֹשִׁים** שמתייחס 'לִקְדוֹשִׁים אֲשֶׁר בָּאָרֶץ' החיים בגן עדן שהם נבדלים מרוחות רעות.

סֵדֶר הַבְדָּלוֹת הֵיאַךְ? אוֹמֵר: הַמַּבְדִּיל בֵּין קֹדֶשׁ לְחֹל. יש להקשות כיון שהוא צָרִיךְ לְהַזְכִּיר מֵעֵין הַבְדָּלוֹת הָאֲמוּרוֹת בַּתּוֹרָה וכמו שאמר רבי יהושע בן לוי, אם כן למה אינו מזכיר בין חיה הנאכלת ובין חיה אשר לא תאכל דכתיב בזה הבדלה כמו שנאמר (ויקרא יא, מז) 'לְהַבְדִּיל בֵּין הַטָּמֵא וּבֵין הַטָּהֹר וּבֵין הַחַיָּה הַנֶּאֱכֶלֶת וּבֵין הַחַיָּה אֲשֶׁר לֹא תֵאָכֵל'? ואין לומר דלא סמיך לשון ההבדלה לחיה אלא סמיך לבין הטמא הא איכא נמי פסוק בפרשת קדושים (ויקרא כ, כה) 'וְהִבְדַּלְתֶּם בֵּין הַבְּהֵמָה הַטְּהֹרָה לַטְּמֵאָה וּבֵין הָעוֹף הַטָּמֵא לַטָּהֹר' ואם כן קשה לימא בסדר ההבדלה בין בהמה הטהורה לטמאה? ונראה לי בס"ד דלא רצו להזכיר עם ההבדלות מה שנאמר על בהמות וחיות. ועוד נראה לי כי נכלל בהבדלה של בין הטמא לטהור גם בהמה הטהורה והטמאה וחיה הנאכלת וחיה אשר לא תאכל.

ובזה ניחא לתרץ קושיא אחרת דאמאי לא הזכיר 'בין יום ובין לילה' דכתיב בתורה (בראשית א, יד) 'יְהִי מְאֹרֹת בִּרְקִיעַ הַשָּׁמַיִם לְהַבְדִּיל בֵּין הַיּוֹם וּבֵין הַלָּיְלָה'? ולפי האמור ניחא דזה נכלל באומרו 'בֵּין אוֹר לְחֹשֶׁךְ' דהא כתיב (בראשית א, ה) 'וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לָאוֹר יוֹם וְלַחֹשֶׁךְ קָרָא לָיְלָה'.

אך עדיין קשה לי דהא כתיב בפרשת תרומה (שמות כו, לג) 'וְהִבְדִּילָה הַפָּרֹכֶת לָכֶם בֵּין הַקֹּדֶשׁ וּבֵין קֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים' ואם כן יזכיר בהבדלות 'בין הקודש ובין קודש הקדשים'? ואין לתרץ דזה נכלל באמרו 'בֵּין קֹדֶשׁ לְחֹל' משום דקודש לגבי קודש הקדשים חשיב כמו חול, דזה אינו דמצינו בגמרא דמתרץ כהנים לויים ישראלים תרי מילי נינהו וכו' נמצא דהמנין נשלם בהבדלה כזאת שהיא בין הקודש ובין קודש קדשים ולא אמרינן נכלל ביחד, ואם כן הוה עדיף להזכיר בהבדלות הבדלה זו ד'בין קודש ובין קודש

הקדשים' ולא יצטרך להשלים המנין באותה הבדלה הנזכרת בכתובים שהוא פסוק בדברי הימים ואינה כתובה בתורה?

ונראה לי בס"ד דלא רצו להזכיר עם ההבדלות אלא רק אותם דשייכי גם בזמן הזה דאפילו הבדלות בין ישראלים ללויים ובין לויים לכהנים יש להם שייכות גם בזמן שאין בית המקדש קיים מה שאין כן הבדלה אשר 'בין הקודש ובין קודש הקדשים' אין לה מציאות אלא בזמן שבית המקדש קיים.

ועוד נראה לי בס"ד דכל הבדלות אלו מתייחסים להשם יתברך שהוא המבדיל מה שאין כן הא נתייחסה בכתוב לפרוכת העשויה בידי אדם דכתיב 'וְהִבְדִּילָה הַפָּרֹכֶת לָכֶם בֵּין הַקֹּדֶשׁ וּבֵין קֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים'.

דף קז:

הַשֶּׁמֶשׁ מַטְבִּיל בִּבְנֵי מֵעַיִם. יש להקשות למה נקיטה 'בְּנֵי מֵעַיִם' ולא מאכל אחר?

ונראה לי בס"ד דאיתא בנדרים (נדרים נד:) רבן שמעון בן גמליאל אומר '**קרביים לאו בשר ואוכליהן לאו בר אינש**' רוצה לומר אדם הדיוט. וכתב הרב המאירי ז"ל לא אמרו כן אלא דרך צחות לומר שאין מחזיקים כלל, אי נמי לענין הדין שאם התנה עם חבירו להאכילו בשר אינו יכול לפייסו בקרבין ומיניהון עיין שם, וכן נמי בשבת דף קכ"ב (ראה ביצה לג.) אמר לו רבא לשמעיה **טוי לי בר אווזא ושדי בני מעים לשונרא**, והיינו משום דלא חשיבי, ולכן כאן התירו 'בִּבְנֵי מֵעַיִם' דוקא דכיון דאין מחזיקים אין מרבים באכילתם אלא אוכלים דבר מועט, ועוד כיון דלא חשיבי בשר אז אפילו אם אוכל מהם יאכל בשר הפסח לתיאבון.

זֶכֶר לַדָּבָר, שֶׁנֶּאֱמַר: (ירמיה ד, ג) "**נִירוּ לָכֶם נִיר, וְאַל תִּזְרָעוּ אֶל קֹצִים**". עיין פירוש רשב"ם ומה שהקשו עליו התוספות ז"ל דחרישה וזריעה תרי מילי נינהו עיין שם.

ונראה לי בס"ד הכוונה דהמעונה לא יהיה לו התעוררות לבדוק נקביו לעשות צרכיו אבל אם יאכל יהיה לו התעוררות כמו שאמרו העולם 'אוכל דוחה אוכל' וידוע כפי הטבע העושה צרכיו קודם אכילה יהיה לו הנאה מן האכילה ביותר ולכן התירו לו לאכול מעט כדי שיהיה לו התעוררות לעשיית צרכיו לדחות הפסולת שבבטנו שזה יכוונה בשם חרישה שיטול הקוצים שבכרם ואחר כך יאכל בשר הפסח בלילה

לתאבון שזה יכוונה לזריעה, ולזה הביא הכתוב נִירוּ לָכֶם נִיר שתחלה חורש ואחר כך זורע.

דף קט.

חַיָּב אָדָם לְשַׂמֵּחַ אֶת אִשְׁתּוֹ וּבְנֵי בֵּיתוֹ בָּרֶגֶל. נראה לי בס"ד האדם עם בני ביתו הם חמשה מינים בבית, שהם הא' האיש עצמו שהוא בעל הבית, והב' אשתו והג' בניו הזכרים והד' בנותיו הנקבות, הה' משרתיו, ו'**חמשה**' הוא אותיות **שמחה**, רמז שכל חמשה אלו צריכין להיות בשמחה.

ועוד נראה לי חמשה מיני ימים טובים הם, הא' יום הזכרון דכתיב ביה (נחמיה ח, י) לְכוּ אִכְלוּ מַשְׁמַנִּים וכו', והב' חג הסוכות, והג' שמיני עצרת שהוא חג בפני עצמו, והד' חג הפסח, והה' חג השבועות. ו'**חמשה**' הוא אותיות **שמחה** שצריך להיות בהם שמחה של אכילה, ולזה אמר (קהלת ט, ז) 'לֵךְ אֱכֹל **בְּשִׂמְחָה** לַחְמֶךָ' אותיות בחמשה הם חמשה מיני ימים טובים הנזכרים.

אֲנָשִׁים בְּרָאוּי לָהֶן בְּיַיִן. נראה לי בס"ד (משלי טו, כג) 'שִׂמְחָה לָאִישׁ בְּמַעֲנֵה פִיו' מַעֲנֵה לשון מקום, רוצה לומר במקום פיו ששם שופך היין ולא בלבוש. 'וְהַנָּשִׁים בְּרָאוּי לָהֶן בְּבִגְדֵי צִבְעוֹנִין בְּבָבֶל וּבִגְדֵי פִּשְׁתָּן בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל' ואף על גב דאיכא פשתן בבבל אין שמחה בפשתן אלא אם כן יהיה מלובן ביותר ומים של בבל עכורין ואין בגדי פשתן מתלבנים בהם היטב לכן שמחתם תהיה בבגדי צבעונין אבל בארץ ישראל מים צלולים מתלבנים היטב בגדי פשתן.

נמצא האיש שמחתו ביין והאשה בבגדים ונראה לי בס"ד הטעם כי האיש ההוצאה מוטלת עליו ולפעמים אֵין לְאֵל יָדוֹ ודוחק עצמו שהוא לוה מאחרים, או מוכר חפץ בפחות כדי להביא מעות להוצאת יום טוב הרבה, ולכן כפי הטבע כשיכנס יום טוב יהיה לו דאגה בלבבו על ההוצאה לכן שמחתו תהיה שלימה ביין שמעביר הדאגות, אבל האשה שאין לה דאגות מחמת רבוי ההוצאה אין צריך לה יין ותשמח במלבושים שהיא מתקשטת בהם.

ועוד נראה לי בס"ד, היין משכר ומעורר תאות המשגל להיות האדם תובע בפה לכך ראוי לאיש דוקא דאם על ידי היין תבע בפה אין זה גנאי לו, אך האשה דאם תובעת

בפה גנאי גדול הוא לה, כמו שאמרו רבותינו ז"ל (כתובות סה.) לכן אם תשתה יין ותשמח בו, אז שמחה זו תוגה לה, ולכן אמרו רבותינו ז"ל על פסוק (במדבר ה, יב) 'אִישׁ אִישׁ כִּי תִשְׂטֶה אִשְׁתּוֹ' הטי"ת תתחלף בתי"ו בדטלנ"ת לרמוז אם תשתה אז תשטה לשון שיטות שתובעת בפה, לכך שמחתה בבגדים נאים כדי שבעלה יראנה מקושטת ויזקק לה אף על פי שהיא אינה תובעת בפה, ולכן כתיב (תהלים קד, טו) 'וְיַיִן יְשַׂמַּח לְבַב אֱנוֹשׁ' כלומר אנוש זכר ולא אשה.

או יובן בס"ד הנאת המלבוש מצויה אצל האשה יותר מן האיש כי הלבוש נתהווה בעולם מכח חטא עץ הדעת שהתחילה בו חוה כי קודם זה (בראשית ב, כה) 'וַיִּהְיוּ הָאָדָם וְאִשְׁתּוֹ עֲרוּמִּים וְלֹא יִתְבּשָׁשׁוּ' אך אחר אכילת עץ הדעת הרגישו בזה שהם ערומים, דכתיב (בראשית ג, ז) 'וַיֵּדְעוּ כִּי עֵירֻמִּם הֵם וַיִּתְפְּרוּ עֲלֵה תְאֵנָה וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם חֲגֹרֹת' ונמצא כי האשה סיבבה המלבוש בעולם ולכן הנאתה ושמחתה תהיה מן המלבושין יותר מן האיש. ועוד כאשר ידעו שהם ערומים והיו בושין זה מזה עד שעשו להם לבוש מעלי תאנה היתה בושתה של האשה יותר מן האיש, ולכן גם עתה האיש יעמוד ערום לפני אשתו מה שאין כן האשה בושה לעמוד ערומה בפני בעלה. ונמצא אחר שעשו להם הלבוש לכסות גופם היתה הנאת האשה מן המלבוש יותר משל איש וכיון דהנאת הלבוש ושמחתו אצל האשה יותר מן האיש, לכך כתיב אצל אשת חיל (משלי לא, כה) 'עֹז וְהָדָר לְבוּשָׁהּ וַתִּשְׂחַק לְיוֹם אַחֲרוֹן'.

והא דהקדים בלשון המאמר את בָּבֶל קודם אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל באומרו 'בִּגְדֵי צִבְעוֹנִין בְּבָבֶל וּבִגְדֵי פִּשְׁתָּן בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל'?

נראה לי בס"ד הואיל דבעל המאמר הזה היה רב יוסף שהוא בבבל, לכך זכר הנוהג בבבל קודם דבר הנוהג בארץ ישראל. **אי נמי** מפני שהמועדים בבבל יש בהם שמחה יותר משל ארץ ישראל הקדים למקום שיש בו שמחה יותר כמו שאמרו בגמרא דשבת (שבת דף קמה:) מפני מה מועדים שבבבל שמחים מפני שלא היו באותה קללה של (הושע ב, יג) 'וְהִשְׁבַּתִּי כָּל מְשׂוֹשָׂהּ חַגָּהּ חָדְשָׁהּ וְשַׁבַּתָּהּ'. **ועוד** כי בבבל הימים טובים כפולים מכח ספיקא דיומא וניכרת בהם השמחה יותר משל ארץ ישראל שהוא יום אחד וקצר הוא.

עַכְשָׁיו שֶׁאֵין בֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם, אֵין שִׂמְחָה אֶלָּא בְּיַיִן. קשה וכי עכשיו אין אוכלים בשר ולמה היין מילא מקום שמחת הבשר של שלמים של זמן בית המקדש ואין הבשר של חולין שאוכלין עתה ממלא מקום שמחת הבשר של זמן בית המקדש?

ונראה לי בס"ד דהשמחה צריך שתהיה שלימה לנפש ולגוף דהיינו שהגוף נהנה מן אכילת הבשר והנפש נהנית מן בירור ניצוצות קדושה הנעשה באכילת הבשר ולכן באכילת שלמים היתה שמחה שלימה דאפילו עם הארץ עושה בירור שלם באכילת בשר שלמים שיהיה לו עזר מצד קדושת הבשר ומצד קדושת המקום ולכן כתיב באכילת השלמים (דברים טז, יא) 'וְשָׂמַחְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ', אמנם כשאין בית המקדש קים צריך גבר בגוברין לברר ניצוצות קדושה מן אכילת הבשר, שלכן אמרו רבותינו ז"ל (מט:) 'עם הארץ אסור לאכול בשר' מפני שאינו יכול לברר באכילתו, ולכן אין שמחה שלימה לנפש באכילת הבשר, אך היין בירור שלו הוא יותר נקל מן הבשר לכן יש בו שמחה גם לנפש.

או יובן בס"ד בזמן שבית המקדש קיים אין דאגות בלב לכך השמחה בבשר לבדו ואין צריכין ליין להסיר דאגות שבלב, אך בזמן שאין בית המקדש קיים שהדאגות מצויים הרבה אצל כל אדם אין שמחה בבשר מאחר כי האורב היא הדאגה בחדר של הלב לכך **אֵין שִׂמְחָה אֶלָּא בְּיַיִן** שטבעו להעביר הדאגות וממילא תתעורר השמחה.

ועוד נראה לי בס"ד דידוע שפע האכילה נמשך מן אותיות י"ה שבשם שהם חו"ב [חכמה ובינה] ושפע השתיה נמשך מן אותיות ו"ה שבשם שהם תו"מ [תפארת ומלכות] בסוד (שיר השירים ה, א) 'אָכְלוּ רֵעִים שְׁתוּ וְשִׁכְרוּ דּוֹדִים' ולכן בזמן שבית המקדש קיים ההשפעה עליונה יתרבה השפע באכילה שנמשך מן אותיות י"ה ולכך השמחה תהיה בבשר שהוא אכילה אבל כשאין בית המקדש קיים דאין השפעה עליונה לא יתרבה השפע באכילה אלא רק בשתיה בלבד שהיא תחתונה, ולכן השמחה ביין שהוא שתיה ולכן נס הפורים שהיה בחוץ לארץ השמחה שלו היא בשתיה שהיא תחתונה.

ובזה יובן (ישעיהו סו, כג) 'יָבוֹא כָל בָּשָׂר לְהִשְׁתַּחֲוֹת לְפָנַי אָמַר ה' ולא אמר יבא כל אָדָם אלא כינה אותם בשם בָּשָׂר כי בזמן שבית המקדש קיים יהיה להם השפעה עליונה שהיא בבשר שהוא אכילה.

ובזה יובן בס"ד (משלי ט, א) 'חָכְמוֹת בָּנְתָה בֵיתָהּ חָצְבָה עַמּוּדֶיהָ שִׁבְעָה' כי הימים טובים בארץ ישראל הם שבעה בכל השנה כולה שהם ב' ימים של ראש השנה שגם בזמן הבית היו עושין ב' ימים ויום ראשון דסוכות ויום שמיני עצרת ויום ראשון של פסח ויום ז' של פסח ויום ראשון דשבועות הרי שבעה ימים טובים, וידוע ישראל נקראו (דברים ד, ו) 'עַם חָכָם וְנָבוֹן' וזהו שנאמר 'חָכְמוֹת בָּנְתָה בֵיתָהּ' הוא בית המקדש אז 'חָצְבָה עַמּוּדֶיהָ שִׁבְעָה' הם שבעת ימים טובים ובאותם הימים יש להם שמחה בבשר וביין וזהו (משלי ט, ב) 'טָבְחָה טִבְחָהּ' זה הבשר ואגב נמי 'מָסְכָה יֵינָהּ'.

דף קט:

לַיְלָה הַמְשֻׁמָּר וּבָא מִן הַמַּזִּיקִים. נראה לי הכוונה כי אותה הלילה גבר אברהם אבינו על אותם המלכים בנס שהיה ליל ט"ו ניסן וגם בליל ט"ו ניסן נעשה הנס לשרה אבינו ע"ה באבימלך, גם בזו הלילה ניצול יעקב אבינו ע"ה מן שר עשו בהאבקו עמו וזהו **מְשֻׁמָּר וּבָא** משנים קדמוניות שהיה בו כמה שמירות **מִן הַמַּזִּיקִין** הם האוייבים של הצדיקים.

לֹא יֹאכַל אָדָם 'תְּרֵי', וְלֹא יִשְׁתֶּה 'תְּרֵי'. הנה ענין זה של הזוגות יפלא למה השדים היו מתקנאין ושולטין בזוגות? ואין לך דבר בעולם שאין לו טעם נסתר!

ונראה לי בס"ד דידוע דסטרא דקדושה שרי בחיבורא וסיים בחיבורא אך הסיטרא אחרא שרי בחיבורא וסיים בפירודא וכנזכר בזוהר משפטים דף צ"ה והדבר מפורש היטב בשער מאמרי רשב"י לרבינו האר"י ז"ל כי הקליפות בתחילה היו הזכר והנקבה דבוקים אחור באחור ואחר כך ננסרו ונעשו בפירודא ונכנס שבת בראשית ולא היו יכולים לחזור להדבק פנים בפנים ונשארו בפירודא, ובזה פירש רבינו מהרש"ו [מורנו הרב רבי שמואל ויטאל] ז"ל (תהלים צב, א) מִזְמוֹר שִׁיר לְיוֹם הַשַּׁבָּת וכו' יִתְפָּרְדוּ כָּל פֹּעֲלֵי אָוֶן יעיין שם.

ולכן יש מזיקין דקפדי אזוגות כי הזוג הוא נפרד מפני כי זכר ונקבה דקליפה שהוא שרשם לא היו יכולים להתחבר יחד ונשארו בפירודא ודבר זה הוא קשה עליהם מאד שלא היו יכולים להדמות בזה אל הקדושה ששם סיים בחיבורא, ועל כן כשיראו למטה מעשה זוגות שהוא פירודא זוכרים צרתם ומתגרים במה דעביד זוגות.

והנה תהלות לאל שנתבטל נזק של הזוגות מפני כי הסיטרא אחרא נחלש כוחה ותחלה נתבטל בארץ ישראל מפני קדושתה ואחר כך נתבטל גם מבבל אף על גב דשכיחי שם מזיקין טפי. **ועתה בזמן הזה אדרבה העולם עוסקים בזוגות** ומנהג הנשים פה עירינו בג'דאד יע"א אם שולחים מיני מתיקה בתוך הכלים בשמחת נשואין או מילה מזה לזה מקפידים שלא ישלחו כלים מספר נפרד אלא מספר זוג ונהגו כדי לבטל חשש הזוגות שהיה בראשנה וגבר ישראל.

רָבָא אָמַר: כּוֹס שֶׁל בְּרָכָה מִצְטָרֵף לְטוֹבָה, וְאֵינוֹ מִצְטָרֵף לְרָעָה. הקשה הרב פתח עינים ז"ל אמאי לא קאמר כוס של 'קִדּוּשׁ' מצטרף לטובה ואינו מצטרף לרעה? וטפי הוה ליה למימר כוס של קידוש אי משום דקדים ואי משום דלכולי עלמא בעי כוס מה שאין כן ברכת המזון איכא מאן דאמר דאינה טעונה כוס (ברכות נא.) עיין שם.

ונראה לי בס"ד דקושית הגמרא היא רק על שני כוסות האחרונים דוקא שהם של ברכת המזון ושל הלל יען כי ברכת המזון היא סילוק ולכן כוס ברכת המזון סברה הוא שאינו מצטרף עם הקודם לו, ואף על גב דאם נאמר שאינו מצטרף עם הקודם נמצא שתה זוגות מקודם ותקשי על זה! אין זו קושיא דיש לומר סמכי רבנן שבתוך הסעודה ודאי ישתה כוס אחד לפחות כדי לבטל הזוגות, ורק הקושיא היא על כוס ברכת המזון וכוס ההלל דקיימא לן בין שלישי לרביעי לא ישתה אם כן הם זוגות ממש ואיך יתקנו רבנן כך ומשני כוס של ברכת המזון מצטרף לטובה אפילו אם לא שתה קודם אלא רק שני כוסות שהם של קדוש ושל גאל ישראל יצטרף עמהם כדי שלא יהיה מספר זוגות וזהו רבותיה דאף על גב דברכת המזון יש לה דין סילוק ואינו ראוי שיצטרף כוס זה עם הקודם עם כל זה יצטרף לטובה, ועוד רבותא אחריתי דאינו מצטרף לרעה, דאחר ששתה כוס רביעי אין מצרפים כוס שלישי של ברכת המזון עם הכוסות כולם אלא נחשוב כאלו לא שתה כוס ברכת המזון כלל ונמצא שכל הכוסות ששתה הם שלשה דוקא.

דף קי.

אַשְׁמְעֵי, מַלְכָּא דְּשֵׁידֵי, מְמַנֶּה הוּא אַכּוּלְהוּ זוּגֵי. פירוש על אותם זוגות של הלכה למשה מסיני שהם שני ביצים ושני אגוזים ושתי קישואין ודבר אחר וכמו שאמר רב

דימי לקמן.

ומה שאמר **וּמַלְכָּא לָא אִיקְרֵי 'מַזִּיק'** לאו יוסף שידא קאמר הכי אלא רב יוסף הוא דקאמר כן מסברה דנפשיה אחר ששמע מן יוסף שידא דאמר אשמדאי ממונה אזוגי שהם שני ביצים וכו' הנזכר וקאמר רב יוסף דמלכא לא אקרי מזיק להזיק בכל זוגי דעלמא ורק יזיק באותם הזוגות שנתמנה עליהם אבל האיכא דאמרי פליגי על רב יוסף וסבירא ליה אדרבה רשות בידו להזיק יותר מן המסור בידו ולכן איכא למיחש בכולהו זוגי דעלמא.

לִנְקוֹט זַקְפָּא דְיַדֵיהּ דְיַמִינֵיהּ בְיַדֵיהּ דִשְׂמָאלֵיהּ, וְזַקְפֵּיהּ דְיָדֵיהּ דִשְׂמָאלֵיהּ בְיַדֵיהּ דְיַמִינֵיהּ. נראה לי דהגודל רומז לישראל וכמו שכתבנו במקום אחר ומניח ומצניע גודל ימין ביד שמאל וגודל שמאל ביד ימין כדי לכלול החו"ג [חסד וגבורה] למתק הגבורה בחסד ובזה יתגבר על הסיטרא אחרא.

ומה שאמר **הֲוָה עוּבְדָא, עַד מֵאָה וְחַד, וּפָקַע שִׁידָא** נראה לי בס"ד הטעם שפקע בק"א מפני שמספר ק"א הוא 'מיכאל' [101] שהוא שר החסד והקליפות אין להם יניקה מצד החסד אלא רק מצד הגבורה.

ועוד נראה לי בס"ד דכתבנו במקום אחר פלוני חציו **ס"מ** הם רע וחציו **א"ל** הם מצד הקדושה ולעתיד יתבטל הרע שהוא ס"מ וישאר רק אותיות א"ל. וידוע כי המזיקין הם מצד פלוני אך הם מן הרע שבו שהוא אותיות ס"מ שמספרם מאה ולכן השד הגיע בדבריו 'עד מאה' שהוא מספר ס"מ דאחוז בהם דאין לו אחיזה באותיות א"ל דפלוני ולכן כשאמר אחריו 'מאה ואחד' פקע השד מחמת מספר אחד שהזכיר אחר המאה דהוא אין לו אחיזה במספר א' הבא אחר ס"מ דפלוני [סמאל].

ובזה ניחא נמי להבין מאמר שאחרי זה (בדף קיא) דקאמר 'נפתח באל ויסיים באל או יפתח בלא ויסיים בלא' וצריך טעם מאי רבותייהו של תיבות אלו שהם אל או לא? ובזה מובן שפיר כי רוח רעה ומזיקין אין להם אחיזה באותיות 'אל' או אותיות 'לא' שיש בשם פלוני [סמאל].

דף קיא.

אִם תְּחִלַּת נִדָּה הִיא הוֹרֶגֶת אֶחָד מֵהֶם. פירוש אם נזדמן אותה שעה שם איזה מזיק מן השדים בעת שעברה אשה בין תרי גברי אז אותו מזיק יזיק את אחד מאלו והורגת רוצה לומר מזקת שתהיה סיבה שינזק אחד מהם אבל אם לא נמצא אותה שעה מזיק עומד לא יהיה מזה נזק.

מיהו דע כי הדבר פשוט דכל דברים אלו לא נאמרו אלא בזמן קדמון שהיו השדים והמזיקין מצויים הרבה והיו מינים ממינים שונים ועתה נחלשה הסיטרא אחרא נתמעטו אלו גם כן, ורק לכתחילה טוב לחוש ליזהר בזה.

דף קיב.

"**פְּלַנְיָא בַּר פְּלַנְתָּא צַחִינָא מַיָּא**"! **וכו**'. פירוש כיון שקורא לחבירו בשמו תרגיש רוח רעה שיש אחר שם עמו ולא תתגרה להזיקו באותם מים. והא דצריך להזכיר שם אמו כי רוח שומעת שתי שמות של זכר ונקבה תחשוב שיש עמו שנים איש ואשה והרי נעשו בין הכל שלושה ובורחת מן אותם המים כי בשלושה בורחים דאמרו רבותינו ז"ל שלושה לא נראין ולא מזיקין.

אַל תֵּשֵׁב בְּגָבְהָהּ שֶׁל עִיר וְתִשְׁנָה. עיין פירוש רש"י ז"ל [מקום שבני העיר עוברים ושבין שמא כשהן עוברין ושבין יבטלוך ויפסיקוך ממשנתך]. וקשה לי לפירושו אם כן למה תלה הדבר בְּגָבְהָהּ שֶׁל עִיר לימא ליה 'אַל תֵּשֵׁב בְּמָקוֹם עוֹבְרִים וְשָׁבִים וְתִשְׁנֶה' דימצא עוברים ושבים גם בבקעה של עיר?

ונראה לי בס"ד הכוונה דעל הרוב בעיר הבנויה בהר אין שטח שלה שבו בנין הבתים הוא שוה, אלא יש ג' הדרגות בקרקעיתה דהיינו בתים בנויים בשפולי קרקע העיר ואילו אין נח בדירתם כי יקבלו רוח מעופש מן העמק ששם יתקבץ ויאסף הזבל והסרחון ולחלוחית העמק והדרים בבתים ההם לא צילא דעתייהו, ויש בתים בנויים בְּגָבְהָהּ שֶׁל עִיר דהיינו בשטח העליון של קרקע העיר ואילו ניצולים מן העיפוש וכיוצא אך לפעמים יזדמן רוח סערה קשה שמגיע להם יותר מן התחתונים ומבלבל דעתם, אבל אותם בתים הבנויים בשטח האמצעי דירתם טובה מכל צד כי הם רחוקים

מן העיפוש של העמק וגם אין שולט בהם רוח קשה.

ולכן כיון ד'שמעתתא בעיא צילותא' (עירובין סה.) לכך על דירה שהיא בשיפולי העיר לא הוצרך לצוות לו כי זה רואה כל אדם ברעתה מצד ריח העיפוש והסירחון המגיע שם תמיד מן הלחלוחית ומן האשפתות הזורקים חוץ לעיר בשיפול שלה, אך הוצרך לצוות על דירה שהיא בְּגָבְהָהּ שֶׁל עִיר דהיינו בשטח העליון שלא ישב שם וישנה דאף על פי ששם האויר הוא טוב ונקי עם כל זה מחמת גובהו שולט בו לפעמים רוח קשה וחזק אשר יבלבל דעת האדם לכן ציוהו אל ישב שם וישנה אלא ישב בשטח האמצעי שהוא טוב תמיד בכל עת.

וְאַל תָּדוּר בְּעִיר שֶׁרָאשֶׁיהָ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים. עיין פירוש רש"י ז"ל [דטרוד בגרסיה ולא במילי דציבורא]. ועוד נראה לי בס"ד כיון שדרכם למנות את תלמידי חכמים לראשים אם כן יש חשש פן גם לו יסכימו עליו למנותו מן הראשים ואז יתבטל מלימודו.

או יובן בס"ד דהטעם מפני שהראשים צריכים ליסר את המון העם ולהוכיחם במילי דשמייא ולכך המון העם שונאים אותם ומדברים אחריהם דברים של בזיון וכמו שאמרו בגמרא (כתובות קה:) 'האי צורבא מרבנן דרחמי ליה בני מתא משום דלא מוכח להו במילי דשמייא' ואם הראשים האלה הם תלמידי חכמים אז יהיו כל התלמידי חכמים שנואים אצל המון העם ואפילו אותם שאין להם עסק עמהם, כי כן היא המדה והמנהג בעונותינו הרבים אם אדם עם הארץ יש לו איזה דבר עם אחד תלמיד חכם הוא יבזה וידבר סרה על כל החכמים, ולכן אל תדור בעיר זו פן תהיה שנוא ללצים אלו על חנם.

או יובן בס"ד אם הראשים תלמידי חכמים מוכרח להרבות בתכשיטין לנשים שלהם מאחר שהם פרנסים של העיר צריך שיתכבדו נשיהם ואם כן אתה תרצה אשתך גם כן לעשות לה תכשיטין רבים כמותם באומרה כמו שאלו הם חכמים ועושין תכשיטין לנשיהם גם אתה תעשה לי תכשיטין כמותם אף על פי שאתה חכם.

וְאַל תִּמְנַע מִנְעָלִים מֵרַגְלֶיךָ. פירוש לאו מבעיא הילוך ד' אמות שלא ילך יחף אלא אפילו שיעור אמה אחת מזוית לזוית לא ילך יחף.

אי נמי הזהירו על יום הכיפורים ויום ט' באב שהולכים יחפים עם כל זה לא ילך יחף לגמרי אלא ילבש מנעלים של בגד וכאשר הזהיר בזה הגאון ב"ח ושאר פוסקים:

עֲשֵׂה שַׁבַּתְּךָ חֹל וְאַל תִּצְטָרֵךְ לַבְּרִיּוֹת. הא דאמר 'שַׁבַּתְּךָ' ולא אמר 'שַׁבָּת'? נראה לי כי ידוע דעונג שבת של אכילה ושתיה יתייחס לגוף האדם אך שמירת שבת במצות שבו תתייחס להשם יתברך, ואם היה אומר 'עֲשֵׂה שַׁבָּת חֹל' היה איש שוגה ופתי מבין שיחלל השבת במלאכה בשכירות כדי שיקח בשכירותו אכילה ולא יצטרך לבריות וזה אינו! לכך אמר 'שַׁבַּתְּךָ' רוצה לומר עונג אכילה ושתיה שזה יתייחס לך 'עשהו חול' רוצה לומר שתאכל בצמצום כמו בחול 'וְאַל תִּצְטָרֵךְ לַבְּרִיּוֹת' ליקח בתורת צדקה כדי לאכול בהרווחה, אבל שבת המתייחס להשם יתברך שהוא שמירת מצותיו צריך לשומרו ולא תחללו אפילו אם אין לך מה לאכול.

וֶהֱוֵי מִשְׁתַּדֵּל עִם מִי שֶׁהַשָּׁעָה מְשַׂחֶקֶת לוֹ. נראה לי בס"ד 'מְשַׂחֶקֶת' רוצה לומר 'משמחת' כי שחוק הוא לשון חדוה כמו (בראשית כא, ו) 'צְחֹק עָשָׂה לִי אֱלֹהִים כָּל הַשֹּׁמֵעַ יִצְחַק לִי' ותרגומו 'חֶדְוָא עֲבַד לִי יְיָ כָּל דְּשָׁמַע יֶחֱדֵי לִי' ויש אדם שיש לו הצלחה שאינו מפסיד אלא רק מרויח אך הרווחתו היא נהוגה וטבעית שקונה סחורה בעשרת אלפים דינרים שיש לו קרן מדודים ומרויח בה אלף דינרים שהוא עשרה למאה דהריוח הזה הוא נהוג וטבעי וזה האדם לא ישמח על אשר לא הפסיד וגם לא ישמח כל כך בריוח כזה שהוא עשרה למאה הנהוג אף על פי שהריוח הוא אלף דינרים, אבל אם קנה סחורה במאה דינר והרויח בה אלף דינר הוא שמח שמחה גדולה, ואדם כזה דהרווחים שלו אינם כפי הנהוג אלא על חד עשר הנה זה נקרא שָׁעָה מְשַׂחֶקֶת לוֹ פירוש 'משמחתו'.

או יובן **מְשַׂחֶקֶת** מלשון טפח שוחק שיראה ימיו כפלים באיכותם מחמת רוב טובה ומנוחה שרואה מכל צד.

אִם אִי אַתָּה מְלַמְּדֵנִי, אֲנִי אוֹמֵר לְיוֹחַאי אַבָּא, וּמוֹסֶרְךָ לַמַּלְכוּת. פשט המאמר קשה להולמו איך יוציא רשב"י דברים כאלה מפיו לרבו? ואפילו אם נאמר שהוא לשון גוזמא! ועוד והלא כבר נמסר למלכות שהוא חבוש בבית האסורים כדי להורגו, ומה יוסיף לו במסירה מחדש?

ונראה לי בס"ד דאין כוונת רשב"י על מלכות הרשעה ח"ו אלא כוונתו על מדת המלכות שבקדושה אשר בעשר ספירות למעלה שבידה מסור פועל הדין והעונש כנודע. וידוע כי יוחאי אביו של רשב"י היה אדם גדול בתורה והתנאים הגדולים קורין אותו חברינו, וכוונתו לומר שאומר ליוחאי אבא שיעניש אותך על ידי כוונות הידועות לו בעבור 'שֶׁאֵין אַתָּה מְלַמְּדֵנִי תּוֹרָה' ומאחר דפעולת העונש היא נמשכת מן ספירת המלכות לכך אמר לו 'מוֹסָרְךָ לַמַּלְכוּת'. וכן היו מענישים הצדיקים בנפילת אפיים שהיא בסוד המלכות, וכאשר עשה רבי אליעזר לרבן גמליאל שהענישו בנפילת אפיים שהיה עושה ביום, וכנזכר בגמרא דמציעא (בבא מציעא נט: 'אשכחתיה דנפל על אנפיה').

אִם בְּקַשְׁתָּ לֵיחָנֵק, הִתָּלֵה בְּאֵילָן גָּדוֹל. נראה לי בס"ד הכוונה **אִם בְּקַשְׁתָּ** למסור עצמך על קידוש השם כמו הרוגי מלכות, או שתרצה לשלוח נפשך לקליפות להוציא משם ניצוצי קדושה בסוד נפילת אפיים כנזכר בספר הכוונות לרבינו האר"י ז"ל אז **הִתָּלֵה בְּאֵילָן גָּדוֹל**, 'אֵילָן' [91] הוא סוד יחוד 'הוי"ה אדנ"י' [26+65=91] שהם מספר 'אֵילָן' ורומזים לתו"מ [תפארת ומלכות] שהם קבה"ו [קודשא בריך הוא ושכינתיה] וזהו **בְּאֵילָן גָּדוֹל** כלומר זו"ן [זעיר ונוקבא] דאצילות בסוד הגדלות ליחד קבה"ו.

והנה **רש"י** ז"ל פירש אִם בְּקַשְׁתָּ לומר דבר שיהא נשמע לבריות ויקבלו ממך. וקשה איך יכנה לאמירה בדברי תורה בלשון חניקה? וראיתי להרב עיון יעקב ז"ל שנרגש בזה, ומה שרצה לתקן עדיין אינו מיושב בזה הלשון כי ליחנק משמע דקאי עליו ואינו פועל יוצא לאחרים דאם כן הוה ליה למימר לחנוק.

ובערוך פירש אם רצית לשאול בדבר איסור בלימוד שאתה צריך לדון דין חמור כדין נפשות, שאל לחכם גדול ועשה כהוראתו עד כאן לשונו. וגם על זה קשה, והלא דיני נפשות ביטלו באותו זמן של הצוואה הזאת.

ונראה לי בס"ד ליישב דרך הערוך ז"ל כך אם בא לידך דין אשת איש הן בענין גיטין הן בענין קדושין הן בענין עגונה ותרצה להתיר אותה לא תפסוק ההיתר שלה מדעתך בלבד אלא תתלה בחכם גדול שיהיה גם הוא מסכים בהיתר זה והואיל ואיסור אשת איש בחנק והמורה היתר אי אפשר בטעות גורם שיכשלו אחרים באיסור חנק לכן

קרא להוראה זה שמורין היתר באי אפשר בלשון חנק, כן נראה לי ליישב דרכו של הרב הערוך ז"ל.

ובדרך אחר נראה לי בס"ד לפי פשט המאמר דרבי עקיבא היה נמנע מללמדו. מפני שהיה ירא עליו פן יסתכן ביד העכו"ם מאחר שהוא נתפס להריגה בעבור תלמוד תורה ולכך עשה לו משל דהפרה מונעת חלבה מבנה אם חוששת שיחנק בו, ורשב"י השיב לו מי הוא זה בסכנת החנק? הוא העגל, והוא לא איכפת לו ורוצה לינק אפילו אם יחנק! ולכן כיון שראה שהוא מוסר עצמו בסכנת החנק על דברי תורה, לכך לימדו עיצה טובה כשיבא ללמוד תורה במקום גזירה אשר כינה במשל לסכנת חנק יתלה באדם גדול, כלומר ישתדל ללמוד תורה בזמן הסכנה מאדם גדול בתורה ומעשים כדי שזכותו יגן עליו שלא יהיה בסכנה בזה לימוד התורה שלומד ממנו, וכמו שנאמר (תהלים קיט, קסה) שָׁלוֹם רָב לְאֹהֲבֵי תוֹרָתֶךָ וְאֵין לָמוֹ מִכְשׁוֹל מגזרות העכו"ם מחמת לימוד התורה.

וּכְשֶׁאַתָּה מְלַמֵּד אֶת בִּנְךָ תּוֹרָה, לַמְּדֵהוּ בְּסֵפֶר מֻגָּהּ, מַאי הִיא. קשה מה שאלה זו הלא הטעם מובן מאליו כדי שלא ילמוד בטעות?

ונראה לי בס"ד דקשה ליה למה צווהו על בנו ולא צווהו על עצמו? ולכן שואל 'מַאי הִיא' מה לימוד יש שהקפיד בו על בנו ולא הקפיד על עצמו? ומשני בלימוד חדש, ולכך צווהו על בנו שעדיין לא למד והלימוד יהיה אצלו חדש אבל על עצמו לא צווהו שהוא כבר למד כל המקרא ומה דהוה הוה ומה יועיל לו עתה ספר מוגה?

ודע כי הם לא היו לומדים מתוך הספר אלא המקרא תורה שבכתב ולא תורה שבעל פה.

וְאַל תְּבַשֵּׁל בְּקְדֵרָה שֶׁבִּשֵּׁל בָּהּ חֲבֵרְךָ. קשה למה דיבר לו בזה ברמז יאמר לו בפירוש '**לֹא תְּבַשֵּׁא גְּרוּשָׁה**'?

ונראה לי בס"ד דבר עמו בלשון זה להודיעו טעמו של דבר משום ד'אין אשה כורתת ברית אלא למי שעשאה כלי' (סנהדרין כב:), ולכן כינה את האשה בשם 'קְדֵרָה' כי בעלה הראשון עשאה קדרה שהיא כלי ולכן אליו דוקא כורתת ברית באמת ובאמונה, ולא לבעל שני! ומזה יבין דין אחר דגרושה מן האירוסין לית לן בה.

ומה שאמר רב פפא **בִּגְרוּשָׁה בְּחַיֵּי בַּעְלָהּ** יש להקשות מה הפרש יש בזה בין אם בעלה הראשון חי או מת, והלא כיון דנשאת נאסרה על בעלה הראשון ולגבי דידה חשוב כמת שאין לה עוד תקוה לחזור אליו כדי שיהיה לבה נמשך אליו?

ונראה לי בס"ד דאין החשש שמא יהיה לבה נוטה שתחזור אליו אלא הכוונה כי היא תזכור געגועין שהיה בינו לבינה בעת תשמיש, כי כאשר משמש עמה בעלה הב' זוכרת מה שהיה לה בתשמיש עם בעלה הראשון, ונמצא נעשה מחשבת פיגול וזרה נעשה בתשמיש של זה הב', וכל עוד שבעלה חי אפשר שתזכור, אבל אם מת כיון דגזרה היא מן השמים שהמת ישתכח מן הלב (נד:) אם כן לא תזכור אותו וממילא לא תזכור געגועין שלו ומחשבתה רק בבעלה השני.

והנה הרב עיון יעקב ז"ל הקשה אמאי לא קא מזהיר להפך **שָׂאתָּה לֹא תִּשָּׂא אִישׁ שֶׁגֵּירֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ**? ותירץ האיש מגרש לרצונו ואינו זוכרה עיין שם. ודבריו תמוהין דהא מייתי עלה אָמַר מַר: אַרְבַּע דֵּעוֹת בַּמִּטָּה. אך באמת אין התחלה לקושיא זו כי הוא עתה מצווהו דברים השייכים לעצמו שהוא איש ואינו מצווה לאשה.

אִי בְּעִית אֵימָא: אָפְלוּ בְּאַלְמָנָה, לְפִי שֶׁאֵין כָּל הָאֲצָבָעוֹת שָׁווֹת. לפי פירוש רש"י ז"ל [אבר תשמיש שלא יהא תשמיש זה טוב לה כראשון ותזלזל בו] קשה למה נקיט זה הטעם באלמנה והלא ישנו גם בגרושה שמת בעלה? ועוד דאיכא להפך שהשני טוב לה ותרבה בו אהבה?

לכן נראה לי בס"ד הכוונה על פי מה שכתב הגאון חיד"א ז"ל בחיים שאל (חלק ב' סימן יט) מעשה נורא שאירע בזמן רבינו הרש"ש ז"ל שכתב וז"ל, בא לפנינו רב אחד חסיד שנשא אלמנה משלש אנשים שהיתה אלמנה מרב אחד חסיד ובתחלה נשאת עם בחור אחד ומת במגפה ואחר כך נשאת לזקן אחד ומת, ואחר כמה שנים נשאת לרב אחד ואחריו נשאה הרב אשר בא לפנינו. ההוא אמר שחלם שבאו לו שלשה בעלי אשתו והזקן לא היה אומר כלום, והרב היה מוחל לו, אך הבחור התריס כנגדו ואמר שרוצה לדון עמו בדיני שמים. ונתפעל מאד מחלום זה ושאל מאתנו שנחרים לבחור הנזכר שלא יתבענו לדין! ואמרנו לו 'מי הוא אשר יחרים לשואל דין בשמים?!' ופייסנוהו כי יראנו ליטפל בזה, ולא היו ימים מועטים ונפטר הרב החסיד הנזכר,

ונצטערנו מאד על ענין זה, ואמרנו כמה גדולים דברי חכמים וכו' עד כאן דבריו עיין שם. ועיין אמת ליעקב ניניו ז"ל (דף קיב) מה שכתב בדבר זה יעיין שם.

נמצא בנשואי אלמנה יש חשש סכנה מצד בעלה הראשון אך אין כל הכוחות שוים בזה, יש קפיד כמו הבחור הנזכר עד שרוצה לבלעו מן העולם, ויש שותק אך אינו מוחל וכמו אותו זקן ויש שמוחל בפירוש כמו אותו הרב שמחל לו. ולזה אמר **לֹא כָּל הָאֲצָבְעוֹת שָׁווֹת** 'אצבעות' רוצה לומר כוחות, מלשון (שמות ח, טו) 'אֶצְבַּע אֱלֹהִים הִוא' רוצה לומר לאו כל כוחות של רוחות בני אדם שוים בדבר זה וכאמור. ומאחר שיש קשה ומתגרה נמצא יש סכנה בדבר ולכך ראוי שיתרחק ממנה.

ובזה ניחא דלא נאמר דבר זה בגרושה אף על פי שמת בעלה דכל דגירשה בגט נסתלק ההוא רוחא דשדי בגוה על ידי הגט, ואם כן אין לבעלה הראשון עוד קשר עמה כלל. וכמו שאמר רבינו האר"י ז"ל בשער המצות בענין גירושין וחליצה, ורק באלמנה שנשאר בה ההוא רוחא דשדי בה בעלה בביאה ראשונה לכך יש טעם זה בה.

דף קיב:

מִצְוָה וְגוּף גָּדוֹל, אוֹכֵל פֵּרוֹת וְלֹא שָׂכָר. הנה בפירוש רבינו חננאל ז"ל הנדפס מחדש גריס **וְלוֹ** בוא"ו ואתי שפיר אך לגרסתינו דגרסי ולא באלף צריכים להבין איך תתיישב **וְלֹא** באלף לפי פירוש רש"י ז"ל?

ונראה לי בס"ד הכוונה יש עושה משכנתא בנכייתא אך חוזר ומשכיר את הקרקע לבעל הקרקע ולוקח ממנו שכר קצוב ורק משום היתר נוהגין שבעל המעות ישכיר הקרקע לאדם אחר ואותו אדם יחזור וישכיר אותה לבעל הקרקע ועם כל זה אין זו משנת חסידים דמחזי כרבית כיון שזה בעל המעות לוקח שכר קצוב אלא ראוי הוא שבעל המעות יאכל פירות הקרקע יהיה מה שיהיה מעט או הרבה הן חסר הן יתר ואין מגע לבעל הקרקע בזה כלל ועיקר. ולזה אמר **גּוּף גָּדוֹל וְלֹא שָׂכָר** רוצה לומר לא יקח שכר קצוב אלא יהיו פירות הקרקע לו הן חסר הן יתר.

וּמִצְוָה וְגוּף טָהוֹר, נוֹשֵׂא אִשָּׁה וְלוֹ בָּנִים. נראה לי בס"ד 'אשה מזרעת תחלה יולדת זכר' (נידה כה:) לכן המתנהג בקדושה ובטהרה תמיד ומתרחק מן הרהורים רעים מוכרח שתאותו במשגל מועטת וחלושה ואם כן זה ודאי לא יזריע תחלה אלא אשתו

מזרעת תחלה ואז יוליד בנים זכרים. לזה אמר **מְצֻוָּה וְגוּף טָהוֹר** אז אין לו רבוי תאוה בתשמיש כל כך על כן **נוֹשֵׂא אִשָּׁה וְלוֹ בָּנִים** ולא בנות דזה אשתו מזרעת תחלה:

דְּלָא תִּיגְנֵי בְּלָא קְרִיאַת שְׁמַע. הא דקרי לה 'מִטָּה אֲרַמִּית' כי כוחות החיצונים הסובבים בלילה באים להדבק במטתו של אדם ועל ידי קריאת שמע דוחה אותם כמו שנאמר (תהלים צא, ז) 'יִפֹּל מִצִּדְּךָ אֶלֶף וּרְבָבָה מִימִינֶךָ' ולכן אם אינו קורא קריאת שמע אז דבקים במטתו ולזה נקראת 'מִטָּה אֲרַמִּית' שדבקים בה כוחות החיצונים ולמאן דאמר **דְּלָא תִּנְסַב גִּיּוֹרְתָּא** נראה לי אף על גב דנתגיירה עם כל זה יש בה תערובת חלקים של אביה ואמה שהם גוים.

נַזָּהָא דְּגַמְלָא, 'דָּא דָּא'. נראה לי דלפעמים הגמל יושב בארץ ואינו מקבל לזוז גם אם יכוהו מכת מוות כאשר נמצא כזאת במקומות הערביים גם בזמן הזה ואפשר כי מקודם היה להם לחש של **'דָּא דָּא'** שעל ידי הלחש הזה יקום הגמל, והערביים שדבר זה נמצא אצלם בזמן הזה יש להם אמונה שהיהודים יש להם לחש שיכולים להקים הגמל בו, ואף על פי שאומרים היהודים להם שאין אתנו יודע בזה, אין מאמינים.

ואפשר ד**'נַזָּהָא דְּאַרְבָּא'** גם כן הוא על דרך זה שלפעמים ננעצת בקרקע הנהר שטורחים למשוך אותה ואינה נמשכת בנקל אלא בטורח גדול והיה להם לחש של **'הֵילֵנִי הַיָּיא'** שעל ידו נמשכת והולכת בנקל.

והנה הגם כי כל דברים אלו הם כפשטן, נראה לי בס"ד דלא הזכירום בתלמוד בשביל הפשט שלהם אלא כיוונו לרמוז בהם עניינים טובים שנוגעים לדברי תורה!

ונראה לי **נַזָּהָא דְּתוֹרָא**, **'הֵן הֵן'** כל אדם גדול וחשוב מכוונה בשם שׁוֹר וכמו שכתב רד"ק ז"ל על פסוק (דברים לג, יז) 'בְּכוֹר שׁוֹרוֹ הָדָר לוֹ' ואמרו רבותינו ז"ל (פו:) 'מסרבין לקטן ואין מסרבין לגדול' וזהו שאמר **נַזָּהָא דְּתוֹרָא** לחש ודיבור שצריך ללחוש לפני אדם גדול הוא **'הֵן הֵן'** שיסכים לדבריו לעשות כרצונו.

ואומרם **נַזָּהָא דְּאַרְיָא**, **'זה זה'** כגרסת הגמרא דידן נראה לי בס"ד על פי מה שכתב הרא"ם ז"ל ריש פרשת מטות דמלת 'זה' פירושו זה הדבר בעינו בלתי שום שינוי כלל אבל מלת 'בה' מורה על מכוון הענין ואין הדבר בעינו. וזהו טעם אומרם (פסיקתא במדבר קלז, ב) משה נתנבא ב'זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר צִוָּה ה'' (ויקרא ט, ו) מפני ששכינה מדברת

מתוך גרונו, וידוע כי התלמיד חכם נקרא אריה וכנזכר בגמרא (חולין נט:) וזהו חשיבות התלמיד חכם שמדקדק לומר השמועה כמו ששמעה בלתי שום שינוי ואפילו על שינוי אות אחד קפיד כמו שאמרו בגמרא שהיו מקפידין בדבר המשנה שלא לעשות שינוי אפילו באות א', וזהו שאמר **נַזְהָא דְּאַרְיָא** הוא התלמיד חכם '**זֶה** זֶה' שאומר השמועה בלתי שום שינוי שיפול על דבריו לשון זה זה.

ומה שאמר **נַזְהָא דְּגַמְלָא**, '**דָּא** דָּא' נראה לי בס"ד רמז לבעל צדקה ומכנהו בשם גַּמְלָא על דרך מה שאמר הכתוב (משלי יא, יז) 'גֹּמֵל נַפְשׁוֹ אִישׁ חָסֶד' הנה עליו ראוי לומר לשון 'דָּא דָּא' שהוא ענין נשיאות ורוממות כמו 'וַיֵּדָא עַל כַּנְפֵי רוּחַ' (תהלים יח, יא) וכן (דברים כח, מט) 'כַּאֲשֶׁר יִדְאֶה הַנָּשֶׁר', כן זה בעל הצדקה יתרומם ויעוף במעלה בשכר הגמילות חסדים שעושה כי למצוה זו של גמילות חסדים יש שכר גם בהאי עלמא.

ומה שאמר **נַזְהָא דְּאַרְבָּא**, '**הֵילֵנִי הַיָּיא**' רמזו בזה על עולם הזה המכונית בשם סְפִינָה וכאשר כתבו כל המבארים על מאמרי רבה בר בר חנה (בבא בתרא עג. - עד:), ורוצה לומר עולם הזה לא ניתנה אלא בשביל לעשות בה מלאכת הבורא בניצוצי הקדושה שנתערבו בסיגים בשבירת הכלים קודם בריאת עולם הזה. וידוע כי '**הֵילֵנִי**' הוא לשון נהילת הקמח בנפה וכמו שאמרו בגמרא (ביצה כט:) הוה קא נהלה קמחא אגבה דמהולתא שהיא הנפה וכנזכר בערוך, ומלת '**הַיָּיא**' רוצה לומר מהרה כמו אשור הייא דאיתא בגמרא דשבת (שבת קיט.), וענין הבירור הוא כמו ענין הרקדת הקמח דתחלה מרקדים אותו מן הפסולת שבו ואחר כך מרקדים אותו להוציא הסולת וזהו בירור אוכל מתוך אוכל וכן הבירור של ניצוצי קדושה הוא בשתים תחלה בירור אוכל מתוך פסולת ואחר כך בירור אוכל מתוך אוכל וזהו שאמר '**הֵילֵנִי**' רמז לבירור הייא רוצה לומר מהרה דהיינו תבררו הבירורים מן עולם הזה במהרה שכל אדם צריך למהר בבירור זה יפה שעה אחת קודם! ושארית הלחש אין צריך לרמוז בו כלום כי הוא נאמר לפי פשט המאמר.

'**כְּנִים לְבָנִים**', **מַאן דְּמִחְוָר לְבוּשֵׁיהּ וְלָא נָטִיר לֵיהּ תְּמַנְיָא יוֹמֵי וְכוּ**'. נראה לי היינו דוקא בלבוש שהיה בו כינים ולא פילה אותם כולם קודם כיבוס אבל כלי שלא היה

בו כינים או היה בו אך פילה אותו היטב לית לן בה ולכן עתה מנהג העולם שאין ממתינים אחר כבוס ח' ימים.

שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים צִוָּה רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּרַבִּי יוֹסֵי אֶת רַבִּי. הנה בשיטת רבינו חננאל הנדפס מחדש גריס את רב והיא גירסה הנכוונה דרבי ישמעאל נחשב כתלמיד לרבי ואיך יאמר עליו לשון צִוָּה וכן בהך שלשה דרבי יוסי ברבי יהודה נמי גריס רב.

אַל תַּעַשׂ מוּם בְּעַצְמְךָ. הנה לפי טעם המפורש בזה שהוא 'דְּלָא תֶּהֱוֵי לָךְ דִּינָא בַּהֲדֵי תְּלָתָא דְּחַד הֲוֵי בַּעַל דִּינָךְ וּתְרֵי הֲווּ סָהֲדֵיךְ' הוה ליה למימר 'אַל תַּעֲשֶׂה נֶזֶק בְּעַצְמְךָ' ולא שייך בזה לשון **מוּם**?

ונראה לי בס"ד שהיה כתוב בתלמוד בכתבי יד תיבת **מו"ם** שהיא ראשי תיבות מקח וממכר או משא ומתן כי כן דרכם לכתוב תיבות אלו בראשי תיבות 'מו"ם', אך המעתיקים השמיטו הנקודה שלמעלה המורה על ראשי תיבות וכתבו מו"ם בלא נקודה, ונמצא שצוהו אל תעש משא ומתן או מקח וממכר בלתי אמצעי שהוא הסרסור דשמא יזדמן באותו משא ומתן שעשית איזה תביעה לשלשה בני אדם שהיו הם הלוקחים ואז יהיו שנים עדים ואחד בעל דין ויתבעו ממך ממון על אותו מקח וממכר שעשית עמהם ויוציאו ממך שלא כדין אבל אם תעשה כל מקח וממכר באמצעות הסרסור לא יוכלו לעשות עמך קנוניה כזו כי הסרסור יודע ומעיד שכל השלשה הם בעלי דבר.

ומה שאמר **וְאַל תַּעֲמֹד עַל הַמֶּקַח בְּשָׁעָה שֶׁאֵין לְךָ דָּמִים** פירוש שתעמוד בשעה שיש לוקח מהפך במקח לקנותו וזה הלוקח שרואה אותך עומד שם חושב שאתה רוצה לקנות ולכך נותן דמים יותר כדי למהר גמר המקח לקנותו ונמצא גרמת לו הפסד בחנם.

או לאידך גיסא שאתה מזיק למוכר דהרואין אותך עמדת על המקח ולא קנית אלא חזרת לאחוריך חושבין שבאת לקנות וראית במקח איזה גרעון וחסרון ולכך לא קנית ואז גם הם לא יקנו ונמצא גרמת נזק לבעל המקח.

הַמְשַׁמֵּשׁ מִטָּתוֹ לְאוֹר הַנֵּר, הַוָּיָן לוֹ בָּנִים נִכְפִּין. נראה כל נכפין ונכפה דנקיט כאן לאו נכפין בשד ורוח רעה אלא חולי הוא שנראה כמו נכפה שעושה לאדם כמו עילוף

וטירוף הדעת ויש חולי של רוח המתקשה בגידין המצוי בקטנים שיתעקמו קצת ידיהם ואצבעותיהם וגם זה הוא בכלל נכפה והשם יתברך ישמור כל עמו ישראל ברחמים!

דף קיג.

הֲנֵי גַּזְיָתָא נִינְהוּ דְּשַׁמְטֵי סוּסְיָא וְכוּ'. נראה לי בס"ד **גזייתא** מלשון 'לשכת הגזית' שפירש בערוך ערך גזת: יש מפרשים בדולה היתה הלשכה מן הלשכות האחרות והוא מלשון 'וַיָּגָז שַׁלְוִים מִן הַיָּם' (במדבר יא, לא) יעיין שם. וכאן אמר 'גזייתא' רוצה לומר אותם שנבדלו ונשמטו ממקום החייל. ומה שאמר **סוּסְיָא** לשון מליצה הוא והכוונה על רוחות רעות שהם הולכים מרכב לרוחות הגדולים כדוגמת הסוסים.

אַל תְּדוּר בְּעִיר דְּרֵישָׁא אַסְיָא [קיג.]

נראה לי בס"ד לאו מטעם שהוא בעל עסקים דאם כן הוה ליה למימר דריש מתא בעל עסקים ונכלל בזה גם סוחרים ותגרים.

אך נראה לי הטעם כי הרופא מתנהג בשעות היום והלילה על פי משפטי הרפואה הן בזמן האכילה הן באויר שתמיד יחשוב עתה האויר מצונן הרבה או חם הרבה וצריך להסגר בבית שיזוק אם יצא חוצה או הרוח מנשב קשה ויזיק וכן עתה הגיע זמן אכילה ואם יעבור יזיק לגופו, או יזדמן שיש לו מעט כאב הראש או איזה מיחוש קל והוא מבטל השגחתו עת זו וממילא ישארו צרכי העיר בלתי השגחה כאשר יזדמן איזה צורך בעתים אלו, דבאמת **ראוי שהראש המשגיח לא יעצרוהו הגשם והחום והשרב והרעבון והצמאון והיגיעה והטורח וירוץ כסוס בעסקי ציבור** בכל עת שיזדמן לו עסק בשבילם.

וְאַל תְּדוּר בְּמָתָא דְּלָא צָנְיֵף בָּהּ סוּסְיָא. לפירוש רש"י ז"ל [משום דהוא נטירותא בקרתא מאויבים ומגנבים] קשה למה תלה הדבר בצניפת הסוס לימא 'דלית בה סוסיא'?

ונראה לי בס"ד דהעיר שאין לה חומה ודלתים לסגור בלילה צריך לה שמירה גדולה בלילה מן השוללים הבאים במחשך וגונבים ובורחים במחשך, אך אלו הגנבים אם ישמעו צניפת הסוסים ידעו שיש לאנשי העיר סוסים בתוך העיר וממילא יש סוסים מוכנים גם לשומרי העיר ולכן מפחדים לבא בלילה לגנוב בתוך העיר דשמא ירגישו

בהם שומרי העיר או אנשי העיר מכח נביחת הכלבים וירדפו אחריהם בסוסים וישיגום ויתפסום מה שאין כן אם לא ישמעו בלילה צניפת סוסים אז בזה ידעו שאין סוסים בעיר לא לשומרים ולא לאנשי העיר ולכך באים לגנוב בלילה במחשך באומרם אם הרגישו בהם השומרים או אנשי העיר מכח נביחת הכלבים ויעמדו לתפסם הם בורחים להם ולא ישיגום כי אין להם סוסים לרכוב אלא רודפים אותם ברגליהם והם שיתחילו לנוס קודם ודאי לא ישיגום, ונמצא עיר שאין נשמע בה צניפת סוסים תתרבה בה רגלי הגנבים הבאים מן החוץ בלילה ואין אדם רוכב במנוחה ובישוב הלב.

הֲפֹךְ בְּנְבִילְתָא וְלָא תְּהַפֵּיךְ בְּמִילֵי [קיג.]

נראה לי בס"ד בא לגנות עסק הסרסור שמלאכתו ועסקו הוא מילי דוקא וזה העסק אינו נקי מן השקר וגניבת דעת הבריות וכיוצא שהסרסור עובר על כל אלה כדי לגמור המקח ולקבל שכר סרסרות שלו ואמר טוב לעסוק להתפרנס אפילו בעסק שיש בו סרחון ומיאוס כמו נבילה ולא יעסוק בעסק של מילי שהוא עסק הסרסרות.

או יובן בס"ד הכוונה בתוכחת מוסר שיש בני אדם עוסקים בלשון הרע להרויח ולהתפרנס בו, ולזה אמר טוב לעסוק בעסק של נבילה כדי להתפרנס ולא תעסוק במילי דאיסורא שהוא לשון הרע שתחשוב שתתפרנס בו שסופו להתגלגל בכלב שפרנסתו לאכול נבילה דכתיב (שמות כב, ל) 'לַכֶּלֶב תַּשְׁלִכוּן אֹתוֹ'

ומה שאמר וְלָא תֵּימָא: '**כַּהֲנָא רָבָא אֲנָא וְגַבְרָא רָבָא אֲנָא**' מפני שהיה מצוה רב לרב כהנא בזה.

לָא תִּשְׁתֵּי סַמָּא. פירוש אם ראית בעצמך התחלת מיחוש באיזה חולי לא תמהר לשתות סם דהסם עושה מלחמה עם החולי וראוי תחלת הכל וְקָרָאתָ אֵלֶיהָ לְשָׁלוֹם (דברים כ, י) שתעשה הכנות טבעיות לשמירת עצמך מן החולי הן מצד האכילה שקורין בערבי פהרי"ז הן מצד הישיבה והמנוחה והמקום וכיוצא בזה ואולי יהיה לך זה עזר לרפואה טבעית ולא תצטרך לשתות סם לגמרי.

או יובן **לָא תִּשְׁתֵּי סַמָּא** הוא סם של בריאים ששותים לשמור הבריאות שלא יחלו שאם תלמד עצמך בכך אז לא תוכל לפרוש מהם אחרי זה וממילא צריך לך הוצאות

מרובות.

שְׁלֹשָׁה אֵין מִתְקַנְּאִין בָּהֶם, וְאֵלּוּ הֵן: עוֹבֵד כּוֹכָבִים קָטָן, וְנָחָשׁ קָטָן, וְתַלְמִיד קָטָן [קי"ג.] נראה לי מה שאמרו 'עוֹבֵד כּוֹכָבִים קָטָן' לאו קטן בשנים דוקא אלא אפילו קטן בחשיבות שהוא אדם פחות עם כל זה אפשר שיתגדל וישתרר וכמו שאמרו במדרש קהלת על פסוק (קהלת יא, א) 'שַׁלַּח לַחְמְךָ עַל פְּנֵי הַמָּיִם' מעשה נורא שאירע לישראל עם אותו גוי שזלזלו בו ואחר כך נעשה מלך ובקש להרוג הכל וניצולו על ידי רבי אלעזר בן שמוע יעיין שם.

[רַ' אֶלְעָזָר בֶּן שַׁמּוּעַ הָיָה מְטַיֵּיל עַל שְׂפַת יָם הַגָּדוֹל, רָאָה סְפִינָה מִטָּרֶפֶת בַּיָּם, וּכְהֶרֶף עַיִן טָבְעָה וְטָבְעַ כָּל מָה שֶׁהָיָה בָּהּ. רָאָה אָדָם אֶחָד יוֹשֵׁב עַל רֹאשׁ הַסְּפִינָה, וּמִגַּל לְגַל עֲלָה לַיַּבָּשָׁה כְּשֶׁהָיָה עָרֹם. הָיָה מִתְחַבֵּא בְּשִׂפַּת הַיָּם. נִזְדַּמְּנָה אוֹתָהּ שָׁעָה שֶׁיִּשְׂרָאֵל עוֹלִין לָרֶגֶל לִירוּשָׁלַיִם. אָמַר לָהֶם: מִבְּנֵי עֲשָׂו אֲחִיכֶם אָנִי, תְּנוּ לִי כְּסוּת כָּל שֶׁהִיא לְכַסּוֹת בְּשָׂרִי שֶׁל מַטָּה, שֶׁטָּרְדַנִי הַיָּם וְלֹא נִצַּל בְּיָדִי כְּלוּם. אָמְרוּ לוֹ: כֵּן יִטָּרְדוּ כָּל בְּנֵי עַמְּךָ. תְּלָה עֵינָיו וְרָאָה אֶת רַ' אֶלְעָזָר שֶׁהָיָה מְטַיֵּיל בֵּינֵיהֶם. אָמַר: רוֹאֶה אֲנִי בְּךָ שֶׁאַתָּה אִישׁ זָקֵן וּמְכֻבָּד בְּאֻמָּתְךָ, וְאַתָּה מַכִּיר בִּכְבוֹדָן שֶׁל בְּרִיּוֹת, זְכֵה בִּי וְתֵן לִי כְּסוּת לְכַסּוֹת אֶת בְּשָׂרִי שֶׁל מַטָּה, שֶׁטָּרְדַנִי הַיָּם. הָיָה רַ' אֶלְעָזָר בֶּן שַׁמּוּעַ לָבוּשׁ שֶׁבַע אִצְטְלָאוֹת. פָּשַׁט אַחַת וּנְתָנָהּ לוֹ, הוֹלִיכוֹ לְבֵיתוֹ וְהֶאֱכִילָהוּ וְהִשְׁקָהוּ וְנָתַן לוֹ מָאתַיִם דֵּינָרִים וְהִרְכִּיבוֹ אַרְבַּע עֶשְׂרֵה פָּרְסָה, וְעָשָׂה לוֹ כְּבוֹד מְרֻבֶּה עַד שֶׁהֶבִיאָהוּ לְבֵיתוֹ.

לְאַחַר יָמִים מֵת קֵיסָר הָרִשָׁע וּמִנּוּ אוֹתוֹ הָאִישׁ לְמֶלֶךְ בִּמְקוֹמוֹ. גָּזַר עַל אוֹתָהּ הַמְּדִינָה: כָּל הַגְּבָרִים לְמִיתָה וְכָל הַנָּשִׁים לְבִזָּה. אָמְרוּ לְרַ' אֶלְעָזָר בֶּן שַׁמּוּעַ: לֵךְ וּפַיֵּס עָלֵינוּ. אָמַר לָהֶם: כְּלוּם יוֹדְעִים אַתֶּם בְּמַלְכוּת זוֹ שֶׁעוֹשָׂה דָּבָר בְּחִנָּם? אָמְרוּ לוֹ: יֵשׁ כָּאן אַרְבַּעַת אֲלָפִים דֵּינָרִים. טֹל אוֹתָם וְלֵךְ וּפַיֵּס עָלֵינוּ. נְטָלָם וְעָלָה וְעָמַד בְּשַׁעַר הַמַּלְכוּת. אָמַר לָהֶם: לְכוּ וְאִמְרוּ לַמֶּלֶךְ: יְהוּדִי עוֹמֵד בַּשַּׁעַר וּמְבַקֵּשׁ לִשְׁאֹל בִּשְׁלוֹם הַמֶּלֶךְ. אָמַר: הַכְנִיסוּהוּ.

כְּשֶׁרָאָהוּ הַמֶּלֶךְ, קָפַץ וְעָמַד מִכִּסְאוֹ וְנָפַל עַל פָּנָיו. אָמַר לוֹ: אֲדוֹנִי, מָה מַעֲשֶׂיךָ כָּאן? וְלָמָּה טָרַחְתָּ וּבָאתָ לְכָאן? אָמַר לוֹ: בְּאתִי לְבַקֵּשׁ עַל אוֹתָהּ מְדִינָה שֶׁתְּבַטֵּל אוֹתָהּ גְּזֵרָה. אָמַר לוֹ: תּוֹרָתְכֶם כְּלוּם שֶׁקֶר כָּתוּב בָּהּ? אָמַר לוֹ: לֹא. אָמַר לוֹ: כָּתוּב בְּתוֹרָתְכֶם: "לֹא יָבֹא עַמּוֹנִי וּמוֹאָבִי בִּקְהַל ה'" (דברים כג, ד). לָמָּה? "עַל דְּבַר אֲשֶׁר לֹא קִדְּמוּ אֶתְכֶם בַּלֶּחֶם וּבַמָּיִם" (שם, שם ה); וְנֶאֱמַר: "לֹא תְתַעֵב אֲדֹמִי כִּי אָחִיךָ הוּא" (שם שם, ח), וַאֲנִי לֹא בֶן עֵשָׂו אֲחִיהֶם אֲנִי? וְהֵם לֹא גִּמְלוּ לִי חֶסֶד, וּמִי שֶׁעוֹבֵר עַל הַתּוֹרָה חַיָּב מִיתָה. אָמַר לוֹ רַ' אֶלְעָזָר בֶּן שַׁמּוּעַ: אַף עַל פִּי שֶׁהֵם נִתְחַיְּבוּ לְךָ, תִּמְחַל לָהֶם וּתְרַחֵם עֲלֵיהֶם.

אָמַר לוֹ: כְּלוּם יוֹדֵעַ אַתָּה בְּמַלְכוּת זוֹ שֶׁעוֹשָׂה דָּבָר בְּחִנָּם? אָמַר לוֹ: יֵשׁ עִמִּי אַרְבָּעָה אֲלָפִים דִּינָרִים, טֹל אוֹתָם וְרַחֵם עָלַיהֶם. אָמַר לוֹ: אַרְבַּעַת אֲלָפִים הַלָּלוּ נְתוּנִים לְךָ תַּחַת הַמָּאתַיִם שֶׁנָּתַתָּ לִי, וְהַמְּדִינָה כֻּלָּהּ תִּנָּצֵל בִּזְכוּתְךָ, תַּחַת מַאֲכָל וּמִשְׁתֶּה שֶׁהֶאֱכַלְתַּנִי וְהִשְׁקֵיתַנִי, וְהִכְנַס לְבֵית גְּנָזַי וְטֹל לְךָ שִׁבְעִים אִצְטְלָאוֹת תַּחַת הָאִצְטְלָה הָאַחַת שֶׁנָּתַתָּ לִי – וְלֵךְ בְּשָׁלוֹם לְעַמְּךָ. קָרְאוּ עָלָיו: "שַׂלַּח לַחְמְךָ עַל פְּנֵי הַמָּיִם כִּי בְרֹב הַיָּמִים תִּמְצָאֶנּוּ" (קהלת יא, א)]

ומה שאמר **נָחָשׁ קָטָן** לאו לאפוקי נחש גדול דכל שכן הוא אלא דגדול בלאו הכי יש מורא לאדם להתגרות בו.

ומה שאמר מַלְכוּתַיְהוּ, **בָּתַר אוּדְנַיְהוּ קַיְמָא** ולא אמר 'בתר רישייהו' נראה לי בס"ד עיקר הפעולות נעשים על ידי שלשה איברים שבראש שהם עין אזן פה אך העינים יש לה דלתות ולכן פועל הראיה שלה צריך לו סיוע ועזר מן האדם עצמו דהיינו שיפתח עפעפי עיניו כדי שיוכל לראות, וכן הפה יש לו דלתות ולא אפשר לדבר אלא על ידי עזר וסיוע האדם שיפתח שפתיו שהם הדלתות שאם יקיש שפתיו זה עם זה לא יכול לדבר בדיבור שהוא פועל הפה, מה שאין כן האוזן פועל השמע שבהם אין צריך לסיוע האדם עצמו כי האזנים פתוחות תמיד ואין סוגר עליהם והדבור נכנס בהם פתאום בלתי עזר וסיוע כן אלו מלכותייהו בתר אודנייהו רוצה לומר דוגמת האזן שהדיבור נכנס בה פתאום בלתי עזר וסיוע כן אלו מלכותם תבא להם פתאום בלתי יצטרכו הכנה בעזר וסיוע מאחרים או מהם.

אי נמי נראה לי בס"ד אחר אזן 'סחב' מלשון סָחוֹב וְהַשְׁלֵךְ (ירמיה כב, יט) רוצה לומר יש להם הצלחה של סחב שסוחבין מלכות ושררה מן אחרים ושולטים בה.

אמנם יש להקשות בשלמא עכו"ם ונחש נוטרי איבה הם ולכך עושין נקמה בגודלם אך התלמיד הוא ירא אלקים מסתמא ואיך יעשה נקמה להרע בידים בגודלו?

ונראה לי טעם התלמיד אינו דומה לטעם האמור בעכו"ם ונחש דודאי התלמיד הוא ירא אלקים ולא יעשה נקמה בגודלו אך החשש הוא בשביל המתקנא בו בהיותו קטן דאחר כך אפשר שיגדל התלמיד בתורה ואז זה המתקנא בו יהיה מוכרח לבא אצלו ללמוד ממנו וממילא יבא ויכלם מאוד ממנו וכמו שאמרו בירושלמי דמכלתין פרק וא"ו שלש עשרה שנה שימש רבי עקיבא בבית מדרשו של רבי אליעזר ולא החשיבו

רבי אליעזר וזו התשובה שהשיב רבי עקיבא לרבי אליעזר 'הזאה תוכיח' היא היתה תשובה ראשנה שהשיב רבי עקיבא על דברי רבי אליעזר ואמר לו רבי יהושע לרבי אליעזר 'הֲלֹא זֶה הָעָם אֲשֶׁר מָאַסְתָּה בּוֹ צֵא נָא עַתָּה וְהִלָּחֶם בּוֹ' והוא פסוק בשופטים (שופטים ט, לח) וקראו רבי יהושע על ענין זה בדרך מליצה נאה וטובה כלומר זה התלמיד אֲשֶׁר מָאַסְתָּה בּוֹ מעיקרא שלא החשבתו בעיניך ולא נהגת בו כבוד כראוי הנה עַתָּה צֵא וְהִלָּחֶם בּוֹ כי הנך רואה כחו וגבורתו בתורה שאין אתה יכול לעמוד כנגדו וצא הלחם בו וראה אם תוכל לו. ובזה יתורץ דקדוק אחד הא דנקיט תלמיד באחרונה אחר נחש.

תָּא אַגְמְרָךְ מִילֵי דְעָלְמָא [קיג.]

פירוש אַגְמְרָךְ מוסר ותורה בהתלבשות מילי דעלמא, יען כי מִילֵי דְעָלְמָא בלבד לא שח רב כמו שכתב הרמב"ם ז"ל בתחילת ספר היד (הרמב"ם הל' דעות ב, ד) כי רב לא שח שיחה בטילה.

ואמר **אַדְּחָלָא אַכַּרְעֵיךְ, זְבִינָךְ זַבִּין** נראה לי בס"ד הכוונה שיעשה תשובה ומצות ומעשים טובים בעודו בחור וכמו שאמרו (עבודה זרה יט.) על פסוק (תהלים קיב, א) אַשְׁרֵי אִישׁ יָרֵא אֶת ה', אשרי ירא ה' בעודו איש כלומר בחור וקטן בשנים, והנה האדם בקטנותו קודם שיבא לו יצר הטוב קונה מקח רע לעצמו מן היצר הרע ואחר כך צריך למכור מקח רע זה ולקנות תמורתו מקח טוב מתורה ומצות ומעשים טובים. ולזה אמר **זְבִינָךְ זַבִּין** רוצה לומר זבינך הראשון זבין אותו עתה לקנות ההפך הנגדיי אליו. ואמר עוד **כָּל מִילֵי זַבִּין וּתְחֵרֵט לְבַר מֵחַמְרָא** פירוש כל דברים שישמע האדם אם יגלה אותם לאחרים סופו להתחרט כי יותר טוב לעצור אותם בקרבו לבד 'מֵחַמְרָא' התורה שנמשלה ליין זַבִּין ולא תתחרט דכתיב (משלי ה, טז) 'יָפוּצוּ מַעְיְנֹתֶיךָ חוּצָה' דהאדם אם מלמד תורה שלמד לאחרים הוא יתחכם יותר כמו שאמרו (תענית ז.) 'ומתלמידי יותר מכולם' וגם יקבל שכר גדול עשר ידות על שכר לימוד שלמד לעצמו.

שָׁדַי בְּכִיסָךְ וּפְתַח שַׁקָּךְ. נראה לי בס"ד **שָׁדַי בְּכִיסָךְ** בירור ניצוצי קדושה ואז **פְּתַח שַׁקָּךְ** לקבל שפע מין דכורין מלמעלה הנמשך על ידי בירור זה.

או יובן בס"ד 'כִּיס' רמז לאשתו של אדם שצריך להזדווג עם אשתו ואז הברכה מצויה

בביתו מה שאין כן הנואף באשת רעהו יחסר לחמו כמו שנאמר (משלי ו, כו) 'בְּעַד אִשָּׁה זוֹנָה עַד כִּכַּר לָחֶם', וזהו שאמר **שָׁדַי** זרע שלך **בְּכִיסָךְ** היא אשתך ואז **פִּתַּח שַׁקָּךְ** לקבל שפע וברכה מלמעלה.

או יובן **שָׁדַי בְּכִיסָךְ** שתוציא ממונך באשתך לכבדה במלבושין ותכשיטין ואז **פִּתַּח שַׁקָּךְ** לקבל ברכה כמו שאמרו רבא (בבא מציעא נט.) 'אוקירו לנשייכו כי היכי דתתעתרון'.

ולפי פשוטו יעץ אותו למכור במעות מדודים ולא ימכור בהמתנה אפילו ליום אחד. **קַבָּא מֵאַרְעָא וְלָא כּוֹרָא מֵאִינָּרָא**. נראה לי בס"ד שפע הבא מכח מעשה התחתונים ואפילו שהוא מועט יותר טוב משפע הבא מצד זכות אבות והראשונים ואפילו שהוא הרבה.

או יובן טוב שיתפרנס אדם מיגיע כפיו שהיא מלאכה שבעולם התחתון, ולא יתפרנס משכר מצותיו שהם ברקיע.

או יובן על דרך הפשט יש אדם קונה במעותיו קרקעות ומתפרנס בהם משכירותם, אך הריוח הוא מועט דהיינו חמשה למאה אבל לא תתבלבל דעתו ולא יהיה לו דאגות, וזה יותר מן העוסק במעותיו בסחורות, אף על פי שהריוח אפשר להיות עשרים או שלשים למאה, יען כי זה העסק יש בו טורח ודאגות ובלבול הדעת, ולזה העסק מדמהו לאגרא שאי אפשר לעלות שם אלא על ידי טורח, וגם יש לו פחד ודאגה שמא יפול בעלייתו מן הסולם כי דרכם היה לעלות לאגרא בסולמות.

תַּמְרֵי בַּחֲלוּזָךְ, לְבֵי סוּדְנָא רְהוֹט. נראה לי בס"ד האדם צריך לעסוק תחלה בגרסא ועד שיהיה בקי ושלם בגרסת המשניות ובריייתות, אז ילך ללמוד סברא ולהבין דבר מתוך דבר. ויש לרמוז 'תַּמְרֵי' על גירסא ולימוד הסברא הוא השכר היוצא מן התמרים שאם אין תמרים אין שכר, וכן אם אין גירסא אין סברא, וזהו שאמר **תַּמְרֵי בַּחֲלוּזָךְ** אחר שעסקת בגרסא שנעשו תַּמְרֵי בַּחֲלוּזָךְ אז **לְבֵי סוּדְנָא רְהוֹט** לעסוק בלימוד הסברא לחדש מן הגרסא הלכות ולדמות דבר לדבר.

ושאל **מַאי סוּדְנָא**? ואמר **סוֹד נָאֶה וּגְמִילוּת חֲסָדִים**, עיין רש"י ז"ל. ועוד נראה לי בס"ד מן השכר יצא שני טובות לנפש, אחד חידושי תורה שהם המזון של הנפש, והשניה

השמחה שהיא התבלין של המזון דאינו דומה תבשיל בשר שיש בו תבלין טובים לבשר שאין בו תבלין. וזהו שאמר **סוֹד נָאֶה** על דרך השני 'חמרא לדרדקי כי היכי דלימרו מילי' (סנהדרין לח.). ומזה הסוד שהוא נאה יש **גְּמִילוּת חֲסָדִים** תרתי לנפש, אחד מצד המזון ואחד מצד השמחה וקראה גמילות חסדים דכתיב (משלי יא, יז) 'גֹּמֵל נַפְשׁוֹ אִישׁ חָסֶד'.

ונראה לי בס"ד **שָׂכַר** במילואו שי"ן כ"ף רי"**ש** סופי תיבות **נֶפֶשׁ**, ונשאר אותיות **יַכְשִׁיר** כי בו יכשיר נפש אם שותהו מעט ולשם שמים.

ולזה אמר **סוֹד נָאֶה וּגְמִילוּת חֲסָדִים** ונרמזו תרווייהו בסודנא שאם תניח צר"י או סגול תחת אות אל"ף דסודנא יהיו נקראים אותיות 'סודנא' סוֹד נָאֶה, וּגְמִילוּת חֲסָדִים רמוזא במספר סודנא כי 'סודנא' [122] עם הכולל עולה 'חסדים' [122]

ועוד נראה לי בס"ד בפשט המאמר '**סוֹד נָאֶה וּגְמִילוּת חֲסָדִים**' והוא דהצד השוה אשר ביין ואשר בשכר ששניהם משכרים, ועל ידי שכרות יבא אדם לידי שמחה, אך יש הפרש רב בניהם דהיין צריך שישתה ממנו הרבה עד שישתכר וישמח על ידו, אבל השכר יספיק לו חמישית שיעור יין המשכר, ועוד יש הפרש דהיין עושה בריאות בגוף, מה שאין כן השכר להפך דמחליש ויזיק על הרוב, אמנם כל זה בשכר דעלמא הנהוג, אבל יש אומנים עושים שכר חשוב על ידי תערובת סמנים ועל ידי חכמה המסורה להם בשיעור המים ושיעור האש ובשיעור שריית התמרים במים קודם בישול וגם שיעור העסק שעושין בידים התמרים בזמן שרייתם במים ויש במלאכה זו סוד מסור מאומן לאומן מזמן הראשונים, ועל זה המלאכה קאמר **סוֹד נָאֶה** שיש להם בעשייתה מפה לפה, ועל ידו יוכל לעשות **גְּמִילוּת חֲסָדִים** בשכר שישתהו ולא יזיק לו אלא יקבל בריאות יותר.

ובזה תבין הטעם מה שאמר רב פפא **אִי לָאו דְּרַמְאֵי שִׂכְרָא, לָא אִיעַתְּרִי**, וקשה איך ימצא שיתעשר אדם מאומנות זו שכל אדם יכול לעסוק, ומאי שניא זו מאומנות של מבשלין? ובזה ניחא דכל אומנים שהיו עוסקים בשכר לא היו יודעים אותה חכמה לעשות טוב לגוף בשתייתו וגם אינו ביוקר אלא רב פפא שהיה לו סוד נאה זה לעשותו. ולכן אמר רב פפא בשבת (שבת קמ:) 'האי מאן דאפשר למשתי שכרא ושתי

חמרא עובר על בל תשחית' והיינו לאו בכל שכר מירי אלא בשכר שלו שהיה מתוקן בסוד נאה שיש במלאכתו.

כָּל אַגַּב, גְּבִיָּה בַּעְיָא. נראה לי בס"ד דהאדם מלבד שצריך לגבות ולברר כל ניצוצות השייכים לנפשו צריך גם כן לגבות הניצוצות הקרובים לשרשו, וזהו שאמר **כָּל אַגַּב גְּבִיָּה בַּעְיָא** כלומר אל תחשוב רק על שלו צריך לבדוק ולברר אלא גם אותם שהם עמו דרך אגב נמי גבייא בעייא שצריך להשתדל לגבותם מן הסיטרא אחרא ולכן תיקן רבינו הרש"ש ז"ל בנוסח ליקבה"ו [לשם ייחוד קודשא בריך הוא] וכו' נר"ן [נפש, רוח, נשמה] השייכים לנפשינו ומלבושיהם והקרובים להם וכו'.

ולפי פשוטן של דברים פירש רש"י ז"ל 'כל דבר שצריך לכתוב שטר עליו כגון מלוה ואמנה בעייא גביא כלומר עדיין עומד הוא לגבות ויש לו טורח בו', ונראה דוחק דאמאי קרי ליה בלשון אַגַּב? ומהרש"א ז"ל פירש אם כתב שעבוד לבעל חוב על המטלטלין אגב קרקע, וגם זה נראה דוחק.

ונראה לי בס"ד הכוונה דמטלטלין אם לא מסרם מיד ליד אין נקנים במעות אך אפשר שיקנה אותם בקנין אגב דהיינו שימכור לו המטלטלין אגב קרקע. מיהו לדעת רש"י והרמב"ן והרשב"א ורבנו ירוחם בעינן שיתן לו גם כן דמי אותם המטלטלין ואם לא נתן דמיהם לא קנאם באגב ורק הרי"ף והרמב"ם והרא"ש פליגי, וסבירא ליה קנה, ולכן לדעת אותם רבוותא דסבירא ליה בעינן שיתן לו הדמים גם כן לזה אמר **כָּל אַגַּב גְּבִיָּה בַּעְיָא** רוצה לומר דבר הנקנה במכירתו בקנין אַגַּב כגון מטלטלין גְּבִיָּה בַּעְיָא דבעינן שיגבה הדמים נמי.

או נראה לי בס"ד הכי קאמר אם ראובן היה חייב לשמעון מאה אמות בגדי משי והם היו בעין ושמעון הקנה אותם ללוי בקנין אגב, וקודם שבאו ליד לוי מחל שמעון לראובן הרי זה מחול מטעם כי קנין אגב הוא דרבנן ואין לו זכות קניה מן התורה וכיון דמחלו מחול וכנזכר באחרונים ז"ל, ולפי זה נמצא כל הנקנה באגב בעי גבייה שאם לא גבה אותו הקונה אינו בטוח בקניינו דמצי הלה למחול ואין לו כלום.

כָּל אַשְׁרַאי, סָפֵק אָתָא סָפֵק לָא אָתָא. נראה לי בס"ד **אַשְׁרַאי** רוצה לומר שבח כמו (בראשית ל, יג) 'כִּי אִשְּׁרוּנִי בָּנוֹת' כלומר כל מין שבח אשר ישבח האדם את עצמו לומר

יֶשׁ לְאֵל יָדִי לַעֲשׂוֹת כך וכך בעניינים גדולים **סָפֵק אָתִי** לידי פועל **סָפֵק לָא אָתִי** לידי פועל דאפשר שאין לו יכולת לעשות בפועל כאשר משבח עצמו. **וּדְאַתִי מָעוֹת רָעוֹת נִינְהוּ** כלומר ואפילו אם תראה שהיה לו יכולת לעשות כאשר אמר הנה פעולותיו מעות רעות הם, רוצה לומר מעורב בהם גאוה וגסות רוח.

או יובן קרוב לזה בענין הצדקה והנדיבות שהאדם ישבח עצמו במידת הנדיבות שאומר אם אתעשר וארויח מעסק זה כך וכך אז אחלק צדקה כך וכך וזהו **סָפֵק אָתִי** בפועל **סָפֵק לָא אָתִי** בפועל דהיינו אחר שיתעשר ספק אם יעשה צדקה וגמילות חסדים כאשר שבח עצמו או לא יעשה כלום! **וּדְאַתִי מָעוֹת רָעוֹת נִינְהוּ** דהיינו אפילו אם יתן ויעשה צדקה כאשר נדר ושבח עצמו לא יתן משופריה נכסי אלא מעות רעות דהיינו מטבעות שבורים או חוב שיש לו אצל אנשים קשים שצריך לטרוח הגבאים והעניים הרבה עד שיגבו וגם הם מעות רעות שאין נותנם בלב שמח ופנים צהובות אלא בפנים זועפות ולב עצב.

כְּשֶׁאַתָּה יוֹצֵא לְמִלְחָמָה, אַל תֵּצֵא בָּרִאשׁוֹנָה אֶלָּא בָּאַחֲרוֹנָה צֵא, כְּדֵי שֶׁתְּכַנֵּס בָּרִאשׁוֹנָה. עיין פירוש רש"י ז"לומה שהקשה עליו מהרש"א ז"ל [פירש"י ורשב"ם שאם תנוס תיכנס לביתך בראשונה עכ"ל וקצת קשה דאי משום סכנה עדיפא הוה ליה למימר אל תצא בראשונה משום דעומד אל מול פני המלחמה הוא בסכנה ביותר כענין שנאמר באוריה (שמואל ב' יא, טו) הָבוּ אֶת אוּרִיָּה אֶל מוּל פְּנֵי הַמִּלְחָמָה וגו' ומאי עצה אמרו ל'רַךְ לֵבָב' ואם כל אחד יצא באחרונה משום ניסה מי יצא בראשונה? ודו"ק].

ונראה ליישב קושיתו דאי אפשר לומר לו 'אל תעמוד אל פני המלחמה משום סכנה' דדבר זה אינו בידו אלא מסור ביד ראשי הגייסות שהם יסדרו החיל להעמידם כאשר יראה להם נכון להצלחת המלחמה כי ודאי יבררו הגיבורים והפקחים יותר להעמידם אל פני המלחמה בעל כרחם, אך ודאי אין כל החיל יוצאים חלוקה אחת אלא הם חלוקים לכמה גייסות ומייעצים אותו לצאת עם גייס האחרון כי בזה יוכל להשמיט עצמו מן גייסות הראשונים ולהתחבר בגייס האחרון.

והנה בעיקר דברי המאמר נראה לי בס"ד דאין הכוונה על מלחמת עיר בעיר ממלכה בממלכה אלא הכוונה על מלחמת האדם עם היצר הרע. וידוע כי בשתי מצוות יתגבר

האדם על היצר הרע במלחמתו עמו והם האחד מצווה הראשנה שבתרי"ג מצוות שהיא מצוות הנישואין שאם האדם יקיים מצווה זו במהרה בעודו קטן בשנים יצליח בהלחמו עם היצר הרע כמו שאמרו בגמרא (קידושין כ"ט:) אמר רב חסדא 'אי נסיבנא בארביסר הוה אמינא גירא בעינא דשטנא' ומצוות הנישואין היא מנויה מצווה הראשנה דכתיב (בראשית ט, ז) 'וְאַתֶּם פְּרוּ וּרְבוּ'.

והשניה היא מצוות תלמוד תורה שנצטווינו בפרשת וילך (דברים לא, יט) 'וְעַתָּה כִּתְבוּ לָכֶם אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת וְלַמְּדָהּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל', ומצוה זו מנו אותה בעלי ספר המצות למצוה אחרונה בתרי"ג מצות. ובמצוה זו שנצטוינו לכתוב ספר תורה ללמוד בו בזה יצליח האדם במלחמתו עם יצר הרע כי לימוד התורה יהיה עזר גדול לאדם נגד היצר הרע כמו שאמרו רבותינו ז"ל (קידושין ל:) אמר הקב"ה 'בראתי יצר הרע בראתי לו תורה תבלין'. וידוע מה שאמרו בגמרא (קידושין כט:) דרכן של בני ארץ ישראל לעסוק בתורה תחלה ואחר כך ישא אשה אך בני בבל דרכן לישא אשה תחלה וכמו שאמרו בגמרא הא לן והא להו.

ולכן **אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם אַנְשֵׁי יְרוּשָׁלַיִם** שהם בני ארץ ישראל שדרכם ללמוד תורה תחילה **כְּשֶׁאַתָּה יוֹצֵא לְמִלְחָמָה** להלחם עם היצר הרע **אַל תֵּצֵא** תחלה **בָּרִאשׁוֹנָה** היא מצות הנישואין שהיא ראשונה בתרי"ג מצות דהיינו שלא תשא אשה קודם תלמוד תורה **אֶלָּא צֵא בָּאַחֲרוֹנָה** היא לימוד התורה שנכללה במצות 'וְעַתָּה כִּתְבוּ לָכֶם אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת וְלַמְּדָהּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל' שזו המצוה היא אחרונה **כְּדֵי שֶׁתִּכָּנֵס בָּרִאשׁוֹנָה**, פירוש אם אתה מקדים מצוות תלמוד תורה אז מצווה זו תהיה סיבה שתכנס בראשונה שהיא מצוות הנישואין כי אחר שיהיה האדם תלמיד חכם קפצי עליה אינשי לתת לו כל אחד בתו לאשה משום דאמרו רבותינו ז"ל (קיב.) לעולם ימכור אדם כל מה שיש לו וישיא בתו לתלמיד חכם.

אַל תַּרְבֶּה בְּגַגּוֹת. נראה לי בס"ד הכוונה אַל תַּרְבֶּה עמיתך בְּגַגּוֹת בשביל טיול לרוח היום יען כי מזה יוולד דברים אשר לא טובים, חדא כי הגג הוא מקום גבוה והאדם צופה ומביט משם על בתים אחרים ואפשר שיראה לפניו מרחוק אשה עומדת בביתה עוסקת באיזה עסק ואין גופה מכוסה כראוי והוא מסתכל בה ויבא לידי הרהור ותאוה

רעה, גם יזדמן נשים שוטחין בגדים בגגותיהם אחרי הכיבוס וזרועותיהם מגולים והוא רואה מן הגג שלו ומהרהר וכן כיוצא בזה.

שְׁלשָׁה מְנוּחָלֵי הָעוֹלָם הַבָּא אֵלּוּ הֵן: הַדָּר בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְהַמְגַדֵּל בָּנָיו לְתַלְמוּד תּוֹרָה, וְהַמַּבְדִּיל עַל הַיַּיִן בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּתוֹת. נראה לי בס"ד טעם להני תלתא דאמרו רבותינו ז"ל (ברכות ה.) שלשה נקנים על ידי יסורין והם תורה ארץ ישראל ועולם הבא וילפי להו מקראי, ולכן הַדָּר בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שקנה אותה כבר על ידי יסורין אז ממילא הוא מְנוּחָלֵי עוֹלָם הַבָּא. וְהַמְגַדֵּל בָּנָיו לְתַלְמוּד תּוֹרָה דאמרו רבותינו ז"ל (סנהדרין קד.) ברא מזכי אבא לעולם הבא. וְהַמַּבְדִּיל עַל הַיַּיִן כמו שאמרו (ברכות נז:) כי השבת הוא מעין עולם הבא וכמו שאמרו רבותינו ז"ל והיין רומז ליין המשומר בענביו שהוא סוד עולם הבא, ולכן המכבד את השבת שהוא מעין עולם הבא ביציאתו ביין הנה הוא מנוחלי עולם הבא.

ונראה לי ראשי תיבות שלשה אלו '**אתה**' שהוא ראשי תיבות **א**רץ ישראל **ת**ורה **ה**בדלה, ובזה יובן (תהלים כז, ד) 'אַחַת שָׁאַלְתִּי מֵאֵת ה' **אוֹתָהּ** אֲבַקֵּשׁ' ובזה יובן (תהלים כג, ד) 'גַּם כִּי אֵלֵךְ בְּגֵיא צַלְמָוֶת לֹא אִירָא רָע כִּי **אַתָּה** עִמָּדִי' הם שלשה הנזכר שבעבורם אזכה לעולם הבא.

שְׁלשָׁה, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַכְרִיז עֲלֵיהֶם בְּעַצְמוֹ בְּכָל יוֹם. נראה לי בס"ד דאמרינן לעיל בדף קי"ב דאמרה השידה [= השידה: אגרת בת מחלת] לרבי חנינא בן דוסא דמכריזי עלך 'הזהרו בחנינא בני ובתורתו' אבל לאביי אמרה לו מכריזי 'הזהרו בנחמני ובתורתו' ולא אמרה בני והיינו שיש כרוז נעשה על ידי בת קול וכרוז זה יתייחס להקב"ה ולכן אומר בכרוז 'בני' אך יש על ידי מלאך שלוח מן בית דין של מעלה ובזה לא יאמר 'בני' וכאן אמר מַכְרִיז הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עֲלֵיהֶם והיינו שאומר 'בני' דאז הכרוז יתייחס להקב"ה.

אָמַר לֵיהּ רָבָא: לָא כְּגוֹן מַר. קשה כיון דתנא קאמר 'רָוָק הַדָּר בְּכָרֵךְ' ורב ספרא הוה רווק הדר בכרך מנא ליה לאפוקי יתיה?

ונראה לי דסבירא ליה היינו רבותיה דכרך משום דשכיח בו בני אדם הרבה ואז ימצא גם כן נשים יפות הרבה ההולכים בשוק וכן נשים עשירות אשר מיופות בתכשיטין

ובגדים נאים וזה הרווק רואה כל זה בעיניו ואינו חוטא לכך יש לו מעלה בזה, ורב ספרא אף על גב דהוה רווק הדר בכרך אך הוא לא היה לו עסק בחוץ אלא עצור ימים ולילות בבית המדרש דלא שכיחי שם נשים ואם כן לגבי דידיה ליכא רבותא של הכרך.

דף קיג:

הָכִי מְמַיְּאָן:בְּחַיֵּיהוֹן דְּרַבָּנָן קַדִּישֵׁי דְּבָאַרְעָא דְּיִשְׂרָאֵל. יש להקשות מה שייכות יש לשבח זה של שבועתם עם השבח של גדר ערוה המדבר בו עליהם. ומהרש"א ז"ל כתב כמו שאמרו (ויקרא רבה כד, ב) 'כל מקום שאתה מוצא גדר ערוה אתה מוצא קדושה' ודבריו סתומים! איך נתיישבו הדברים בזה?

ונראה לי בס"ד דמצינו שהנזהר בגדרים וסייגים השייכים לערוה נקרא קדוש וכמו שאמרו בגמרא הטעם שנקרא רבי 'רבינו הקדוש' בשביל גדר וסייג שנהג בעצמו שלא נסתכל באמה שלו, ולפי זה רבי חנינא ורבי אושעיא שהיו נזהרים כל כך בענין ערוה שהיו מסיימו לזונות מסאני בכרעייהו ועם כל זה לא מדלו עינייהו לאסתכולי בהו שלא היו מהרהרים אפילו הרהור כל דהו להם נאה ויאה לקרותם בתואר 'קדישי' אך הם אף על פי שהיה להם תגבורת גדולה בערוה שראוי להם תואר קדישי, יותר מזולתם, הנה הם כשהיו נשבעים בחייהון דרבנן היו מכנים אותם בתואר 'קדישי', משמע מדבריהם שהם עדיין לא זכו לתואר קדישי אלא רק החכמים אשר נשבעים בחייהם המה הראויים להקרא בתואר קדישי דהדרך שהקטן הנשבע בחיי הגדול מזכיר אותו בשבח הגדול שיש בו אשר הנשבע עדיין לא הגיע אליו.

ועוד נראה לי בס"ד הטעם שהזכיר עתה דברי שבועתם עם שבח של גדר ערוה המדבר בו עליהם היינו כיון דהנזהר בערוה ביותר הוא הראוי להיות נקרא בשם קדוש, לכך כשהיו נשבעים בחייהון דרבנן היו מכנים אותם בשם קדישי לומר מה שנראה בנו תגבורת בענין ערוה לאו רבותא דידן היא אלא זכות רבנן הנקראים בשם קדושים הוא דמגין עלינו להיות נשמרים מן היצר הרע בהרהור ערוה.

שְׁלֹשָׁה, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אוֹהֲבָן; מִי שֶׁאֵינוֹ כּוֹעֵס. נראה לי בס"ד הטעם **כּוֹעֵס** [156] עולה מספר קנ"ו כמנין י"ב פעמים **אהבה** [12×13=156], ולכן זה שֶׁאֵינוֹ כּוֹעֵס נמשך לו

שפע אהבה מן י"ב צרופים של שם הוי"ה שכל צירוף שולט בחודש אחד בשנה כנודע ונמצא מספר 'כּוֹעֵס' נהפך לו לטובה שיהיה לו י"ב פעמים אהבה מן י"ב צרופים.
אך קשה מאחר דהכועס מגונה ביותר דחשיב כאלו עובד עבודה זרה (נדרים כב:) איך בהעדר הכעס זוכה לאהבה מאתו יתברך דמאי רבותיה בזה?
ונראה לי בס"ד מה שאמרו 'כאילו עובד עבודה זרה' היינו בכועס במילי דעלמא, אבל הכא איירי בשבח שאינו כועס במילי דמצוה שהוא מתכעס לכבודו יתברך עם בני אדם שהיו עוברים רצונו יתברך או כרב הכועס עם תלמידו בשביל לימוד תורה שמלמדו דהנזהר גם בזה הרי זה הקב"ה אוהבו.
וּמִי שֶׁאֵינוֹ מִשְׁתַּכֵּר. נראה לי בס"ד **שֵׂכָר** [520] מספר תק"ך ולכן זה שלא נשתכר בשכר שמספרו תק"ך זוכה לשפע אהבה מן ארבעים ספירות של ד' עולמות אבי"ע [אצילות, בריאה, יצירה, עשיה] כי בכל עולם יש עשרה ספירות בכללות, והנה ארבעים פעמים אהבה הוא מספר שכר שהוא תק"ך [40×13=520] ונמצא כי השכר שפירש ממנו שלא נשתכר בו נהפך לו מספרו לטובה לארבעים פעמים אהבה.
ומה שאמרו **מִי שֶׁאֵינוֹ מַעֲמִיד עַל מִדּוֹתָיו**, נראה לי בס"ד הטעם כי המעמיד על מדותיו יהיה לבו מלא דאגה תמיד שדואג אפילו על מקצת זלזול שיגיע לו מאחרים אבל אם אינו מעמיד על מדותיו אינו חושש מכל זלזול שיהיה הן קטן הן גדול, ולכן אין לו שום דאגה בעבור זאת בלבו, וכמו שאמר דוד המלך ע"ה וַאֲנִי (תהלים לח, יד) 'כְּחֵרֵשׁ לֹא אֶשְׁמָע.. וְאֶהְיֶה כְּאִישׁ אֲשֶׁר לֹא שֹׁמֵעַ וְאֵין בְּפִיו תּוֹכָחוֹת', לכן יזכה שיתהפך מספר **דאגה** שפירש ממנה למספר **אהבה** [13] כי החשבון שוה, והיינו שיזכה להיות לו אהבה מאתו יתברך שיאהב אותו.
שְׁלֹשָׁה, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שׁוֹנְאָן; הַמְדַבֵּר אֶחָד בַּפֶּה וְאֶחָד בַּלֵּב. וְהַיּוֹדֵעַ עֲדוּת לַחֲבֵרוֹ וְאֵינוֹ מֵעִיד לוֹ, וְהָרוֹאֶה דְּבַר עֶרְוָה בַּחֲבֵרוֹ וּמֵעִיד בּוֹ יְחִידִי. אף על גב דשנים הראשונים הם מידי דאיסורא וכל העושה איסור הוא שנוי לפני הקב"ה, נראה יש שנאה בשתים אלה ביותר מפני שהוא חושב כאלו אין הקב"ה יודע מה שבלבבו ולכן בשתים אלו רק הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שׁוֹנְאוֹ אבל בית דין של מעלה אין מכירין חטא זה שהוא בלב.

והנה זה יפסיד הרבה שיתנהג עמו הקב"ה מדה כנגד מדה כי לפעמים האדם עושה עבירה לשמה שכונתו לטובה אך בית דין של מעלה שאין רואין הלב מחייבין אותו כי המה ראו שעשה עבירה גמורה אך הקב"ה שרואה הלב יזכהו, ואם זה האדם נראה ממנו דברים אלו אשר מורין כאלו הוא חושב שאין השם יתברך יודע מה שיש בלב ח"ו אם כן איך יזכה בעבירה לשמה שיהיה ניצול מכח ראייתו יתברך בלב?!

ובענין השלישי שמעיד יחידי הוא שנוי לפני הקב"ה ביותר, בשביל כי מזה יצא נזק לישראל שאז גם השטן רוצה להעיד עליהם יחידי. וכן מצינו לרבותינו ז"ל בדין של מעלה ביום ראש השנה שאומר לשטן הבא עדים ומביא מלאך הממונה על חמה להעיד, וכשירצה להביא את מלאך הממונה על הלבנה לא ימצאהו מפני שהלבנה מכוסית דכתיב (תהלים פא, ד) 'בַּכֵּסֶה לְיוֹם חַגֵּנוּ' וכנזכר במדרש ולפי דבריו של זה שמעיד יחידי יאמר השטן גם בזה תסגי עדות יחיד שהוא מלאך הממונה על חמה וכיון שמזה יצא חובה לישראל לכך הוא שנוי לפני הקב"ה ביותר.

אָמַר רַב יוֹסֵף: כּוּלְּהוּ אִתְּנְהוּ בְּיִ. נראה הכוונה דשלשה אלה הקושי שלהם מצוי בסומא יותר מן הפקח כי יש אדם מכים אותו מעט והוא צועק הרבה שנראה מכח הצעקה שהם מכים אותו מכת מות ואינו כך, ולכן הרואה בעיניו לא יתבהל מכח צעקתו ויצטער, אבל הסומא שאינו רואה בעיניו ההכאות ורק שומע צעקה גדולה ומרה מתבהל ומצטער שחושב שמכים אותו מכת מות, וכן הוא הדין להצועק מכח חבורה או פציעה או איזה מכה שיש לו בגופו, ולכן הָרַחֲמָנִין אם הם סומין חַיֵּיהֶם אֵינָם חַיִּים יותר מן הָרַחֲמָנִין שהם רואין בעיניהם, וכן הכעסן שכועס על דבר שלא נעשה כרצונו אם הוא אינו רואה חושב שהשינוי הוא עצום ורב ויתכעס ביותר וכן אֲנִינֵי הַדַּעַת שנמאס מדבר כל דהו שיש הפרש בזה אם רואה בעיניו שרואה שאין הלכלוך רב מאד, מה שאין כן אם אינו רואה ומצייר בדעתו שהלכלוך רב מאד ויצטער הרבה ואינו כן.

וְיֵשׁ אוֹמְרִים: אַף הַזּוֹנוֹת. הא דלא חשיב זה תנא קמא נראה לי בס"ד דאיתא בשבת (שבת לד.) 'וְאִמְרוּ זוֹנוֹת מְפַרְכְּסוֹת זוֹ אֶת זוֹ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים לֹא כָּל שֶׁכֵּן?!' נמצא הזונות אף על פי ששונאין זו את זו בלב עם כל זה בגלוי עושין פרכוס זה לזה שהוא מורה

על אהבה, ולכך תנא קמא לא חשיב זה בכלל.

והא דלא חשיב תַּלְמִידֵי חֲכָמִים שֶׁבְּבָבֶל משום דהוא נקיט דבר שישנו בכל אותו המין כולו ובכל מקום, אך זה אינו אלא בבבל.

וְיֵשׁ אוֹמְרִים: אַף תַּלְמִידֵי חֲכָמִים שֶׁבְּבָבֶל. קשה איך יצוייר דבר זה של שנאה להיות בין תלמידי חכמים?

ונראה לי בס"ד על פי מה שאמר רבינו האר"י ז"ל (בשער הגלגולים דף יט:) וז"ל גם דע כי אם ימצאו בדור אחד שני נשמות משורש אחד כשני אחים או כשני חבירים, יהיו שניהם שונאים ומקטרגים זה לזה בטבעם בלי ידיעה דאף על גב דאינהו לא חזו מזלייהו חזי לפי ששניהם זה חפץ לינק מן השרש ההוא יותר מחבירו והם מקנאים זה לזה בטבעם, ולכן אם ישיגו לדעת ברוח הקודש ששניהם משורש אחד אז ודאי היו אוהבים זה לזה, ודע כי אין זה אלא כאשר המה שניהם בחיים וכו' עד כאן לשונו עיין שם.

הרי ידעת הסיבה מה שיהיה לפעמים שנאה בין תלמידי חכמים אף על פי ששניהם צדיקים גמורים וקאמר כאן דבר זה אינו מצוי אלא בתלמידי חכמים שבבבל ואין הכוונה שכולם הם כך אלא הכוונה שימצא בהם קצת תלמידי חכמים שיהיו שונאין זה את זה, אבל בארץ ישראל לא ימצא כזאת כלל דאף על גב שגם שם אפשר להיות שני נשמות שהם משורש אחד בשני תלמידי חכמים עם כל זה מאחר שהם דרים בארץ ישראל אז מכח קדושת ארץ ישראל שורה עליהם רוח הקודש שידעי הנשמות שלהם שהם משורש אחד ואז יהיה כל אחד כופה טבעו לבלתי יתקנא מחבירו וממילא לא יהיה ביניהם שנאה מחמת קנאה וכמו שאמרו רבינו ז"ל אם ישיגו לדעת ברוח הקודש ששניהם משורש אחד היו אוהבים זה לזה.

ולכן לא ימצא דבר זה אלא רק בתלמידי חכמים שבבבל כי מחמת המקום אין שם השראת רוח הקודש על כולם כראוי, וכמו שאמר רשב"י (בזוהר חלק א' דף רכה) על חברייא דבבל, וזה לשונו דהא אוירא קדישא ורוחא קדישא אתעדי מנייהו וינקי מאוירא ורוחא דרשותא אחרא וכו' עד כאן. וכיוצא בזה אמרו בגמרא בהספידו של רב הונא ראוי היה רבינו שתשרה עליו שכינה אלא שבבל גרמה לו (מועד קטן כה.).

מִנַּיִן שֶׁאֵין שׁוֹאֲלִים בְּכַלְדִּיִּים? שֶׁנֶּאֱמַר: (דברים יח, יג) "**תָּמִים תִּהְיֶה עִם ה' אֱלֹהֶיךָ**". נראה לי בס"ד על פי מה שנאמר בס"ד בפסוק (דברים ד, ד) 'וְאַתֶּם הַדְּבֵקִים בַּה' אֱלֹהֵיכֶם חַיִּים כֻּלְּכֶם הַיּוֹם' כי מספר יִשְׂרָאֵל [541] תקמ"א ועם מספר הוי"ה במלוי יודין שהוא ע"ב נשלם תרי"ג [613=541+72] כמנין רמ"ח [248] אברים ושס"ה [365] גידים שבאדם שיהיו נשמרים וחיים וקיימים כולם. ואם כן כיון דהמספר הנזכר מכוון כנגד רמ"ח איברים ושס"ה גידים שבגופם זה יורה שהם למעלה מן המערכה של כוכבים ומזלות, ולכן אין להם לשאול בְּכַלְדִּיִּים יען דכתיב בהו 'תָּמִים תִּהְיֶה' בכל רמ"ח אברים ושס"ה גידים כי מספרם מכוון בחבור שמך עִם ה' אֱלֹהֶיךָ שזה יורה שאתה נשפע למעלה מן המערכה של כוכבים ומזלות

חֲמִשָּׁה דְּבָרִים צִוָּה כְּנַעַן אֶת בָּנָיו אֲהֵבוּ זֶה אֶת זֶה, אֲהֵבוּ אֶת הַגָּזֵל, אֲהֵבוּ אֶת הַזִּמָּה, וְשַׂנְאוּ אֶת אֲדוֹנֵיכֶם, וְאַל תְּדַבְּרוּ אֱמֶת. נראה לי בס"ד עיקר צוואתו היתה על הזנות כי זו המדה הרעה שנרמזה עליו בתורה, אך לזנות צריך מעות לשלם אתנן והעבד מהיכן יש לו? דמעשה ידיו הם לרבו! לכן צוה אותם על הגזל כדי שיתנו ממנו אתנן. מיהו אם יהיה להם שנאה זה עם זה לא יוכל לגזול שכל אחד יגלה על חבירו, לכן צוה שיאהבו זה את זה כדי שיהיו קשר רשעים לגנוב ולגזול ולא יודע הדבר.

ועדיין צריך להם דבר אחד כי העבד נותן לו רבו עסק לעסוק בו כל היום ואינו רוצה שיהיה בטל ואם יהיה העבד אוהב את אדוניו לא ירצה להשליך מלאכת אדוניו וילך אצל הזונה שנזדמנה לו בעת שהוא עוסק במלאכת רבו כי חושש להפסיד ממון רבו לכך צוה שילמדי לשונם לדבר שקר כדי שאם יוכיחהו רבו אז תכף ישיב לו התנצלות בהמצאות של שקר ומרמה ונמצא על ידי כל זה המה עושים הזנות אשר אהב כנען.

שִׁבְעָה כְּמְנַדִּין לַשָּׁמַיִם.. וּמִי שֶׁאֵין לוֹ תְּפִלִּין בְּרֹאשׁוֹ וּבִזְרוֹעוֹ, וְצִיצִית בְּבִגְדּוֹ, וּמְזוּזָה בְּפִתְחוֹ וּמוֹנֵעַ מִנְעָלִים מֵרַגְלָיו. יש להקשות הוה ליה למימר בקצרה 'תְּפִלִּין וְצִיצִית וּמְזוּזָה'? ונראה לי בס"ד דנקיט בתפילין **רֹאשׁוֹ וּזְרוֹעוֹ** דא לאפוקי אי איתי ליה חד מנייהו לא הוי מנודה. ונקיט **בְּבִגְדּוֹ** גבי ציצית לאפוקי טלית שאולה דתוך שלשים פטור ואחר שלשים מחייב משום מראית העין ולא הוי כמנודה. ונקיט **בְּפִתְחוֹ** גבי מזוזה לאפוקי דר בבית גוי דפטור כל שלשים יום ד'בֵּיתֶךָ' (דברים יא, כ) אמר רחמנא

ולא בית גוי ולזה אמר 'בְּפִתְחוֹ' רוצה לומר שלו מה שאין כן אם נקרא על שם הגוי דפטור. וראשי תיבות שלשה אלה '**מְ**זוזה **צ**יצית **ות**פילין.

ומה שאמרו **מוֹנֵעַ מְנָעֲלִים** רוצה לומר דאין לו אונס אלא הוא המונע.

ומה שאמרו **וְיֵשׁ אוֹמְרִים**: **אַף מִי שֶׁאֵינוֹ מֵסֵב בַּחֲבוּרָה שֶׁל מִצְוָה** הא דלא חשב זה תנא קמא משום דיש לו תירוץ אולי יבואו שם בני אדם שאינם מהוגנים ועיין בתוספות.

דף קיד.

אֶכֹל בָּצָל וְשֵׁב בַּצֵּל. נראה לי בס"ד אותיות הקודמים לאותיות **בצל** שהם עומדים בצילם הם אותיות **אכף** שהם מספר **מלוכה** [101] כי המלמד עצמו לאכול מאכלים חשובים זה כל ימיו משועבד לטבע ומשועבד לבני אדם דלוה ואוכל! אך המסתפק באכילה של בצל זה יש לו מלוכה על הטבע והוא בן חורין דאינו חייב לבני אדם כלום וזהו שאמר **אֶכֹל בָּצָל** ואז **שֵׁב בַּצֵּל** רוצה לומר בצילם של אותיות בצל שהם מספר 'מלוכה'. או אכף לשון כפיפה כמו שאמרו (משלי טז, כו) 'אָכַף עָלָיו פִּיהוּ' דאם מלמד עצמו במאכלים חשובים אז ירבה כח התאוה בקרבו וצועק 'הב הב' אך המסתפק בדבר מועט וקל אז כח התאוה שבו כופף פיו ואינו צועק כלום.

פְּחוֹת מִמֵּיכָלָךְ וּמִמִּשְׁתָּיֵךְ, וְתוֹסִיף עַל דִּירָתָךְ. נראה לי בס"ד הכוונה מי שיש לו בית בנוי במדרגה תחתונה בלבד ורוצה להרחיב גבולו שיבנה מדרגה שניה שהיא עליות על גבי בתים התחתונים וכן מדרגה שלישית שהיא מגדלים על גבי העליות הנה בודאי דירת מדרגה השנית וכל שכן השלישית היא טובה מאד מן דירת הבתים שהם מדרגה התחתונה ורק יש קושי בשנית ובשלישית מצד עליית הסולם של המדרגות שיש בהם טרחא ומתישים כוחו של אדם וכמו שאמר רבי יוחנן (ע' כתובות דף ס"ב ע"א רבי יוחנן הוה קסליק בדרגא וכו רבי יוחנן הוה קסליק בדרגא הוו סמכי ליה רב אמי ורב אסי איפחתא דרגא תותיה סליק ואסקינהו אמרי ליה רבנן וכי מאחר דהכי למה ליה למיסמכיה אמר להו א"כ מה אניח לעת זקנה) שהזקין מחמת עליית המדרגות.

אמנם כל הטורח הוא רק לאדם שהוא אוכל כדי שבעו אז תזיק לו עליית המדרגות שעולה בהם בכרס מלאה אבל המקיים מאמר הגמרא (גיטין ע.) 'אכול שליש כריסך

ושתה שליש כריסך וישאר שליש ריקן' הנה זה לא אכפת לו מן עלית המדרגות דאינו ניזוק. וזהו שאמר **פְּחוֹת מִמֶּיכָלֶךָ וּמִמִּשְׁתֶּיךָ** כדי שתהיה כריסך, חסרה ואינה מלאה ואז **תּוֹסִיף עַל דִּירָתֶךָ** בבנין שניים ושלישים כי עתה לא תיזוק מעליית המדרגות שתעלה בהם.

ועוד נראה לי בס"ד דהחכם דירתו היא בבית המדרש לעסוק שם בתורה בימים וגם לרבות הלילות ואם ירבה באכילה ושתיה מביאתו לידי שינה ולא יוכל לילך בלילה לבית המדרש שהוא עיקר דירתו לעסוק בתורה כי מאכל מביא לידי שינה ומוכרח להשאר בביתו לישן במטתו, וזהו שאמר **פְּחוֹת מִמֶּיכָלֶךָ** כדי שלא תתגבר עליך השינה ואז **תּוֹסִיף עַל דִּירָתֶךָ** הוא בית המדרש ששם הוא עיקר דירתך שתוכל לישב שם גם בלילות לעסוק בתורה.

או יובן עיקר דירה של אדם היא עולם הבא שהיא דירה הנצחית ואם האדם יצמצם באכילה ושתיה יוכל להוסיף על חלק עולם הבא מן המצות הצריך להם דמים.

אי נמי האשה נקראת ביתו ומצוה שיצמצם באכילה ושתיה שלו ויוסיף על הוצאות ביתו זו אשתו וכמו שאמרו רבותינו ז"ל (יבמות סב:) יפרנס אשתו יותר מכדי יכלתו שהיא תלויה בו והוא תלוי במי שאמר והיה העולם.

דְּאָכֵיל אַלְיָתָא, טָשֵׁי בְּעֵילְיָתָא. נראה לי הכוונה מאכל שיש בו שומן הרבה על הרוב לא יוכל מזג בטן האדם לסבול אותו ועל ידי כך יהיה לו חולי מעיים שצריך להסגר בעלייתו שיציאתו לחוץ תזיק לו.

ומה שאמרו **אַקִּיקְלָא דְּמָתָא שָׁכִיב** נראה לי דרך הלצה כי דרך האשפה להניחה בסוף העיר אחרי בתי הישוב וכן דרך הקצבים גם כן לעשות מלאכתם אצל האשפות בסוף העיר אחרי בתי הישוב מפני זוהמת הדם והזבל של הבהמות, והנה האוכל ירקות דוקא אינו חייב לקצבים כלום, לכן יוכל לישב בבתים הסמוכים למקום האשפות הסמוך למקום הקצבים כי אין נושה אדם בו, מה שאין כן המלומד לאכול בשר שהוא חייב לקצבים תמיד אינו יכול לישב בבתים הסמוכים לשם שהם בסוף העיר כי הקצבים מצויים שם ויתבעו אותו תמיד כיון דמצוי לפניהם.

דף קטז.

עַבְדָּא דְמַפִּיק לֵיהּ מָארֵיהּ לְחֵרוּת, וְיָהֵיב לֵיהּ כַּסְפָּא וְדַהֲבָא. הא דהזכיר שתי חלוקות ולא סגי ליה בחדא? נראה לי בס"ד, דאם עשה לו שתים 'חירות וממון' יש סברה לומר דאחר כך העבד לא ישכחהו בעבור שהוציאו לחירות כי מאחר שהעשיר אותו בכסף וזהב יבוש לומר לפני בני אדם שהוא היה תחלתו עבד אלא יזכיר חסדו בענין מתנת כסף וזהב או דלמא צריך להזכיר על שתיהם, והשיב דחייב להזכיר שתיהם והיינו לאדויי על החירות ולשבוחי על כסף וזהב שנתן לו.

או יובן זכר שתי חלוקות שהם סותרים זה את זה כי אמרו רבותינו ז"ל שצריכין לישב בקושי השעבוד מספר ת"ל שנים כמנין חמשה שמות אלקים [ה' פעמים אֱלֹהִים [86] עולים ת"ל 430] ולא ישבו אלא רק פ"ו [86] ונתבטל קושי ד' שמות אלקים כנגד ד' דברים שהם 'נזק וצער ורפוי ובושת' וכמו שאמרו המפרשים ז"ל.

ועוד כתבו המפרשים ז"ל דהרכוש נטלוהו בשביל פרעון ארבעה דברים הנזכרים ואם כן זהו חסד גדול כיון דהוציאם לחירות בשביל ד' דברים אין להם טעם ליקח הרכוש ואם לקחו הרכוש בשביל ד' דברים ראוי שיעבדו בקושי עוד כנגד ד' פעמים שמות אלקים.

והרב פתח עינים ז"ל דקדק הוה ליה למימר 'דיהיב ליה כספא ודהבא ואפקיה לחירות' דהרכוש קדם ליציאה? ונראה לי בס"ד דלאו על ביזת מצרים קאמר כי זה היה בעבור קיום ההבטחה ד'אַחֲרֵי כֵן יֵצְאוּ בִּרְכֻשׁ גָּדוֹל' (בראשית טו, יד) שהבטיח הקב"ה לאברהם אבינו בברית בין הבתרים אך קאי על ביזת הים דזו היתה בחסד.

דף קיז.

וְגָדוֹל שֶׁבְּכֻלָּם, 'הַלְלוּיָהּ', **שֶׁכּוֹלֵל שֵׁם וְשֶׁבַח בְּבַת אַחַת**. הקדים שם לשבח מפני הכבוד אף על גב דבתיבת 'הַלְלוּיָהּ' נרמז השבח קודם השם.

ונראה לי בס"ד רמז הכתוב (תהלים קמז, א) 'הַלְלוּ יָהּ כִּי טוֹב זַמְּרָה אֱלֹהֵינוּ' פירוש 'הַלְלוּיָהּ' הוא טוֹב מכולם יען כי כולל זְמָרָה הוא השבח וגם שם אֱלֹהֵינוּ שהוא שם י"ה ולכן הוא כי טוב מכולם:

וְעַל כָּל צָרָה וְצָרָה שֶׁלֹּא תָּבוֹא עֲלֵיהֶם. פירש רש"י ז"ל 'לישנא מעליא נקט' ועוד נראה לי נקיט כן לומר שתיקנו לאומרו 'עַל כָּל פֶּרֶק וּפֶרֶק' וכוונו בזה שתהיה בו תועלת באמירתו גם כן בעבור עַל כָּל צָרָה שתהיה נגזרת בעולם שֶׁלֹּא תָּבוֹא עֲלֵיהֶם שיגאלו ממנה בשביל ההלל כי זכות זה של אמירת ההלל דוחה הצרה מעליהם וגם אם מוכרח שתבא עליהם יהיו נגאלים ממנה תכף.

דָּבָר אַחֵר: **חֲרֵי פִּסְלוֹ שֶׁל מִיכָה עוֹמֵד בְּבֵבְכִי, וְיִשְׂרָאֵל אוֹמְרִים אֶת הַהַלֵּל**. עיין רש"י ורשב"ם ועיין מה שכתב מהרש"א והרי"ף ז"ל מהא דאמרו רבותינו ז"ל על פסוק 'וְעָבַר בַּיָּם צָרָה' (זכריה י, יא) עיין שם.

ונראה לי בס"ד **דפסלו של מיכה לא היה לו דין עבודה זרה** דלא היו עובדים אותו אלא כמו ענין התרפים שבוטחים בו לידע ממנו עתידות ונסתרות, וכמו שכתבו רד"ק ורלב"ג ומהר"ש יפה והביא דבריהם כלי יקר על נביאים (שופטים יז, ה) יעוין שם.

ולכן כשעבר בים לא הרגיש בו משה רבינו ע"ה על ידי רוח הקודש כי לא היה עבודה זרה שאם היה עבודה זרה היה מרגיש בו על ידי רוח הקודש וגם היה מעכב בהשראת שכינה וכמו שאמרו באסתר ע"ה (מגילה טו:) שנסתלקה ממנה שכינה כשנכנסה למקום שיש בו עבודה זרה.

וגם מה שהיה בענין התרפים לא היו בוטחים בו הרבה בני אדם ולא היו נמשכים אחריו אלא רק מיכה היה בוטח בו, ולכן אף על פי שהיו ישראל אומרים בהלל 'כְּמוֹהֶם יִהְיוּ עֹשֵׂיהֶם כֹּל אֲשֶׁר בֹּטֵחַ בָּהֶם' (תהלים קטו, ח) דמקללים גם הבוטחים אף על פי שאין עובדים הנה ודאי מיכה לא היה אומר פסוק זה לקלל הבוטחים בו, אבל ישראל שכולם אין להם ידיעה עדיין מזה כלל היו אומרים 'כֹּל אֲשֶׁר בֹּטֵחַ בָּהֶם', אבל בזמן דוד המלך ע"ה נתפשט עניינו בישראל והיו רבים מישראל נמשכים אחריו לבטוח בו דוקא ולא לעבוד ח"ו ולפי זה כשאומרים באותו זמן 'כֹּל אֲשֶׁר בֹּטֵחַ בָּהֶם' הרי הם מקללים עצמן!

ולכן בשלמא אם היה ההלל הזה נתקן לאומרו מזמן משה רבינו ע"ה אין להתפלא ולומר איך יקללו עצמן דהרי עתה הם בוטחים בזה, דיש לומר כיון דאמירת ההלל הזה היא מתוקנת מזמן משה רבינו ע"ה לא היו משנים ומבטלים תקנת משה רבינו

ע"ה והיו מוכרחים לאומרו אף על פי שבאמירה זו נמצא מקללים עצמן, אבל אם נתקן אמירת ההלל בזמן דוד המלך ע"ה איך רצו לקבל תקנה חדשה זו לומר דברים שיצא מהם קללה לעצמן?!

'**נְצוּחַ**' '**וְנִגּוּן**', **לָעֲתִיד לָבוֹא**. הנה מהרש"א פירש טעם לניצוח ולא פירש טעם לניגון. ונראה לי בס"ד דלעתיד יתעלה ה'נְגּוּן' שיהיה מנגן בכינור של שמנה נימין וכמו שאמרו רבותינו ז"ל רבותינו ז"ל (ערכין יג:) על פסוק (תהלים יב, א) 'לַמְנַצֵּחַ עַל הַשְּׁמִינִית' ופרשנו הטעם למספר שמנה רמז לבינה שהיא ספירה שמינית ואין אחיזה לחיצונים שם ומשם ימשך לנו שפע החירות, ולכן מזמורים שרמז בהם דברי דברים של העתיד לבוא אמרם 'נְצוּחַ' 'וְנִגּוּן'.

ומה שאמרו '**מַשְׂכִּיל**', **עַל יְדֵי תַּרְגְּמָן**, נראה לי בס"ד 'מַשְׂכִּיל' אותיות שם כלי דהמתורגמן הוא כלי של הדרשן שבו משקה מים של הדרשה לרבים, וגם עוד צריך שיהיה המתורגמן משכיל להבין הדברים ולהבינן לרבים.

ומה שאמרו '**לְדָוִד מִזְמוֹר**', **מְלַמֵּד שֶׁשָּׁרְתָה עָלָיו שְׁכִינָה** ואחר כך אמר שירה, נראה לי בס"ד על פי מה שאמרו בזוהר (קדושים דף פד) דוד אחרא אית ליה לקב"ה דאיהו ממנא על כמה אוכלוסין עלאין ומשריין וכו' עיין שם והכוונה על בחינת המלכות שגם היא מכונית בשם דוד והוא סוד השכינה לכך דריש שפיר כאן 'לְדָוִד מִזְמוֹר' ו'מִזְמוֹר לְדָוִד' על השראת שכינה שגם היא מכונית בשם דוד.

לְלַמֶּדְךָ, שֶׁאֵין הַשְּׁכִינָה שׁוֹרָה, לֹא מִתּוֹךְ עַצְלוּת, וְלֹא מִתּוֹךְ עַצְבוּת וְלֹא מִתּוֹךְ שְׂחוֹק, וְלֹא מִתּוֹךְ קַלּוּת רֹאשׁ, וְלֹא מִתּוֹךְ דְּבָרִים בְּטֵלִים, אֶלָּא מִתּוֹךְ דָּבָר שִׂמְחָה שֶׁל מִצְוָה.

נראה לי בס"ד נקיט הקל תחלה כי עצבות מאיס מעצלות, והשחוק מאיס מעצבות, והקלות ראש מאיס משחוק, ודברים בטלים מאיסי מן קלות ראש כי על ידי דברים בטלים נמשך האדם לשקר ולשון הרע וליצנות שהם חמורים.

ונראה לי בס"ד דדברים אלו דנקיט כאן נמשכים מן ארבעה יסודות, והיינו עצלות ועצבון מיסוד העפר, ודברים בטלים מיסוד הרוח כמו שאמרו (אונקלוס בראשית ב, ז) 'רוּחַ מְמַלְלָא', ושחוק מיסוד האש **ולכן פני השוחק מתאדמים**, וקלות ראש מיסוד המים רמז לדבר קל הוא עַל פְּנֵי הַמָּיִם דהמים קלים לרדוף. נמצא הם

חמשה המעכבים השראת שכינה ובהעדרם תשרה שכינה על ידי שִׂמְחָה שֶׁל מִצְוָה, והיינו שִׂמְחָה אותיות חֲמִשָּׁה רמז לא תועיל השמחה אלא רק בהעדר חמשה דברים הנזכרים.

ומה שאמרו 'וְכֵן לִדְבַר הֲלָכָה' 'וְכֵן לַחֲלוֹם טוֹב' נמצא השמחה תועיל להשראת שכינה ולחלום ונרמזו באותיות 'שִׂמְחָה' שהוא ראשי תיבות **מ**ועלת **ש**כינה **ח**לום **ה**לכה:

הַלֵּל זֶה, מִי אָמְרוּ. נראה לי בס"ד שואל **הַלֵּל זֶה** שאנחנו אומרים בכוס רביעי דמתחיל מן 'לֹא לָנוּ ה'' לֹא לָנוּ' (תהלים קטו, א) אבל שני מזמורים ראשונים 'הַלְלוּיָהּ' ו'בְּצֵאת' (שם קיג-קיד) פשיטא ליה דמשה רבינו ע"ה וישראל אמרום, ולזה מביא דברי התנאים דיש אומרים גם זה אמרו משה וישראל ויש אומרים יהושע וישראל ויש אומרים דבורה וברק.

ומה שאמרו **הֵם אָמְרוּ**: '**לֹא לָנוּ ה'' לֹא לָנוּ**' נראה לי דקריעת ים סוף היתה בלילה וכן מפלת חיל סיסרא בלילה דהכוכבים נלחמו וכן מפלת חיל סנחריב בלילה וכן בהמן 'בַּלַּיְלָה הַהוּא נָדְדָה שְׁנַת הַמֶּלֶךְ' (אסתר ו, א) ולכן כולם אמרו פסוק זה '**לֹא לָנוּ** יְיָ' שהוא ראשי תיבות 'לֵיל' שהתחילו מן פסוק זה והם אמרו 'כִּי לְשִׁמְךָ תֵּן כָּבוֹד' והשיב 'לְמַעֲנִי לְמַעֲנִי אֶעֱשֶׂה' למען שם הנכתב ולמען שם הנקרא כי השם נכתב בי"ה ונקרא באל"ף דל"ת.

ומה שאמרו יהושע וישראל אמרוהו לכן כפלו הדברים 'לֹא לָנוּ לֹא לָנוּ' דרמזו על ל"א מלכי כנען והשרים שלהם שגם הם ל"א, וזהו לֹא לָנוּ רוצה לומר ל"א מלכים יהיו לנו כמו שנאמר (במדבר יד, ט) 'כִּי לַחְמֵנוּ הֵם וַה' אִתָּנוּ' לכך הזכיר ה' בין ל"א השרים של מעלה ובין ל"א מלכים אשר תחת ידם, ואף על גב דההלל אומרים אותו אחר גאולתם מן הצרה הנה הם יודעים שעתידין לבא לידי צרה אחרת אחרי זה ולכן אומרים לא לנו וכו' דמבקשים על צרה האחרת ולומר כמו שעשית בזאת הצרה כן תעשה בצרה אחרת וכולם כונתם הוא על דרך זה.

"**וְעָשִׂתִי לְךָ שֵׁם גָּדוֹל כְּשֵׁם הַגְּדֹלִים אֲשֶׁר בָּאָרֶץ**" (שמואל ב' ז, ט), **תָּנֵי רַב יוֹסֵף: זֶה שֶׁאוֹמְרִים: "מָגֵן דָּוִד"** [קיז:]

הקשה הרי"ף והלא אין אומרים מגן יצחק מגן יעקב אלא 'מָגֵן אַבְרָהָם' ולכן הוה ליה למימר כְּשֵׁם 'הַגְּדוֹל' אֲשֶׁר בָּאָרֶץ דקאי על אברהם דוקא יעוין שם.

ונראה לי בס"ד על פי מה שכתב רבינו ז"ל (בשער הכונות בדרושי ראש השנה דרוש וא"ו) כי ג' פעמים 'אל' שהוא סוד **מָגֵן** [31×3=93] הן הן סוד ג' פעמים 'אל' שיש בְּאֱלֹקֵי אַבְרָהָם, אֱלֹקֵי יִצְחָק וֵאלֹקֵי יַעֲקֹב כי מן ג' פעמים 'אל אל אל' שבג' פעמים אֱלֹקֵי אֱלֹקֵי אֱלֹקֵי נמשכה הארתם למלכות ונעשית 'מָגֵן' עד כאן דבריו יעיין שם באורך. נמצא שם מָגֵן כלול מן ג' פעמים אֱלֹקֵי האמורים באבות אך לא יבא כנגד שלשתם ממש כי נשאר אותיות י"ה ולזה אמר וְאֶעֱשֶׂה לְךָ שֵׁם גָּדוֹל **כְּשֵׁם** הַגְּדֹלִים אֲשֶׁר בָּאָרֶץ בכף הדמיון שהוא לקוח מן שלשה שמות של אֱלֹקֵי האמורים בגדולים שהם אַבְרָהָם יִצְחָק יַעֲקֹב, ולזה אמר זה שאומרים 'מָגֵן דָּוִד'.

ברם עדיין יש לדקדק למה נקיט האי לישנא '**זֶה שֶׁאוֹמְרִים**' והוה ליה למימר 'זֶה מָגֵן דָּוִד'? ונראה לי בס"ד בהקדים מה שמקשים למה אמר 'זֶה שֶׁאוֹמְרִים מָגֵן דָּוִד' והוה ליה למימר '**זֶה אֱלֹקֵי דָּוִד**' ככתוב בדברי הימים (מלכים ב' כ, ה) במכתב ששלח אליהו הנביא זכור לטוב ליהורם בן יהושפט שאמר 'כֹּה אָמַר ה' אֱלֹקֵי דָּוִד אָבִיךָ' דנמצא נאמר בו אֱלֹקֵי דָּוִד כמו שנאמר באבות? ותרצו דהנביא אמר כן ולא כל ישראל, ועיין בספר שרש יעקב. ואנא עבדא אמרתי זה דוחק דלמה יגרע מאמר הנביא שאומר ברוח הקודש מן מאמר אישי ישראל?!

ואמרתי לתרץ בס"ד דעיקר החשיבות והמעלה בזה הוא כאשר אומרים כן במטבע ברכות או בתפילה שאומרים זה בתמידות, ולא בסיפור דברים. ומה שנאמר בדברי הימים היה דרך סיפור. והנה לתירוץ המפרשים דתלו המעלה והחשיבות באמירה של רבים בזה יתיישב דקדוק אשר דקדקנו דלהכי נקיט רב יוסף בהאי לישנא זֶה שֶׁאוֹמְרִים '**מָגֵן דָּוִד**', פירוש שרבים אומרים 'זֶה' לאפוקי 'אֱלֹקֵי דָּוִד' בדברי הימים דאמירה זו היא מפי יחיד. וגם לפי התירוץ שתרצתי בס"ד יתיישב דקדוק דאמר **זֶה שֶׁאוֹמְרִים** בתמידות במטבע ברכות, מה שאין כן 'אֱלֹקֵי דָּוִד' אשר בדברי הימים אין זו אמירה תמידית במטבע ברכה אלא הוא סיפור מעשה שהיה ששלח לו מכתב בלשון זה.

והנה לפי דברי רבינו האר"י ז"ל כי שם מָגֵן נבנה מן ג' שמות אֱלֹקֵי, הנה בזה יובן בס"ד מה שאמר דוד המלך ע"ה (תהלים פד, יא) 'בָּחַרְתִּי הִסְתּוֹפֵף בְּבֵית אֱלֹקַי' כי ידוע שהתיבה נקראת 'בית' וכמו שאמרו בספר יצירה שלשה אבנים בונות ששה בתים ארבעה אבנים בונות כ"ד בתים וכו'. וזהו 'בְּבֵית אֱלֹקַי' רוצה לומר בתיבה של אֱלֹקַי שאקח תיבת מָגֵן שהיא לקוחה מן תיבת אֱלֹקֵי האמורה באבות.

ובמדרש שוחר טוב (מדרש שוחר טוב טז, ו) איתא על פי זה אמר דוד המלך אין לי לישב עם הגדולים אמתין לי עם הקטנים. יהא אברהם יצחק ויעקב בקיטון ומשה ואהרן בטרקלין ואני בסף זהו שאמר 'בָּחַרְתִּי הִסְתּוֹפֵף בְּבֵית אֱלֹקַי'. ובמקום אחר פרשתי בס"ד הכוונה כי אברהם יצחק ויעקב הם בחג"ת [חסד, גבורה, תפארת] ומשה ואהרן נצח והוד, ודוד במלכות שהיא סופא דכל דרגין והיא בסוד שער ודלת לכן הזכיר האבות במושב הקיטון שהוא חדר לפנים מטרקלין כי מן טרקלין נכנסין לקיטון ומשה ואהרן במושב הטרקלין כי מן נצח והוד נכנסין לחג"ת והוא בסף, דהמלכות היא בסוד שער. ולפי האמור כאן נפרש דברי המדרש בענין אחר כי דוד המלך ע"ה לא זכה לתואר אֱלֹקַי שהוא נזכר בתחילת הברכה אלא זכה לתואר מָגֵן הנזכר בסוף הברכה לכן אמר אני בסף.

דף קיז:

זֶה שֶׁאוֹמְרִים: "אֱלֹקֵי אַבְרָהָם" וְכוּ'. קשה והלא מצינו שאמר השם יתברך למשה רבינו ע"ה בסנה (שמות ג, ו) אָנֹכִי אֱלֹקֵי אָבִיךָ אֱלֹקֵי אַבְרָהָם אֱלֹקֵי יִצְחָק וֵאלֹקֵי יַעֲקֹב וְכוּ' ואמרו רבותינו ז"ל (שמות רבה ג, א) שמח משה רבינו ע"ה ואמר שנמנה אבי עם האבות ולא עוד אלא שנזכר תחילה.

ונראה לי בס"ד דעיקר המעלה הוא שיזכיר אֱלֹקֵי על שם הפרטי שלו כמו שנאמר אֱלֹקֵי אַבְרָהָם אֱלֹקֵי יִצְחָק וֵאלֹקֵי יַעֲקֹב, וכאן לא אמר לו אֱלֹקֵי עַמְרָם אלא 'אֱלֹקֵי אָבִיךָ' בסתם. ועוד נראה לי בס"ד דעיקר המעלה הוא כאשר אומרים כן במטבע ברכות ובתפלה.

יָכוֹל יְהוּ חוֹתְמִין בְּכֻלָּם. משמע שיש טעם וסברא מבחוץ שראוי לחתום בכולם ולומר 'מָגֵן אַבְרָהָם יִצְחָק וֵאלֹקֵי וְיַעֲקֹב'. וצריכים להבין מאי היא?

ונראה לי בס"ד על פי מה שכתבנו לעיל בשם רבינו ז"ל כי מָגֵן לקוחה מן ג' פעמים אֵלֹקֵי האמור באברהם יצחק ויעקב, ולפי זה ניחא דמסתבר טעמא לחתום במגן בכולם, כי מָגֵן לקוחה מן ג' פעמים אֵלֹקֵי האמורה בכולם:

דף קיח.

מִפְּנֵי שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יוֹשֵׁב בִּרוּמוֹ שֶׁל עוֹלָם, וּמְחַלֵּק מְזוֹנוֹת לְכָל בְּרִיָּה. נראה לי בס"ד רוּמוֹ שֶׁל עוֹלָם מדת החסד שהוא ראש שבעה ספירות הבנין. **או יובן** בס"ד רוּמוֹ שֶׁל עוֹלָם קאי על האצילות שהיא עליונה בכל עולם מן אבי"ע [אצילות, בריאה, יצירה, עשיה] כי ידוע בכל עולם מן אבי"ע יש בו ד' עולמות אבי"ע וכל השפעה תשתלשל מן האצילות. **או יובן** בס"ד דהשפע בא על ידי התחברות יסוד ומלכות, ולכן 'יסוד מלכות' עולה מספר 'עושר' [יסוד 80 + מלכות 496 = עושר 576] ואות ה' כצורת ד"ו רומזת לחיבור יסוד ומלכות, ולכך אמר (בראשית מז, כג) 'הֵא לָכֶם זֶרַע וּזְרַעְתֶּם אֶת הָאֲדָמָה'. וידוע דהמלכות נקראת 'היכל' [65] שהוא מספר ס"ה בסוד (חבקוק ב, כ) 'וַה' בְּהֵיכַל קָדְשׁוֹ' הַס' [65] מִפָּנָיו כָּל הָאָרֶץ' ולכן שם 'אדני' [65] שמספרו ס"ה הוא במלכות, והיסוד נקרא 'כל' ולכן יוסף הצדיק ע"ה שהוא ביסוד נקרא כלכל בדברי הימים. ונמצא יסוד ומלכות הם ס"ה וכ"ל, והם נרמזים קודם אותיות '**עוֹלָם**' כי קודם עולם יש '**סהכל**'.

ולזה אמר **יוֹשֵׁב בְּרוּמוֹ שֶׁל עוֹלָם**, רוצה לומר בהתחברות יסוד ומלכות הרמוזים באותיות רוּמוֹ שֶׁל עוֹלָם כלומר קודמין לאותיות עולם ומחלק שפע מזונות לכל בריה. ובזה ניחא מה שקורין אותו 'הַלֵּל הַגָּדוֹל' כי הַלֵּל מספר [65] ס"ה רמז למלכות וגדול רמז ליסוד הנקרא גדול כנודע.

שֶׁגּוֹבָהּ חוֹבָתוֹ שֶׁל אָדָם בְּטוֹבָתוֹ. נמצא גביית החוב כיון שהיא נעשית בהשגחתו יתברך, הנה היא טוב ולא רע, ואם תניח אחד על מספר **חוֹב** [16] יהיה מספר **טוֹב** [17] כלומר תצייר בדעתך כי גביית החוב היא בהשגחת אֵל אחד, ובזה יהיה לך טוב! וזהו שנאמר (תהלים יד, ג) 'אֵין עֹשֵׂה טוֹב אֵין גַּם אֶחָד', ורוצה לומר אין מי שעושה בדעתו את החוב מספר טוב בשביל שאינו מודה בהשגחת אֵל אחד שהוא יתברך

יחידו של עולם דהכל נעשה בהשגחתו וְכָל מַה דְּעָבִיד רַחְמָנָא לְטַב עָבִיד. ולכן אמר התנא (משנה אבות ג, טו) 'וּבְטוּב הָעוֹלָם נִדּוֹן' כלומר שגובה חוב של אדם בטוב שלו. **עָשִׁיר בְּשׁוֹרוֹ, עָנִי בְּשֵׁיוֹ**. יש להקשות אין גבייה זו עולה במשקל אחד דהעני שווה אצלו השה כנגד מה ששווים מאה שוורים אצל העשיר?

ונראה לי בס"ד דהעשיר צריך להקל בעונשו באיזה עוונות אשר העושר שלו מסבב אותם לו, דהיצר הרע עושה מצודה גדולה בעושר לאדם לבטלו מעבודת הקודש ולהעבירו בכמה מיני איסורין. ולזה אמר התנא (משנה אבות ג, א) 'וְלִפְנֵי מִי אַתָּה עָתִיד לִתֵּן דִּין וְחֶשְׁבּוֹן' כי לכל דִּין צריך חֶשְׁבּוֹן כפי ערכו של אדם.

ועוד נראה לי כי גבייה זו אינה בסוג גבייה ממש אלא היא בסוג פדיון, שהאדם ראוי לפדות עצמו בעולם הזה בנפש בעל חי ולכן העשיר יפדה בנפש בהמה גסה והעני בנפש בהמה דקה והאלמנה בנפש עוף כי שלושה מיני נפשות בעלי חיים נמצאים בעולם ולא יותר.

ומה שאמר '**יָתוֹם בְּבִיצָתוֹ**' יש להקשות והלא דמי ביצה קלים מדמי תרנגולת והוה ליה להזכיר זה באחרונה? ונראה לי בס"ד רצה למנקט כארחה דקרא להקדים היתום לאלמנה וגם כדי להזכירו אחר הזכרים שהם עשיר ועני דבזכרים אייריכי הנשים אין להם משלהם כלום דאפילו שיש להם נכסי מלוג צאן ושוורים הם משועבדים לבעל שהפירות שלו.

קָשִׁין מְזוֹנוֹתָיו שֶׁל אָדָם כִּפְלַיִם כְּיוֹלְדָה. קשה אם הכפליים הוא על כמות הצער איך יהיו שקולים כפילים במאזנים והלא אין כל העניינים שוים?

ונראה לי בס"ד הכפליים לא קאי על כמות הצער אלא קאי על הגוף דכאן הצער בגוף אחד וכאן תרי גופי דבלידה רק האשה מצטערת אבל הבעל אינו מרגיש בגופו קושי וצער כלום אבל בקושי המזונות הצער יגיע לגוף האיש ולגוף אשתו שהיא מצפה למזונות שיביא לה ושניהם מרגישים בצער הרעבון והחסרון.

קָשִׁין מְזוֹנוֹתָיו שֶׁל אָדָם כִּקְרִיעַת יַם סוּף. כתב הגאון עיון יעקב ז"ל במדרש רבה אמרו (בראשית רבה כ, כב) 'גדולה [פרנסה] מקריעת ים סוף' ובזווג איש ואשה אמרו (סוטה ב.) 'קשה לזווגם כקריעת ים סוף' והקשה דאיתא במדרש (בראשית רבה סה , יט) על

פסוק (בראשית כז, כ) 'מַה זֶּה מִהַרְתָּ לִמְצֹא בְּנִי' אמר לו אם לזיווגך המציא לך דכתיב (בראשית כד, יב) 'הַקְרֵה נָא לְפָנַי הַיּוֹם' למאכלך – על אחת כמה וכמה! משמע דמאכל שהוא מזונות הוא קל יעוין שם.

ונראה לי בס"ד הא דאמרו מזונות קשים כקריעת ים סוף היינו מזונות תדירין של כל יום ויום אבל דרך מקרה סעודה אחת לשעתה אפשר למצוא בנקל ואין זה בכלל הקושי, ויעקב אבינו ע"ה דבר על סעודה ומאכל ליום אחד שהוא דרך מקרה ובודאי זה קל מן הזווג למצוא לו אשה שהיא הנאה תמידית לכל הימים.

ועוד נראה לי בס"ד דלא אמרו קשים מזונות כקריעת ים סוף אלא לאותם בני אדם שהם עניים שאין להם קרקעות וקרן קיים שיתפרנסו ממנו אלא הוא יוצא לפעלו ולעבודתו עדי ערב כדי למצוא ריוח שיפרנס ממנו הוא ובני ביתו, אבל אדם שהוא עשיר שכבר יש לו קרקעות וצאן ובקר ונכסים רבים הן שבאו לו מן כח מזלו הן שבאו לו בירושה אין לזה שום קושי במזונות, כי זה יש לו ריוח גדול מצד הטבע שהוא די והותר לפרנסתו. ואצל יצחק אבינו ע"ה הכי הוה שכבר היה מבורך בעושר הן שהנחילו אביו דכתיב באברהם (בראשית כד, לה) וַיְגַדֵּל וַיִּתֶּן לוֹ צֹאן וּבָקָר וְכֶסֶף וְזָהָב וַעֲבָדִם וּשְׁפָחֹת וּגְמַלִּים וַחֲמֹרִים וכו' וַיִּתֵּן לְיִצְחָק אֶת כָּל אֲשֶׁר לוֹ, והן שגם לו בירך השם יתברך דכתיב (בראשית כו, יב) וַיִּזְרַע יִצְחָק בָּאָרֶץ הַהִוא וַיִּמְצָא בַּשָּׁנָה הַהִוא מֵאָה שְׁעָרִים וַיְבָרְכֵהוּ יְהֹוָה לכן אצלו לא הוה קושי מזונות כלל ולא הוצרך אותו היום לציד בשביל שאין לו מה לאכול דהא אמרה אותו היום רבקה אמנו ע"ה (בראשית כז, ט) לֶךְ נָא אֶל הַצֹּאן וְקַח לִי מִשָּׁם שְׁנֵי גְדָיֵי עִזִּים טֹבִים ורק רצה שיביאו לו ציד כדי שיהיה בזה הכנה לברכה, ולכן אמר לו 'לזווגך המציא לך' רצונך וכל שכן דלאכילתך ימציא לך כרצונך שרצית היום בציד.

ועוד נראה לי דמה שאמר קשים המזונות היינו בבני אדם בעלי עונות שעונותם מעכבים הפרנסה שלהם אבל בצדיקים גמורים שאין להם שום חטא מעכב לא אתמר האי, ולכן ליכא קושיא מהך דיצחק אבינו ע"ה וכן מפורש בהרי"ף ז"ל דהקושי הוא מצד הקטרוג, ועוד בלאו הכי ליכא קושיא מהך דקשה לזווגם כקריעת ים סוף דהתם (סוטה ב.) איירי בזווג שני, וגבי יצחק אבינו ע"ה הוה זווג ראשון.

שֶׁנֶּאֱמַר: (תהלים קלו, כה) "**נֹתֵן לֶחֶם לְכָל בָּשָׂר**", **וְסָמִיךְ לֵיהּ**: (תהלים קלו, יג) "**לְגֹזֵר יַם סוּף לִגְזָרִים**". הקשה מהרש"א ז"ל והלא כמה קראי אפסיקו בנייהו ואי משום דבחד מזמורא נינהו אם כן הוה ליה למימר קשין מזונות כבריאת שמים וארץ וכמכת בכורות וככל אותם נסים הכתובים באותו מזמור? יעוין שם.

ונראה לי בס"ד דבבריאת שמים וארץ ליכא שום קושי לפניו יתברך הממציא יש מאין ואין מעצור אליו הַהוּא אָמַר וְלֹא יַעֲשֶׂה?! וכן נסים של כבוש סיחון ועוג לא היה בהם קושי כיון דישראל היו ראויים לנסים אלו באותו זמן, וכן מכת בכורות לא היה בהם קושי שהיו לצורך היציאה אחר שהבטיח להוציאם ופרעה מסרב היה אבל קריעת ים סוף היה בה קושי מצד ישראל שאמרו המבלי אין קברים ונמצא דלא היה בהם אמנה כאשר היה להם במצרים דכתיב (שמות ד, לא) 'וַיַּאֲמֶן הָעָם' וכיון דהיה עליהם קטרוג גדול נחשב קריעת ים סוף לקושי גדול ולכך דימה זה לקריעת ים סוף ודרש וסמיך ליה לגוזר ים סוף לגזרים.

ועוד נראה לי בס"ד מה דסמך פסוק 'נֹתֵן לֶחֶם' לפסוק 'לְגֹזֵר יַם סוּף לִגְזָרִים' מפני שאלו כ"ו פסוקים של המזמור הנזכר כל פסוק אמרו מלאך אחד שהם על סוד אבג"ד, ופסוק 'לְגֹזֵר יַם סוּף' אמרו מלאך ששמו **מהגביאל** ופסוק 'נֹתֵן לֶחֶם' אמרו מלאך ששמו **תומכיאל** וכנזכר בספר חסידים, נמצא זה באות מ"ם וזה באות תי"ו שהם סמוכים זה לזה בחותם **אֱמֶת** דאלפא ביתא, דידוע כי אותיות אמת הם ראש ותוך וסוף דאלפא ביתא כאשר תכניס מנצפ"ך בפנים ועליהם נאמר (תהלים פה, יב) 'אֱמֶת מֵאֶרֶץ תִּצְמָח' ונמצא לפי זה פסוק 'נֹתֵן לֶחֶם לְכָל בָּשָׂר' שהוא באות תי"ו הוא סמוך בחותם אֱמֶת לפסוק 'לְגֹזֵר' שהוא באות מ"ם ולכך דריש וסמיך ליה בהאי קרא.

אי נמי כ"ו פסוקים הנזכרים הם כנגד י"ג מכילן דרחמי של 'מִי אֵל כָּמוֹךָ' וי"ג מידות של 'אֵל רַחוּם וְחַנּוּן' שהם הצינורות וכלים של י"ג מכילן דרחמי, ונמצא פסוק 'לְגֹזֵר' הוא כנגד מזל הי"ג שהוא הנקרא 'מִימֵי קֶדֶם', ופסוק 'נֹתֵן לֶחֶם' כנגד מדה י"ב של 'וְחַטָּאָה' ונמצא שהם סמוכים זה לזה מחמת התלבשות הנזכר אשר (איוב מא, ח) 'אֶחָ"ד בְּאֶחָ"ד יִגַּשׁוּ' כי הי"ב הוא סמוך לי"ג.

ובזה יתורץ דקדוק דהוה ליה למימר 'לְגֹזֵר יַם סוּף' וסמיך ליה 'נֹתֵן לֶחֶם' שיתלה

התחתון בעליון? ובזה ניחא שאמר להפך מפני כי פסוק 'נֹתֵן לֶחֶם' הוא י"ב במדרגה שלו ופסוק 'לְגֹזֵר' הוא י"ג במדרגה שלו.

כֵּיוָן שֶׁאָמַר לוֹ: (**בראשית ג, יט**) "**בְּזֵעַת אַפֶּיךָ תֹּאכַל לֶחֶם**", **נִתְקָרְרָה דַּעְתּוֹ**. נראה לי בס"ד דכונתו יתברך מעיקרא אינו לאכול עשבים ממש אלא רוצה לומר שלא תוציא לו הארץ גלוסקאות שיאכל בלי טורח אלא תוציא שבלים שדומין לעשב השדה ויהיו לחם אחר טורח הרבה, והוא הבין 'עשב ממש' ואחר כך פירש לו הכוונה שֶׁבְּזֵעַת אַפֶּיךָ תֹּאכַל לֶחֶם ולא תוציא לך לחם גמור ושלם. ואמר אביי: **אַכַּתִּי לָא פַּלְטִינָן** מן פשט דברי הגזרה דאוכלים עשב ממש.

ומה שאמר ריש לקיש '**אַשְׁרֵינוּ אִם עָמַדְנוּ בָּרִאשׁוֹנָה**' רוצה לומר קודם חטא אדם הראשון, רוצה לומר אף על גב דאחר החטא הרווחנו שכר הרבה מן הבירור והתיקון אשר אנחנו עושים, עם כל זה אשרינו אם לא היינו צריכים לזה מפני שאין אנחנו בטוחים בעצמינו לצאת ידי חובתנו כתיקון ובירור כראוי.

ולגרסת '**שֶׁלֹּא עָמַדְנוּ בָּרִאשׁוֹנָה**' נראה לי הכוונה כי אדם הראשון שטעם טעם המנוחה והשלוה באכילה ושתיה שהיה לו קודם החטא, הנה בודאי אחר החטא שהוצרך ליגיעה רבה והלכה ממנו אותה המנוחה והשלוה היה קשה עליו הדבר כמוות מפני שטעם טעמה של מנוחה, מה שאין כן אנחנו שלא טעמנו טעמה של אותה המנוחה לא אכפת לנו כל כך ביגיעה שיש לנו עתה ולכן אשרינו מצד זה.

וּכְתִיב בַּתְרֵיהּ: (**שמות כג, א**) "**לֹא תִשָּׂא שֵׁמַע שָׁוְא**". נראה לי ראשי תיבות שְׁלֹשֶׁת [לֹא תִשָּׂא שֵׁמַע שָׁוְא] רמז על שלשת דברים הנזכרים הַמְסַפֵּר וְהַמְקַבֵּל וְהַמֵּעִיד שֶׁקֶר והטעם דמבזה המועדות כאילו עובד עבודה זרה משום דאמרו רבותינו ז"ל המועדות נתנו בשביל תקון העגל.

וְכִי מַאַחַר דְּאִיכָּא "הַלֵּל הַגָּדוֹל", **אַנָּן, מַאי טַעְמָא אַמְרִינָן הַאי? מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חֲמִשָּׁה דְּבָרִים**. פירש רש"י דמיירי נמי בענין גאולה. ונראה לי במתן תורה איכא ענין גאולה דנעשו חירות ממלאך המוות, חירות משעבוד מלכיות.

ומה שאמר **תְּחִיַּת הַמֵּתִים** דִּכְתִיב (תהלים קטז, ט) אֶתְהַלֵּךְ לִפְנֵי ה', נראה לי בס"ד

אותיות לפני שם הוי"ה הם 'כוזו' ובשם זה נפתחים הקברות בתחיית המתים כמו שאמרו המקובלים ז"ל.

וּלְפִי שֶׁאֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְקַפֵּחַ שְׂכַר כָּל בְּרִיָּה. אף על גב דבמלאכים ליכא שכר מפני שאין להם מעכב מצידם, נראה לי דדבר זה שצריך לירד לעולם התחתון ולהתלבש בגוף חמרי קשה למלאך מצד טבעו ומזגו, ולכן בכהאי גוונא יש מעכב למלאך מצד מזגו ולכך כיון דקבל לעשות כן יש לו שכר שרצה בדבר הקשה לו בעבור אהבתו בצדיק.

תִּזְכֶּה וְתַצִּיל שְׁלֹשָׁה מִבְּנֵי בָּנָיו. קשה ראוי שיציל אחד דוקא בשכר דבר זה שבקש להציל כי אחד היה אברהם, ואם כי אברהם אבינו ע"ה היה גדול מאד במעלה ולא יספיק אחד כנגדו הנה ודאי גם שלושה צדיקים שהם חנניה מישאל ועזריה אין שקולים כנגד אברהם אבינו ע"ה שהוא מכריע את כולם הכרעה גדולה?

ונראה לי בס"ד הטעם שנתן לו הצלה של שלשה צדיקים בעבור שביקש להציל את אברהם אבינו ע"ה לאו משום דבעינן אנשים שיהיו שקולים במעלה כנגדו אלא מפני דכל אדם כוחו ימשך בזרעו עד בן בנו לכך אמרו רבותינו ז"ל (קידושין ד.) 'בני בנים הרי הם כבנים', ולכך ביקש אבימלך (בראשית כא, כג) 'אִם תִּשְׁקֹר לִי וּלְנִינִי וּלְנֶכְדִּי' ולא בקש יותר, וכן הוא בענין גידולי תרומה כי גדולי גידולין דוקא הם בתרומה ולא יותר ולכן כשביקש להציל את אברהם אבינו ע"ה נחשב לו בזה שביקש להציל שלושה צדיקים שהם אברהם אבינו ובנו ובן בנו שהם יצחק ויעקב שעדיין לא נולדו, ולכך אמר לו לפרוע שכרו כשלושה צדיקים.

ואם תאמר אכתי סגי בצדיק אחד כי בהצלת הצדיק הזה גם כן נחשב שהציל שלושה שהם הצדיק ובנו ובן בנו? ונראה לי בס"ד כי מתחלה כונתו יתברך היתה על חנניה מישאל ועזריה והם היו סריסים בעת שנפלו לכבשן ואם כן ליכא בהו הצלת בנים ובני בנים דכל אחד היה סריס שאינו מוליד ולכך תלתא גופי דילהון השלימו שכר הצלה של אברהם אבינו שנחשבת כשלושה, ואף על גב דאברהם אבינו ע"ה היה עקר בשעה שהפילו אותו לכבשן לא היה סריס ורק היה המזל שלו מחייב שלא

יוליד ואין זה מעכב שסוף נשתנה המזל והוליד אבל סריס זה חסרון בעין בגופו שאי אפשר להוליד.

בְּשָׁעָה שֶׁהִפִּיל נְבוּכַדְנֶאצַּר הָרָשָׁע אֶת חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה לְתוֹךְ כִּבְשַׁן הָאֵשׁ, אָמַר יוֹרְקֶמִי, שַׂר הַבָּרָד. הקשה מהרש"א ז"ל אמאי לא נתעורר שר הברד בעובדא דאברהם אבינו ע"ה? ותירץ דידע שהצלתו תהיה על ידי הקב"ה מטעם יחיד עיין שם. וזה דוחק לומר שר הברד ידע וגבריאל לא ידע!

ונראה לי בס"ד דודאי גם גבריאל ידע זה הטעם שראוי להיות הצלת אברהם אבינו על ידי הקב"ה שהוא יחיד אלא שהוא מצא אצלו מענה דמסתברא שראוי להיות דבר זה על ידו להגדיל הנס שהוא שר האש, ועם כל זה יצנן הכבשן, והרי זה פלאי פלאות ויש בו קדוש שם שמים יותר, לכן אמר ודאי תכריע טענה זו לאותו טעם של יחיד, אבל שר של ברד לא מצא אצלו טענה כזאת שתכריע לאותו טעם של יחיד, לכך לא נתעורר לבקש מעשה הנס על ידו. והנה הקב"ה אף על פי שראה שיש לגבריאל טענה חשובה בדבר זה, עם כל זה לאהבתו באברהם אבינו ע"ה לא רצה שתהיה הצלתו על ידי מלאך, והואיל ודבר גבריאל נכונה בדבר זה לפאר שמו יתברך לכך נתן לו בקשתו אחר כך בנס חנניה מישאל ועזריה זיע"א.

ועוד נראה לי בס"ד דשר הברד חשב כיון דאברהם בא לתקן עון אדם הראשון בעבודה זרה אין התיקון נשלם אלא רק על ידי שישרף בפועל, וכמו שאמרו רבינו האר"י ז"ל בשער הכונות בדרוש נפילת אפיים גבי עשרה הרוגי מלוכה, שלא היה אפשר שיעשה להם נס הקב"ה להצילם אחר מסירת נפשם כי לא נשלם התיקון אלא עד שיהיו נהרגים ממש בפועל עיין שם. וכן עלה בדעת שר הברד גבי אברהם אבינו וחשב שצריך שישרף בפועל כדי להשלים התיקון ולכך לא ביקש להציל. אך אחר שראה מעשה גבי אברהם אבינו שנעשה לו נס וניצול שנמצא נשלם התיקון על ידי מסירת נפשו בכבשן ולא הוצרך להשרף בפועל אמר גם חנניה מישאל ועזריה ודאי סגי להו בהכי ויצילם השם יתברך בנס לכך ביקש שיעשה הנס על ידו.

ברם עדיין יש להקשות מאחר שהבטיח הקב"ה לגבריאל במעשה אברהם אבינו ע"ה שהוא יציל את בניו מכבשן האש למה בא שר הברד לבקש זאת על ידו? ועוד יש

להקשות למה לא השיב גבריאל לשר הברד טענה זו לומר, כבר הבטחני הקב"ה בכך? והנה מהרש"א ז"ל על קושיא א' תירץ דלא ידע שר הברד מן הבטחה שהבטיח הקב"ה לגבריאל, וזה דוחק, ועל קושיא הב' לא תירץ כלום.

ונראה לי בס"ד דטענה זו אינה מספקת להשיב גבריאל לשר הברד כי יאמר לו וכי אמר לך הקב"ה על חנניה מישאל ועזריה בפירוש והלא שלושה צדיקים אמר לך המתן ויקיים השם יתברך הבטחתו לך בשלושה צדיקים אחרים.

ועוד נראה לי בס"ד דשר הברד אמר אני אצנן מבפנים ואין הכי נמי יבא גבריאל גם כן וישתתף עמי בנס זה שיקדיח מבחוץ וכל אחד ישמש במשמרתו אני בקרירי וגבריאל בחמימי ומיני ומיניה יתקלס עלאה! ולכן השיב לו גבריאל כי פעולת הקירור אם תהיה על ידך אין בזה פלא ולכן טוב שאני לבדי אעשה פעולת הקירור שהיא נגדית למלאכתי ובה יהיה עיקר הנס שהם יהיו ניצולים על ידי הקירור ויש קידוש השם ביותר אם תהיה הצלתם בדרך פלא ועצום ששר האש יקרר האש.

וַאֲקָרֵר מִבִּפְנִים וְאַקְדִּיחַ מִבַּחוּץ. קשה למאי אצטריך להקדיח סגי שישאר חום שבחוץ כאשר היה שלא יצנן?

ונראה לי בס"ד כדי לעשות מלאך אחד ב' הפכים ברגע אחד. ועוד בזה יהיה ניכר הנס יותר לעיני הרואין כי בתחלה היה מתפשט חום הכבשן לחוץ אלפים אמה ועתה שמקדיחו יותר מתפשט ארבעה אלפים אמה והרואין יראו שהאש נוסף ורב, ועם כל זה חנניה מישאל ועזריה שהם בתוך הכבשן לא נשרפו.

וראיתי להגאון חיד"א ז"ל בפני עצמו שהביא מה שכתב בקיצור מזרחי דמלאך שהיה הופך את סדום אברהם אבינו לבשר שרה או לרפאות את אברהם אבינו, והקשו עליו מהכא דמצינו שהציל גבריאל את חנניה מישאל ועזריה וגם את אברהם אבינו רצה שהוא יצילו. ומה שכתב תירוץ מפי השמועה נראה דוחק כי לשון אֲקָרֵר מִבִּפְנִים משמע שהוא יעשה פעולת הקירור ולאו דאתי ממילא מכח דחיית החום.

ונראה לי בס"ד על פי מה שכתב רבינו האר"י ז"ל בשער מאמרי רבותינו ז"ל בסוד (ברכות ד:) 'מיכאל באחת גבריאל בשתים' כי מיכאל כשירד לעולם הזה נגלם ביסוד המים דוקא כי הוא שר החסד וסדר היסודות למעלה הוא מים אש רוח עפר, אבל

גבריאל נגלם ביסוד האש וביסוד המים דשמאלא אצטריך לימינא עיין שם.
ובזה נתרצה הקושיא היטב דלעולם גבריאל עשה שני פעולות אלו כפי התלבשות שלו אשר מתלבש ברדתו לעולם הזה שהוא מתלבש במים ובאש, ולכן קרר מבפנים מצד חלק המים שבו והקדיח מבחוץ מצד האש שבו, וגם זה יבא על נכון כי ודאי התלבשות המים היא מבפנים והתלבשות האש מבחוץ יען כי באמת הוא עיקרו מצד האש, ועם כל זה שפיר טען שיש שבח בנס זה שיהיה על ידו בקירור שעושה מבפנים שבו עיקר ההצלה לחנניה מישאל ועזריה יען דאף על גב שיש בו חלק מצד המים הוא בהעלם, אך ודאי הגבורה והאש גוברים בו יותר ורובו אש הוא, כי באמת הוא שר האש אלא שכלול בו חלק מן המים גם כן, וזה ברור ונכון בעזה"י.
וראיתי להגאון עין יעקב ז"ל שדקדק למה לא נתן הקב"ה שכר ליורקמי על בקשתו שבקש הנס על ידו? יעיין שם.
ונראה לי בס"ד כי גבריאל כשביקש במעשה אברהם אבינו לא סלקא דעתיה שיקבל שכר על זה דהוא יודע שאין שכר למלאכים על פועל שעושים דאין שכר אלא רק לאדם שיש לו חומר דמנגד לפעולתו, אך עם כל זה הקב"ה נתן לו שכר מטעם שכתבתי לעיל, אבל יורקמי שהוא לא ביקש לעשות פועל הנס על ידו במעשה אברהם אבינו אלא ביקש אחר כך במעשה חנניה מישאל ועזריה יש לתלות ולומר שבקש כן בשביל לקבל שכר אחר שראה שנתן הקב"ה שכר לגבריאל במעשה אברהם אבינו, וכיון דאיכא רגלים לדבר לחשוב כן לא נתן לו שכר אף על פי שבאמת כונתו לא היתה בעבור שכר.
והנה תירוץ הרב עיון יעקב ז"ל הוא נכון אך יש בו דוחק מאד כי באמת השכר הוא לאו בשביל גוף הפעולה אלא בשביל מה שהתעורר מעצמו לעשות ההצלה לצדיק והרי כאן במעשה חנניה מישאל ועזריה גם כן התעורר מעצמו לבקש לעשות ההצלה לצדיקים.
מיהו יש לקיים התירוץ בסגנון זה דגבריאל נתעורר מעצמו לעשות פועל ההצלה בנס פלאי שיש בו קידוש שם שמים ביותר שהאש מצנן האש אבל יורקמי אף על פי שנתעורר מעצמו לבקש הצלה לצדיקים לא נתעורר לעשות ההצלה בנס פלאי שיש

בו קדוש שם שמים יותר יען כי הוא שר הברד ואמר ארד ואצנן את הכבשן ואין זה פלא וכאשר נצחו גבריאל בטענה זו באומרו אין גדולתו של הקב"ה בכך דנמצא לפי בקשת יורקמי מגרע גרע הנס מצד קדוש השם ואיך יקבל שכר על זאת.

ומה שאמר גבריאל גבי חנניה מישאל ועזריה 'אֵרֵד אָקֳרֵר מְבַפְּנִים' וגבי עובדא דאברהם אבינו ע"ה אמר 'אֵרֵד וַאֲצַנֵּן'? נראה לי בס"ד כי לשון **אֲצַנֵּן** היינו רוצה לומר שלא יסתלק כח החום לגמרי אלא יהיה כחום מים פושרין. והטעם כי ידע ברוח הקודש שצריך לבא אחריו הָרָן אחיו אשר מוכן ועומד שם וידע ברוח הקודש דהרן גם כן לא ישרף אלא מפני שלא היה לבו שלם יכנס החום במיעיו וישרפם ויצא חי מן הכבשן וְיָמוּת עַל פְּנֵי תֶּרַח אָבִיו, ולכן מוכרח שלא יסתלק אצל אברהם החום של האש לגמרי אלא ישאר קצת ממנו בכבשן כדי שבעת שיפילו את הרן יחזור ויתגבר החום המועט לעשות פועל שריפה במיעיו של הרן, אבל אם יאמר **אֲקָרֵר** משמע שיסתלק החום לגמרי ויהיו הגחלים כמו ברד ואם יבא הרן אחר כך איך ישרף והיה צריך לעשות פועל חדש להפוך הצונן לחום ואין ראוי להרבות בנסים בשני הפכיים ברגע, לכך גבי אברהם אמר אֲצַנֵּן אבל גבי חנניה מישאל ועזריה אמר אֲקָרֵר שיסתלק החום לגמרי ויתהפך טבע האש לטבע הברד.

דף קיח:

כְּשֵׁם שֶׁאָנוּ עוֹלִים מִצַּד אֶחָד, כָּךְ מִצְרִיִּים עוֹלִים מִצַּד אַחֵר. קשה והלא כשנקרע הים היו ישראל הולכין תוך הבקיעה ביבשה ומצרים נכנסו אחריהם באותה הבקיעה שהיתה יבשה, וכאשר נתן משה רבינו ע"ה ידו על הים ושבו המים על מצרים דוקא שהוא חצי מקום הבקיעה שהיו עומדים בו מצרים נשאר החצי של הבקיעה שעומדים בו ישראל יבשה והיו רואין ישראל בעיניהם איך המים שבו על מצרים וטבעו בו ואיך חשבו שמצרים עולין מצד אחר והלא רואין הם בעיניהם דהמים שבו עליהם?

ונראה לי דישראל חשבו כי המים לא שבו על כל חצי הבקיעה שהיו שם מצרים אלא שבו המים על מקצתם דהיינו על חלק הקרוב לישראל כדי שלא ילכו ויגיעו

אצל ישראל, דמי הים מפסיקים ביניהם ונשארו מחצית מצרים או שלישיתם עומדים ביבשה כי לא שבו המים על כל חלק הבקיעה שהיו עומדים בו מצרים וחשבו כי עתה המצריים הנשארים בחלק הבקיעה שלא שב עליהם המים הם חוזרים לאחוריהם מצד אחר שנכנסו בו וחשבו שלא רצה הקב"ה לאבד כל מצרים אלא רק לדחותם מעל ישראל שיראו הנס ויחזרו לארצם.

או נראה לי בס"ד דרך דרש הכוונה כמו שאנחנו עולין מן הצרה בטענה שהשיב הקב"ה אין אני דן שוגג כמזיד, כן מצרים עולין מצרת הטביעה בהאי טענה שהם היו שוגגים בדבר זה שבאו להלחם בישראל מפני שחשבו הליכתם עתה לארצם אינה ברצון הקב"ה כי הוא אמר ויחוגו לי במדבר דרך שלשת ימים נמצא לא רצה שיצאו לגמרי והם כוונתם לצאת לגמרי, ולכן ברחו אחריהם, והרי הם שוגגים בדבר הזה של הרדיפה שרדפו אחר בני ישראל.

אי נמי שגגו בדבר זה של הרדיפה בשביל ממונם שהשאילום והשם יתברך לא אמר שיקחו לגמרי כי אם רק בתורת שאלה ועתה ראו שרוצים לברוח וליקח כל הממון שלהם לכך חשבו שמותר להם לרדוף אותם, ונמצא גם מצרים עולין בטענה זו שאין מעניישין על השוגג כמו שעלו ישראל מן הדין בטענה זו.

אֲנִי נוֹתֵן לְךָ אֶחָד וּמֶחֱצָה שֶׁבָּהֶם. יש להקשות למה **אֶחָד וּמֶחֱצָה** בכיוון? ונראה לי בס"ד דכל משפט ודין ונקמה שיהיה באויבי ישראל נעשה מן ה' גבורות מנצפ"ך שמספרם הוא בחשבון המאות, וידוע כי מקום חמשה גבורות הראשון הוא בחוטם ששם הוא אות מ"ם דמנצפ"ך ומקום האחרון הוא באצבעות ששם אות צד"י דמנצפ"ך ראש הגבורות ההם כפי סדר המקומות הנה אות מ"ם שמספרה ת"ר בראש ואות צד"י שמספר תת"ק בסוף כי ג' אותיות שהם פ"ה ונו"ן וכ"ף הם בפה ובזרוע ובכף דמקומות אלו הם באמצע.

ומאחר דעל הים לקו 'שֵׁשׁ מֵאוֹת רֶכֶב' (שמות יד, ז) שהם היו כנגד מספר אות מ"ם שהיא מקום הראש לכך פרע לו תמורתם בחיל סיסרא ב'תִּשַׁע מֵאוֹת רֶכֶב בַּרְזֶל' (שופטים ד, יג) שהם כנגד מספר אות צד"י שהוא מקום האחרון שפרע באחרית בעבור הראשית, ולכך אמר לו אתן לך **אֶחָד וּמֶחֱצָה** שבהם ולכן בסיסרא היה רכב

ברזל תשע מאות כמספר הצד"י שהוא אות האחרון כפי סדר המקום שאין אות גדול במספר כמוהו.

מַאי "נַחַל קְדוּמִים"? **נַחַל שֶׁנַּעֲשָׂה עֵרֶב מִקֶּדֶם**. קשה הוה ליה לקרותו נחל ערב או נחל ערבים או ערבות?

ונראה לי בס"ד על פי מה שכתב מהרש"א ז"ל דאף על גב דקיימא לן (בבא בתרא מז.) 'אין תובעין הערב תחלה' הכא שאני משום דאדעתא דהכי נעשה ערב כדי לתבוע ממנו תחלה עיין שם. ובזה מובן שנקרא '**נַחַל קְדוּמִים**' ולא נחל ערב או ערבים לומר הוא נחל שקבל שיהיה הוא נתבע מקדם. ונראה לי ראש וסוף נחל קישון גרפם עולה מספר ערב עם הכולל [273].

ונראה לי ודאי דכל כונת השר בענין בקשת הערב היתה לטובת ישראל כדי שאם יהיו ישראל אחר כך בצרה שצריך להם תשועה כיוצא בזה והם אין ראויים לנס באותו זמן אז הקב"ה יקיים הבטחתו זאת עמהם ויעשה להם נס ולא יוכלו המקטרגים לקטרג מצד עונות ישראל כיון דאיכא שנים תובעים כנגדם הוא והערב אשר מבקשים קיום ההבטחה ההיא.

אָמְרָה כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, שַׁמּוּנִי בָּנֶיךָ כְּחֻלְדָּה זוֹ שֶׁדָּרָה בְּעִקְּרֵי בָּתִּים. פירש רש"י ז"ל 'הזקנים והחשובין שבהם אמרו על שאינן חשובין כל כך' הנה רש"י ז"ל היה מוכרח לפרש כן אף על פי שראה את פירושו זה דחוק מאד מפני כי בימיו עדיין לא נגלית חכמת האמת של זוהר הקדוש לכל אדם אך עתה דתהילות לאל נגלית חכמת האמת נמצא ביאור **כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל** פשוט הוא דקאי על אור עליון הנחלק ונמשך ובא מאור ספירת המלכות דעולם האצילות שמשם נתהוו נשמות ישראל וזה האור נקרא 'כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל' יען כי ספירת המלכות עצמה נקראת בשם זה של כנסת ונקראת גם כן בשם שכינה ונקראת גם כן בשם אדני ועוד כמה תוארים, וזה האור הנחלק ובא מאור ספירת המלכות דאצילות אשר גם הוא נקרא בשם כנסת ישראל הוא אשר אמר דברים אלו לפני הקב"ה שהוא סוד שם הוי"ה 'שַׁמּוּנִי בָּנֶיךָ' הם נשמות ישראל התחתונים 'כְּחֻלְדָּה זוֹ שֶׁדָּרָה בְּעִקְּרֵי בָּתִּים' כי חלק האור הזה הנקרא בשם כנסת ישראל הוא גם כן נקרא בשם שכינה והוא

השורה על ישראל בבית המקדש ואחר שחטאו ישראל נסתלק אור השכינה הזה מבית המקדש וחנה בכותל המערבי וכמו שאמרו רבותינו ז"ל (שמות רבה פרשה ב) שגם בחרבן לא זזה שכינה מכותל מערבי ועל זה אמרה שַׁמּוּנִי בָּנַיִךְ הַדָּרָה בְּעַקְּרֵי בָּתִּים כי היא שורה בכותל המערבי בלבד.

ועוד נראה לי בס"ד מה שהמשילה עצמה **כְּחֲלָדָה** כי אור זה הנקרא בשם 'כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל' יש לו כמה כינויים ובכלל הוא שמכוונה בשם 'חוה' וגם מכוונה בשם 'דל' וענין זה הכינוי של 'דל' הוא מחמת עונות ישראל יען כי ידוע דשם אדני במילואו ומלוי מלואו הוא ל"ה אותיות אם תמלא אות התי"ו ביו"ד גם כן, וזו הארה שישנה בשבתות וימים טובים אבל מחמת העונות תתמעט ההארה בימי החול והתי"ו לא תתמלא ביו"ד אלא בוא"ו בלבד כזה ת"ו ולא תי"ו ולפי זה האותיות יהיו מספר 'דל' [34] וזה יורה על דלות ומיעוט וכמו שכתב רבינו האר"י ז"ל בפסוק (במדבר יד, יז) 'וְעַתָּה יִגְדַּל נָא כֹּחַ אֲדֹנָי' עיין שם.

נמצא אם אין עושין רצונו של מקום תתמעט ההארה ויהיה לה כינוי 'דל' ועם כינוי 'חוה' שיש לה הרי כאן צירוף **חולדה** שהוא '**חוה דל**' ולכן אמרה עשאוני כחולדה.

ומה שאמר '**שָׁדָרָה בְּעַקְּרֵי בָּתִּים**' נראה לי בס"ד על פי מה שכתב רבינו האר"י ז"ל דספירת המלכות יש בה עשר ספירות ועיקרה הוא נקודה קטנה והתשעה ספירות באים בסוד תוספת ועל ידי העוונות מסתלקים התשע שהן סוד תוספת ותשאר נקודה קטנה שהיא עיקרה עכ"ד ז"ל, ולזה אמר 'שָׁדָרָה בְּעַקְּרֵי בָּתִּים' עקרי דייקא.

ובזה מובן סיום הכתוב (תהלים קיג, ט) 'אֵם הַבָּנִים שְׂמֵחָה' שנתקשה בו מהרש"א ודוק היטב. וגם לביאור הראשון שביארתי מה שאמר בעקרי בתים על כותל מערבי גם כן יבוא נכון סיום הנזכר והוא דעל ידי כותל זה שנשאר בו השראת שכינה שומרת כנסת ישראל שזה סימן שתחזור עטרה ליושנה וכמו שפירשנו בס"ד על פסוק 'וְלָתֶת לָנוּ יָתֵד בִּמְקוֹם קָדְשׁוֹ' (עזרא ט, ח).

אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְנַבְרִיאֵל: "גְּעַר חַיַּת קָנֶה". נראה לי בס"ד **גְּעַר** בהיפוך **גָּרַע** כלומר תגרע ותחסר 'חַיַּת קָנֶה' היא חיה שדרה בין הקנים רוצה לומר עשו וקליפתו שבזכות תורה שבכתב שהיא ז' ספרים יגרע ויחסר אות ז' מֵחֲזִיר שהוא קליפת עשו

וישאר **חרי** לשון 'חרי אף', ובזכות תורה שבעל פה שהיא ששה סדרים יחסר אות וא"ו מן עשו וישאר **עש** ואז יתקיים כי 'עֹשׁ יֹאכְלֵם' (ישעיה נ, ט) ושני אותיות אלו שהם ז"ו יקחום ישראל שנקראים 'עַם זוּ' דכתיב (שמות טו, טז) 'עַם זוּ קָנִיתָ' וכתיב (ישעיה מג, כא) עַם זוּ יָצַרְתִּי לִי.

ומה שאמר 'גְּעַר חַיַּת קָנֶה' **שֻׁדָּרָה בֵּין הַקָּנִים**, נראה לי בס"ד על פי מה שכתב הרב מאורי אור ז"ל קסם כינוי לנוקבה דקליפה עיין שם. וידוע כי הם שתים בסוד שתים זוגות שהם אחד כנגד לאה דקדושה, ואחד כנגד רחל דקדושה ואם כן עשו שהוא דבק בקליפת הזכר הוא דר בין האי קסם דנוקבא ובין האי קסם דנוקבא, ולזה אמר שֻׁדָּרָה בֵּין הַקָּנִים כי 'קסם' מספרו 'קָנִים' [200]. ולכן כתיב (בראשית לג, א) 'וְהִנֵּה עֵשָׂו בָּא וְאַרְבַּע מֵאוֹת אִישׁ עִמּוֹ', כי תרי קסם הם כאמור לעיל.

ונראה לי בס"ד מה שנדמה עשו לקליפת 'חֲזִיר' דכתיב (תהלים פ, יד) 'יְכַרְסְמֶנָּה חֲזִיר מִיָּעַר' כי הוא רצה ליקח ברכה מאביו ואחר כך בא יעקב אבינו ע"ה בעצת רבקה אמנו ע"ה ולקח ממנו הברכה על ידי שני גדיי עזים טובים שאמרה לו (בראשית כז, ט) 'לֶךְ נָא אֶל הַצֹּאן וְקַח לִי מִשָּׁם שְׁנֵי גְדָיֵי עִזִּים טֹבִים' שהקפידה להביא לה שנים אף על פי שהיה מספיק לאכילת יצחק אבינו ע"ה עשירית של גדי אחד, אך רצתה לעשות פועל דמיוני שעל ידי שני גדיי עזים אלו שהם מספר ב' יחסר מן **ב**רכה שמבקש עשו לעצמו אות ב' וישאר **רכה** כמנין **חזיר** [225], ובזה נדמה עשו לקליפת חזיר.

והא דאמר השם יתברך דבר זה של מפלת אדום לגבריאל ולא למיכאל? נראה לי על פי מה שפירש רבינו האר"י ז"ל בפסוק (ישעיה נב, ג) 'וְלֹא בְכֶסֶף תִּגָּאֲלוּ' דגאולת מצרים היתה בחסד שהוא סוד כסף וגאולה העתידה להיות מאדום תהיה על פי מדת הגבורה שהוא סוד יצחק יעוין שם, ולכן אמר זה לגבריאל שהוא סוד הגבורה.

ועוד נראה לי בס"ד דמצינו על שליטת פרס בא גבריאל ולימד זכות על ישראל והועיל חצי נחמה ובשליטת יוון צווח ולא אשגחו ביה, ולכן עבור זאת מסר הקב"ה הכנעת אדום בידו.

ועוד נראה לי על פי מה שכתוב בקהילת יעקב בשם סודי רזא דגבריאל הוא הדיין לפני כסא הכבוד, וכמו שאמרו בגמרא (סוטה יב:) 'בא מלאך וחבטן בקרקע' והיה

מלאך גבריאל. ועוד כתב שם דמלאך גבריאל מראה גבורתו לשרי אומות העולם פעם אחת בשנה כדי להתיש כוחם ולא יזיקו את ישראל עיין שם. ובזה מובן היטב מה שאמר הקב"ה דברים אלו לגבריאל ולא למלאך אחר.

גְּעַר בְּחַיָּה, שֶׁכָּל מַעֲשֶׂיהָ נִכְתָּבִין בְּקוּלְמוֹס אֶחָד. נראה לי בס"ד כי עשו אף על פי שיצא מיצחק אבינו ע"ה לא נתחבר עם יעקב אחיו שקיבל התורה שיש בה תרי"ג מצות אלא נתחבר עם בני נח דאין להם אלא ז' מצוות ומספר השבעה נכתב בקולמוס אחד רוצה לומר רשימה אחת של אחדים דוקא, וזהו שאמר 'מַעֲשֶׂיהָ' רוצה לומר מצוותיה נכתבים בקולמוס אחד. מה שאין כן מספר תרי"ג מצוות שקבלו ישראל נכתב בשלושה קלמוסים רוצה לומר שלושה רשימות שהם רושם אחדים ורושם עשרות ורושם מאות הרי שלשה קולמוסים. ולכן אמר הקב"ה לישראל (שמות יט, ה) 'וְהָיִיתֶם לִי סְגֻלָּה' דוגמת הַסְּגוֹל שהוא שלושה נקודות.

ועוד נראה לי בס"ד מה שאמר '**מַעֲשֶׂיהָ נִכְתָּבִין בְּקוּלְמוֹס אֶחָד**' שיש לכל אדם שני ספרים למעלה אחת של זכיות ואחת של עוונות כמו שאמרו (משנה אבות ב, א) 'וְכָל מַעֲשֶׂיךָ בַּסֵּפֶר נִכְתָּבִין', ואם כן יש לו ב' קלמוסים קלמוס של מלאך רחמים הכותב הזכיות וקלמוס של מלאך הדין הכותב עונות כי אין מלאך הממונה על מעשה רחמים עושה מעשה דין ולא להפך כמו שאמרו הרא"ם ז"ל. והנה כל זה באדם שיש לו זכויות ויש לו עוונות, אבל רשע גמור מאד שאין לו זכויות כלל, אם כן אין לו קולמוס של זכויות אלא כל מעשיו נכתבים בקולמוס אחד של מלאך דין הכותב העוונות.

ועוד נראה לי בס"ד דיש אומה כותבת גזרות רעות על ישראל, אך אחר כך תחזור בה ומחלפת כתב הגזרה מרעה לטובה, וכדהוה במלכות אחשורוש שכתב תחילה אגרות רעות וחזר וכתב אגרות טובות, אבל אלו קשים הם שמעשיהם נכתבים בקולמוס אחד שאין מחלפים קולמוסיהם מרעה לטובה אלא מה שנכתב בקולמוס רע ישאר ולא ישתנה הדבר ההוא לטוב.

או נראה לי בס"ד כי המדקדקים אחר שכותבים כתב גזרה אין עושים זה הנכתב במושכל הראשון עיקר אלא חוזרים ומעיינים בו היטב ומתקנים בו כמה דברים שאינם עולים כראוי, אך אלו לרוע הנהגתם אין מדקדקים לתקן דברים שנכתבו

במושכל הראשון אלא כל שפלט הקלמוס בראשונה הוא יקום ויהיה ולא ישתנה, דאין חוששים לתקן המעוות שנפל אצלם במושכל הראשון וזו רעה חולה מאד.

או יובן בית המקדש נקרא **אֲרִיאֵל** שהוא מספר **קוּלְמוֹס** [242] והם כתבו שטנה להרוס קולמוס אחד שהוא בית שני, ולכן מעשיהם יהיו נזכרים להנקם מהם באלף השישי שהוא בחינת היסוד הנקרא קולמוס כמו שאמרו בספר מא"א ז"ל, קולמוס כינוי ליסוד שכותב בספר המלכות יעוין שם, ולכן בו יהיה נקמה לעשו שהחריב את אריאל שהוא מספר קולמוס ויבנה בית שלישי שהיא **גְּאוֹן יַעֲקֹב** [242] שעולה מספר קולמוס.

"**עֲדַת אַבִּירִים בְּעֶגְלֵי עַמִּים**"; **שֶׁשָּׁחֲטוּ אַבִּירִים, כַּעֲגָלִים שֶׁאֵין לָהֶם בְּעָלִים**. נראה לי בס"ד דריש **עֲדַת** מלשון העברה וסילוק שהעבירום וסלקום מן העולם בהריגתם או מלשון (ישעיה מב, כב) 'וְהָיוּ לָבַז' תרגומו הוו לעדי. וכן (שם שם, כד) 'מִי נָתַן לְמָשִׁסָּה יַעֲקֹב' תרגומו מאן מסר לעדי יעקב, וכן (בראשית מט, כז) 'בַּבֹּקֶר יֹאכַל עַד' וכנזכר בערוך ז"ל.

ומה שאמר '**מִתְרַפֵּס בִּרְצִי כָסֶף**', רמז בזה רעתם שתבוא להם לעתיד כי פלוני חציו ס"מ הוא רע וחציו א"ל הוא טוב, ולעתיד יתבער הס"ם שהוא פרס של שמו על ידי 'רַצֵּי כָסֶף' היא הצדקה וזהו 'מִתְרַפֵּס' קרי בה 'מת פרס ברצי כסף'.

ומה שאמר **וְאֵינָן עוֹשִׂין רְצוֹן בְּעָלִים**, כתב מהרש"א ז"ל אינו מפורש זה בקרא, ואפשר שהם דברי רבי יוחנן עיין שם, וזה דוחק. ונראה לי בס"ד דמפורש זה בקרא כי זה קאי על מה שנאמר (תהלים סח, לא) 'עֲדַת אַבִּירִים בְּעֶגְלֵי עַמִּים' שדרש בזה שֶׁשָּׁחֲטוּ אַבִּירִים, כַּעֲגָלִים שֶׁאֵין לָהֶם בְּעָלִים ואף על פי שהוא בתחלה 'מִתְרַפֵּס בִּרְצֵי כָסֶף' שלקח שוחד ממון עם כל זה הם שוחטים אבירים כעגלים שלוקחים ממון לפטור וסוף הורגים ואין עושין רצון בעלים שלקחו מהם הממון.

קְרֵבוֹת שֶׁהָיוּ חֲפֵצִין בָּהֶם. עיין מהרש"א ז"ל. ועוד נראה לי בס"ד הכוונה קרבות על דרגא דשקר, דאמרו רבותינו ז"ל בגמרא (שבת קד.) 'מאי טעמא שקר מקרבן מיליה ואמת מרחקן מיליה' רוצה לומר אותיות שקר קרובים זה עם זה באלפ"א בית"א ואותיות אמת מרוחקים, ולזה אמר **קְרֵבוֹת שֶׁהָיוּ חֲפֵצִין בָּהֶם** דהיינו אותיות שקר

דמקרבן להדדי שאינם חפצים באמת דמרחקן מיליה וזו דרגא דשקר שבחרו בה הביאתם לידי פיזור דמרחקן מיליה.

ובזה פרשתי בס"ד (ירמיה לא, ב) 'מֵרָחוֹק ה' נִרְאָה לִי' כלומר בדרגא דאמת דמרחקן מיליה לכן אמר לי השם יתברך 'וְאַהֲבַת עוֹלָם אֲהַבְתִּיךְ'. ולכן אצל אברהם כתוב (בראשית כב, ד) 'וַיַּרְא אֶת הַמָּקוֹם מֵרָחֹק' המקום קאי על הקב"ה שנקרא בשם מָקוֹם ראהו בדרגא דאמת.

שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים וַחֲמִשָּׁה שְׁוָקִים יֵשׁ בִּכְרַךְ גָּדוֹל שֶׁבְּרוֹמִי. כן הגרסא בעין יעקב ובודאי אגדה זו אינה כפשוטה כי למה צריכין לשמוע דברים אלו מפי רבי ישמעאל? הלא מכל אדם שהלך לשם יכולים לדעת זאת. ועוד היתכן דרבי ישמעאל בחליו יפנה דעתו לדבר בדברים חיצונים אלו להודיע מה שידע משווקים ורחובות של כרך רומי? על כן בודאי אגדה זו אינה כפשוטה!

ונראה לי בס"ד **כְּרַךְ גָּדוֹל שֶׁבְּרוֹמִי** הוא גוף האדם שנקרא 'עיר קטנה' ולכן גוף הצדיק יש לכנותו בתואר 'כרך גדול' שהוא ברום המעלות, ושס"ה שווקים רמז לשס"ה גידין. ומה שאמר **כָּל אֶחָד יֵשׁ בּוֹ שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים וְחָמֵשׁ בִּירָנִיּוֹת** רמז לפנימיות של שס"ה גידין שהוא חלק הרוחני שבהם שכל אחד כלול מכל השס"ה חלקי הרוחנית של שס"ה גידין ובכל אחד מאלו השס"ה חלקים שבשס"ה הגידין יש בו שס"ה מעלות רוצה לומר שס"ה אורות של שס"ה מצוות לא תעשה שמאירים אורות אלו בהם, ובכל אחת יש בה לזון את כל העולם כלומר **בכל אור מצווה של שס"ה לא תעשה יש בו כדי סיפוק לזון את כל הגוף** הנקרא 'עולם' שזכות מצווה אחת תספיק לזונו בעולם הזה.

ושאל רבי שמעון **הַנֵּי לְמַאן**? פירוש למי ראוי שנאמר עליו דברים אלו? והשיב 'לָךְ וּלְחַבְרָךְ וּלְחַבְרֵי חַבְרָךְ' דאין דברים אלו ראוי להאמר אלא על צדיקים העוסקים בתורה בימים ובלילות בקדושה ובטהרה. והא דאמר לו שלושה חלוקות **לָךְ וּלְחַבְרָךְ וּלְחַבְרֵי חַבְרָךְ** כנגד העוסקים בתורה שבעל פה שהם מארי משנה מארי תלמוד מארי אגדה.

ועוד נראה לי בס"ד על דרך הסוד, **כְּרַךְ גָּדוֹל** רמז לזעיר אנפין שהוא גדול מנוקבא

ועומד ברום המעלות, ושס"ה שְׁוָקִים רמז לסוד שס"ה ימות החמה שבו, וכל אחד יש בו שס"ה בִּירָנִיּוֹת רמז לחמשה חסדים דאימא שהם חמשה פעמים ס"ג עם האותיות שלהם בסוד (דניאל ט, יט) 'אֲדֹנָי שְׁמָעָה אֲדֹנָי סְלָחָה אֲדֹנָי הַקְשִׁיבָה' ראשי תיבות שס"ה כנודע, כלומר כל אחד מן שס"ה הנזכר מקבל ולוקח הארה מן חמשה חסדים דאימא שהם שס"ה, וגם עוד כל אחד מן שס"ה הנזכר מקבל עוד מן חמשה חסדים דאבא שהם חמשה פעמים חמשה. ושאל **לְמַאן** תמשך הארתם והשפעתם? והשיב **לָךְ וּלְחַבְרָךְ וּלְחַבְרֵי חַבְרָךְ** כלומר לישראל דוקא שכוללים ג' מינים שהם חכמים ובעלי מצוות והמון העם וידוע כי בעלי מצוות נטפלים לחכמים שמחזיקים בידם והמון העם נטפלים לבעלי מצוות שהם העשירים.

דף קיט.

זֶה הַמַּכִּיר מְקוֹם חֲבֵרוֹ בִּישִׁיבָה. נראה לי בס"ד שאם בחרו בו להיות ראש ישיבה, ויודע שחבירו גדול ממנו לא יקבל לישב. **או יובן** יש לו רוח הקודש שיוכל להכיר מקום חבירו בישיבה של מעלה דהיינו שורש נשמתו ובחינתו כמו השגת רבינו האר"י ז"ל. **או יובן** אם נתעכב חבירו היושב למעלה ולא בא לישיבה והוא בא קודם ממנו וראה מקום פנוי לא ישב בו שחולק כבוד לחבירו.

ומה שאמר 'זֶה הַמְקַבֵּל פְּנֵי חֲבֵרוֹ בִּישִׁיבָה' רוצה לומר ששמח בפנים אשר יסביר חבירו בהלכה ולא כאותם המתכוונים לסתור דברי חבריהם אף על פי דמכירים שדבריהם אמת.

זֶה הַמְגַלֶּה דְּבָרִים שֶׁכִּסָּה עַתִּיק יוֹמַיָּא. קשה והלא לְמִכַסֶּה כתיב (ישעיה כג, יח) והיכא רמיז מגלה? ועיין מהרש"א ז"ל. ונראה לי בס"ד שהוא מחובר למה שנאמר 'לֶאֱכֹל לְשָׂבְעָה' רוצה לומר מאכיל ומשביע לאחרים אותם טעמי תורה שכיסה עתיק יומין שלא נתפרשו בתורה להדיא.

מַאי דִּכְתִיב: (תהלים ד, א) "**לַמְנַצֵּחַ מִזְמוֹר לְדָוִד**", **זַמְּרוּ לְמִי שֶׁנּוֹצְחִין אוֹתוֹ וְשָׂמֵחַ**. מקשים מהא דסנהדרין (סנהדרין קז.) שאמר דוד המלך ע"ה 'גלוי וידוע קמך דאי בעיא למכפייה ליצרי הוה כייפינא אלא אמינא דלא לימרו עבדא זכי למריה'. וקשה לן, יאמרו ומה בכך? דהא קאמר כאן נוֹצְחִין אוֹתוֹ וְשָׂמֵחַ! ותירץ הגאון חיד"א ז"ל דהתם

היתה תשובה דרך בדיחות יעיין שם, ודוחק זה מאד.

ונראה לי בס"ד דקושיא מעיקרא ליתא דודאי ניצוח מצד ידיעה או שיקול הדעת וסברא אי אפשר להיות כנגדו יתברך **דאי אפשר לשום בריה הן צדיק הן מלאך שישיג דבר אמת מצד הסברא או מצד ידיעה אשר לא יהיה זה גלוי לפניו יתברך חלילה, והחושב כן הרי זה כופר בעיקר**, ומה שאמרו בגמרא דמציעא (בבא מציעא נט:) בעובדא דרבי אליעזר בתנורו של עכנאי דאמר הקב"ה 'נצחוני בני' לא שהיה נצחון ממש ח"ו שם אלא אמר כן בדרך חיבה שהיה מחבב אותם, והוא על דרך שאמרו רבותינו ז"ל גם הקב"ה תמיה עמהם ואומר 'בני איך נצחתם?' הרי זה דכתיב (זכריה ח, ו) 'כִּי יִפָּלֵא בְּעֵינֵי הָעָם הַזֶּה גַּם בְּעֵינַי יִפָּלֵא', ובאמת הוא יודע שהם לא נצחו היצר הרע בכחם אלא בעזרתו ועם כל זה אומר להם כדי לשמחם ויטב לבבם.

ומה שאמר כאן **זַמְּרוּ לְמִי שֶׁנּוֹצְחִין אוֹתוֹ וְשָׂמֵחַ** היינו בענין בטול הגזרה בהא דגזר לכלותם בשביל מעשה העגל ובא משה רבינו ע"ה והתפלל לפני הקב"ה שיבטל הגזרה וקבל תפילתו וביטלה, וקרי לה 'נצוח' שלבסוף דבריו יתברך בגזירה לא נתקיימו, אך באמת מי ביטל הגזרה? הקב"ה בעצמו ביטל הגזירה על ידי שמחל!

וכל מקום שאמרו רבותינו ז"ל **הקב"ה גוזר וצדיק מבטל** דכתיב (שמואל ב' כג, ג) 'צַדִּיק מוֹשֵׁל יִרְאַת אֱלֹקִים', לא אמרו צדיק מבטל אלא בלשון מושל דבאמת הקב"ה בעצמו הוא אשר ביטל גזירתו, ורק מפני שביטל גזרתו בעבור אהבתו בצדיק ותפלתו, לכך תלו הביטול בצדיק. וכן אמרו מוֹשֵׁל הוא לשון מושאל ואין נקרא נצוח מאחר דהקב"ה שגזר תחלה הוא אשר חזר וביטל דברי גזירתו ורק מחמת שביטל גזירתו כדי לעשות רצון הצדיק.

וחוץ מדבר זה שהוא ענין ביטול גזירה לא שייך לומר לשון נצוח כנגדו יתברך, הן בענין ידיעה הן בענין הבנה וסברא ושקול הדעת כי הוא יתברך אלקי אמת ויודע מה שבלב ומה שהיה ומה שעתיד להיות אין דבר נעלם ממנו, וכן דבר הנגזר מכח סברא ושקול הדעת, הכל גלוי לפניו שיודע האמת ויודע מה שתחייב בו הסברא האמיתית ויודע מה שיוכל זה לטעון ולהשיב קודם שירגיש וקודם שישיג זה התשובה והטענה דאי אפשר לשום בריה שישכיל בדעתו דבר שלא יעלה במחשבתו יתברך, **והחושב**

הפך זה הרי זה כופר בודאי.

ומה שאמר הקב"ה לדוד 'אי מנסינה לך לא יכלת' ודאי כן הוא האמת שלא היה יכול לכוף יצרו אם היה הקב"ה עוזב אותו בבחירתו שלא יעזור לו לכבוש את יצרו, ודוד המלך ע"ה נמי ידע דהכי הוא האמת, ומה שאמר אחר כך 'גלוי וידוע לפניך דאי בעית למכפייה ליצרי הוה כייפינא' כוונתו דהוה כייף ליה על ידי תפילה שהי' משתדל להרבות בתפלה לפני הקב"ה שיעזרהו לשלוט ביצרו, **ובריית כרותה לתפילתו של צדיק שלא תשוב ריקם**, ובודאי הקב"ה היה מקבל תפילתו והיה עוזרו לשלוט ביצרו, אך אמר אני לא השתדלתי על ידי תפלה לעשות לי עזר מאיתך כדי לכוף את יצרי, אלא הנחתי עצמי עזוב בבחירה שלי כי חששתי אם אעשה כן העולם לא ידעו האמת שאתה עזרתני לכוף את יצרי על ידי תפלה אלא אומרים 'עבדא זכי למריה' כי רואין שאתה אמרת בתחלה 'אי מנסינה לך לא יכלת לשלוט' ורואין דלבסוף שלטתי ביצרי! ולכך לא השתדלתי לעשות לי עזר מאיתך כדי לשלוט ביצרי אלא הנחתי הדבר על פי הבחירה שלי בלתי בקשת עזר ממך.

'יָדוֹ' כְּתִיב, זֶה יָדוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁהֵיא פְּרוּשָׂה תַּחַת כַּנְפֵי הַחַיּוֹת, כְּדֵי לְקַבֵּל בַּעֲלֵי תְּשׁוּבָה מִפְּנֵי מִדַּת הַדִּין. נראה לי בס"ד אותיות שניות של ד' חיות שהם 'אָדָם אַרְיֵה נָשֶׁר שׁוֹר' הם אותיות 'דִּרְשׁוּ'. וידוע מה שאמרו רבותינו ז"ל על פסוק (ישעיה נה, ו) 'דִּרְשׁוּ ה' בְּהִמָּצְאוֹ' אין דרישה אלא תשובה. והנה אות ראשון ואות אחרון אשר בכל תיבה ותיבה הם נקראים כנפים ונמצא אותיות דִּרְשׁוּ שהם אותיות שניות המה תחת הכנפים, ולזה אמר זה יָדוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא רוצה לומר כח התשובה שֶׁפְּרוּסָה תַּחַת כַּנְפֵי הַחַיּוֹת רוצה לומר שרמוזה באותיות דִּרְשׁוּ שהם תחת כנפי שמות החיות. ועוד נראה לי בס"ד על פי מה שכתב הרב קהילת יעקב ז"ל וז"ל: בזוהר הקדוש במקומות רבים אמרו כי ד' כנפי החיות הם ד' אותיות אדנ"י וארבע פני החיות הם ד' אותיות הוי"ה והכוונה כמו שהכנפים מכסים הפנים כן שם אדנ"י מכסה ומעלים שם הוי"ה הנקרא בשם אדנ"י וכמו שנאמר (שמות ג, טו) 'זֶה שְׁמִי לְעֹלָם' עד כאן לשונו, עיין שם. וזהו שאמר **יָדוֹ פְּרוּסָה תַּחַת כַּנְפֵי הַחַיּוֹת** רמז לאותיות שם הוי"ה שהם מדת הרחמים כי כנפי החיות הם אותיות שם אדנ"י והוא יתברך מקבלם באותיות

שם הוי"ה.

ועוד נרמז ב'יָדוֹ' אותיות **יו"ד** רמז ליו"ד ימי תשובה.

עֲשָׂאוּהָ כִּמְצוֹלָה זוֹ, שֶׁאֵין בָּהּ דָּגִים וְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ אָמַר: כִּמְצוּדָה, שֶׁאֵין בָּהּ דָּגָן. נראה לי בס"ד דלא פליגי דמאן דאמר **כִּמְצוֹלָה שֶׁאֵין בָּהּ דָּגִים** מדבר ברכוש הגשמי שנתרוקנה מן הממון ומי שיבוא אליה אינו יכול להרוויח ממנה כי לא ימצא כלום בה כאדם היורד למצולה שלא ימצא שם דגים. ומאן דאמר **כִּמְצוּדָה שֶׁאֵין בָּהּ דָּגָן** מדבר ברכוש הרוחני שלא נשאר בה ניצוץ קדוש שבירורו הכל ממנה ולכן נאסר להם החזרה לתוכה כנודע, והיינו כִּמְצוּדָה, שֶׁאֵין בָּהּ דָּגָן דאז אין עוף נפנה אליה כן נשמות ישראל שנקראו עופות אין נכנסים בה עוד כי לא ימצאו שם דגן שהם הניצוצי קדושה.

וַעֲדַיִן מֵנַח בְּרוֹמֵי. נמצא יוסף הצדיק ע"ה ליקטו והביאו לפרעה ואחר כך יצא מפרעה עד שנח ברומי מקום שליטת עשו שרמוז במלוי 'פרעה' כזה פ"**ה** רי"**ש** עי"ן ה"**א** דהמלוי הוא מספר **עֵשָׂו** [376], נמצא מקום הראשון ומקום האחרון רמוזים זה אצל זה כי זה בפשוט וזה במלוי וסוף יבואו ישראל ויקחו אותו מרומי שהוא עשו! ומי הנוצח להוציאו מעשו? הוא משיח בן יוסף שהוא שטנו של עשו ד'אין עשו נופל אלא ביד בניה של רחל' (בראשית רבה צט, ב).

ומה שאמר '**שְׁלֹשָׁה מַטְמוֹנִיּוֹת הִטְמִין יוֹסֵף בְּמִצְרַיִם**' נראה לי בס"ד הטעם שחילקם לשלושה כנגד שם ההצלחה שהצליח בו יוסף הצדיק ע"ה דכתיב (תהלים קה, לז) 'וַיּוֹצִיאֵם בְּכֶסֶף וְזָהָב' ופירש רבינו מהרש"ם ז"ל דשם **כס"ה בפ"ז** הוא אותיות '**כֶּסֶף זָהָב**' וכתבו המקובלים ז"ל ששם זה מסוגל להצלחה וכמו שכתב ב"י ושם זה עולה מספרו ב' פעמים 'חן' ולכן כתיב ביוסף (בראשית לט, ב) 'וַיְמָצֵא יוֹסֵף חֵן וַיְהִי אִישׁ מַצְלִיחַ'.

ובזה יובן בס"ד (משלי כב, א) 'נִבְחָר שֵׁם מֵעֹשֶׁר רָב מִכֶּסֶף וּמִזָּהָב חֵן טוֹב' כי חלק אחד מן השלושה הנזכר שהוא כנגד חֵן אחד הוא גנוז לצדיקים שנקראו טוֹב דכתיב (ישעיה ג, י) 'אִמְרוּ צַדִּיק כִּי טוֹב', ומה שזכו ליקח, זה המטמון שהוא כנגד חֵן אחד.

ובזה יובן (משלי ה, יט) 'אַיֶּלֶת אֲהָבִים וְיַעֲלַת חֵן' שמעלה חן ללומדיה (עירובין נד:) רוצה

לומר מטמון שהוא כנגד חֵן אחד מן שלושה חנות ולפי דרשה דלעיל בפסוק (ישעיה כג, יח) וְהָיָה סַחְרָהּ וְאֶתְנַנָּהּ קֹדֶשׁ לַה' שכל ממונם וגניזתם של רומי תהיה לצדיקים היושבים לפני ה'! נמצא גם חלק החן שנגלה לאנטונינוס אשר היה מלך רומי יקחו ישראל בכלל השלל והביזה והרי הם זוכים בשתי מקומות של חֵן חֵן.

ובזה יובן (זכריה ד, ז) 'וְהוֹצִיא אֶת הָאֶבֶן הָרֹאשָׁה תְּשֻׁאוֹת חֵן חֵן לָהּ' וְאֶבֶן הָרֹאשָׁה אלו ישראל שנקראו אֶבֶן דכתיב (בראשית מט, כד) 'מִשָּׁם רֹעֶה אֶבֶן יִשְׂרָאֵל' והם עלו במחשבה תחלה להבראות כמו שאמרו רבותינו ז"ל (בראשית רבה א, ד).

מַשֹּׂאוֹי שְׁלֹשׁ מֵאוֹת פְּרָדוֹת לְבָנוֹת הָיוּ מַפְתְּחוֹת בֵּית גְּנָזָיו שֶׁל קֹרַח וְכוּלְּהוּ, אַקְלִידֵי וְקוּלְפֵּי, דְּגַלְּדֵי. לפי פשוטן של דברים נקיט שְׁלֹשׁ מֵאוֹת לשון גוזמא כמו שאמרו רבותינו ז"ל בגמרא (חולין צ:) 'דברו חכמים בלשון גוזמא' דתנן (משנה מידות ג, ח) נמנו עליה שלש מאות כהנים וכן אמרו (משנה תמיד ב, ב) בהך דשלוש מאות כור.

מיהו נראה לי רמזו כאן חז"ל סוד עמוק מה שאמר רבינו האר"י ז"ל בשער הפסוקים דנפש הבל היתה כלולה מכמה נפשות וכמה ניצוצות והיו מעורבות טוב ורע והניצוצות הרעות שבו היו ש"ח ואלו הש"ח הם היו בחינת עקריות נפש 'קֹרַח' [308] שהוא מספר ש"ח וכו' יעוין שם. וזהו שאמרו **מַשֹּׂאוֹי שְׁלֹשׁ מֵאוֹת** רמז לש"ח הנזכר ולא זכרו מספר הקטן שהוא שמונה, וקראם **פְּרָדוֹת** כי הם רעות שאין עושים פרי כפרדה. גם לשון פירוד שהם בסוד רשות הרבים רוצה לומר נפרדים. וקראם **לְבָנוֹת** מפני שהם של הבל שהוא בסוד החסד והלובן רומז לחסד. וקראם **מַפְתְּחוֹת בֵּית גְּנָזָיו** שהם היו עקריות נפש **קֹרַח**. ואמר **וְכוּלְּהוּ, אַקְלִידֵי וְקוּלְפֵּי, דְּגַלְּדֵי** שהוא רוצה לומר עור רמז שהם מצד הרע שהוא הקליפה והעור.

"**אוֹדְךָ כִּי עֲנִיתָנִי וַתְּהִי לִי לִישׁוּעָה**" (**תהלים קיח, כא**) **אָמַר דָּוִד**. נראה לי בס"ד דהשם יתברך אמר עליו תיבת לִי דכתיב (שמואל א' טז, א) 'כִּי רָאִיתִי בְּבָנָיו לִי מֶלֶךְ' ואמרו רבותינו ז"ל (ספרי בהעלותך יא, טז) 'כל מקום שנאמר בו לִי קיים לעולם' ולכן נתקיימה המלכות אצלו עד עולם, ואף על פי שחטאו זרעו לא פסקה המלכות מהם, ועל זה הודה להשם יתברך ואמר **וַתְּהִי לִי לִישׁוּעָה** רוצה לומר תיבת לִי שאמרת היתה לִישׁוּעָה שלא יוכלו המקטרגים לקטרג לפסוק המלוכה מזרעי.

ופסוק (תהלים קיח, כב) 'אֶבֶן מָאֲסוּ הַבּוֹנִים הָיְתָה לְרֹאשׁ פִּנָּה' אמר ישי על פי מה שכתב הרב כלי יקר בשם מהר"ש אלקבץ ז"ל דאמרו רבותינו ז"ל על פסוק (תהלים נא, ז) 'וּבְחֵטְא יֶחֱמַתְנִי אִמִּי דישי היה לו שפחה ותבעה לביאה שתבא אצלו בלילה לשם אישות והגידה לגברתה אשתו של ישי ובאה במקומה ונבעלה לבעלה ישי ונתעברה אותה הלילה בדוד, ולכן היה נחשב בעיני ישי ובעיני בניו כמו 'בן תמורה' מפני כי ישי לא היה דעתו על אשתו ונמאס בעיניהם והניחו אותו רועה צאן וכאשר בא שמואל הנביא ע"ה למשוח מבניו מלך הגיש כל בניו לפניו ולא עלה על דעתו שימשח את דוד לכך לא זכרו ולא הביא ורק אחר שאמר לו (שמואל א' טז, יא) 'הֲתַמּוּ הַנְּעָרִים?' אמר בָּרוּךְ זוֹכֵר כָּל הַנִּשְׁכָּחוֹת יש אחד בצאן וסוף הביאו ונמשח למלך עכ"ד. ולכן אחר שראה ישי אשר דוד היה נמאס בעיניו ויותר בעיני בניו עלה לגדולה שנמשח למלך אמר אֶבֶן הוא דוד מָאֲסוּ הַבּוֹנִים אל תקרי בּוֹנִים אלא בָּנִים שהם בניו הנה עתה הָיְתָה לְרֹאשׁ פִּנָּה שנעשה למלך.

ופסוק (תהלים קיח, כג) 'מֵאֵת ה' הָיְתָה זֹּאת הִיא נִפְלְאֹת בְּעֵינֵינוּ' אמרו אחיו כי עתה שראו שנמשח דוד אחיהם שהיה נמאס בעיניהם דנחשב כבני תמורה הבינו כי מה שקרה כך מקדמת דנא בעיבורו שתבא אמו במקום השפחה שבזה נעשה כמו בן תמורה מֵאֵת ה' הָיְתָה זֹּאת והסיבה של דבר זה הִיא נִפְלְאֹת רוצה לומר מכוסית בְּעֵינֵינוּ דוקא וגלויה לפני השם יתברך.

ופסוק (תהלים קיח, כד) 'זֶה הַיּוֹם עָשָׂה ה' נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה בוֹ' אמרו שמואל, יובן על פי המדרש תנחומא על פסוק (שמואל א' טז, ו) 'וַיַּרְא אֶת אֱלִיאָב וַיֹּאמֶר אַךְ נֶגֶד ה' מְשִׁיחוֹ' נטל קרן השמן ובא לצוק על ראשו וברח השמן לאחריו כשראה כך אמר לֹא בָחַר בָּזֶה ה' וכך היה השמן עושה לכולם כיון שבא דוד ראה השמן רץ מעצמו וניצוק בראש דוד ואמר (תהלים צב, יא) וַתָּרֶם כִּרְאֵים קַרְנִי בַּלֹּתִי בְּשֶׁמֶן רַעֲנָן וכו' עיין שם (וכן בילקוט שמעוני שמואל א' טז, קכד), ובזה פירש הרב כלי יקר ז"ל הטעם דכתיב בדוד (שמואל א' טז, יג) 'וַיִּקַּח שְׁמוּאֵל אֶת קֶרֶן הַשֶּׁמֶן וַיִּמְשַׁח אֹתוֹ בְּקֶרֶב אֶחָיו' ולא הוזכר הרקה או יציקה מפני שהשמן נצוק מאליו בנס בידי שמים וגבי שאול המלך ע"ה כתיב וַיִּצֹק עַל רֹאשׁוֹ (שמואל א' י, א) יעוין שם.

נמצא בדוד המלך ע"ה היה משותף במשיחתו מעשה שמים דהשמן רץ וניצוק על ראשו בנס שהוא מעשה השם יתברך, ולכן בזה ידע שמואל שהמלכות לא תפסק ממנו עד עולם ולא יהיה בו כאשר היה עם שאול ועל ידי כך שמח שמואל הנביא ע"ה דהבין דמעשיו במשיחת דוד לא תתבטל דעל זה היה מצטער מתחלה בענין שאול כמו שאמרו רבותינו ז"ל ולכן עתה אמר שמואל **זֶה הַיּוֹם עָשָׂה** ה' כלומר יש במשיחה של היום הזה מעשה השם יתברך בנס מה שלא היה כן במשיחה הראשנה שמשחתי לשאול, ולכן אקוה כי **נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה בוֹ** שמשיחתי קיימת לדורות עולם ולא אצטער כמו צער שנצטערתי במשיחת שאול שנפסק כח המשיחה.

והנה עד כאן מודים ומשבחים בענין מלכות דוד שנמשכה עד הגלות וחזרו להודות על מלכות בית דוד אשר תתחדש אחר הגלות שהוא זמן ביאת משיח צדקינו, ועל כן אמרו אחיו (תהלים קיח, כה) '**אָנָּא ה' הוֹשִׁיעָה נָּא**' דהגאולה תהיה על ידו יתברך ודוד המלך ע"ה אמר '**אָנָּא ה' הַצְלִיחָה נָּא**' שלא יהיה עוד גלות וחרבן ולא תפסק המלכות כלל אלא ירום ונשא וגבה מאד.

גם אמר '**נָּא**' רמז להארת שם אדני שהוא סוד המלכות שתמיד תהיה בתכלית הגדלות גם בחול שיהיו אותיות המלוי ומלוי דמלוי נ"א אותיות כמו שאמרו רבינו ז"ל בביאור הכתוב (במדבר יד, יז) 'וְעַתָּה יִגְדַּל נָא כֹּחַ אֲדֹנָי', וישי אמר (תהלים קיח, כו) **בָּרוּךְ הַבָּא בְּשֵׁם ה'** דמשיח בן דוד נקרא בְּשֵׁם ה' דכתיב (ירמיה כג, ו) וְזֶה שְׁמוֹ אֲשֶׁר יִקְרָאוֹ ה' צִדְקֵנוּ וכנזכר בגמרא.

ושמואל אמר (שם) **בֵּרַכְנוּכֶם מִבֵּית ה'** הוא בית שלישי שהוא מעשה שמים שנקרא בֵּית ה' ולכן הוא כנגד יעקב אבינו ע"ה שקראו בֵּית אֱלֹקִים דכתיב (בראשית כח, יז) 'אֵין זֶה כִּי אִם בֵּית אֱלֹקִים'. ואמרו כולם **אֵל ה'** **וַיָּאֶר לָנוּ** פירוש אֵל ה' שהוא סוד החסדים ששמות אלו מאירים ביצירה יאר בהם שם 'אֱלֹקִים' שרמוז בתיבת 'לָנוּ' שהוא מספר פ"ו [86]. ואמר שמואל '**אִסְרוּ חַג בַּעֲבֹתִים עַד קַרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ**' כי אז נקריב תמידין ומוספים רבים כנגד כל אותם השנים שהיינו בגלות, וכנזכר במדרש ולכן רַבִּים הֵמָּה. ואמר דוד **אֵלִי אַתָּה וְאוֹדֶךָּ** שנודה לאל על כל נס ונס שנעשה בכל יום בתמידות, או הכוונה אף על פי שאני אהיה פלג קיסר והמשיח שהוא מזרעי יהיה קיסר שלם,

אודך בזה ואשמח. ואמרו כולם 'הוֹדוּ לַה' כִּי טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ' שיהיו נמשכים חסדים גמורים ימים ולילות כי 'לַיְלָה כַּיּוֹם יָאִיר' (תהלים קלט, יב).

דף קיט:

מַאי דְּכְתִיב: "**וַיִּגְדַּל הַיֶּלֶד וַיִּגָּמַל**". נראה לי בס"ד דקשיא ליה דכתיב (בראשית כא, ח) 'וַיִּגְדַּל וַיִּגָּמַל וַיַּעַשׂ', כולהו לשון עבר וסיים 'בְּיוֹם הִגָּמֵל אֶת יִצְחָק' להבא כי המ"ם בציר"י והוה ליה למימר ביום שנגמל יצחק לכן דרש זה על העתיד לבוא ואמר הכתוב שאברהם עשה משתה שהוא זכר ורמז על סעודה של העתיד לבוא ביום שיגמול הקב"ה חסד עם זרעו של יצחק ונרמז זרעו בתיבת את שהוא יתר ונרמז שמו של הקב"ה באות ה' של הִגָּמֵל, כי ידוע שהשם נרמז באות ה' לבדה, וכתוב הטעם במקובלים ז"ל, וכך הוא המשך הכתוב ביום ה' גמל את יצחק רוצה לומר זרע יצחק. וגם נרמז באות ה' החסד שהוא חלוק לחמשה.

והא דיחס את ישראל ליצחק ולא לאברהם ויעקב? יובן על פי הגמרא דשבת (שבת פט:) כִּי לֶעָתִיד לָבוֹא, אוֹמֵר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְאַבְרָהָם: בָּנֶיךָ חָטְאוּ וכו', ושניהם ישיבו 'יִמָּחוּ עַל קְדֻשַּׁת שִׁמֶךָ' ורק יצחק אבינו ע"ה יגיש טענות להצלתם, ולכן אומרים לו כי אתה אבינו יעיין שם, וכיון דהוא מצילם לכך קראם על שמו זרעו של יצחק.

או יובן אמר 'זַרְעוֹ שֶׁל יִצְחָק' כי לעתיד תהיה הגאולה במידת הגבורה שהיא מדת יצחק, וכמו שאמרו רבינו ז"ל על פסוק (ישעיה נב, ג) 'וְלֹא בְכֶסֶף תִּגָּאֲלוּ' אלא מסטרא דזהב סטרא דיצחק.

והנה מה שאמר **עָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לַעֲשׂוֹת סְעֻדָּה לַצַּדִּיקִים** מאמר זה אינו כפשוטו אלא מיוסד על דרך החידה והמשל בסוד כמוס, והוא מורה על ענין תכלית שלימות המיתוק שיהיה לגבורות שהם בסוד שם אלקים. ולזה אמר **בְּיוֹם שֶׁיִּגָּמֵל חֶסֶד עִם זַרְעוֹ שֶׁל יִצְחָק** רמז לגבורות, כי יִצְחָק הוא סוד מדת הגבורה ואותו היום נעשה תכלית שלימות המיתוק שאין למעלה ממנו. ונרמז ב'**כּוֹס שֶׁל בְּרָכָה**' כי 'כּוֹס' מספר 'אֱלֹקִים' [86] שהוא הגבורות והברכה רמז למיתוק.

וענין הסעודה יש בו סוד עמוק דאיתא ברעיא מהימנא פרשת פינחס דף רכ"ו מסטרא

דשכינתא עלאה סעודתא רברבא ומסטרא דמלכותא סעודתא זעירא עיין שם. וזהו שאמרו **עָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לַעֲשׂוֹת סְעֻדָּה לַצַּדִּיקִים** היא סעודה גדולה מסטרא דשכינתא עלאה שהיא בינה עילאה לצדיקים הם צדיק עליון וצדיק תחתון **בַּיּוֹם שֶׁיִּגָּמֵל חֶסֶד עִם זַרְעוֹ שֶׁל יִצְחָק** כלומר שיתמתקו הגבורות שהם זרעו של יצחק בחסדים.

ולכן אברהם ויצחק שיצאו מהם ישמעאל ועשו שעבדו אלהים אחרים נמנעים מלהיות על ידם גמר זה של תיקון הגבורות דשם אלקים שבקדושה. וכן יעקב אבינו ע"ה שנשא שתי אחיות שהם לאה ורחל אשר בניינם הוא על ידי גבורות אלו דשם אלקים וגם שלא טרח בתיקונם כמו שטרח דוד המלך ע"ה נמנע מלהיות על ידי גמר התיקון הזה של מיתוק גבורות שם אלקים, וכן משה רבינו ע"ה שלא נכנס לארץ ישראל שהיא סוד לאה ורחל אשר בניינם הוא על ידי הגבורות האלה נמנע מלהיות על ידו גמר התיקון והמיתוק הזה שלהם, וכן יהושע שלא זכה להוליד בן זכר שהוא בסוד החסדים, אלא רק הוליד נקבה שהיא סוד הגבורה נמנע מלהיות על ידי גמר התיקון והמיתוק גבורות אלו אשר יהיה על ידי החסדים. ורק דוד המלך ע"ה שטרח בחייו מאד מאד במלחמות ה' אשר נלחם למטה ובזמירות ושירות ותשבחות אשר נלחם למעלה השלים תיקון רחל בהיותו בחברון אשר מלך שבעה שנים והשלים תיקון לאה כשמלך בירושלם והשלים בניינם בתיקון ומיתוק הגבורות השייכים להם ביגיעה רבה לכן ראוי שיהיה על ידי גמר ותכלית מיתוק ותיקון הגבורות השייכים להם.

לכך כשנותנים לו '**כּוֹס שֶׁל בְּרָכָה**' לברך שהוא לשון מליצה על גמר התיקון ומיתוק הגבורות שהם בסוד 'כּוֹס' בחסדים הרמוזים בברכה כי 'הברכה' [232] מספר רל"ב כמנין ד' הויות במילואם ע"ב ס"ג מ"ה ב"ן שהם סוד חסדים שבהם יתמתקו גבורות שם 'אֱלֹקִים' שהוא מספר 'כּוֹס' אז יאמר דוד המלך ע"ה **אֲנִי אֲבָרֵךְ** מצד שטרחתי בחיי לתקן את רחל ולמתק הגבורות השייכים לה **וְלִי נָאֶה לְבָרֵךְ** מצד שטרחתי בחיי לתקן את לאה ולמתק הגבורות השייכים לה!

ועיין בשער הפסוקים לרבינו האר"י ז"ל בפסוק (שמואל ב' יא, ב) 'וַיָּקָם דָּוִד מֵעַל

מִשְׁכָּבוֹ' דדוד המלך ע"ה היה מבחינת עלמא דנוקבא לכן הוצרך לתקן מציאות כל הנוקבא בשלימותא וכו' ונודע כי הם שנים ונקראים לאה ורחל והיה צריך לתקן את שניהם ובתחלה תיקן את רחל. וזה סיבה למה נתעכב דוד המלך ע"ה בחברון שבע שנים כשמלך ואחר כך הלך לירושלם לפי שחברון היא קרית ארבע שהיא רחל כנודע ולאה היא ירושלם וכנודע בענין ציון וירושלם, וכשגמר בשבע שנים שישב בחברון לתקן את רחל הלך לירושלם לתקן את לאה וכו' עד כאן לשונו. הרי נמצא מפורש בדברי רבותינו ז"ל דעיקר התיקון שנעשה ללאה ורחל שהם בחינת ארץ ישראל היה על ידי דוד המלך ע"ה והוא הדבר אשר כתבנו לעיל בס"ד.

עוד מצינו מה שפירש רבינו ז"ל בפסוק (שמואל ב' כג, ח) 'אֵלֶּה שְׁמוֹת הַגִּבֹּרִים אֲשֶׁר לְדָוִד' וז"ל אמרו רבותינו ז"ל כי דוד המלך ע"ה היה מצטער להשלים האלף והענין הוא כי שם 'אֱלֹקִים' הוא כח כל הדינין והגבורות ובכח שם זה היה דוד מתגבר על הקליפות שהם אויביו והנה אם תמלא שם זה בההי"ן יעלה אלף [1000] בסוד ריבועו הנקרא אחוריים מלאים [כזה: אל"ף, אל"ף למ"ד, אל"ף למ"ד ה"ה, אל"ף למ"ד ה"ה יו"ד, אל"ף למ"ד ה"ה יו"ד מ"ם], והנה אחוריים אלה בהיותם פשוטים הנקראים שורש השם הזה יעלו בגימטריא מאתים [כזה: א',א"ל,אל"ה,אלה"י,אלהי"ם] אבל המלוי שהוא החלל והאויר שבתוך הפשוט הוא שמונה מאות ובכוחו היה הורג שמנה מאות חלל בפעם אחת והיה מצטער שיוכל להשלים השורש השם שהוא הפשוט שהוא מספר מאתים כדי להשלים האלף ולא עלה בידו זה סוד (דברים לב, ל) 'אֵיכָה יִרְדֹּף אֶחָד אֶלֶף' עד כאן לשונו יעיין שם.

ובודאי מה שלא עלה בידו מפני שעדיין לא הגיע זמן גמר שלימות התיקון המיתוק הראוי להיות אך לעתיד יעלה בידו ויעלה וכאשר ביארנו ענין כּוֹס שֶׁל בְּרָכָה ולכן הוא נוטל את ה'כּוֹס' שהוא שם 'אֱלֹקִים' דקדושה המזומן לברכה לברכו ולמתקו ולתקנו כשהגיע זמן גמר התיקון שלו ואומר **כּוֹס יְשׁוּעוֹת אֶשָּׂא** שאעשהו ישועות דהיינו חסדים הנקראים ישועות יען כי **בְּשֵׁם** ה' שהוא סוד החסדים **אֶקְרָא**. ובזה מובן בס"ד (שיר השירים ח, יב) 'הָאֶלֶף לְךָ שְׁלֹמֹה וּמָאתַיִם לְנֹטְרִים אֶת פִּרְיוֹ' ודוק.

נוֹתְנִין לוֹ כּוֹס שֶׁל בְּרָכָה לְאַבְרָהָם לְבָרֵךְ. הגירסא בעין יעקב כתיב **נוֹתְנִין** בשלשה אבות ובשאר כתוב **אוֹמְרִים** ולא אמר נוֹתְנִים ורק בתלמוד הדפוס אין אומר נותנים אלא באברהם בלבד, ובספר דקדוקי סופרים הביא גרסת תלמוד כתב יד כמו גרסת בעל עין יעקב, וצריך להבין למה גבי ג' אבות דוקא נקיט נוֹתְנִין? ונראה לי בס"ד לפי פשוטו דחלקו כבוד לאבות יותר להיותם אבות וגם היו גדולים בזקנה.

ועוד נראה לי בס"ד דידוע כּוֹס שֶׁל בְּרָכָה הוא בסוד המלכות והוא תיקון שלה וידוע מה שאמר רבינו האר"י ז"ל בש"ה דגדלות המלכות באורות המוחין נעשה על ידי האבות דאברהם תיקן מוח חכמה ויצחק מוח בינה ויעקב מוח דעת עיין שם ולכן בכוס של ברכה שהוא במלכות ותיקון שלה חולקים כבוד לאבות בנתינה.

או יובן בס"ד האבות בחג"ת [חסד, גבורה, תפארת] שהוא מדרגה בפני עצמו ומשה רבינו ע"ה בנצח ויהושע ביסוד ודוד במלכות וידוע כי המלכות עומדת אחר הנה"י [נצח, הוד, יסוד] ונמצא האבות רחוקים ממנה לכן הכוס שהוא במלכות נותנים להם, אך משה רבינו ע"ה וכו' הם קרובים לה יותר לא אמר נותנים אלא אומרים טול וברך ולכן אמר דוד המלך ע"ה **אֲנִי אֲבָרֵךְ** מצד עצמי **וְלִי נָאֶה לְבָרֵךְ** מצד שאני קרוב יותר לסוד הכוס שהוא במלכות. ובזה יובן מ"ש דוד וְלִי נָאֶה לְבָרֵךְ ע"ה (תהלים עג, כח) 'וַאֲנִי קָרֵבַת אֱלֹקִים לִי טוֹב' כי אֱלֹקִים גימטריא כּוֹס [86].

אֲנִי לֹא אֲבָרֵךְ לְפִי שֶׁכְּבָר יָצָא מִמֶּנִּי יִשְׁמָעֵאל. יש להקשות תיבת 'אֲנִי' לשון יתר וסגי לומר לֹא אֲבָרֵךְ? ונראה לי לומר אף על פי שסיבה זו קלה היא ואינה כדאי למנוע אותי מצד הדין עם כל זה אני הוא המחמיר על עצמי בזה, וכן הענין בכולהו דנקיט אני כך הוא הכוונה.

ברם יש לדקדק בכולהו כתיב '**אֲנִי לֹא אֲבָרֵךְ**' ורק ביצחק אמר '**אֵינִי רָאוּי לְבָרֵךְ**', וכן היא הגרסא בעין יעקב וגם בתלמוד שהביא דברי סופרים, וצריכין להבין לגרסא זו למה יצחק דוקא אמר אֵינִי רָאוּי?

ונראה לי בס"ד מפני דסיבה של יצחק שהיא מצד עשו לאו יצחק אבינו ע"ה חידש אותה, אלא היא אתיא מקל וחומר מתשובת אברהם אבינו ע"ה כי ישמעאל עשה

תשובה ועשו לא עשה תשובה! ולכן יצחק שהוא אחר אברהם השיב אֵינִי רָאוּי כלומר כבר הורה זקן הוא אברהם שאיני ראוי ואיך תתנו לי לברך?!

אוֹמְרִין לוֹ לִיהוֹשֻׁעַ: טֹל אַתָּה וּבָרֵךְ. קשה למה לא אומרים לאהרן וליוסף שהם בכלל ז' כורתי ברית שאוחזים בשבעה ספירות הבנין?

ונראה לי בס"ד כיון דמשה רבינו ע"ה נמנע בשביל כניסת הארץ וטעם זה ישנו גבי אהרן לכך לא אמרו לאהרן. והא דלא אמרו ליוסף מאחר דיעקב אבינו ע"ה עשה טעם למניעה מכח שתי אחיות אם כן כל שכן הוא אצל יוסף הצדיק ע"ה שבא מן רחל אחר שנשא את לאה והא דאמרו ליצחק אף על גב דכבר אברהם אבינו ע"ה אמר טעם למניעתו מכח ישמעאל, ואם כן כל שכן הוא גבי עשו נראה לי בס"ד מפני שיש טעם יותר ביצחק בדבר זה מצד בחינתו שהוא היה בסוד הגבורה ושייך הוא לתיקון הכוס הנזכר יותר, ועם כל זה אמר שלא יברך.

דף קכ:

אָמַר לֵיהּ: מֵינַם קָא נָאֵים מַר? אָמַר לֵיהּ: מֵינוּמֵי קָא מְנַמְנֵם. נראה לי בס"ד דאביי ידע למתניתין דנתנמנמו יאכלו, ורק חשב אולי רבה לא היה בסוג נתנמנמו שהוא נִים וְלָא נִים, תִּיר וְלָא תִּיר אלא היה ישן ממש דְּלָא יָדַע לְאַהֲדוּרֵי סְבָרָא, וְכִי מַדְכְּרוּ לֵיהּ לֹא מְדַכַּר לכן אמר לו בלשון שאלה **מֵינַם קָא נָאֵים**? ולשון קָא נָאֵים דאמר על שינה ממש, דְּלָא יָדַע לְאַהֲדוּרֵי סְבָרָא, וְכִי מַדְכְּרוּ לֵיהּ לֹא מְדַכַּר ואמר לו רבה **מֵינוּמֵי קָא מְנַמְנֵם** לשון זה יאמר על נִים וְלָא נִים דְּיָדַע לְאַהֲדוּרֵי סְבָרָא וְכִי מַדְכְּרוּ לֵיהּ מְדַכַּר, ולכך הוצרך לומר גם כן לשון המשנה להראות דְּיָדַע לְאַהֲדוּרֵי סְבָרָא.

דף קכא:

רַבִּי שְׁמְלַאי אִקְּלַע לְפִדְיוֹן הַבֵּן בָּעוּ מִנַּיהּ וְכוּ'. יש להקשות למה בתחלה סתמו שאלתם והוצרכו להאריך ולחזור ולפרש דבריהם, והוה ליה למימר מעיקרא הכי כהן מברך דקמטי הנאה לידיה או אבי הבן מברך דקעביד מצוה?

ונראה לי בס"ד דהשואלים לא שאלו אלא רק כהן מברך או אבי הבן מברך, אך מסדר הש"ס הוסיף דברים לפרש טעם לצדדי השאלה כהן מברך דקמטי הנאה לידיה וכו'.

ואין זה דברי השואלים, כהאי גונא כתבו התוספות ז"ל (בבבא קמא דף יט בדבור המתחיל רב אשי) שלפעמים בעי בעיא אמורא סתם בלא צדדים, והגמרא עושה הצדדים, ונראה לנו שהוא לשון האמורא ואינו כן אלא שהגמרא הוסיף עיין שם. וכן כתב בספר יבין שמועה כלל תצ"ג, וכן הענין כאן וברור.

ברם מקשים למה הוצרכו להזכיר בשאלתם ברכת על פדיון הבן דהא פשיטא להו, והוה ליה לשאול רק על ברכת שהחיינו? ועוד יש להקשות נמי כמו שאמרו בבי מדרשא אבי הבן מברך שתים למה הוצרכו לפרש ולומר שתים מאחר דהוא שאל רק על ברכת שהחיינו מי מברך והיה להם להשיב אבי הבן מברך ותו לא ואנן ידעינן דמברך שתים דאין אדם מסתפק בברכת פדיון הבן?

ונראה לי בס"ד דידוע מחלוקת האחרונים ז"ל בהלכות ציצית סימן כ"ב בלובש טלית חדש אם מברך שהחיינו קודם להתעטף בציצית או יברך להתעטף קודם שהחיינו? דאיכא דסבירא ליה לברך שהחיינו קודם ואיכא דסבירא ליה להתעטף קודם. ועיין בברכי יוסף ומחזיק ברכה יעוין שם.

והנה כאן לא היה להם ספק מעיקרא בברכת שהחיינו דודאי שייכה לאבי הבן יותר דאיהו קעביד מצוה והכי מסתברא, אך מה שהביאם לבית הספק הוא משום דכאן איכא שתי ברכות על פדיון הבן ושהחיינו, ויש סברא לומר דיברך על פדיון הבן קודם שהחיינו, ויש סברא להפך לברך שהחיינו קודם, כמו שאמרו גבי ציצית, על כן נסתפקו כיון דכהן יש לו שייכות בברכת שהחיינו משום דמטי ליה הנאה אם כן יש לומר עדיף טפי שיברך הכהן שהחיינו ולא יברך אבי הבן שתים כדי שיצא מסלע המחלוקת בענין הקדימה שיש סברא לכאן ולכאן? או דלמא משום האי טעמא דמטי הנאה לידיה לא חשיב לו שייכות בשהחיינו ואינו רשאי לברך הכהן כלל אלא יברך אבי הבן את השתים? ולכן התחכמו להזכיר בדבריהם ברכת פדיון הבן דאבי הבן מברך לומר מה שבאנו לספק זה בשהחיינו הוא מצד דאיכא ברכה זו דפדיון הבן.

ובזה יתורץ דקדוק השני כי בבית המדרש הבינו דהשואלים באו לבית הספק בברכת שהחיינו מכח דאיכא שתי ברכות ולכן השיבו אבי הבן מברך שתים כלומר אף על גב דאיכא שתים שיש בזה מבוכה של הקדימה עם כל זה אבי הבן מברך.

בָּרוּךְ שֶׁהֶחֱיָנוּ וְקִיְּמָנוּ וְהִגִּיעָנוּ לַזְּמַן הַזֶּה כֹּהֵן מְבָרֵךְ. קשה למה האריך למנקט כל הברכה עד לזמן הזה והוה סגי לומר שֶׁהֶחֱיָנוּ כֹּהֵן מְבָרֵךְ אוֹ אֲבִי הַבֵּן מְבָרֵךְ?

ונראה לי בס"ד דאיתא בתוספות סוכה (סוכה כה. בדבור המתחיל העושה סוכה) שכתבו בשם רב שרירא גאון דלא סמכינן לברך שהחיינו על כלים חדשים משום דבעינן בשהחיינו מידי דאתי מזמן לזמן. וכתבו התוספות דקשה על זה מפדיון הבן דמברכים שהחיינו? ותירץ הר"ן ז"ל בביאורו על הרי"ף דפדיון הבן אף על גב דלאו מזמן לזמן קאתי אפילו הכי כיון שהיא מצוה תלויה בזמן שלושים יום של תינוק שיצא מכלל נפל ונכנס לכלל קיימא וחיות שפיר שייך לברוכי ביה שהחיינו עד כאן לשונו.

ואם כן יש לומר אי אמרינן הלכה כרב שרירא ז"ל דאין לברך על כלים חדשים דאין מברכים אלא על מצוה שהיא מזמן לזמן אין להסתפק בפדיון הבן שיברך הכהן, יען דלגבי כהן חשיב הפדיון כמו כלים חדשים אבל אבי הבן מברך שהחיינו משום טעמא דהר"ן ז"ל שהוא שמח על הזמן הזה שהגיע יום שלשים שבו יצא בנו מכלל נפל ולהכי לגביה חשיב כמצוה הבאה מזמן לזמן וכאשר הסביר הר"ן ז"ל, מה שאין כן כהן אין לו שמחה על הזמן הזה שיצא מכלל נפל דלאו בריה הוא ורק שמחתו על הנאה דמטי לידיה והרי זה כקנה כלים חדשים דאף על גב דשמח בהם מכל מקום כיון דלא אתיא מזמן לזמן ואין לה שייכות בזמן לא יברך.

אבל אם הלכה כמאן דפליג דסבירא ליה דגם על הנאה ושמחה דאינה תלויה בזמן ולית לה שייכות בזמן מברכים שהחיינו אז גם בפדיון יש להסתפק אם יברך הכהן כיון דמטי הנאה לידיה ושמח בהנאתו.

ולכן דקדק השואל למנקט נוסח הברכה כולו עד לזמן הזה, והיינו רוצה לומר כיון דאנחנו מברכים אותה על הזמן אי מצי כהן לברך משום הנאה בלבד אף על גב דאין שייכות לגבי דידיה בזמן כלל, וכמו דסברי החולקים על רב שרירא גאון ז"ל, או דלמא העיקר כסברת רב שרירא ז"ל ואין לברך אותה אלא אבי הבן דיש שייכות לגבי דידיה בזמן. ואף על גב דהשואל פירש בדבריו צדדי הספק בענין אחר הזכיר נוסח הברכה עד לזמן הזה כדי להבליע בדבריו צדדי ספק הזה נמי דאיכא לספוקי ביה.

לָא חֲוָה בְּיָדֵיהּ. יש להקשות הוה ליה למימר 'לא ידע'? ונראה לי בס"ד על פי מה שאמרו במאמר 'אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו' (בבא בתרא י:) דפירוש בידו רוצה לומר בזכרונו שלא שכחו וכן כאן דין זה ידע ליה מקדמת דנא ורק עתה לא הוה בידיה כלומר לא היה בזכרונו.

אָתָא שָׁאִיל בֵּיהּ מִדְּרָשָׁא. יש לחקור אימתי הלך ושאל אם לאחרי זה הוה ליה להש"ס להודיענו הם מה עשו? ונראה לי דהם עשו הפדיון בבוקר ועשו בברכות כמנהגם או כך או כך, ובסעודה דאחר הפדיון בו ביום אקלע רב שמלאי התם ושאלו אותו ללמוד דין ולידע אם יפה עשו בו ביום.

אי נמי יש להקשות דלעולם אקלע בשעת מעשה ובא מסדר הש"ס ללמדך שבחו, אחר ששאלו אותו ולא הוה בידיה לא שלח שליח לבית המדרש לשאול כדי לעשות מעשה אלא הוא בעצמו הלך ושאל ובא והגיד להם ועשו מעשה.

וְהִלְכְתָא אֲבִי הַבֵּן מְבָרֵךְ שְׁתַּיִם. נראה לי בס"ד אין זה מדברי הגמרא אלא הם דברי רבנן אשר בבית המדרש דאמרו לו לרבי שמלאי דהסברא מחייבת לברך אבי הבן שתים והכי קבלנו הלכתא. וכיוצא בזה איתא לעיל דף ל"ג החטין בתלוש הכי נמי דקדשה אמר לו אין בגזרת עירין פתגמא ומאמר קדישין שאלתא, וכן מורין בבי מדרשא כוותי."

סִיּוּם מַסֶּכֶת פְּסָחִים

ונראה לרמוז בס"ד דנקיט מסדר הגמרא דין הפדיון בסוף מסכתא זו הנקראת **פְּסָחִים** על שם שֶׁפָּסַח ה' וְהִצִּיל אֶת אֲבוֹתֵינוּ וּפָדָה אוֹתָם מִמִּצְרַיִם שגם ענין זה נקרא **פִּדְיוֹן הַבֵּן** דחביבין ישראל שנקראו בנים למקום שנאמר (דברים יד, א) 'בָּנִים אַתֶּם לַה' אֱלֹקֵיכֶם' ולכן התחיל ראש הגמרא באות מ' וסוף באות מ' של שתים הרי מ"ם מלאה שמספרם שמונים כמנין פ', וגם תיבת שתים הוא שתי מ"ם רמז לאות פ' שהיא מספר שתי מ"ם. וידוע באות פ' נרמז פְּדוּת כמו שאמרו בזוהר הקדוש בהקדמת פרשת בראשית. וביציאת מצרים כתוב (שמות ח, יט) 'וְשַׂמְתִּי פְדֻת בֵּין עַמִּי וּבֵין עַמֶּךָ לְמָחָר יִהְיֶה הָאוֹת הַזֶּה' דרמז לו על אות פ' שנגאלו בו אבותינו ממצרים כנזכר בפרקי רבי

אליעזר על פקידה כפולה של (שמות ג, טז) 'פָּקֹד פָּקַדְתִּי' (בראשית נ, כד) וְ'פָקֹד יִפְקֹד אֶתְכֶם וְהֶעֱלָה אֶתְכֶם' שפדאם **לחיים**!